

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

INSTITUT DOHLEDU U PODMÍNĚNÉHO PROPUŠTĚNÍ
Závěrečná zpráva z výzkumu

Odpovědný řešitel výzkumu : Mgr. Jan Rozum

Spoluřešitelé : Mgr. Lucie Jarkovská
Mgr. Petr Kotulan

Technická spolupráce : Marie Kuntová

Tento text neprošel jazykovou korekturou a je určen pro studijní účely.

Neprodejné

Praha 2004

ISBN 80-7338-026-9

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci
www.kriminologie.cz

Autoři děkují soudům za zaslání soudních spisů, kde bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění a zároveň byl stanoven dohled.

Autoři děkují soudcům, probačním úředníkům a sociálním pracovníkům VS za poskytnutí expertních názorů na problematiku institutu podmíněného propuštění, což umožnilo provést výzkum v podobě uvedené ve zprávě.

*Autoři rovněž děkují **PhDr. L. Haubeltové, JUDr. B. Kopoldové a P. Pěnkavovi** za zpracování expertních studií uvedených v příloze zprávy. Dále autoři velmi děkují za poskytnutí metodických materiálů Probační a mediační služby ČR **PhDr. A. Kroftové** a zvláště **PhDr. Z. Kynclové** za spolupráci na částech zprávy věnované činnosti PMS a za zpracování kazuistik.*

OBSAH :

1. Úvod

- 1.1. Zařazení výzkumu str. 6
- 1.2. Předmět a cíl výzkumu str. 6
- 1.3. Metody a techniky výzkumu str. 7

2. Úvod do problematiky institutu podmíněného propuštění

- 2.1. Vznik institutu podmíněného propuštění str. 8
- 2.2. Institut podmíněného propuštění v ČR str. 14

3. Právní úprava podmíněného propuštění ve vybraných státech

- 3.1. Parole v Anglii a Walesu str. 17
- 3.2. Německo str. 21
- 3.3. Rakousko str. 24
- 3.4. Francie str. 30
- 3.5. Parole ve Skotsku str. 32
- 3.6. Parole v Chorvatsku str. 34

4. Vývoj právní úpravy podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

- 4.1. Přehled právní úpravy od roku 1918 do roku 1960 str. 36
- 4.2. Platná právní úprava str. 42
- 4.3. Vývoj právní úpravy dohledu (dozoru) nad pachatelem(odsouzeným) str. 56

5. Poznatky vyplývající ze statistických údajů

str. 62

6. Poznatky získané ze soudních spisů a ze soudních rozhodnutí

str. 64

- 6.1. Podněty k zahájení řízení o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody str. 66
- 6.2. Zjišťování podmínek pro rozhodnutí o podmíněném propuštění a součinnost s Vězeňskou službou ČR a s dalšími orgány str. 73
- 6.3. Procesní postupy soudů při rozhodování o podmíněném propuštění str. 84
- 6.4. Rozhodnutí soudů o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem a délka řízení str. 91
- 6.5. Postup soudů po právní moci usnesení o podmíněném propuštění s dohledem, sledování podmíněně propuštěného ve zkušební době a v průběhu dohledu str. 106
- 6.6. Poznatky o osobách podmíněně propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody a o jejich trestné činnosti str. 111

7. Názory expertů na problematiku institutu podmíněného propuštění

str. 118

- 7.1. Význam institutu podmíněného propuštění str. 119
- 7.2. Účast nestátních subjektů na naplňování účelu trestu str. 120
- 7.3. Podmínky pro realizaci programů zacházení str. 124
- 7.4. Problematika žádostí (návrhů) na podmíněné propuštění str. 125
- 7.5. Problematika hodnotících zpráv VS a zpráv PMS před rozhodnutím soudu o odsouzeném str. 126

7.6. Spolupráce subjektů při podmíněném propuštění	str. 130
7.7. Rozhodování soudu o podmíněném propuštění	str. 141
7.8. Problematika poskytování záruk	str. 143
7.9. Problematika přiměřených omezení a povinností	str. 144
7.10. Přínos dohledu	str. 148
7.11. Realizace dohledu Probační a mediační službou	str. 156
7.12. Překážky v resocializaci podmíněně propuštěných	str. 158
7.13. Hodnocení právní úpravy podmíněného propuštění. Legislativní náměty	str. 159
8. Institut podmíněného propuštění z pohledu Probační a mediační služby	str. 164
8.1. Činnost střediska PMS před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění	str. 164
8.2. Spolupráce Vězeňské služby ČR s Probační a mediační službou ČR	str. 168
8.3. Činnost střediska Probační a mediační služby po rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění	str. 173
8.4. Kontrola průběhu dohledu	str. 181
9. Kazuistiky a rozhovor s podmíněně propuštěnými odsouzenými	
9.1. Kazuistiky	str. 186
9.2. Rozhovor s podmíněně propuštěnými odsouzenými	str. 193
10. Závěry a náměty na využití výsledků výzkumu	
10.1. Závěry	str. 195
10.2. Náměty na využití výsledků výzkumu	str. 206
11. Literatura	str. 211
12. Přílohy	
12.1. PhDr. Libuše Haubeltová - Pracovník Vězeňské služby ČR a institut podmíněného propuštění	str. 212
12.2. Pavel Pěnkava - Postavení sociálního kurátora v systému postpenitenciární práce s podmíněně propuštěnými odsouzenými - I. část	str. 229
12.3. JUDr. Bedřiška Kopoldová - Postavení sociálního kurátora v systému postpenitenciární práce s podmíněně propuštěnými odsouzenými - II. část	str. 248
Summary	str. 255

1. Úvod

1.1. Zařazení výzkumu

Výzkum institutu podmíněného propuštění byl řešen v IKSP v letech 2002 - 2003 v rámci výzkumného záměru **CEZ:I01/98:00000001 „Výzkum možností účinnějšího vymáhání práva, forem a trendů kriminality a sociální patologie v ČR a možností jejich kontroly“**. Tento výzkumný záměr byl v roce 2000 přijat Ministerstvem spravedlnosti ČR a je obsažen v **Koncepci rozvoje výzkumu a vývoje v oblasti působnosti Ministerstva spravedlnosti ČR**, schválené v tomtéž roce Radou vlády ČR pro výzkum a vývoj.

1.2. Předmět a cíl výzkumu

Předmětem výzkumu bylo kompletní zkoumání institutu podmíněného propuštění, které je upraveno v ustanoveních §§ 61- 64 TrZ a postup ve vykonávacím řízení upravený v ustanoveních §§ 331 - 333 TrŘ. Předmětem výzkumu byl zejména faktický postup zainteresovaných subjektů při aplikaci tohoto trestněprávního institutu. Pozornost jsme orientovali na výkon podmíněného propuštění s dohledem, na to jak je vykonáván dohled a jak jednotlivé zainteresované subjekty spolupracují při výkonu podmíněného propuštění s dohledem.

Výzkum jsme zaměřili především na :

- analýzu naší a zahraniční právní úpravy,
- analýzu statistických údajů,
- analýzu rozhodování soudu o podmíněném propuštění a to jen na analýzu těch případů, kdy byl soudem uložen dohled, dále na vyhodnocení materiálů z probačních spisů podmíněně propuštěných s dohledem,
- činnost pracovníků Vězeňské služby ČR při přípravě odsouzených na podmíněné propuštění a na činnost při rozhodování o propuštění; jak je zejména posuzováno polepšení chování odsouzeného a plnění povinností v hodnotící zprávě pro soud, který o podmíněném propuštění rozhoduje,
- činnost probačních pracovníků při výběru a přípravě odsouzených na podmíněné propuštění, dále při kontrole přiměřených omezení a povinností a dále na to, jak probačními úředníky prováděn dohled, pokud je soudem stanoven, a jak je realizován probační program,
- analýzu názorů odsouzených, kterým byl uložen dohled u podmíněného propuštění.

Hlavním cílem bylo zjistit uplatňování podmíněného propuštění v praxi s důrazem na podmíněné odsouzení s dohledem. Cílem výzkumu institutu podmíněného propuštění (s důrazem na ty případy kde byl stanoven dohled) by mělo být zjištění jak přispívá jednak ke snížení vězeňské populace a jednak k resocializaci pachatelů. Zabývali jsme se významem podmíněného propuštění pro společnost a pro pachatele a dále činností jednotlivých subjektů, které zajišťují úkoly v jednotlivých fázích podmíněného propuštění, zejména pak na činnost Probační a mediační služby.

Obecně lze konstatovat, že cílem výzkumu nemělo být jen poznání současného legislativního a praktického stavu, ale i formulování názoru, jaký stav je žádoucí a optimální.

Získané poznatky jsme popsali, vyhodnotili a upozornili na možné vhodnější postupy při praktickém uplatňování těchto institutů, dále jsme zformulovali náměty, které by měly přispět k efektivnějšímu fungování zkoumaného institutu.

1.3. Metody a techniky výzkumu

Při výzkumu byly uplatněny tyto metody, techniky a procedury :

- a) studium zahraničních materiálů k dané problematice, zejména právních úprav a zkušeností z uplatňování podmíněného propuštění (v zahraničí se používá termín parole) v praxi,
- b) analýza naší právní úpravy (včetně historického vývoje),
- c) studium dalších písemných pramenů (zejména českých odborných pramenů), studium a analýza soudních spisů a materiálů z probačních spisů; analýza byla zaměřena na rozhodování soudu o podmíněném propuštění s dohledem, na rozbor hodnocení odsouzeného Vězeňskou službou, na výkon dohledu a na rozbor probačních zpráv před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění a probačních zpráv o průběhu dohledu (bylo analyzováno rozhodování soudu o podmíněném odsouzení s dohledem v období od 1. 1. do 30. 6. 2002 celkem ze 167 soudních spisů). Ze soudních spisů bylo vyhodnoceno 13 zpráv PMS před rozhodnutím soudu a 16 zpráv PMS o průběhu dohledu),
- d) dotazníkové šetření mezi experty (soudci, kteří rozhodují o podmíněném propuštění, sociálními pracovníky Vězeňské služby, probačními úředníky),
- e) rozhovory s experty a odsouzenými,
- f) analýza statistických dat z let 1998 - 2003 ze statistik Ministerstva spravedlnosti, Vězeňské služby ČR,
- g) expertní studie pracovníků Vězeňské služby, Probační a mediační služby a sociálních kurátorů.

2. Úvod do problematiky institutu podmíněného propuštění

2.1. Vznik institutu podmíněného propuštění

Vlastní počátek trestu odnětí svobody spadá do konce 16.století, kdy došlo v Holandsku k zakládání káznic, do nichž měli být zavíráni zejména tuláci, žebráci, zahaleči, prostitutky a jiní zločinci. Tak měla být jednak využívána práce těchto osob, jednak měly být tyto osoby navykány ke kázni. Velmi příznačná pro trestní právo 18. století je samovazba. Jde především o tzv. pensylvánský systém a auburnský systém.

Tzv. **pensylvánský systém** vznikl v USA na konci 18. století a spočíval v přísné samovazbě (solitary systém). Jde o mimořádně tvrdý způsob výkonu trestu odnětí svobody, který ničí duševní a fyzické schopnosti vězňovy. Základem tohoto systému byla myšlenka, že trestný čin je hřích, trest má být vykoupením za hřích a vězení je domem pokání, jež je usnadňováno právě samovazbou. I při mši v kostele, kam byli vězňové povinně voděni, byli uzavíráni do zvláštních kobek, z nichž viděli pouze na kněze a strážné. Vězeň byl odváděn z kobky v masce, aby nikoho neviděl.

Při pensylvánském systému výkonu trestu však nemohli vězňové pracovat. To umožnil vězeňský systém vzniklý rovněž v USA a zvaný **auburnský nebo systém mlčení (silent systém)**. Vězňové jsou ve dne nuceni společně pracovat, jsou vázáni přísným příkazem naprostého mlčení a v noci jsou pak úplně odloučeni v samovazbě. Přestoupení tohoto zákazu trestal dozorce bičem. Oba tyto systémy byly dříve rozšířeny v řadě zemí (USA, Anglie, Francie, Holandsko atd.). Teoretickým základem těchto systémů byly myšlenky tzv. klasické školy trestního práva.¹

V Anglii vznikl tzv. **progresivní systém**, který byl postupně přijat v trestních zákonodárstvích i jiných zemí. Spočívá v postupné přípravě odsouzeného na život na svobodě. Je založen na vyvolání úsilí odsouzených o vlastní nápravu. Podle tohoto systému se dlouhodobé tresty odnětí svobody postupně vykonávaly ve čtyřech stadiích:

- první stadium samovazba,
- druhé stadium společná práce ve dne a úplné odloučení v noci,
- třetí stadium pobyt v přechodném ústavu,
- čtvrté stadium spočívalo v podmíněném propuštění na svobodu.

Při tomto systému byl upraven postup do vyšších tříd, s nimiž byly spojeny určité výhody. Pilnou prací a dobrým chováním mohli odsouzení tyto výhody získat dříve a mohli také dosáhnout propuštění z výkonu trestu před jeho úplným vykonáním.

Progresivních systémů je celá řada: anglický, belgický, borstalský aj. Z progresivního systému elmirského v USA vznikl vlastně institut neurčitěho odsouzení, kde se doba trestu neurčuje v rozsudku, ale během výkonu trestu.

Institut podmíněného propuštění byl poprvé definován ve Francii, kde Bonneville de Marsangy ve svých doplňkových institucích penitenciárního režimu z roku 1847 ho poprvé popisuje. Progresivní systém byl v podstatě přijat uherským trestním zákonem z r. 1878, ale

¹ NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A., JELÍNEK, J., VANDUCHOVÁ, M. Trestní právo hmotné I. Obecná část. 3. přepracované vydání. Codex. Praha 1997, s. 241

právo rakouské jeho poslední dva stupně neznalo (pobyt v přechodném ústavu a podmíněné propuštění na svobodu). Podle platných nařízení však byla řada odsouzených periodicky navrhována k udělení milosti, pokud již vykonali větší část trestu, nešlo o recidivisty a svým chováním ve výkonu trestu prokázali účinnou snahu po nápravě.

Koncem 19. století a ve 20. století jsou tresty odnětí svobody doplňovány či nahrazovány zabezpečovacími léčebnými a výchovnými opatřeními. V řadě zemí sílí tendence snažící se o liberální a moderní vězeňské reformy. Myšlenka podmíněného propuštění našla uplatnění i v ostatních státech - 1847-1853 v Anglii, 1871 v Německu, 1889 v Itálii, 1914 ve Španělsku, v roce 1919 v Československu.

Propuštění vězně je zkouškou toho, jak účinné byly vězeňské metody zacházení, jaké schopnosti a možnosti má probační služba, jak je společnost ochotná a schopná dostat svým povinností přispět k nápravě pachatele a konečně je i zkouškou pachatelovy adaptability. Propuštění vězně má značný význam pro společnost, pro vězně a jeho rodinu, pro celý proces výchovného působení ve vězení a na svobodě. Náš výzkum jsme zaměřili na jednu z forem propuštění vězňů na svobodu, a to na podmíněné (tj. provizorní ne definitivní) propuštění na svobodu. Podmíněné propuštění je definováno v zahraniční odborné literatuře jako komplex mimoústavního odborně prováděného výchovného působení na pachatele s cílem zajistit jeho úplnou rehabilitaci a společenskou readaptaci.

Podmíněné propuštění je u nás někdy mezi laickou veřejností a bohužel někdy i mezi justičními pracovníky chybně chápáno jako dobrodíní pro odsouzené a nikoli jako významný resocializační a výchovný prostředek.² Institut podmíněného propuštění je významným projevem uplatňování zásady postupného uvolňování režimu odsouzených podle stupně jejich nápravy. Podmíněné propuštění vychází z myšlenky progresivního výkonu trestu. Je doplňkem nápravně výchovné činnosti. Možnost podmíněného propuštění ovlivňuje pozitivně vězeňskou atmosféru, dává vězňům perspektivu propuštění, stimuluje vězně k pozitivním aktivitám, paralyzuje některé negativní účinky vězeňského pobytu. Po propuštění umožňuje ovlivňovat proces návratu vězně do společnosti. Je ovšem nutno poznamenat, že výše zmíněné funkce je podmíněné propuštění schopné plnit pouze při správné aplikaci a při kvalifikovaném přístupu zainteresovaných orgánů.

Podmíněné propuštění je institut, který umožňuje soudu (nebo příslušnému orgánu) propustit odsouzeného na svobodu před odpykáním celého trestu a pod podmínkou jeho dobrého chování v průběhu zkušební doby.³ Podmíněné propuštění vychází z předpokladu, že proces nápravy odsouzeného může postupovat rychleji, než soudce při ukládání trestu předpokládal, a že není nutné zbytečně prodlužovat jeho pobyt ve vězení, a to za předpokladu, že se odsouzený napravil natolik, že nepředstavuje nebezpečí pro společnost. Pozitivem podmíněného odsouzení je, že usnadňuje resocializaci odsouzeného a jeho společenskou reintegraci možnostmi stanovení závazných pokynů, příkazů, povinností a omezení, dotýkajících se chování a způsobu života odsouzeného. Podmíněné propuštění umožňuje podrobit propuštěného dohledu probačního úředníka a tím umožňuje poskytnout propuštěnému sociální pomoc.

² NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A., JELÍNEK, J., VANDUCHOVÁ, M. Trestní právo hmotné I. Obecná část. 3. přepracované vydání. Codex. Praha 1997, s. 244 a násl.

³ SUCHÝ, O., Podmíněné propuštění a postpenitenciární péče - komparativní studie, VUK, 1970, str. 5

Jednou z forem podmíněného propuštění je parole, která umožňuje vykonat zbytek trestu mimo věznic pod dohledem a za asistence dohledového pracovníka. Parole je produktem určitého právního, sociologického, psychologického, pedagogického a terapeutického nazírání, nesoucího pečeť vlivu právní úpravy USA. Parole pochází z francouzského „je donn ma parole“ - dávám čestné slovo.⁴ Vyvinula se z řady různých navzájem nesouvisejících opatření (např. s deportací do Ameriky, do Austrálie, z anglického a irského systému „ticket of leave“ a z činnosti amerických reformních vlivů konce 19. století).

O. Suchý se v komparativní studii „Podmíněné propuštění a postpenitenciární péče“ zabývá názory zahraničních odborníků na parole.

D. Dressler⁵ definuje parole jako program nápravné výchovy, v němž je pachatel po odpykání části trestu ve vězení podmíněně propuštěn pod dozor a do nápravné výchovy uskutečňované parolním pracovníkem. Stejně jako probace je i parole programem nápravné výchovy v zájmu společnosti a jednotlivce. Avšak podmíněně propuštěný, na rozdíl od osoby již byla povolena probace, odpykal část trestu v nápravném ústavu. Jeho propuštění je podmíněné, závisí na jeho dobrém chování. Je pod dozorem a v nápravné výchově osoby školené v parolní práci.

H. Barnes a K. Negley⁶ definují parole jako formu podmíněného propuštění povoleného poté, kdy vězeň odpykal část svého trestu v nápravném ústavu. Parole předpokládá podle nich pečlivý výběr, adekvátní přípravu na propuštění a určitý typ dozoru ve společnosti po určené časové období. Parole nelze zaměňovat s úplnou svobodou.

P. Miller⁷ definuje parole jako metodu, jíž pachatel odpykává část svého trestu mimo vězení ve svobodné společnosti. Jako metoda parole obvykle zahrnuje:

- selekci,
- zkrácení doby trvání vězení.

Jako proces parole zahrnuje:

- omezení nebo podmínky pod hrozbou sankce,
- dozor různých stupňů,
- servis s nápravnou výchovou pachatele.

Použitím parole lze očekávat, že společnost bude chráněna a pachatel napraven.

Z právního hlediska můžeme definovat parole jako provizorní podmíněné propuštění vybraného vězně po odpykání části uloženého trestu odnětí svobody. Zahrnuje v sobě dozor a zároveň nápravnou výchovu.⁸ Propuštění lze kdykoliv odvolat a nařídit pokračování ve výkonu trestu vězení v případě špatného chování ve stanovené době. Tím se stává parole důležitým penologickým opatřením, jehož účelem je usnadnit přechod vězně z vysoce kontrolovatelného života ve vězení do svobodné společnosti. Parole není zamýšlena jako gesto shovívavosti či odpuštění či jako dobrodíní pro odsouzeného. Na odsouzeném se požaduje, aby demonstroval ve společnosti svoji schopnost společenské adaptace, schopnost chovat se konformně s modely chování, které společnost obecně přijímá. Pokud by měla být parole chápána jako akt milosti, musela by být používána jenom ve výjimečných případech.

⁴ SUCHÝ, O., Podmíněné propuštění a postpenitenciární péče - komparativní studie, VUK, 1970, str. 8

⁵ Tamtéž, str. 14

⁶ Tamtéž, str. 15

⁷ Tamtéž, str. 15

⁸ Tamtéž, str. 16

Parole je pojímána i jako penologické opatření. Parole je úzce spojena s progresivním nápravným systémem. Propuštěný při parole prochází řadou stádií spojených s větší svobodou, a je propuštěn na svobodu, když přesvědčí příslušné orgány, že je dostatečně schopen adaptace i mimo nápravný ústav. Parole je logické přechodné opatření mezi vězením a svobodou bez omezení. Volba parole se opírá o sociální vyšetření zahrnující minulost vězně, jeho činnost a chování ve vězení, jeho osobnost a prognózu chování po propuštění. Podmíněně propuštěnému jsou zpravidla ukládány specifické podmínky (např. zdržet se určitého jednání, nahradit škodu apod.) a je na něm požadováno, aby plnil určité povinnosti a podrobil se určitým zákazům. Parolní podmínky plní dvojí cíl - zajistit bezpečnost společnosti a přispět k nápravě propuštěného vězně.

Jak již bylo řečeno, integrální složkou parole je dozor nad odsouzeným. Nejde ovšem o dozor jakýkoli, tzn. o dozor, který by byl pouhou formalitou, ale o dozor účinný, uskutečňovaný odborníky, zahrnující i terapeutické působení a pomoc odsouzeným. Těmito otázkami se zabývalo i OSN ve svých materiálech týkajících se prevence zločinnosti a zacházení s pachateli. Z těchto materiálů vyplývá, že z podmíněného propuštění nelze vylučovat žádné vězně a ani ty, kteří odpykávají dlouhodobé tresty odnětí svobody. Na základě těchto doporučení existuje trend uznávat podmíněně propuštění za ideální formu propuštění všech vězňů. Důvody uváděnými na podporu této politiky jsou právě nepříznivé účinky trvání vězení na psychiku vězně a předpoklad, že podmíněně propuštění zkrácením doby trvání odnětí svobody a podrobením propuštěného určitým podmínkám a dozoru tyto nepříznivé účinky vězení paralyzuje, ale též urychluje resocializaci.

V posledních desetiletích je patrná podpora mezinárodních institucí při zavádění probace a parole, alternativ k trestu odnětí svobody, odklonů trestního řízení, a to prostřednictvím celé řady mezinárodních právních dokumentů. Z nich lze například zmínit Rezoluci č. 6 o alternativních opatření v trestních věcech VI. Kongresu OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli, Rezoluci č. 16 o alternativách trestu odnětí svobody a o společenské reintegraci pachatelů VII. Kongresu OSN o snížení počtu vězňů. Z Doporučení Rady Evropy lze zdůraznit zejména doporučení č. R (92) 16 k Evropským pravidlům o trestech a opatřeních realizovaných ve společenství. Ze stejného přístupu k řešení daného problému vycházejí také směrnice Rady Evropy č. R (65) 1 o odkladu trestu, probaci a dalších opatřeních nahrazujících trest odnětí svobody, směrnice č. R (76) 10 k alternativním opatřením namísto uvěznění, směrnice č. R (70) 1 k praktické organizaci opatření dohledu a postpenitenciární péči a pomoci podmíněně odsouzeným nebo podmíněně propuštěným (viz příloha).

Směrnice č. R (70) 1 k praktické organizaci opatření dohledu a postpenitenciární péči a pomoci podmíněně odsouzeným nebo podmíněně propuštěným doporučuje vládám členských států například zamyslet se nad vlastní legislativou za účelem:

- přezkoumat a, je-li to nezbytné, doplnit zákonná ustanovení uplatňovaná v souvislosti s povolením podmíněného propuštění, jako např. ta, která souvisejí s délkou uloženého trestu, minimální dobou výkonu trestu před propuštěním pachatele, nebo omezením týkajícím se určitých kategorií pachatelů, kupř. recidivistů;
- zabezpečit, aby těm, kteří si odpykávají trest na doživotí, bylo prostřednictvím pravidelných přezkumů povoleno podmíněně propuštění nebo aby jim byla přinejmenším udělena milost poté, co je náležitě zvážena jejich osobnost a potřeba ochrany společnosti;

- vyžadovat od probační služby nebo jiných podobných institucí, které jsou kompetentní v této záležitosti povinnost, aby nabízely kromě postpenitenciární péče stanovené zákonem tuto péči i pachatelům podmíněně propuštěným;
- zabezpečit, aby jakýkoliv postup týkající se podmíněného propuštění umožňoval každému pachateli kompletní přezkoumání jeho případu, aby měl pachatel možnost sdělit svůj názor, aby jeho případ byl rychle rozhodnut a aby se náležitě přihlédlo k potřebám pachatele, co se zacházení s ním a ochrany společnosti týče;
- přezkoumat a rozvíjet, zejména ve světle nových poznatků, prostředky, které mají usnadnit přechod od institucionálního života k životu na svobodě po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Zejména by měly být ve vhodném okamžiku v průběhu výkonu trestu vypracovány a realizovány specifické a podrobné resocializační plány na propuštění pachatele;
- zajistit rozvoj metod dohledu, které podporují vytvoření a využití vztahu mezi probačním úředníkem a jeho klientem v sociálním kontextu, jehož prostřednictvím lze poskytnout pomoc při řešení osobních problémů;
- přezkoumat, a je-li to nezbytné, přijmout takové zákony, které stanovují, aby jakékoliv podmínky uložené v rámci probace, podmíněného propuštění a podobných opatření umožnily dosažení co nejefektivnější individualizace zacházení; také je nezbytné zabezpečit, aby tyto podmínky plně respektovaly lidská práva a důstojnost člověka;
- zajistit možnost modifikace požadavků stanovených v příkazech o podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody nebo o podmíněném propuštění ve světle změněných potřeb nebo okolností konkrétního případu.

Koncepce parolního dohledu bývají u některých autorů popisovány společně s koncepcemi probačního dozoru a to pro mnohé shodné rysy parolního i probačního dohledu.⁹ Totéž platí i o parolních a probačních službách. Rozdíl mezi nimi je v tom, že parole následuje po uložení trestu soudcem a po odpykání části trestu ve vězení; probace naproti tomu je alternativou trestu odnětí svobody. Probace a parole se vyvinuly z rozdílných počátků.¹⁰ Parole se objevila v době, kdy snižování počtů uložených trestů smrti a deportace vyvolávaly nutnost pospenitenciární péče poskytované propuštěným vězňům a kdy se veřejnost dožadovala ochrany proti těm propuštěným, kteří nebyli ještě napraveni. Naproti tomu zdrojem probace byla nespokojenost s rozhodováním soudů a snaha najít náhradu za trest odnětí svobody. Rozdíl mezi parolním a probačním programem nápravné výchovy spočívá v tom, že podmíněně propuštěný bývá zpravidla obtížnějším a zatvrzelejším klientem než odsouzený k probaci a proto reaguje hůře na nápravnou výchovu (má již zkušenost s výkonem trestu). I přesto můžeme říci, že probační nápravná činnost nemá zjevně odlišný charakter od parolní nápravné činnosti. Požadavky uplatňované na probační i parolní služby jsou shodné a platí to i o technikách používaných ke splnění nápravné činnosti. O parole se předpokládá, že zkrátí dobu, po kterou je vězeň vystaven nepříznivým účinkům odnětí svobody a že umožní volit okamžik jeho propuštění v době, kdy příznivé a výchovné účinky odnětí svobody dosáhly na jeho postoje vrcholu. Tím parole pomáhá řešit problémy readaptace propuštěného vězně neboť poskytuje ochranný dozor nad propuštěním a zároveň uskutečňuje jeho vedení. Podle některých autorů je probace a parole sociální prací nikoli výlučně případovou prací. Sociální práce zahrnuje jednotlivé obory skupinové práce, případovou práci a organizování společenské aktivity. Případová práce hraje důležitou roli v nápravném procesu, skupinové práci a společenské aktivitě přísluší však neméně

⁹ SUCHÝ, O., Podmíněné propuštění a postpenitenciární péče - komparativní studie, VUK, 1970, str. 28

¹⁰ Tamtéž, str. 29

významné role. Dozorovými funkcemi, které jsou uskutečňované ve zkušební době, jsou ochrana společnosti a individuální pomoc.

Aby dozor pomohl pachateli k dosažení společensky uznávaného a odpovědného chování, používají se při jeho uskutečňování tyto techniky:¹¹

1) techniky manipulační

- tyto techniky směřují ke změnám pracovního prostředí pachatele, ke změnám jeho rodinných vztahů a jeho společenského života (patří sem i poskytnutí finanční pomoci, zajištění zaměstnání a ubytování);

2) techniky organizační

- tyto techniky používají pomocných zdrojů společnosti a to uplatněním veřejných a soukromých dobročinných organizací, službami organizací poskytujícími léčebnou pomoc, právní pomoc, sport a zábavu, uplatněním církví apod. Znamená to tedy, že parolní služby využívají ostatních společenských zdrojů pro pomoc svým klientům;

3) techniky pomocného vedení

- ty spočívají v poskytování přímých rad a porad a v psychologických úkonech;

4) techniky konzultační

- tyto techniky se liší od předchozích v tom, že je jich užíváno při obtížných osobnostních problémech klientů, kde nestačí úroveň kvalifikace obvyklé u parolních pracovníků. Jde o vysoce náročnou poradenskou činnost, která vyžaduje psychologickou případně psychiatrickou odbornost.

Parolní pracovníci tyto techniky vedení používají k tomu cíli, aby pomohli svému klientovi k mobilizaci svých schopností čelit problémům. Tyto techniky mají směřovat k tomu, aby klient vypěstoval novou sílu a schopnost bojovat se svými obtížemi a aby se nemusel opírat o pomoc jiných. Je dobré, když klient souhlasí s uloženými pokyny a omezeními.

Postpenitenciární formy nápravné výchovy jsou funkční pokud je volen správně okruh osob vůči nimž jsou uplatňovány, a pokud je dozor spojen s péčí o propuštěné. Úspěšnost podmíněného propuštění nemůže být větší než je kvalita osob, které jej uvádějí v život, a než je úroveň podpory společnosti poskytované propuštěným. Moderní zákonodárství jsou si vědoma významu postpenitenciární péče a rozšiřují okruh propuštěných osob podrobených postpenitenciárnímu dozoru a postpenitenciární péči. Postpenitenciární péčí rozumíme komplex péče a pomoci, kterou společnost poskytuje propuštěným vězňům. Tato péče může být buď dobrovolná (u definitivně propuštěných vězňů, kteří nemají právní povinnost podrobit se této péči), nebo nucená (u vězňů jejichž propuštění není definitivní a propuštění vězňů mají právní povinnost podrobit se dohledu a péči po určitou dobu).

Těžiště účinnosti postpenitenciární péče je v činnosti profesionálních pracovníků a užívání profesionálních technik. Terapeutické přístupy zdůrazňují vystupňované úsilí ke stimulaci klienta, aby především sám sobě pomáhal. Terapie vychází z vlastních možností klienta a co klient nejvíce potřebuje, je profesionální odborné vedení. Do popředí se v posledních letech dostává i tzv. postpenitenciární péče nucená. Reakcí na to je v trestních zákonících zavádění obligatorního dozoru u propuštěných recidivistů a u mladistvých.

¹¹ SUCHÝ, O., Podmíněné propuštění a postpenitenciární péče - komparativní studie, VUK, 1970, str. 41

2.2. Institut podmíněného propuštění v ČR

Smysl podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody není v tom, aby byl za dobré chování, případně za dobrou práci ve výkonu trestu, pachatel automaticky propuštěn po odpykání stanovené délky trestu a bez přihlídnutí k účelu trestu. Podmíněné propuštění je na místě jen tehdy, když vzhledem k účelu trestu a k dalším okolnostem, je odůvodněn předpoklad, že odsouzený povede i na svobodě řádný život a že tu není pro společnost příliš velké riziko jeho recidivy.

Podstata podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody záleží v tom, že se odsouzený předčasně propouští na svobodu a že se mu výkon zbytku trestu podmíněně promíjí pod podmínkou, že se v určité, soudem stanovené zkušební době, osvědčí. Osvědčení má za následek to, že se předpokládá, že celý trest byl vykonán dnem, kdy byl odsouzený podmíněně propuštěn, u mladistvého navíc vzniká fikce, že se na něj hledí, jako by nebyl odsouzen.

Prof. O. Novotný¹² charakterizuje podmíněné propuštění a postpenitenciární péči jako významné prostředky k ochraně společnosti před recidivou. Podle Novotného se podmíněné propuštění často chápe i u nás pouze jako dobrodíní pro odsouzeného a nikoli jako významný resocializační a výchovný prostředek. Podmíněné propuštění je významným projevem uplatňování zásady postupného uvolňování režimu odsouzených podle stupně jejich nápravy. Podstata podmíněného propuštění je často deformována. Z naší justiční praxe vyplývá, že z možnosti paušálně vyloučit u některých kategorií odsouzených podmíněné propuštění se stala osobitá forma zpřísnění trestního postihu. V praxi stále převládá názor, že zejména u recidivistů je v zájmu jejich převýchovy, aby došlo k výkonu celého trestu a nedošlo k podmíněnému propuštění.

Podle Novotného by podstata podmíněného propuštění měla být v několika funkcích :

- podmíněné propuštění umožňuje propustit na svobodu odsouzené, k jejichž převýchově není další pobyt ve vězení nutný,
- možnost podmíněného propuštění má být stimulem snah odsouzených o sebevýchovu a má dávat odsouzeným perspektivu,
- podmíněné propuštění umožňuje pozitivně usměřňovat průběh přechodu odsouzených na svobodu a vytváří velmi příznivou situaci pro dovršení jejich převýchovy a jejich resocializace v normálních společenských podmínkách.

K pozitivnímu rozhodnutí o podmíněném propuštění většinou u nás postačí větší či menší adaptace odsouzeného v prostředí vězení. Tato kritéria jsou ovšem sama o sobě nespolehlivá a na nich založené rozhodování musí být nutně povrchní. Při rozhodování je zapotřebí brát v úvahu i vývoj pachatelových sociálně škodlivých a sociálně užitečných svazků, dále do jakého prostředí odsouzený po propuštění přijde apod. Dále by soud měl při rozhodování zaměřit pozornost na stupeň překonání subjektivních příčin spáchaného trestného činu. Pozornost ke vnitřním proměnám je vždy mnohem důležitější než pozornost ke vnější adaptaci. Sledování vnitřní proměny odsouzeného je však velmi složité a předpokládá vysokou odbornost všech subjektů, kteří se podílejí na rozhodování o podmíněném propuštění.

¹² NOVOTNÝ, O., O trestu a vězeňství, Academie, 2. vydání, Praha, 1969

Do přijetí zákona o Probační a mediační službě ČR plnili poměrně omezenou část úkolů probace pověřeni pracovníci odborného aparátu soudů, a to na základě zákona č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících, ve znění pozdějších předpisů, který stanovil, že určité probační činnosti, konkrétně poskytnutí poučení obviněnému a poškozenému o náležitostech dohody o narovnání a úkonech potřebných k jejímu uzavření, mohou vykonávat z pověření předsedy senátu vyšší soudní úředníci. Ti také byli od roku 1996 právě v důsledku neexistence právní úpravy Probační a mediační služby pověřeni vykonáváním nezbytných úkonů v souvislosti se zavedením trestu obecně prospěšných prací. Vybráni byli ze stávajících administrativních pracovníků soudů, a proto zpravidla neměli dostatečné vzdělání, ani odpovídající pracovní podmínky pro plnění širokého spektra specifických úkolů Probační a mediační služby v návaznosti na postupné zavedení a právní úpravu podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání, zvláště když u většiny soudů patří k jejich pracovní náplni povinnost vykonávat další agendu odborného aparátu soudů.

Znamená to tedy, že do přijetí zákona o Probační a mediační službě se u nás o podmíněně propuštěné starali pouze sociální kurátoři, působící podle § 43 zák. č. 144/1999 Sb., o změnách v působnosti orgánů ČR a o působnosti obcí v sociálním zabezpečení, při okresních úřadech. Vlastní postpenitenciární zacházení je upraveno jednak zák. č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a jednak zákonem č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, jako součást péče o občany společensky nepřizpůsobivé. Tato pomoc spočívá zejména v pomoci při pracovním umístění a při ubytování, poskytování výchovných a poradenských služeb, věcných a peněžitých dávek, příp. jiných služeb. Slabinou zacházení je jeho koncipování pouze na dobrovolné bázi.

Speciální zákonná právní úprava, provedená zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě vytvořila podmínky pro rozvoj probačních a mediačních činností při používání alternativních trestů, resp. při používání alternativních způsobů trestního řízení, kde je třeba zajistit při přípravě a zprostředkování dohody mezi obviněným a poškozeným citlivý a nestranný přístup, který nelze vyžadovat u pracovníků působících přímo v rámci orgánů činných v trestním řízení. Vznik Probační a mediační služby umožnil zákonodárcům zakotvit do našeho trestního zákonodárství institut dohledu, který předpokládá od probačních pracovníků výkon probačních činností, resp. prací.

Závažným hlediskem probační práce je preventivní působení mající za cíl bránit recidivě trestné činnosti osob podrobených probačnímu dohledu. Nedílnou složkou probační činnosti je nejen dohled a kontrola chování odsouzeného, ale také psychosociální pomoc obviněným, jejich motivace a odborné vedení, např. při odstraňování škodlivých návyků a závislostí různého typu (drogová závislost, alkoholismus, patologické hráčství), vytváření pracovních návyků, utváření potřeby vzdělávat se a pěstovat pozitivní zájmy. To se týká zejména mladistvých a osob ve věku blízkém věku mladistvých, u nichž je reálná perspektiva odklonu od nastoupené kriminální kariéry. Zákon také předpokládá ke splnění těchto cílů součinnost Probační a mediační služby ČR jednak s orgány sociálního zabezpečení a zdravotnickými zařízeními, jednak s registrovanými církvemi, náboženskými společnostmi, zájmovými sdruženími občanů, nadacemi a dalšími nevládními organizacemi sledujícími humanitární cíle.

Novela trestního zákona č. 265/2001 Sb. rozšířila možnost uložení dohledu i u podmíněně propuštěných (§ 63 odst. 1 TrZ). Tímto novým institutem - podmíněným

propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem se do značné míry rozšiřuje okruh potenciálních zájemců, a tedy žadatelů o podmíněné propuštění a zároveň se rozšiřují možnosti probační práce, která bude spočívat nejenom v kontrole soudem uložených přiměřených omezení a povinností a provádění dohledu, ale i ve vlastním výběru vhodných kandidátů doporučených soudem na propuštění. Dohledem se rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s probačním pracovníkem, spolupráce při vytváření a realizaci probačního programu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem. Na zajišťování úkolů v jednotlivých fázích podmíněného propuštění se budou podílet různé subjekty (Vězeňská služba, soudy, Probační a mediační služba, sociální kurátoři a další). Stejně jako v zahraničí by se podmíněné propuštění s dohledem mělo stát pečlivě budovaným mostem mezi uvězněním a návratem do společnosti. Odsouzenému je dána příležitost, aby za asistence probačního úředníka osvědčil svoji schopnost stát se řádným a platným členem společnosti.

3. Právní úprava podmíněného propuštění ve vybraných státech

3.1. Parole v Anglii a Walesu

Poslání parole bylo definováno v Anglii a Walesu jako trest, který je možno odpykat zčásti ve vězení a zčásti ve společnosti. Obsah licence na předčasné propuštění, kterou obdrží každý odsouzený, je závislý na délce trestu a charakteru propuštění. Podle zákona o trestním soudnictví z roku 1991 (CJA, Criminal Justice Act) v souvislosti s předčasným propuštěním existují tři kategorie vězňů :

A. vězni odpykávající si krátkodobé tresty

a) do 12 měsíců

Všichni vězni (neexistuje výběr vězňů) odsouzení k trestu odnětí svobody v trvání do 12 měsíců jsou automaticky propuštěni po odpykání poloviny trestu. Povinný dohled neexistuje, s výjimkou mladých pachatelů. Toto propuštění je označováno **automatické nepodmíněné propuštění (Automatic Unconditional Release Scheme - AUR)**,

b) od 12 měsíců do čtyř let

Všichni vězni odsouzení k trestu odnětí svobody v trvání od 12 měsíců do 4 let jsou automaticky podmíněně propuštěni po odpykání poloviny trestu. Stejně jako u AUR je propuštění povoleno ředitelem věznice jménem ministra vnitra. Propuštění odsouzených jsou povinni podrobit se dohledu po dobu 3/4 uloženého trestu (nad pachateli sexuálních deliktů lze vykonat dohled po dobu rovnající se délce uloženého trestu na příkaz soudce, který je odsoudil). Tento typ propuštění se nazývá **automatické podmíněné propuštění (Automatic Conditional Release - ACK)**.

Porušení uložených podmínek projednávají magistrátní soudy - 1. za porušení podmínek mohou uložit pokutu ve výši do 1 000 liber; 2. nařídít výkon trestu maximálně v trvání šesti měsíců nebo zbytku neodpykaného trestu, pokud je kratší než šest měsíců; 3. postoupit případ porotnímu soudu, aby nařídil výkon zbytku trestu, pokud je delší než šest měsíců.

B. vězni odpykávající si dlouhodobé tresty (čtyřleté a delší)

Všichni vězni odsouzení k trestu o.s. v trvání čtyř let nebo delším mají nárok na podmíněné propuštění po odpykání poloviny trestu. Všechny případy v pravidelných intervalech zvažuje Výbor pro podmíněné propuštění (někdy je překládána jako Parolní rada), a to až do doby, než si odpykají 2/3 trestu. Odsouzeným, kteří nejsou v tomto období podmíněně propuštěni, je automaticky povoleno předčasné propuštění z výkonu trestu po odpykání jeho 2/3. Výbor vypracuje doporučení k podmíněnému propuštění a rozhoduje o propuštění vězňů odpykávajících si trest kratší než 7 let, u odsouzených odpykávajících si trest delší než 7 let vypracuje doporučení, konečné rozhodnutí je v těchto případech na ministru vnitra. Tento typ propuštění se nazývá **podmíněné propuštění na základě volného uvážení resp. s úvahou (Discretionary conditional release scheme - DCR)**.

Propuštění jsou podrobeni dohledu až na dobu rovnající se 3/4 uloženého trestu (nad pachateli sexuálních deliktů je možno stanovit dohled po dobu rovnající se délce uloženého

trestu). Při porušení podmínek rozhoduje Výbor pro podmíněné propuštění o tom, zda bude nařízen výkon trestu za porušení podmínek.

C. vězni odpykávající si trest na doživotí

V Anglii existují tři druhy trestu odnětí svobody na doživotí. Jde o tzv. **mandatorní trest doživotí**, ke kterému je povinně odsouzena každá osoba starší 21 let, která spáchala vraždu, **trest doživotí s úvahou pro pachatele nebezpečných trestných činů nesouvisejících s usmrcením člověka** (u této skupiny odsouzených přichází podmíněné propuštění v daleko méně případech než u předchozích typů podmíněného propuštění), ke kterému jsou odsuzovány osoby za trestné činy jiné než vražda a **doživotní trest s úvahou pro pachatele trestných činů souvisejících s usmrcením člověka**.

Příprava na propuštění u doživotně odsouzených

V tomto stadiu je odsouzený k doživotnímu trestu přeřazen do věznice s nižším stupněm zajištění bezpečnosti. Umístění do této věznice je možné pouze se souhlasem ministerstva vnitra po doporučení Parolní rady. V této fázi je možné krátkodobé přerušení trestu za účelem návštěvy rodiny. Konečné rozhodnutí o propuštění v případech mandatorního trestu činí ministr vnitra, v případech doživotního trestu s úvahou rozhodnutí činí **komise pro doživotní tresty**, kterou za tímto účelem jmenuje Parolní rada.

Obecně k parole

Odsouzený, který je propuštěn na parole, je povinen dodržovat podmínky dohledu. K jeho povinnostem patří zejména :

- být v kontaktu s probátořem a podřídit se jeho instrukcím a pokynům, které mu mohou být uděleny,
- umožnit návštěvu probátoře v místě bydliště odsouzeného,
- povinnost mít zaměstnání, které předem schválí probátoř,
- nevycestovat z Velké Británie bez předchozího souhlasu probátoře.

Všichni odsouzení, kteří jsou na parole předčasně propuštěni, se musí seznámit s obsahem dohledu, s důsledky porušení podmínek dohledu a dále musí souhlasit s dohledem probačního pracovníka .

V Anglii a Walesu jsou pro dohled nad odsouzenými zpracovány tzv. **Národní standardy pro dohled nad pachateli trestných činů ve společnosti**. Jejich cílem je posílení dohledu nad pachateli trestných činů, posílení výkonu trestu nevazebními prostředky a zefektivnění resocializačních programů. Probační pracovníci by měli usilovat o sladění svých postupů s národními standardy. Standardy jsou určeny :

- veřejnosti,
- pachatelům,
- probačním a sociálním pracovníkům,
- místním úřadům probační a sociální služby,
- orgánům s pravomocí vynášet rozsudky,
- neziskovým organizacím, které spolupracují při výkonu dohledu,
- orgánům činným v oblasti justice.

Standardy se shodují v tom, že účinný dohled vykonávaný nad pachateli po jejich propuštění se opírá o :

- kvalitní kontinuální péči a účinnou dělbu práce,
- účinnou komunikaci mezi vězeňským personálem a personálem probační služby ohledně strukturovaného výkonu trestu,
- práci probačních úředníků, kteří sehrávají úlohu „mostu“.

Probační úředník je zpravidla přidělen každému odsouzenému již v průběhu výkonu trestu odnětí svobody. Základem péče v průběhu výkonu trestu je rozvrh výkonu trestu, který vypracuje vězeňská služba s probační službou. Úkoly probačního úředníka při práci s odsouzeným, který je ve výkonu trestu, lze charakterizovat takto :

- v průběhu výkonu trestu v nápravném zařízení přispívat ke konstruktivním aktivitám a rozvoji programů a plánů, které souvisejí s propuštěním vězně na svobodu tím, že je mu umožněno udržovat s pachatelem pravidelný kontakt,
- položit základy dohledu prováděného po propuštění odsouzeného,
- podporovat každou příležitost, která pomůže odsouzenému podílet se konstruktivně na svém propuštění.

V případě předčasného propuštění by se měl setkat probační úředník s odsouzeným v den propuštění, nejpozději však nejbližší pracovní den po propuštění a během 10-14 dnů by měl zpracovat dohledový plán.

Provádění dohledu probíhá podle tzv. **dohledového plánu**. Plán musí být písemně vyhotoven probačním úředníkem nejpozději do 10 dnů od vydání probačního nařízení. Dohledový plán by měl být odsouhlasen probačním úředníkem a odsouzeným; dále by měl podléhat pravidelné revizi každé tři měsíce. Plán by měl :

- identifikovat pachatelovy motivační prvky, které vedly k páčání trestné činnosti, dále má plán obsahovat problémy a potřeby odsouzeného, stupeň recidivy,
- specifikovat činnosti vedoucí k uvědomění si dopadu trestného činu na oběti, na společnost i na pachatele,
- specifikovat individuální rehabilitační program, jehož součástí jsou cíle a metody,
- obsahovat rozvrh osobních kontaktů s pachatelem (12x za první tři měsíce, 6x během dalších tří měsíců, 1x za měsíc po zbytek období),
- specifikovat časový harmonogram pro dosažení jednotlivých cílů.

Celostátní normy stanovují následující **cíle dohledu** nad pachateli po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody :

- ochrana veřejnosti,
- prevence recidivy,
- úspěšná reintegrace do společnosti.

Těchto cílů lze dosáhnout :

- prosazováním povinností uložených při povolení předčasného propuštění, zajištěním spolupráce s pachatelem a zajištěním dodržování podmínek,
- stimulováním pachatelů k přijetí odpovědnosti za své jednání a získáváním pachatelů ke spolupráci, která sleduje prevenci kriminality,

- poskytováním pomoci pachatelům při řešení jejich osobních problémů, které souvisejí s pácháním trestné činnosti,
- motivováním a poskytováním pomoci pachatelům v tom smyslu, aby změnili své chování k lepšímu, získali nové dovednosti a stali se z nich odpovědní a zákon dodržující členové společnosti,
- posuzováním rizika možného recidivního chování.

Řízení při porušení podmínek dohledu

Pokud se odsouzený nedostaví na první nebo další dojednanou schůzku, probátor mu může uložit ústní nebo písemné varování nebo podniknout relevantní opatření. Pokud se pachatel nedostaví ani na druhou schůzku, probátor může vydat písemné varování nebo podniknout příslušná opatření. Opatření z důvodu porušení podmínek by měla být zahájena po třetím nedostavení se k probátorovi.

Při nedodržení dalších podmínek uložených v rámci podmíněného propuštění, by probační úředník měl co nejdříve podniknout opatření (během dvou pracovních dní). Je na probačním úředníkovi, aby rozhodl o tom, kdy nebyly dodrženy podmínky předčasného propuštění a zda jsou vysvětlení podaná pachatelem přijatelná. Obecně platí, že pokud nejsou podmínky dodrženy, probátor musí bez zbytečného prodlení podniknout příslušné kroky, vyžádat vysvětlení a zaznamenat podrobnosti týkající se selhání.

V případě porušení podmínek pachateli odsouzenými ke krátkodobým trestům řízení probíhá před magistrátními soudy. Magistrátní soudy mohou uložit jakoukoliv z následujících sankcí nebo jejich kombinaci :

- pokutu,
- přerušení předčasného propuštění až na dobu šesti měsíců a nařízení zbývající části trestu.

V případě porušení podmínek pachateli odsouzenými k dlouhodobým trestům a k doživotním trestům může ministr vnitra nařídít výkon zbývající části trestu:

- na doporučení Výboru pro podmíněné propuštění a to pokud probační úředník vykonávající dohled oznámí Výboru porušení uložených podmínek v rámci předčasného propuštění,
- nebo bez doporučení výboru, v případech, kdy je zřejmé, že pokud by pachatel zůstal na svobodě, představoval by pro veřejnost ohrožení.

V těchto případech by probační úředník měl vypracovat písemnou zprávu o chování odsouzeného pro Výbor pro podmíněné propuštění. Tento výbor rozhodne, zda je chování odsouzeného natolik závažné, aby odůvodňovalo pozastavení povolení k předčasnému propuštění nebo zda postačí varování před možnými důsledky nedodržení podmínek dohledu.

Čerpáno :

Michl, O., Parole ?, Příloha č. České vězeňství č.5 a 6/1996.

Barclay, G.,C., Tavares, C., Prout, A., Informace o systému trestní justice v Anglii a Walesu, překlad J., Válková, IKSP, červen 1996.

Referenční příručka o trestním soudnictví Velké Británie, Home Office, překlad Válková, J., IKSP, srpen, 1996.

3.2. Německo

Problematika odkladu zbytku trestu odnětí svobody je v německém trestním zákoníku (StGB - Strafgesetzbuch) upravena v ustanoveních §§ 57-60.

Odklad zbytku trestu u dočasného trestu odnětí svobody

A. Soud odloží výkon zbytku dočasného trestu odnětí svobody na zkušební dobu jestliže :

1. jsou odpykány dvě třetiny uloženého trestu (nejméně však 2 měsíce),
2. lze odpovědně zkusit, zda se odsouzený mimo výkon trestu osvědčí
3. a odsouzený s odkladem souhlasí.

Při rozhodnutí soud přihlíží k dosavadnímu způsobu života odsouzeného, okolnostem spáchání trestného činu, jeho chování ve výkonu trestu, jeho aktuální životní situaci.

B. Po odpykání poloviny dočasného trestu odnětí svobody, nejméně však šesti měsíců, může soud odložit výkon zbytku trestu na zkušební dobu, jestliže :

1. odsouzený odpykává trest odnětí svobody poprvé a tento trest nepřevyšuje dvě léta
2. nebo z celkového hodnocení trestného činu a vzhledem k osobě odsouzeného a vzhledem k jeho chování v průběhu výkonu trestu lze předpokládat, že odsouzený již nebude páchat trestnou činnost.

Pro ustanovení týkající se odkladu zbytku trestu u dočasného trestu odnětí svobody platí přiměřeně ustanovení §§ 56a - 56g trestního zákona (§ 56a zkušební doba, § 56b povinnosti, § 56c pokyny, § 56d probační pomoc, § 56e dodatečné rozhodnutí, § 56f odvolání odkladu trestu, § 56g prominutí trestu). Pro odklad trestu platí, že zkušební doba nesmí být kratší, než činí zbytek trestu. Jestliže odsouzený odpykal nejméně jeden rok svého trestu dříve než byl jeho zbytek odložen na zkušební dobu, podrobí ho soud zpravidla po dobu trvání zkušební doby nebo její části dohledu a vedení probačního úředníka.

Jestliže soud návrh odsouzeného na odklad trestu u dočasného trestu odnětí svobody zamítne, může soud stanovit pro nový návrh odsouzeného na odklad trestu lhůtu (max. 6 měsíců).

Odklad zbytku trestu u trestu odnětí na doživotí

Soud odloží výkon trestu u trestu odnětí svobody na doživotí na zkušební dobu, jestliže:

- je odpykáno patnáct let trestu,
- zvláštní tíže zavinění odsouzeného nevyžaduje další výkon trestu,
- a z celkového hodnocení trestného činu a dále vzhledem k osobě odsouzeného a k jeho chování v průběhu výkonu trestu lze předpokládat, že odsouzený již nebude páchat trestnou činnost.

Zkušební doba trvá pět let. Pro odklad trestu u trestu odnětí svobody platí přiměřeně ustanovení §§ 56b - 56g trestního zákona.

Jestliže soud návrh odsouzeného na odklad trestu u doživotního trestu odnětí svobody zamítne, může stanovit pro nový návrh odsouzeného na odklad trestu soud lhůtu (max. 2 letou).

Odklad trestu a úhrnný trest

Jestliže někdo spáchal více trestných činů, je pro odklad trestu rozhodující výše úhrnného trestu. Jestliže byl v případech podle § 55 odst.1 TrZ výkon trestu odnětí svobody, uloženého dřívějším rozhodnutím, nebo jeho zbytku odložen na zkušební dobu, zkracuje se nejnižší výměra nové zkušební doby o zkušební dobu již uplynulou, avšak ne na dobu kratší než jeden rok.

Odvolání odkladu trestu

Soud odvolá odklad trestu, jestliže odsouzený

- ve zkušební době spáchá trestný čin a tím ukáže, že se nesplnilo očekávání, které bylo důvodem pro odklad trestu,
- hrubě nebo trvale porušuje pokyny nebo se trvale vyhýbá dohledu a vedení probačního úředníka a tím dává podnět k obavě, že opětovně spáchá trestné činy, nebo
- hrubě nebo trvale porušuje povinnosti.

Soud však upustí od odvolání odkladu trestu, jestliže postačí

- uložit další povinnosti nebo udělit další pokyny, zejména podrobit odsouzeného dohledu probačního úředníka nebo
- prodloužit zkušební dobu nebo dobu, po kterou je odsouzený podroben dohledu probačního úředníka (doba nesmí být prodloužena o více než polovinu již stanovené zkušební doby).

Prominutí trestu

Jestliže soud odklad trestu neodvolá, promine trest po uplynutí zkušební doby.

Dohled a vedení probačního úředníka

Činnost probačního úředníka je upravena v ustanovení § 56d tr. zák. Soud podrobí odsouzeného po zkušební dobu dohledu a vedení probačního úředníka, má-li to přispět k tomu, aby se zdržel páčání další trestné činnosti. Soud dává probačnímu úředníkovi pokyny k jeho činnosti. Probační úředník vykonává tuto činnost jako své povolání nebo jako čestnou funkci. Probační úředník je odsouzenému nápomocen. Dohlíží po dohodě se soudem na plnění povinností a pokynů. Podává zprávy o způsobu života odsouzeného ve lhůtách stanovených soudem. Oznamuje soudu porušování povinností a pokynů. Soud může během zkušební doby kdykoliv rozhodnout, změnit či zrušit povinnost nebo pokyn.

Soud může dále uložit odsouzenému povinnost podrobit se tzv. povinností nebo pokynům. Přitom nesmějí být na odsouzeného kladeny žádné nepřípustné požadavky.

Soud může odsouzenému uložit **povinnost**, aby

- podle svých sil nahradil škodu způsobenou činem,

- zaplatil peněžitou částku ve prospěch obecně prospěšného zařízení nebo státní pokladny nebo
- vykonal jinak obecně prospěšné práce.

Nabídne-li odsouzený přiměřená plnění, která slouží zadostiučinění za spáchané bezprávi, upustí soud zpravidla předběžně od uložení povinností, jestliže lze očekávat splnění nabídky.

Soud může uložit odsouzenému po dobu trvání zkušební doby **pokyny** s cílem, aby již nespáchal žádnou trestnou činnost. Přitom nesmějí být kladeny na odsouzeného nepřipustné a nepřiměřené požadavky.

Soud může odsouzenému **uložit**, aby

- uposlechl nařízení, která se vztahují na pobyt, vzdělání, práci nebo volný čas nebo na uspořádání jeho hospodářských poměrů,
- se hlásil v určitých lhůtách u soudu nebo jiného orgánu,
- se nestýkal se s určitými osobami nebo s osobami určité skupiny, které mu mohou dát příležitost nebo podnět k dalším trestným činům,
- nevlastnil, nenosil nebo nepřechoval předměty, které mu mohou dát příležitost nebo podnět k dalším trestným činům,
- plnil vyživovací povinnost,
- se podrobil léčení nebo odvykací kúře nebo aby pobýval ve vhodném domově nebo ve vhodném ústavu.

Tyto povinnosti mohou být uloženy pouze se souhlasem odsouzeného.

Můžeme shrnout, že během soudem uložené probační lhůty probační úředníci pomáhají pachatelé a podporují ho v naději, že tato pomoc a podpora umožní pachatelé vést život bez páchaní trestné činnosti. To je však možné pouze tehdy, podaří-li se jim znovu zapojit (nebo dokonce poprvé zapojit) pachatele do společnosti. Jedním z prvořadých úkolů probační služby je tedy pomoci pachatelům dosáhnout udržitelného životního stylu (sociálních vztahů, bydlení, práce) a tím jim umožnit vést život bez páchaní trestné činnosti. Poradenství v psychologických a sociálních otázkách je tudíž stejně nezbytné jako naložení s trestným činem a jeho následky, včetně možného odškodnění.

Z těchto důvodů musí probační služba začít pracovat ihned poté, kdy je probace nařízena jako součást podmíněného propuštění. Práce probační služby končí s vypršením probační lhůty nebo v případě odvolání podmíněného odsouzení. Probační služba se snaží svým vlivem minimalizovat často škodlivé účinky nepodmíněných trestů odnětí svobody a dále zajistit, aby tresty odnětí svobody nebyly nepřiměřeně dlouhé.

Sociální práce ve vězení

Určení pachatelé a určité trestné činy vyžadují tresty odnětí tresty. V těchto případech by však hlavní úlohou uvěznění neměla být odplata, ale reintegrace pachatele do komunity. Z toho důvodu vyvstává řada úkolů pro sociální pracovníky v různých trestních zařízeních. Sociální práce hraje klíčovou úlohu při terapeuticky zaměřeném uvěznění. Zahrnuje poskytování sociální podpory během uvěznění, jakož i pomoc vězňům vyrovnávat se s osobními problémy a záležitostmi mimo vězení. Sociální podporu řídí článek 71 Vězeňského zákona („*Strafvollzugsgesetz*“), podle něhož má vězeň právo přijímat sociální

podporu ve vězeňském zařízení s cílem vyřešit své osobní problémy. Poskytovaná podpora je zaměřena tak, aby umožnila vězni samostatně řešit osobní záležitosti. Zákon je založen na principu „pomocí ke svépomoci,“ (help to self-help) a stanoví nezbytnou podporu. Vězeň má právo na sociální podporu v trestním zařízení, pokud takovou podporu vyžaduje.

V souladu s článkem 71 Vězeňského zákona definují sociální pracovníci v trestních zařízeních svou sociální podporu následovně:

- poukázat na osobní problémy,
- pomoci nalézt řádnou totožnost a vyučovat způsobům dosahování osobních dovedností (budování sebedůvěry, sebeúcty, autority),
- poukázat na problémy vyplývající ze sociálního prostředí,
- ukázat způsoby, jak zabránit budoucímu konfliktu se zákonem,
- provádět školení zaměřené na získávání dovedností k řešení problémů (např. sociální školení o řešení mezilidských sporů),
- pracovat s prostředím pachatele (rodina, podpora po propuštění),
- organizovat zvláštní péči a podporu (např. výchovná podpora, terapie) jako součást programování času pachatele stráveného v trestním zařízení.

Čerpáno:

Trestní zákon SRN - obecná část, překlad Suchý, O., IKSP, Praha, 1996.

Van Kalmthout, A., Derks, J., Probace v Evropě, Kapitola Německo - Wegner, K., IKSP, Praha 2002.

3. 3. Rakousko

Podmíněné propuštění z trestu odnětí svobody je upraveno v ustanoveních §§ 46-56 rakouského trestního zákona.

Odpykal-li odsouzený polovinu trestu, alespoň však tři měsíce, bude mu zbytek trestu při stanovení zkušební doby podmíněně prominut, lze-li se domnívat, že výkon trestu není třeba k tomu, aby odsouzenému zabránil v páchání další trestné činnosti. Odsouzení, u nichž je obava, že by po propuštění páchali trestnou činnost, mají nárok na podmíněné prominutí trestu za současného stanovení zkušební lhůty až po odpykání dvou třetin trestu.

Při rozhodování o podmíněném propuštění je brána do úvahy osoba odsouzeného, jeho předchozí chování, chování ve výkonu trestu, jeho výhled na budoucí chování, zkoumá se, zda není ze zvláštních příčin třeba zbytek trestu vykonat a zda není nutné o podmíněném propuštění rozhodnout ve spojení s jinými opatřeními.

Odsouzený k doživotnímu trestu nesmí být podmíněně propuštěn, dokud si neodpykal nejméně patnáct let odnětí svobody.

Při podmíněném propuštění z trestu odnětí svobody může být stanovena zkušební doba v rozmezí od jednoho do tří let. Překročí-li podmíněně prominutý zbytek trestu tři roky, pak

zkušební doba činí pět let. Při podmíněném propuštění z trestu odnětí svobody na doživotí je stanovena desetiletá zkušební doba.

Odsouzenému, jemuž byl trest podmíněně prominut nebo bude z trestu odnětí svobody nebo z ochranného opatření spojeného s odnětím svobody propuštěn, může soud vydat pokyny a ustanovit opatrovníka - probačního pracovníka, pokud je to nutné a účelné k tomu, aby pachateli zabránil v páchání další trestné činnosti.

Pokyny a ustanovení probačního úředníka platí až do konce zkušební doby, pokud nejsou soudem předem zrušeny nebo se nestanou bezpředmětnými.

Jako pokyny přicházejí do úvahy příkazy a zákazy, jejichž zaměření se jeví jako způsobilé, aby se jimi pachatel zdržel od dalších trestných jednání. Pokyny, které by představovaly nepříznivý zásah do osobnostních práv nebo do způsobu života odsouzeného, jsou nepřijatelné.

Odsouzenému může být zejména přikázáno, aby bydlel na určitém místě a domově, aby se vyhnul určitému bytu, určitému místu nebo styku s určitými osobami, aby se zdržel požívání alkoholických nápojů, aby se vyučil přiměřenému povolání vhodnému jeho znalostem, schopnostem a návykům nebo aby je vykonával, aby oznámil každou změnu svého místa pobytu nebo pracovního místa a aby se hlásil v určitých časových úsecích u soudu nebo na jiném místě. Pachateli může být také přikázáno, aby podle svých sil napravil vzniklou škodu.

Odsouzenému lze také s jeho souhlasem udělit pokyn, aby se podrobil protialkoholnímu léčení, psychologickému léčení nebo jiné léčbě. Rovněž pokyn, aby se podrobil léčebnému zákroku, který obsahuje operativní zásah, nesmí být udělen bez souhlasu odsouzeného.

Soud může také během zkušební doby dodatečně udělit pokyny nebo udělené pokyny změnit nebo zrušit.

Probačního úředníka ustanovuje soud. Sleduje, jak si odsouzený vede v průběhu života a dohlíží nad plněním udělených pokynů. Snaží se napomáhat radou i činem k vedení spořádaného života a řádné orientaci, jakož i zabezpečuje, aby odsouzený nespáchal v budoucnosti žádná další trestná jednání. Pomáhá pachateli, hledá vhodné zaopatření a práci. Probační úředník seznamuje soud v přiměřených časových úsecích se svou činností i se svými poznatky. Soud může také během zkušební doby dodatečně ustanovit probačního úředníka nebo zruší jeho dohled nad odsouzeným.

Pokud podmíněně propuštěný během zkušební lhůty spáchá další trestný čin, soud odvolá podmíněné propuštění a trest, část trestu nebo zbytek trestu nechá vykonat, je-li to vzhledem k osobě pachatele nezbytné. Nenařídí-li soud výkon trestu, může prodloužit zkušební dobu, změnit nebo udělí pokyny, ustanoví odsouzenému probačního úředníka. Soud také může nařídít výkon trestu za předpokladu, že odsouzený neuposlechne pokyny i po formální upomínce nebo se vyhýbá kontaktu s probačním pracovníkem

Poradenství před propuštěním

Služby péče po propuštění nabízejí poradenství pachatelům, kteří jsou ještě ve vězení. Tato poradenská sezení pomáhají zhodnotit dostupné prostředky nebo prostředky, jichž je zapotřebí po propuštění vězně. K zajištění ubytování, jistého příjmu a reintegrace do procesu zaměstnání je obzvláště důležité zahájit tato opatření ještě před propuštěním.

Rodinné poradenství

Vězení a propuštění z vězení jsou období, jež mohou obzvláště vést ke krizím uvnitř rodiny klienta. Služby péče po propuštění nabízí členům rodiny klienta poradenství v oblasti psychosociální podpory.

Služby poskytující každodenní konstruktivní činnosti

Ústřední orgány péče po propuštění fungují též jako místa setkání a komunikační centra pro klienty a jejich rodiny. Zde mohou klienti pozitivním způsobem trávit svůj volný čas a účastnit se některých konstruktivních aktivit s cílem vytvoření každodenního rytmu. Konstruktivní aktivity v klubu zahrnují kavárnu/čajovnu, komunitní kuchyň a prádelnu, telefony, noviny, časopisy, hry a společenské aktivity, jako např. jízdu na kole, bowling, minigolf. Jedním ze základních cílů klubu je umožnit praxi socializace a řešení konfliktů.

Poradenství v oblasti zaměstnání

Služby péče po propuštění poskytují pomoc a podporu při navazování kontaktu s úřadem práce (AMS) a vyhledávání pracovních míst. Služby zahrnují též poskytování informací o kurzech a jiných programech. Počítače umožňují klientům získat informace o aktuálních volných pracovních místech registrovaných na úřadu práce.

Pracovní školení

Kromě poskytování poradenství provozují dva orgány Služeb péče po propuštění workshopy, kde klienti absolvují šestiměsíční odborné školicí programy. Cílem těchto programů je pomoci klientům seznámit se krok za krokem s požadavky pracovního prostředí, jako je např. dochvilnost, spolehlivost, pravidelnost a flexibilita.

Rozsah spolupráce s úřady práce určují dohody o spolupráci. Služby péče po propuštění dostávají od úřadů práce každoroční dotace na poradenství a podporu v oblasti politiky trhu práce a na zajišťování školení klientů.

Služby péče po propuštění z výkonu trestu v Rakousku

Pro propuštěné, jimž nebyl přidělen probační úředník, vytvořila VBSA (přesně Asociace probačních služeb a sociální práce) poradenské služby dostupné na dobrovolné bázi. Těchto poradenských služeb mohou využít ti, kdo si odpykali celý trest, ale i podmíněné propuštění, propuštění z vazby před soudním procesem, nebo z vazby v občanských záležitostech. Služby péče po propuštění z výkonu trestu nabízí 7 z 9 krajských měst. Provádí je skupiny s průměrně 6 až 7 profesionálními sociálními pracovníky.

Úlohy probace a péče po propuštění z výkonu trestu zahrnují :

a) Poradenství a podporu

Poradenství po propuštění zahrnuje úvodní zhodnocení psychosociální situace osoby, jež vyhledala pomoc, které poté určí míru potřebné pomoci. Vhodné může být též právní poradenství. Poté se práce soustředí na vytváření modelů řešení problémů, poskytování informací a poradenství o dostupných prostředcích, a jak k nim získat přístup. Cílem procesu poradenství je zajistit hmotné zabezpečení, např. zajištění relevantní dokumentace, iniciace kontroly zadlužení a rozpočtová opatření; získání a udržování ubytovacích možností; odkaz na terapii.

Poradenství se změnilo na pomoc v případech, kdy klienti zažívají opakované problémy a permanentní krize a kdy se spolupráce mezi sociálním pracovníkem a klientem ukáže jako spolehlivá. Pomoc je typická svým závazným charakterem, plánem podpory a dohodnutými principy spolupráce a je dlouhodobějšího charakteru. Cílem procesu podpory je zajistit nezbytné hmotné životní minimum, stálé zaměstnání, a dlouhodobé bydlení; a překonat potíže, které se mohou vyskytnout během navazování a udržování společenských vztahů. Pro služby poradenství a podpory je klíčové zajištění stability klienta, pomoc při budování stabilní pozice a živobytí a následné umožnění reintegrace do společnosti.

b) Ubytování a bydlení

Během přípravy na propuštění z vězení se probační úředník snaží nalézt přechodné ubytování a po propuštění zajistit jeho financování. Probační úředníci v této oblasti spolupracují s místními státními i soukromými poskytovateli a koordinují podporu zaměřenou na ubytovací kapacity, jež patří Asociaci. To znamená vytvoření plánu nezbytných předpokladů pro získání trvalého ubytování a schválení pracovní dohody s klientem. Během tohoto procesu pomáhají zvláštní plány podpory šité na míru každého klienta zvyšovat a poté monitorovat schopnost klienta žít samostatně. Tento proces může začít přechodným ubytováním přes ubytovací zařízení pod kontrolou VBSA. Aby bylo dosaženo udržitelných opatření pro konečné ubytování, mohou ve spolupráci s místní správou příslušně připravení klienti být navrženi pro komunitní bydlení. K zajištění klienta během obtížného úvodního období a prevence vystěhování bude uzavřena dohoda o dohledu a podpoře, která začne fungovat poté, co se klient přestěhuje do obecního bytu.

Oddělení probační práce - BWH

Toto oddělení zahrnuje 16 agentur. Agentury jsou rozmístěny v 9 rakouských spolkových zemích a mají sídlo ve všech městech, ve kterých je Zemský soud („*Landesgericht*“). Ve snaze zdokonalit účinnost a zajistit hospodárnější využití prostředků bylo založeno 32 kontaktních kanceláří, jež jsou součástí organizační struktury jednotlivých agentur. Probační úředníci jednotlivých agentur pro účely plánování a koordinace úkolů tvoří skupiny o 5 až 14 osobách. Administrativní a odborný dohled provádí vedoucí skupiny nebo vedoucí agentury. Zákon předepisuje maximální počet 30 klientů na jednoho pracovníka na plný úvazek. Samotná VBSA stanovila jako plnou pracovní zátěž počet 26 klientů na jednoho pracovníka na plný úvazek. Dobrovolný probační pracovník nesmí pracovat s více než 5 klienty.

Kromě administrativního a odborného dohledu nad zaměstnanci zahrnují úkoly vedoucího agentury též spolupráci se soudy, řízení agentury z obchodního hlediska a součinnost s ostatními agenturami v regionu. Hlavní úlohou probačních úředníků je psychosociální péče o klienty na základě soudního příkazu probace. Vlastní jmenování probačního úředníka provádí vedoucí agentury, který rovněž zodpovídá za plnou pracovní zátěž svých zaměstnanců. Probační práce má v zásadě formu práce s jednotlivými případy nebo dohledu. U zvláštních cílových skupin, jako jsou např. mladiství a mladí dospělí, se realizuje též skupinová práce. Průměrná délka dohledu je v současné době 2,5 roku. Probační úředník pořizuje a uchovává detailní zprávy o práci s každým klientem.

Šest měsíců po vydání probačního příkazu jsou zprávy předkládány soudu, který příkaz vydal; a poté kdykoli na požádání soudu. Hlavním předmětem práce s případem je kontakt mezi klientem a úředníkem, kdy úředník musí zhodnotit četnost kontaktu (průměrný, intenzivní, omezený). Příslušná četnost kontaktu závisí na situaci a problémech klienta a je ponechána na uvážení a odborné kompetenci probačního úředníka a vedoucího agentury.

Nezbytným předpokladem adekvátní podpory klientů je znalost jejich rodinné situace. Proto je důležité, aby probační úředník navštěvoval klienty v jejich domácím prostředí a hned na začátku období dozoru je motivoval k vytvoření vhodných podmínek pro spolupráci. Během této fáze je cílem probačního úředníka přeměnit soudem uložený trest v nabídku služby, kterou klient přijme.

Oddělení péče po propuštění z výkonu trestu - HEH

Oddělení péče po propuštění z výkonu trestu, HEH je jednou ze čtyř oddělení rakouské probační služby VBSA. Toto oddělení je složeno ze 7 centrálních orgánů péče po propuštění v Rakousku a 1 denního centra. Cílovou skupinou těchto orgánů jsou pachatelé propuštění z vězení bez soudního příkazu na dohled, což znamená, že tito klienti využívají služeb dobrovolně. Funkce centrálních orgánů zahrnují:

- poradenství v oblasti zaměstnání a odkazování na různá pracovní místa jménem Úřadu práce („*Arbeitsmarktservice, AMS*“),
- poradenství v oblasti živobytí, bydlení, terapie,
- poradenství v penitenciárních institucích pro pachatele, jež mají být propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody,
- práce s klienty v oblasti jejich osobního rozvoje,
- iniciativy zaměřené na pomoc klientovi v organizaci každodenního životního stylu.

Poradenství v oblasti zaměstnání a odkazování na různá pracovní místa se provádí jménem úřadu práce v dané zemi, a úřad práce za tuto službu platí. V těchto zemích je VBSA jediným smluvním partnerem úřadů práce co se týká této specifické cílové skupiny, tj. pachatelů propuštěných z vězení.

Poradenství a podporu v oblasti živobytí nabízí též jiné organizace v regionech, ale ne pro tuto konkrétní cílovou skupinu. To samé platí pro práci s klienty; konstruktivní aktivity v rámci podpory každodenního životního stylu, jako např. denní centra a aktivity pro volný čas, nabízí jiní nezávislí nebo komunitní poskytovatelé pouze v několika zemích hlavně v příměstských oblastech. V této oblasti pracují centrální agentury převážně prostřednictvím pracovníků na smlouvu. Místní úřady a spolkové země přispívají společnosti VBSA finančně

na poradenství, dohled a konstruktivní aktivity podpory životního stylu. Základní finanční prostředky zajišťuje Federální ministerstvo spravedlnosti. V roce 1998 služeb nabízených tímto oddělením využilo 3 241 klientů.

Oddělení probačních ubytoven a ubytoven pro péči po propuštění, WKE

Toto oddělení disponuje 6 ubytovnami v největších rakouských městech; jejich celková kapacita je 155 míst. Cílovou skupinu těchto ubytoven tvoří mladiství a dospělí se záznamem v trestním rejstříku, jakož i jejich nezaopatření rodinní příslušníci bez domova. Předmětné ubytovny jsou rozdílně vybaveny i organizovány podle svého individuálního přístupu a podle toho, kterým cílovým skupinám slouží. Škála využití může být od nouzového útulku pro mladistvé s téměř rezidenční celodenní péčí, po celky pro samostatné bydlení dospělých, kde se služby poskytují formou návštěv. Poněvadž záležitosti týkající se ubytování a bydlení spadají do pravomoci spolkových zemí a místních úřadů, podílejí se tyto orgány v různé míře na financování těchto služeb. Základní prostředky opět poskytuje Federální ministerstvo spravedlnosti. Umístění pro klienty této cílové skupiny nabízí (s různými zemskými odchylkami) i jiní nezávislí a komunitní poskytovatelé. Financování těchto služeb je částečně zajišťováno prostřednictvím smluv s Federálním ministerstvem spravedlnosti. Jednotlivé žádosti o finance v různých zemích posuzují vedoucí agentur Probační služby a Péče po propuštění z výkonu trestu a předávají je ministru spravedlnosti.

Služby nabízené v těchto oblastech využívají klienti na dobrovolné bázi. Nemusí tak činit na základě soudního příkazu nebo z nařízení státního zastupitelství a mohou se tedy sami rozhodnout, jak dlouho a do jaké míry budou služby využívat. Tudíž neexistuje a ani není požadováno zákonné opatření týkající se statutu kontaktu. Smluvní dohody s různými finančními orgány (federální vládou, spolkovými zeměmi, komunami, úřady práce) znamenají, že VBSA je povinna nabízet určitým skupinám klientů specifické služby. To však nenaznačuje vymahatelnou právní smlouvu s jednotlivými klienty. Probační ubytovny a ubytovny pro péči po propuštění uzavírají s klienty smlouvy, jež klientům udělují právo používat na určitou dobu byt za předpokladu, že budou plnit ustanovení dohody o dohledu. Toto právo je vymahatelné v souladu s Občanským zákoníkem. Klient má rovněž v praxi (ne formálně) právo stěžovat si řediteli organizace na podporu a poradenství poskytované daným sociálním úředníkem.

Čerpáno :

Rakouský trestní zákon díl I. A II. , překlad Kabelová,L., Praha - duben 1991.

Van Kalmthout, A., Derks, J., Probace v Evropě, Kapitola Rakousko - Koss, Ch., IKSP, Praha 2002.

3.4. Francie

Institut podmíněného propuštění byl zaveden do francouzského systému v roce 1885. Všichni pachatelé, kteří projeví nějakou formu sociální nápravy a kteří si odpykali polovinu (nebo dvě třetiny v případě recidivistů) trestu, mohou být podmíněně propuštěni.

Užití podmíněného propuštění je rovněž doporučováno s cílem zmírnit přeplněnost věznic. V nedávných letech však udílení podmíněného propuštění má tendenci klesat z důvodu obtížnosti nalézání pracovních příležitostí nebo školících aktivit pro vězně. V roce 1996 bylo uděleno 5356 podmíněných propuštění, zatímco v roce 1999 už jen 4852.

Až do června 2001 byl probační soudce, poté, co vyslechl stanovisko komise pro aplikaci trestů (*commission d'application des peines*), odpovědný za agendu příkazů k podmíněnému propuštění pachatelů odsouzených ke krátkým trestům odnětí svobody. V případě pachatelů odpykávajících si tresty odnětí svobody delší než pět let, o udělení podmíněného propuštění rozhodovala ministerská komise v Paříži.

Tato situace se nyní změnila: o všech příkazech k podmíněnému propuštění rozhoduje buď *juge de l'application des peines* (pokud trest je kratší než 10 let odnětí svobody nebo jestliže doba, kterou si pachatel ještě musí odpykat, je méně než tři roky) nebo v ostatních případech nový soudní tribunál zvaný *juridiction régionale de libération conditionnelle*. Prověřující orgán je zřízen u Nejvyššího soudu (*Cour de cassation*) a nazývá se *la juridiction nationale de la libération conditionnelle*. Ve všech případech se o příkazu k podmíněnému propuštění rozhoduje po kompletním soudním projednání s žadatelovým právníkem: v případě rozhodnutí o příkazu k podmíněnému propuštění je možno podat odvolání.

Podmíněné propuštění může být provázeno zvláštními podmínkami pro odsouzeného, jakož i pomocnými opatřeními a kontrolou za účelem usnadnění návratu do společnosti a ověření jeho způsobilosti vést řádný život. Během trvání podmíněného propuštění mohou být jeho podmínky modifikovány, buď po zprávě členů probačního výboru na pomoc propuštěným, který vzal odsouzeného do péče, nebo soudcem pro otázky trestu příslušným k vydání takového rozhodnutí a nebo na návrh poradního výboru ministra spravedlnosti.

Odsouzený, který byl podmíněně propuštěn, má různé povinnosti, které jsou vyjmenovány v propouštěcím příkazu (pobývat v ubytovně, neopouštět domovskou adresu bez povolení, zákaz navštěvovat některá místa jako jsou kasina nebo koňské dostihy, povinnost navštěvovat denní školící kurzy, zaplatit náhradu žalující straně, zaplatit pokutu, omezení styku s ostatními odsouzenými spolupachateli).

Situace odsouzeného, jenž byl podmíněně propuštěn, se velmi podobá situaci pachatele odsouzeného k podmíněnému trestu pod zkušebním dohledem. Francouzský zákoník (článek D. 530) vyjmenovává zvláštní podmínky, které se vztahují k podmíněnému propuštění, aby napomáhaly pachateli a současně dovolovaly možnost jeho kontroly. Pachatel je pod dohledem probačního soudce a S.P.I.P. (*service pénitentiaire d'insertion et de probation*).

Opatření kontroly, kterým se musí odsouzený podřídit, jsou následující :

- odpovídat na předvolání soudce ukládajícího tresty nebo určeného probačního úředníka,
- přijímat návštěvy probačního úředníka a předávat mu informace nebo dokumenty takového druhu, aby umožnily kontrolu jeho existenčních prostředků a plnění jeho závazků,
- informovat probačního úředníka o změnách svého zaměstnání,
- informovat probačního úředníka o změnách bydliště,
- získat předběžně souhlas soudce ke každé cestě do ciziny a ohlásit mu svůj návrat.

Soudce může též uložit při podmíněném propuštění odsouzenému dodržování jednoho nebo několika následujících povinností :

- vykonávat stanovenou práci či povinnost podrobit se výcviku pro získání určité pracovní kvalifikace,
- zřídit své bydliště na vymezeném místě,
- podřídit se opatřením lékařských vyšetření, léčení nebo péči, stejně jako režimu hospitalizace,
- prokázat, že přispívá na náklady rodiny nebo, že platí pravidelně částky dlužného výživného,
- napravit zcela nebo zčásti, v rámci svých finančních možností, škody způsobené trestným činem, i tehdy, když nedošlo k rozhodnutí o občanskoprávní žalobě,
- prokázat, že hradí v rámci svých finančních možností, částky dlužné Státní pokladně, které vyplývají z odsouzení,
- zdržet se řízení některých vozidel vymezených kategoriemi řidičského oprávnění, které uvádí Zákoník o silničním provozu,
- nevěnovat se profesionální činnosti, při jejímž výkonu nebo při příležitosti jejíhož výkonu byl trestný čin spáchán,
- zdržet se pobývání na všech speciálně vymezených místech,
- neúčastnit se sázek, zvláště v institucích vzájemných sázek,
- nenavštěvovat místa, kde se podává alkohol,
- nenavštěvovat určité odsouzené, zvláště spolupachatele trestného činu,
- zdržet se vztahů k určitým osobám, zvláště k oběti trestného činu,
- nedržet nebo nenosit zbraň.

Opatření pomoci mají za účel podporovat úsilí odsouzeného, a to především z hlediska jeho opětovného sociálního zařazení do společnosti.

V případě porušení pravidel příkazu podmíněného propuštění nebo nového odsouzení, příkaz může být revidován a pachatel poslán zpět do vězení, aby si odpykal plný trest.

Propuštěným vězňům pomáhá probační soudce a místní *service pénitentiaire d'insertion et de probation* - místní probační služba. V závislosti na konkrétním případě uvedená služba pomáhá dřívějším vězňům najít ubytování nebo místo v centru specializované péče (pro drogově závislé osoby nebo osoby mající problémy s alkoholem). Služba může propuštěnému pachateli pomoci do určité míry i finančně, zvláště když je propuštěn po delší době strávené ve vězení. Pokud je třeba, je dostupná i pomoc psychologa.

Doba trvání podmíněného propuštění nemůže být kratší než zbývající část neodpykaného trestu; jestliže se jedná o trest dočasný, může je překročit pro období

maximálně jednoho roku. Nicméně, když výkon trestu, který běží, je trestem doživotním, trvání pomocných opatření a kontroly je stanoveno údobím, které nemůže být nižší než pět let, ani vyšší než deset let.

Čerpáno :

Francouzský trestní řád, překlad - IKSP, Praha, říjen 1991.

Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Francie, IKSP, Praha 2003.

Van Kalmthout, A., Derks, J., Probace v Evropě, Kapitola - Francie - Gilly, T., IKSP, Praha 2002.

3.5. Parole ve Skotsku

Ve Skotsku je stanoven rozdíl mezi několika druhy podmíněného propuštění (*conditional release and parole*). Základním předpisem v této oblasti je (Skotský) Zákon o věznicích a trestním řízení z roku 1993 (*Prisoners and Criminal Proceedings (Scotland) Act 1993*).

Vězni odsouzení ke krátkodobému trestu odnětí svobody (Short term prisoners)

Odsouzený na méně než 4 roky odnětí svobody je způsobilý pro propuštění po odpykání poloviny celkové délky trestu (v závislosti na počtu dalších dnů uložených v důsledku obvinění z porušování vězeňské disciplíny). Po propuštění z trestu je jedinou obecně uloženou podmínkou to, že pokud bude dotyčný obviněn ze spáchání dalšího trestného činu, za který hrozí trest odnětí svobody, bude vrácen zpět do vězení, aby si odpykal celý původní trest nebo jeho část.

Pokud je to vhodné, může být odsouzenému na dobu od 1 roku do 4 let uděleno nařízení k propuštění s dozorem (*supervised release order*). Toto nařízení vyžaduje, aby byl na dobu ne více než 12 měsíců (nebo po zbytek trestu odnětí svobody v době propuštění) pachatel podroben dohledu místního úřadu a dále je povinen dodržovat přiměřené podmínky. Porušení těchto podmínek může vést k navrácení pachatele zpět do vězení na celou dobu nebo část doby, po kterou by platilo nařízení dohledu.

Vězni odsouzení ke dlouhodobému trestu odnětí svobody (Longer term prisoners)

Osoby uvězněné na více než čtyři roky jsou způsobilé pro zvážení podmíněného propuštění po odpykání poloviny celkového trestu (v závislosti na počtu dalších dnů uložených v důsledku obvinění z porušování vězeňské disciplíny). Vězeň musí být písemně informován o tom, že se uvažuje o jeho podmíněném propuštění, a musí mu být doručen spis obsahující veškeré relevantní materiály týkající se jeho případu. Spis je též zaslán poradnímu výboru, který rozhoduje o podmíněném propuštění (*parole board*). Spis by měl obsahovat zprávu z vězení, podrobnosti o spáchaném trestném činu, za který byl uvězněn, záznam o všech předchozích trestných činech, a posudek o situaci a chování vězně a jeho způsobilosti k propuštění. Vězeň může komisi písemně předložit veškeré skutečnosti nebo jiné písemné informace, které považuje za relevantní vůči svému případu. Komise by při zvažování způsobilosti vězně pro podmíněné propuštění měla zohlednit následující faktory (tento výčet

však není vyčerpávající): povahu a okolnosti trestné činnosti, chování ve vězení, pravděpodobnost, že vězeň po propuštění znovu spáchá trestný čin nebo způsobí újmu, a veškeré informace týkající se případu, které komisi poskytl vězeň nebo jiná relevantní osoba.

Kromě možnosti podmíněného propuštění v polovině trestu jsou všichni vězni odsouzení na více než čtyři roky způsobilí pro „povolení k předčasnému propuštění z trestu“ (*release on licence*) po odpykání dvou třetin celkového trestu (v závislosti na počtu dalších dnů uložených v důsledku obvinění z porušování vězeňské disciplíny). Podmínky předčasného propuštění ukládá poradní výbor (*parole board*), ale tento typ propuštění nelze zaměňovat s podmíněným propuštěním (*release on parole*). U předčasně propuštěné osoby (*released on licence*) lze prostřednictvím sociálních služeb zajistit dohled. Pokud dojde k porušení těchto podmínek, nebo pokud je dotyčný obviněn z dalšího trestného činu spáchaného v době předčasného propuštění (*release on licence*), soud ho může vrátit zpět do vězení.

Jak bylo vysvětleno výše, jsou odsouzení na méně než čtyři roky způsobilí pro propuštění po odpykání poloviny délky trestu a odsouzení na více než čtyři roky jsou způsobilí pro podmíněné propuštění (*parole*) po odpykání poloviny trestu a pro předčasné propuštění (*release on licence*) po odpykání dvou třetin trestu.

Nejčastější podmínkou, která doprovází všechny formy podmíněného propuštění, je dobré chování dotyčného. Tato podmínka zahrnuje požadavek, aby dotyčný nespáchal další trestný čin ani nebyl obviněn ze spáchání dalšího trestného činu. Další nejčastější konkrétní podmínkou je požadavek, aby byl dotyčný po stanovenou dobu po propuštění pod dohledem. Dohled tohoto druhu je v kompetenci konkrétního místního úřadu a v praxi ho provádí úřad sociální práce. V případě nařízení k propuštění s dozorem (*supervised release order*) nebo podmíněného propuštění (*parole*) platí podmínky po stanovenou dobu, jinak platí až do vypršení původního trestu.

Doporučení pro podmíněné propuštění podává skotské vládě Poradní výbor pro Skotsko (*Parole Board for Scotland*).

Za dohled nad dodržováním podmínek doprovázejících propuštění zodpovídá stanovený místní úřad. V praxi dohled organizuje a provozuje úřad sociální práce a každodenní průběh zajišťují speciálně školení sociální pracovníci. V tomto ohledu hraje nemalou roli i dobrovolnický sektor. Primární funkcí těchto služeb je nabídnout pomoc právě propuštěným osobám v jejich opětovném začlenění do společnosti, a co nejvíce snížit pravděpodobnost, že dojde k opětovnému spáchání trestné činnosti. Pro tyto účely je hlavní poskytovanou službou pomoc při vyhledávání ubytování a práce, poskytování informací o charitativních a jiných organizacích, se kterými může propuštěný konzultovat další pomoc a asistenci.

Pokud dojde k porušení podmínky, která doprovází propuštění, je vydán soudní příkaz k zatčení dotyčného, který je vrácen zpět do vězení na celou dobu nebo část původního trestu, nebo na celou dobu nebo část jiné relevantní doby, jako např. zbytek doby stanovené v nařízení dohledu (*supervision order*).

Čerpáno : *Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Skotsko, IKSP, Praha 2003.*

3.6. Parole v Chorvatsku

Podmíněné propuštění (parole) je upraveno v trestním řádu a v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody. Zákon definuje pojem podmíněného propuštění – parole - jako propuštění vězně z výkonu trestu předtím, než je dokončen. Během zbytku nevykonané části trestu může být odsouzený pod dohledem a je rovněž povinen pokračovat ve výkonu opatření předepsaných programem pro výkon jeho trestu.

V souladu se zněním trestního řádu může být dotyčný odsouzený k trestu odnětí svobody nebo dlouhodobému trestu odnětí svobody propuštěn po odpykání nejméně jedné poloviny trestu, nebo po odpykání jedné třetiny trestu, ke kterému byl odsouzen v souladu s podmínkami stanovenými v zákoně o výkonu trestních postihů (*Statute on the Execution of Criminal Sanctions*).

Při vynesení rozhodnutí o podmíněném propuštění soudce pro výkon trestu odsouzenému uloží nejméně jednu z následujících povinností :

- získání odborné kvalifikace nebo pokračování v předchozím zaměstnání,
- přijetí nabídnutého zaměstnání,
- kontrolu nakládání s příjmem,
- pokračování v léčení,
- vyhýbání se (nenavštěvování) určitých míst,
- hlášení se v centru sociální péče,
- hlášení se soudci pro výkon trestu,
- hlášení se na policejní stanici.

Návrh na podmíněné propuštění mohou podat následující osoby: odsouzený, jeho blízcí příbuzní, obhájce, státní zástupce a ředitel věznice.

Orgánem oprávněným rozhodnout o návrhu na podmíněné propuštění je výbor složený ze čtyř stálých členů jmenovaných ministrem spravedlnosti (jeden člen Ústředního úřadu Vězeňské správy, jeden člen Úřadu státního zastupitelství a dva soudci) a jako jednoho nestálého člena soudce pro výkon trestu v místě, kde je trest odnětí svobody vykonáván. Návrh je předán výboru prostřednictvím správy vězeňského zařízení. Ředitel věznice doručí návrh a svůj názor výboru a kopie návrhu je zaslána soudu první instance.

Před vynesením rozhodnutí přezkoumá výbor údaje a informace o odsouzeném, názor a návrh předložený ze strany věznice a po vyslyšení odsouzeného výbor vyslechne názor Centra sociální péče (*Centre for Social Care*), soudu první instance, a rovněž názory dalších odborníků, pokud to okolnosti vyžadují. Při rozhodování o podmíněném propuštění musí soudce pro výkon trestu přihlídnout k osobnosti vězně, jeho předchozímu životu a dodržování zákonů, jeho chování během výkonu trestu, sociální situaci a očekávanému vlivu podmíněného propuštění na dotyčného vězně.

V souladu se zákonem o výkonu trestu odnětí svobody je soudce pro výkon trestu s jurisdikcí v oblasti trvalého bydliště nebo pobytu podmíněně propuštěného vězně povinen sledovat jeho život vně věznice a organizovat jeho podporu v době parole. Soudce pro výkon trestu je rovněž oprávněn měnit podmínky a povinnosti původně uložené odsouzenému hrozí-li nebezpečí, že by podmíněně propuštěný opět spáchal trestný čin. Podmíněně propuštěný

může změnit své trvalé bydliště nebo pobyt určený v rozhodnutí o podmíněném propuštění pouze se souhlasem soudce pro výkon trestu.

Následky vyplývající pro odsouzeného, který poruší podmínky stanovené v rozhodnutí soudce pro výkon trestu nebo který jinak ohrozí očekávaný výsledek parole, stanoví trestní řád a zákon o výkonu trestu odnětí svobody. Soud podmíněné propuštění zruší, pokud odsouzený během podmíněného propuštění spáchá jeden nebo více trestných činů, za něž je odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na nejméně šest měsíců. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody stanoví, že soudce pro výkon trestu s jurisdikcí pro místo trvalého bydliště nebo pobytu podmíněně propuštěného může podmíněné propuštění zrušit, pokud dotýčný spáchá trestný čin nebo přečin, za něž by byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody na nejméně třicet dní, nebo pokud dotýčný nesplnil stanovené povinnosti.

Postpenitenciární péče je v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody definována jako opatření a činnosti prováděné s cílem integrace propuštěných osob (bývalých vězňů) do každodenního života.

Postpenitenciární péče zahrnuje :

- zajištění ubytování a stravy,
- zajištění zdravotní péče,
- poradenství při volbě trvalého bydliště nebo pobytu,
- hledání zaměstnání,
- poskytování finanční podpory k uspokojení naléhavých potřeb.

Soudce pro výkon trestu může i po dokončení trestu odnětí svobody nařídít Centru sociální péče provádění konkrétních postpenitenciárních opatření a činností. Centrum sociální péče je povinno určit poradce (*counsellor*), vlastního stálého zaměstnance, který se bude zabývat přípravou a implementací postpenitenciární péče.

Čerpáno : Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Chorvatsko, IKSP, Praha 2003.

4. Vývoj právní úpravy podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

4.1. Přehled právní úpravy od roku 1918 do roku 1960

Podmíněné propuštění bylo zavedeno teprve po vzniku Československé republiky **zákonem o podmíněném odsouzení a propuštění č. 562/1919 Sb.**, platným pro celou republiku s účinností od 28. 10. 1919 (prováděcí nařízení vlády č. 598/1919 Sb.).

Podle § 10 cit. zák. bylo možno odsouzeného podmíněně propustit z výkonu trestu před jeho úplným vykonáním při splnění těchto **podmínek**:

1. Odsouzenému byl uložen trest odnětí svobody delší než jeden rok.
2. Odsouzený si odpykal alespoň dvě třetiny z uloženého trestu, nejméně však jeden rok, a byl-li odsouzen na doživotí, nejméně 15 let.
3. Z okolností se dalo soudit, že odsouzený se bude na svobodě řádně chovat. Bylo přihlédnuto zejména k jeho chování ve výkonu trestu, povaze odsouzeného a poměrům, které ho čekají na svobodě.

Při podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody byla stanovena zkušební doba, která se rovnala zbytku trestu. Nemohla však být kratší než dvě léta. U doživotně odsouzeného činila zkušební doba deset let. Bylo-li na konci zkušební doby vedeno proti podmíněně propuštěnému další trestní řízení, prodlužovala se zkušební doba až do jeho ukončení.

Nad odsouzeným, který byl podmíněně propuštěn z výkonu trestu, mohl být po dobu zkušební lhůty vysloven **ochranný dozor** a mohla mu být uložena i **omezení**, pokud jde o místo pobytu a způsob života (stejně jako u podmíněného odsouzení).

Ochranný dozor vykonával okresní soud, v jehož obvodě se podmíněně propuštěný trvale zdržoval, a to důvěrníkem (ochranným dozorcem), který byl povinen se řídit pokyny soudu. K provedení tohoto ustanovení (§ 17 zák. č. 562/1919 Sb.) byla výnosem ministerstva spravedlnosti ze dne 29. 5. 1925, č. 21520 stanovena okresním soudům povinnost uvědomovat trestní soud o stanovení ochranného dozoru a zasílat mu spisy o ochranném dozoru po skončení zkušební lhůty. Ze spisů soud vykonávající ochranný dozor zjišťoval okolnosti, za kterých byl trestný čin spáchán, a o dřívějším způsobu života podmíněně propuštěného. Tento soud byl také povinen napomenout propuštěného, pokud se nechoval tak, jak bylo jeho povinností a oznámit komisi důvod, pro který má být nařízen výkon zbytku trestu.

Podle prováděcího nařízení k zákonu o podmíněném odsouzení a propuštění za **ochranného dozorce** mohla být ustanovena osoba z příbuzných podmíněně propuštěného, pokud požívala veřejné důvěry a bezúhonné pověsti. Pokud ochranný dozorce neplnil své povinnosti, ustanovil soud za něho jinou osobu. Podmíněně odsouzený a propuštěný mohl ze závažných důvodů požádat, aby mu soud změnil ochranného dozorce. Ochranný dozorce byl povinen podávat soudu v jím stanovených lhůtách zprávy, především ústní, o chování svěřence a oznamovat soudu každou závalu v jeho chování.

O povolení podmíněného propuštění rozhodovala **komise pro podmíněné propuštění z trestu**, zřízená u krajského soudu, v jehož obvodu si odsouzený trest odnětí svobody odpykával. Komise se skládala ze dvou soudců tohoto soudu a státního zástupce. Rozhodovala za předsednictví úředně nejstaršího člena, po předchozím šetření a většinou hlasů. Před rozhodnutím byla povinna oznámit odsouzenému vše, co svědčilo proti jeho propuštění, aby se mohl účinně hájit. Členy komise a jejich náhradníky určovalo prezidium zemského soudu na dobu jednoho kalendářního roku. Státní zástupce se mohl dát zastoupit svým náměstkem. Předsedu komise zastupoval člen po něm úředně nejstarší.

Řízení před komisí bylo zahájeno buď z moci úřední nebo na žádost odsouzeného. Ředitel věznice byl povinen navrhnout komisi k projednání podmíněného propuštění ty odsouzené, u nichž byly splněny zákonné podmínky. Dále byl povinen každou žádost odsouzeného předat k projednání komisi, připojit k ní osobní spisy odsouzeného a své vyjádření k žádosti. Sám odmítnout žádost mohl jen tehdy, pokud byla podána před uplynutím roční zákonné lhůty (§ 13). Komise totiž mohla rozhodovat pouze o trestech delších jednoho roku, které byly vykonávány ve věznicích daného soudu.

Pro šetření žádosti prováděcí nařízení v ustanovení § 18 stanovilo takový postup, který by byl přiměřený okolnostem případu. Bylo posuzováno chování odsouzeného ve výkonu trestu, byly vyžádány spisy v jeho trestní věci, přičemž členové komise mohli odsouzeného navštěvovat ve výkonu trestu. Pokud odsouzenému v propuštění vadily pouze nepříznivé poměry, které ho čekají na svobodě, bylo komisi uloženo, aby se pokusila o nápravu těchto poměrů. Bylo uloženo zahájit řízení včas, aby bylo možno rozhodnout ihned po uplynutí lhůty stanovené pro podmíněné propuštění.

Zasedání komise se konala zpravidla nejméně jednou za měsíc v místě sborového soudu a podle potřeby i ve věznici. Jednání nařizoval předseda komise. Přednostně byly projednávány případy dříve nevyřízené.

Komise rozhodovala usnesením. Bylo-li žádosti vyhověno, usnesení se zvlášť nevyhotovovalo. Zamítavé usnesení obsahovalo i odůvodnění a bylo nutno je ve lhůtě do jednoho týdne doručit odsouzenému. Proti zamítavému rozhodnutí mohl odsouzený podat stížnost, o které s konečnou platností rozhodoval ministr spravedlnosti. Po zamítnutí bylo možno žádost o podmíněné propuštění opakovat nejdříve po jednom roce.

O každém konečném rozhodnutí komise bylo nutno neprodleně vyrozumět ředitele věznice. Při propuštění bylo povinností ředitele věznice upozornit podmíněně propuštěného na důvody, pro které může být podmíněně propuštění odvoláno a byl dále povinen podat zprávu úřadu vedoucímu záznam o trestech, místnímu úřadu domovské obce podmíněně propuštěného i bezpečnostnímu úřadu, kde se bude propuštěný zdržovat. Byl-li nařízen ochranný dozor bylo jeho povinností uvědomit též příslušný okresní úřad.

Ředitel věznice byl také povinen sledovat chování odsouzeného, který byl podmíněně propuštěn z výkonu trestu. Nejméně jednou za čtvrt roku a vždy po uplynutí zkušební doby vyžadoval zprávy o chování podmíněně propuštěného a činil dotaz na úřad rejstříku trestů.

Pokud se podmíněně propuštěný ve zkušební době neosvědčil, propuštění bylo odvoláno a bylo rozhodnuto **o výkonu celého zbytku trestu** odnětí svobody. Takto bylo rozhodnuto tehdy, když podmíněně propuštěný:

1. se oddával ve zkušební době nezřízenému pití nebo hráčství, zahálčivému nebo nemravnému životu (§ 6 č.2),
2. jednal-li, ač napomenut, v závažných bodech proti uloženým omezením (§ 6 č.3),
3. byl-li ve zkušební době odsouzen za zločin k nejméně tříměsíčnímu trestu, šlo-li o jiné odsouzení, rozhodla komise podle povahy a okolností skutku, zda má být propuštění odvoláno.

Pokud v době do jednoho roku po uplynutí zkušební doby došlo k trestnímu řízení proti podmíněně propuštěnému pro zločin spáchaný ve zkušební době, byl dodatečně nařízen výkon odloženého zbytku trestu, jakmile došlo k odsouzení.

Bylo-li rozhodnuto, že se podmíněně propuštěný ve zkušební době **osvědčil**, pokládal se trest za vykonaný dnem, kdy byl podmíněně propuštěn z výkonu trestu.

O odvolání podmíněného propuštění a o nařízení výkonu zbytku trestu nebo o osvědčení ve zkušební době opět rozhodovala komise pro podmíněné propuštění z trestu. Proti rozhodnutí o odvolání podmíněného propuštění bylo možno podat stížnost u ministerstva spravedlnosti, které rozhodovalo s konečnou platností. Pro **podání stížnosti** proti zamítnutí žádosti o podmíněné propuštění i proti rozhodnutí o odvolání podmíněného propuštění a nařízení výkonu podmíněně odloženého zbytku trestu stanovil zákon osmidenní lhůtu, jejíž běh začínal od vyhlášení usnesení a nebyl-li stěžovatel při vyhlášení přítomen od jeho doručení. Stížnost ve prospěch odsouzeného mohl kromě něho podat jeho zákonný zástupce, manžel a obhájce, obhájce u nezletilého i proti jeho vůli.

U osob **mladistvých** (14 - 18 let) byl aplikován **zákon č. 48/1932 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží**, který v ustanovení § 19 zkoumanou problematiku podmíněného propuštění řešil s některými odchylkami od obecné úpravy:

1. O podmíněném propuštění, jakož i o jeho odvolání, rozhodovala dozorčí rada.
2. Podmíněné propuštění bylo přípustné jen při trestech, které i po odečtení vazby započítané do trestu převyšují dobu šesti měsíců.
3. Mladistvý odsouzený mohl být podmíněně propuštěn jen z nejvyšší kázeňské třídy, když v ní vykonal nepřetržitě alespoň polovinu trestu, nejméně však šest měsíců.
4. Zkušební doba se rovnala zbytku nevykonaného trestu, nejméně však šest měsíců.
5. Pokud nebylo rozhodnuto o ochranné výchově, musel být mladistvý dán pod ochranný dozor.
6. Nedosáhl-li podmíněně propuštěný v době, kdy se neosvědčil osmnáctého roku svého věku, mohla dozorčí rada, s přihlédnutím k výjimečným okolnostem případu, vyslovit, že podmíněné propuštění zůstává v platnosti. Současně mohla podle svého uvážení prodloužit zkušební dobu, ne však více než o dva roky.
7. Opětovné podmíněné propuštění z téhož trestu nebylo vyloučeno. Podmínky uvedené pod č. 2 a 3 se posuzovaly podle zbytku trestu, který má být vykonán.
8. Byla-li žádost o podmíněné propuštění zamítnuta, nemohla být podána dříve než za šest měsíců od té doby, kdy byla pravomocně zamítnuta, pokud dozorčí rada ve svém zamítavém rozhodnutí neurčila kratší lhůtu.

O podmíněném propuštění mladistvého z trestu rozhodovala dozorčí rada polepšovny z moci úřední nebo na žádost, kterou mohli podat odsouzený, jeho rodiče a zákonný zástupce. Ke každé žádosti o podmíněné propuštění byla povinna úřednická konference polepšovny

podat posudek a návrh. Šetření o návrhu zahajoval předseda dozorčí rady a pro řádné posouzení podmínek pro podmíněné propuštění zajišťoval opatření potřebných podkladů. Využíval pomoci pomocného zařízení pro soudní péči o mládež, v jehož obvodě se zdržovali rodiče mladistvého nebo jeho zákonný zástupce a vyžadoval si zprávu poručenského soudu. Předseda vždy vyslechl odsouzeného, jeho rodiče a zákonného zástupce. Obhájci byl povolen hovor s odsouzeným bez přítomnosti třetí osoby.

Po skončení šetření předložil předseda žádosti a návrhy, s výsledky šetření dozorčí radě, aby o nich rozhodla. Při podmíněném propuštění z trestu bylo dozorčí radou vždy také rozhodnuto o ochranných opatřeních po trestu. Nenařídil-li ochrannou výchovu, musel vždy nařídít ochranný dozor. Uznala-li dozorčí rada, že ochranných opatření po propuštění již není zapotřebí, vyslovila, že od nich upouští. Rozhodnutí, jakmile se stalo vykonatelným, bylo oznámeno řediteli polepšovny, který zajistil jeho neprodlený výkon propuštěním odsouzeného.

Zákon o trestním soudnictví nad mládeží v ustanovení § 22 upravoval i péči o propuštěné, tedy i o mladistvé podmíněně propuštěné. Ředitel polepšovny byl povinen učinit před každým propuštěním vězně v dohodě s dozorčí radou a po slyšení zákonného zástupce mladistvého vězně včas taková opatření, aby propuštěný byl na svobodě řádně umístěn. Mohl využít podle možnosti i pomoci některého sdružení nebo zařízení pro ochrannou péči o mládež. Pokud takové opatření nebylo možno učinit a hrozilo nebezpečí, že propuštěný mladistvý by se znovu octnul na scesti, mohl ředitel polepšovny, po dohodě s dozorčí radou, ponechat mladistvého po zcela krátkou dobu v ústavě, nejdéle po čtrnáct dnů, bylo-li pravděpodobné, že se do té doby zlepši naděje na přijetí potřebných opatření.

Rovněž o odvolání podmíněného propuštění mladistvého z trestu rozhodovala dozorčí rada. Pokud odsouzený v době, kdy nastaly skutečnosti pro odvolání podmíněného propuštění, již dosáhl osmnácti let, rozhodovala dozorčí rada již podle obecných ustanovení, tedy podle § 14 zák.č. 562/1919 Sb.

Zbytek trestu, který měl být po odvolání podmíněného propuštění vykonán, se vykonával v polepšovně. Dokonal-li však podmíněně propuštěný již dvacátý první rok svého věku, měla dozorčí rada současně s odvoláním podmíněného propuštění těž rozhodnout, zda svoluje, aby zbytek trestu byl vykonán v polepšovně.

Zvláštní ustanovení platilo o mladistvých „**vězních úchylných**“ (§ 21 cit.zák.). Šlo o mladistvé, kteří pro duševní nebo tělesné vady nemohli být podrobeni kázní zavedené v polepšovně. Tito vězni, bylo-li to potřeba, byli odděleni od ostatních a výkon trestu měl být přizpůsoben jejich stavu. Mohli být podmíněně propuštěni, pokud vykonali alespoň šest měsíců trestu a shledala-li dozorčí rada, že pro vadu odsouzeného nelze reálně očekávat dalších výchovných výsledků a že také nejsou svému okolí nebezpečni. O podmíněném propuštění u těchto odsouzených mohlo být rozhodnuto, i když nebyly splněny další zákonné podmínky. Bylo nutno však před rozhodnutím vyžádat posudek pedagogický i lékařský. Pokud doba vykonaného trestu nečinila alespoň jeho polovinu, bylo k podmíněnému propuštění třeba jednomyslného usnesení dozorčí rady. I v těchto případech mohlo být podmíněně propuštění odvoláno, pokud se ve zkušební době ukázalo, že propuštěný je svému okolí nebezpečný.

V zákoně č. 562/1919 Sb. bylo u podmíněného propuštění upraveno v ustanovení § 16 také **přeložení odsouzeného do přechodného ústavu trestního**. Bylo možné v případech, že pro podmíněné propuštění odsouzeného scházela jedna ze základních podmínek - domněnka, že se bude na svobodě řádně chovat, ale je stále důvodná naděje na jeho polepšení. Přeložení bylo možné po uplynutí lhůty stanovené pro podmíněné propuštění, u doživotně odsouzeného však již po uplynutí deseti let.

V přechodném ústavě byl podle zákona odsouzený pod mírnějším dohledem a měl si zde zvykat na svobodnější pohyb a volnější práci. Pokud se odsouzený v přechodném ústavě dopustil trestného činu nebo disciplinárního provinění, mohlo být nařízeno jeho zpětné dodání do věznice, v níž byl dříve umístěn. Pokud v průběhu pobytu odsouzeného v přechodném ústavě nastaly podmínky pro podmíněné propuštění, mělo být povoleno. O všech těchto opatřeních rozhodovala komise pro podmíněné propuštění z trestu. Proti jejímu rozhodnutí, o dodání odsouzeného do přechodného ústavu a proti jeho vrácení do původní věznice, nebyla stížnost přípustná.

Shora uvedené ustanovení § 16 se nevztahovalo na podmíněné propuštění z trestu zavření vykonávaného v polepšovně.

Tato právní úprava platila až do poloviny roku 1950, kdy v rámci tzv. „kodifikační dvouletky“ byly vydány nový **trestní zákon č. 86/1950 Sb.** a nový **trestní řád č. 87/1950 Sb.**, které nabyly účinnosti dnem 1. srpna 1950. Nový trestní zákon zrušil předchozí právní úpravu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, když zrušil zákon č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a o podmíněném propuštění a zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, který upravoval odlišný postup podmíněného propuštění u osob mladistvých.

Podmíněné propuštění, oproti předchozí právní úpravě, již nebylo upraveno samostatným zákonem. Jeho podmínky byly vymezeny trestním zákonem v ustanoveních § 33 až § 35 a proces rozhodování o podmíněném propuštění byl stanoven v ustanoveních § 278 a § 279a trestního řádu. Stejně tak odchylka od obecné úpravy u podmíněného propuštění mladistvých byla upravena pouze v ustanovení § 61 odst. 2 TrZ.

Podle trestního zákona č. 86/1950 Sb. odsouzený mohl být podmíněně propuštěn na svobodu po odpykání poloviny trestu odnětí svobody nebo úhrnné doby postupně uložených takových trestů. Při odnětí svobody na doživotí mohlo být rozhodnuto o podmíněném propuštění po odpykání patnácti let. Musela být splněna další společná podmínka, že odsouzený prokázal ve výkonu trestu svou prací a svým chováním polepšení opravňující k naději, že povede řádný život pracujícího člověka.

Odsouzený, který jinak splnil podmínky pro podmíněné propuštění, mohl být umístěn na dobu zbytku trestu v **přechodném ústavu**, jestliže by jeho podmíněné propuštění odporovalo účelu trestu. Toto opatření mohlo být odvoláno, pokud to odůvodňovalo chování odsouzeného (§ 279 TrŘ ve znění zák.č. 67/1952 Sb.).

Při podmíněném propuštění bylo třeba stanovit **zkušební dobu** na dva až deset let. Její běh začínal podmíněným propuštěním vězně. Podmíněně propuštěnému bylo možno uložit přiměřená omezení směřující k tomu, aby vedl řádný život pracujícího člověka a bylo možno mu dále uložit, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Omezení

měla být přiměřená a nezbytná k dosažení sledovaného účelu a musela být podmíněně propuštěným splnitelná.

Pokud podmíněně propuštěný vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, hledělo se na něho, jako by trest odpykal dnem, kdy byl podmíněně propuštěn. Jinak bylo rozhodnuto, že se zbytek trestu vykoná. Stejně se hledělo na podmíněně propuštěného, jako by trest odpykal dnem, kdy byl podmíněně propuštěn, nerozhodlo-li se bez jeho viny do dvou let od uplynutí zkušební doby, že se zbytek trestu vykoná. Ani okolnost, že se podmíněně propuštěný jednou neosvědčil nevyklučovala opětovné podmíněné propuštění po odpykání poloviny zbytku trestu a při odnětí svobody na doživotí po odpykání dalších patnácti let.

Ustanovení § 61 odst. 2 TrZ obsahovalo výjimku z obecné úpravy pro podmíněné propuštění **osob mladistvých**. Bylo zde stanoveno, že u mladistvého, který byl podmíněně propuštěn a nedovrší-li dvacátý rok v době, kdy zavedl příčinu k výkonu zbytku trestu, může být vzhledem k výjimečným okolnostem případu vysloveno, že podmíněné propuštění zůstává i nadále v platnosti. Zkušební doba mohla být přiměřeně prodloužena, ne však více než o dvě léta.

Rozhodnutí týkající se podmíněného propuštění, tedy rozhodnutí o tom, zda má být odsouzený podmíněně propuštěn, zda má vykonat zbytek trestu, tak i rozhodnutí o prodloužení zkušební doby v případě podmíněného propuštění mladistvého a umístění odsouzeného do přechodného ústavu, činila komise pro podmíněné propuštění, v jejímž obvodu byl trest odnětí svobody vykonáván (§ 278 odst. 1 TrŘ).

Komise pro podmíněné propuštění byla zřízena u krajského soudu a skládala se ze soudce jmenovaného ministrem spravedlnosti, který komisi předsedal, a ze dvou soudců z lidu. Ohledně osob odsouzených vojenskými soudy byla zřízena komise pro podmíněné propuštění u každého vyššího vojenského soudu. Komise rozhodovala většinou hlasů.

Právo podat návrh na zahájení jednání komise pro podmíněné propuštění náleželo výhradně krajskému prokurátorovi. Návrhy jiných osob mu mohly být pouze podnětem k přezkoumání věci a k případnému podání návrhu. Před podáním návrhu si prokurátor byl povinen vždy vyžádat zprávu ústavu, v němž se vykonával trest. Chování podmíněně propuštěného sledoval rovněž krajský prokurátor, který si podle potřeby vyžadoval zprávy o jeho chování z místa bydliště. O skutečnostech odůvodňujících podmíněné propuštění nebo umístění odsouzeného do přechodného ústavu byl povinen krajského prokurátora ihned vyrozumět okresní prokurátor, který dohlížel na výkon trestu.

Pokud to navrhl krajský prokurátor, předložila komise věc k přezkoumání svého rozhodnutí ministru spravedlnosti, který rozhodl s konečnou platností. V neprospěch odsouzeného však mohl změnit rozhodnutí komise jen tehdy, pokud krajský prokurátor učinil návrh na předložení věci ministru spravedlnosti do tří dnů od vyrozumění o rozhodnutí komise.

Rozhodla-li komise pro podmíněné propuštění, že odsouzený má být podmíněně propuštěn nebo umístěn v přechodném ústavu, bylo povinností krajského prokurátora vyrozumět o tomto rozhodnutí ústav, kde si odsouzený trest odnětí svobody odpykával a vydat příkaz, aby odsouzený byl ihned propuštěn na svobodu nebo dodán do přechodného ústavu.

Dále měl o rozhodnutí komise vyrozumět okresního prokurátora, který dohlížel na výkon trestu a prokurátora, který výkon trestu nařídil. O rozhodnutí, že podmíněně propuštěný vykoná zbytek trestu, krajský prokurátor vyrozuměl prokurátora činného u soudu, který ve věci rozhodl v první stolici. O všech uvedených rozhodnutích komise také vyrozumíval rejstřík trestů.

Vedle úpravy možnosti podmíněného propuštění však trestní zákon z roku 1950 obsahoval i diskriminační ustanovení § 36, které umožňovalo, aby pachatel, který svým činem projevil nepřátelství k lidově demokratickému řádu a u něhož ani výkon celého trestu nesplnil výchovný účel trestu, byl dodán po odpykání celého trestu do **tábora nucené práce** (po změně a doplnění trestního řádu zák. č. 67/1952 Sb. do přechodného ústavu), a to na dobu tří měsíců až dvou let. Nešlo sem zařadit osobu mladší než osmnáct let. I o tomto opatření rozhodovala komise pro podmíněné propuštění na návrh krajského prokurátora.

Další změny právní úpravy sledované problematiky přinesla **novelizace trestního zákona, provedená zákonem č. 63/1956 Sb. a nová úprava trestního řízení, provedená zákonem č. 64/1956 Sb.**, které nabyly účinnosti 1. ledna 1957.

V trestním zákoně změny vyplynuly ze zrušení trestu odnětí svobody na doživotí a jeho nahrazení trestem odnětí svobody na pětadvacet let. V důsledku této změny byla z obecné části trestního zákona upravující podmíněné propuštění vypuštěna ustanovení o stanovení lhůty pro podmíněné propuštění a pro opětovné podmíněné propuštění odsouzeného k trestu odnětí svobody na doživotí.

Za podstatnější změnu nutno považovat zrušení ustanovení § 36 tr. zák. z roku 1950, které umožňovalo zařadit odsouzeného po výkonu trestu dočasně do tábora nucené práce (později do přechodného ústavu). Podle důvodové zprávy toto ustanovení nebylo již prakticky používáno a proto došlo k jeho zrušení.

Řízení o podmíněném propuštění a o tom, že se na podmíněně propuštěném vykoná zbytek trestu podle nové právní úpravy konal krajský soud a v oboru vojenského soudnictví vojenský obvodový soud, v jejichž obvodu se vykonával trest odnětí svobody. Soud rozhodoval ve veřejném zasedání na návrh prokurátora nebo náčelníka vězeňského ústavu, ale také na žádost odsouzeného nebo i bez takové žádosti. Bylo uloženo, že před rozhodnutím o podmíněném propuštění a o tom, že se na podmíněně propuštěném vykoná zbytek trestu, musel být odsouzený vždy vyslechnut.

Byla-li žádost o podmíněné propuštění zamítnuta, mohla být opakována po uplynutí jednoho roku od zamítavého rozhodnutí, ledaže by žádost byla zamítnuta jenom proto, že dosud neuplynula doba stanovená v zákoně pro podmíněné propuštění.

4.2 Platná právní úprava

Uvedená právní úprava platila až do konce roku 1961. Od 1. ledna 1962 nabyly účinnosti nový **trestní zákon č. 140/1961 Sb.** a nový **trestní řád č. 141/1961 Sb.** Oba zákony prošly řadou novelizací, jimiž byly zejména po listopadu 1989 provedeny změny zcela zásadní povahy, které zasáhly do samotné koncepce obou zákonů a jsou platné dosud. Ve sledované problematice podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody byl trestní zákon

novelizován zákony č. 56/1965 Sb., 148/1969 Sb., 45/1973 Sb., 175/1990 Sb., 557/1991 Sb., 290/1993 Sb., 112/1998 Sb., 114/2001 Sb., 144/2001 Sb. a 265/2001 Sb. Trestní řád byl obdobně novelizován zákony č. 57/1965 Sb., 59/1965 Sb., 48/1973 Sb., 178/1990 Sb., 25/1993 Sb., 283/1993 Sb., 292/1993 Sb. a 265/2001 Sb.

Související předpisy, které v právní úpravě problematiky podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody doplňují trestní zákon a trestní řád, jsou:

- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, jak vyplývá ze změn provedených zák. č. 359/1999
- Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě (zejména § 4 odst. 2 písm. e)
- Zákon č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících, ve znění zák.č. 152/1995 Sb. a č. 62/1999 Sb. (zejména § 11 odst. 1 písm. j)
- Vyhláška č. 37/1992 Sb. Ministerstva spravedlnosti ČR o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění vyhl. č. 584/92 Sb., č. 194/1993 Sb., č. 246/1995 Sb., č. 278/1996 Sb., č. 234/1997 Sb., č. 482/2000 Sb. a č. 104/2002 Sb. (zejména § 6 odst. 1 písm. l), m) a n), § 39)
- Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. prosince 2001, č.j. 505/2001-Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy (č. 1/2002 SIS)

Trestněprávní úprava podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody souvisí s výkonem trestu odnětí svobody a jeho účelem (§ 23 TrZ). Bylo-li vykonaným trestem již dosaženo jeho účelu, není třeba trvat na jeho dalším trvání, za předpokladu, že odsouzený na svobodě povede řádný život a nebezpečí recidivy je minimální. Hrozba dalším výkonem zbytku uloženého trestu by u méně narušených pachatelů měla postačovat k dovršení jejich převýchovy. Výchovné působení podmíněného propuštění zákon umožňuje prohloubit uložením přiměřených omezení a povinností, působením zájmových sdružení občanů na pracovišti nebo v bydlišti odsouzeného a nově i vyslovením dohledu nad podmíněně propuštěným. Na druhé straně zákonná úprava i zpřísňuje možnost podmíněného propuštění pachatelů nejzávažnějších trestných činů, pachatelů, kteří byli odsouzeni jako zvláště nebezpeční recidivisté, a pachatelů, jimž byl uložen výjimečný trest.

V trestním zákoně je podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody upraveno v hlavě čtvrté, čtvrtém oddílu jeho obecné části. V ustanovení § 61 jsou vymezeny podmínky pro podmíněné propuštění, v § 62 jsou upraveny zvláštní případy podmíněného propuštění, v § 63 zkušební doba a dohled a v § 64 osvědčení podmíněně propuštěného. Ve výčtu nelze pominout ani základní související ustanovení trestního zákona - § 26 odst. 4 obsahující základní demonstrativní výčet přiměřených omezení a přiměřených povinností, které lze pachateli uložit k tomu, aby ve zkušební době vedl řádný život, § 26a vymezuující podstatu a účel dohledu, který může soud vyslovit, § 26b konkretizující výkon probačního dohledu a § 87 odst. 2 o zahlazení odsouzení podmíněně propuštěného mladistvého, který se osvědčil.

K podmíněnému propuštění, jak z povahy tohoto institutu vyplývá, dochází zpravidla v době, kdy je odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznicí. Není však vyloučeno jeho podmíněné propuštění i v době, kdy na něm trest právě není vykonáván. Může tedy dojít k jeho podmíněnému propuštění i v době, kdy byl např. výkon trestu přerušen, nebo tehdy, kdy polovina trestu byla vykonána započtením vazby.

Obecnými **podmínkami** pro podmíněné propuštění odsouzeného na svobodu je podle § 61 odst. 1 TrZ výkon poloviny uloženého nebo podle rozhodnutí prezidenta republiky zmírněného trestu odnětí svobody a zjištění, že odsouzený ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení.

Polovina trestu je polovina doby na kterou byl trest odnětí svobody uložen a doba jeho výkonu počíná dnem nástupu odsouzeného do vězení. Do trestu se započítává vykonaná vazba, započtený trest podle § 38 odst. 2 a § 22 odst. 1 TrZ, započtený náhradní trest odnětí svobody za trest peněžitý a doba přerušení výkonu trestu odnětí svobody podle zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Trestem zmírněným rozhodnutím prezidenta republiky je trest, jehož délka trvání byla snížena individuálním nebo hromadným aktem milosti.

V této souvislosti nutno připomenout stanovisko NS z R č. 30/1974-II, podle něhož polovinou trestu ve smyslu § 61 odst. 1 TrZ se při postupně uložených trestech odnětí svobody rozumí polovina doby odpovídající součtu trestů odnětí svobody postupně uložených, eventuálně zmírněných na základě rozhodnutí prezidenta republiky.

Vedle výkonu předepsané délky trestu odnětí svobody musí odsouzený prokázat své polepšení, tedy pozitivní vnější změnu v jeho chování, z níž lze usuzovat na jeho polepšení. Na tuto změnu lze usuzovat především z plnění povinností, které mu plynou ze zákona o výkonu trestu odnětí svobody i z jiných zákonů. Jde o řádné plnění základních povinností odsouzeného, plnění pokynů a příkazů příslušníků vězeňské služby, ale též plnění např. vyživovací povinnosti, uložené povinnosti k náhradě škody apod. Chování odsouzeného se bude posuzovat především z počtu a významu udělených kázeňských odměn a závažnosti kázeňských přestupků a za ně uložených kázeňských trestů.

Po novelizaci trestního zákona provedené zákonem č. 290/1993 Sb. již není jako podmínka pro podmíněné propuštění stanoveno vzorné chování odsouzeného a jeho poctivý poměr k práci. Po této novelizaci zákon již také nestanoví povinnost přihlížet při rozhodování o podmíněném propuštění k závažnosti spáchaného trestného činu a k tomu, do jakého typu věznice byl odsouzený pro výkon trestu odnětí svobody zařazen. Zamítavé rozhodnutí proto již nelze zdůvodnit samotnou závažností trestného činu, za nějž byl odsouzenému uložen trest, z výkonu kterého má být propuštěn, nebo přísnějším režimem věznice, v níž je trest odnětí svobody vykonáván. Sama závažnost trestného činu je důvodem zpřísnění možnosti podmíněného propuštění podle § 62 TrZ. Při posuzování chování odsouzeného ve výkonu trestu však nelze přehlédnout skutečnost, že byl v průběhu výkonu trestu přeřazen do věznice s mírnějším režimem podle § 39b odst. 2 TrZ.

Vedle těchto obecných podmínek musí být pro rozhodnutí o podmíněném propuštění splněny i další zákonné podmínky, že

- může se od odsouzeného očekávat, že v budoucnu povede řádný život (§ 61 odst. 1 písm.a) TrZ, nebo
- soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného (§ 61 odst. 1 písm. b) TrZ).

Musí být dán reálný předpoklad, že dosavadní výkon trestu splnil svůj účel a odsouzený i na svobodě povede řádný život bez velkého rizika recidivy. Tento svůj předpoklad musí soud opřít o náležitá zjištění o průběhu výkonu trestu (nelze oddělovat obecné podmínky od podmínky uvedené v § 61 odst. 1 písm. a) TrZ) a o zprávy, do jakého

prostředí se odsouzený po výkonu trestu vrátí, kde bude žít a pracovat, jaké sociální zázemí bude mít vytvořeno, jak obtížný bude jeho přechod do normálního života. Teprve po všestranném vyhodnocení všech těchto skutečností může soud dospět k závěru, že jeho očekávání jsou důvodná a je možno kladně rozhodnout o podmíněném propuštění odsouzeného na svobodu.

Tato očekávání řádného života na svobodě musí být splněna i v případě, že soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného. Odsouzený v tomto případě nebude odkázán sám na sebe. Zájmové sdružení občanů, které převzalo záruku za dovršení nápravy, pomůže odsouzenému při jeho přechodu na svobodu, bude na něj v průběhu zkušební doby výchovně spolupůsobit a jeho chování kontrolovat. Podmínky jsou upraveny v ustanovení § 6 odst. 1 písm. c) TrŘ, kde je také stanoveno, že zájmové sdružení občanů k získání podkladů pro žádost o podmíněné propuštění odsouzeného se může se souhlasem odsouzeného informovat o jeho chování a dosavadním průběhu výkonu trestu (teprve poslední novelou trestního řádu byl požadavek zájmového sdružení občanů na informace podmíněn souhlasem odsouzeného).

Osoba odsouzená za některý z deliktů uvedených v ustanovení § 62 odst. 1 TrZ, zvláště nebezpečný recidivista nebo osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody (§ 29 odst. 2 TrZ) mohou být podle tohoto ustanovení podmíněně propuštěni až po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody. Osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí může být podle § 62 odst. 2 TrZ podmíněně propuštěna až po nejméně dvaceti letech výkonu tohoto trestu.

Toto **zpřísnění** základní podmínky pro podmíněné propuštění je odůvodněno závažností spáchaných trestných činů a nebezpečností jejich pachatelů. Na možnost podmíněně propustit odsouzeného i z doživotního výkonu trestu není v odborných kruzích jednotný názor. Některá stanoviska oprávněně poukazují na okolnost, že podmíněným propuštěním se vlastně maří účel doživotního trestu, jiná stanoviska poukazují na potřebu i doživotně odsouzeným dát určitou naději na propuštění, což může pozitivně motivovat jejich chování ve výkonu trestu.

Jinak platí ostatní podmínky uvedené v ustanovení § 61 TrZ. I v těchto případech se dvěma třetinami rozumí trest zmírněný rozhodnutím prezidenta republiky o amnestii nebo o individuální milosti a výkon dvou třetin souhrnu postupně uložených a dosud nevykonaných trestů odnětí svobody. Výčet trestných činů je taxativní podle právní kvalifikace v odsuzujícím rozsudku. Byl-li pachatel odsouzen za více trestných činů, postupuje se podle § 62 odst. 1 TrZ, pokud alespoň jeden z nich je trestným činem v tomto ustanovení uvedeným, nebo pokud alespoň ohledně jednoho byl pachatel označen za zvláště nebezpečného recidivistu.

Při podmíněném propuštění stanoví soud podle § 63 odst. 1 TrZ **zkušební dobu** na jeden rok až sedm let. Toto rozmezí platí i pro případy uvedené v ustanovení § 62 a též pro mladistvé. Zkušební doba musí být stanovena proto, že propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody je pouze podmíněné a slouží k tomu, aby se mohlo ověřit, zda účelu trestu bylo dosaženo jeho kratším výkonem. Proto soud sleduje chování podmíněně propuštěného po celou zkušební dobu a může k tomu využít i pomoci zájmových sdružení občanů.

Zkušební doba začíná podmíněným propuštěním odsouzeného - dnem následujícím po jeho faktickém propuštění na svobodu (§ 89 odst. 15 TrZ). Pokud trest nebyl vykonáván, počíná běh zkušební doby den po právní moci rozhodnutí o podmíněném propuštění. Délka zkušební doby je neměnná, nelze ji dodatečně prodloužit a ani zkrátit, nepřerušují a ani nestaví ji žádné překážky.

Novela trestního zákona, provedená zákonem č. 265/2001 Sb., zavedla s účinností od 1. 1. 2002 možnost **vyslovení dohledu** nad podmíněně propuštěným. Jde o významnou změnu, jejíž podstata, obsah a účel je vymezen v ustanoveních § 26a a § 26b TrZ.

Podle § 26a odst. 1 TrZ se dohledem rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem Probační a mediační služby ČR („probačním úředníkem“), spolupráce při vytváření a realizaci probačního programu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona. Dohled nad pachatelem provádí **probační úředník**.

V tomto ustanovení je vymezena **podstata dohledu**, jako jedné ze součástí probace v širším smyslu. Ve větě druhé uvedené zákonné ustanovení výslovně zmocňuje k provádění dohledu nad pachatelem probačního úředníka, kterým je úředník Probační a mediační služby ČR zřízené **zákonem č. 257/2000 Sb.**, s účinností rovněž od 1. 1. 2002. Podle § 1 odst. 1 tohoto zákona Probační a mediační služba ČR provádí v rozsahu stanoveném citovaným nebo zvláštním zákonem (TrZ a TrŘ) úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení. Plnění úkolů probace a mediace zajišťují střediska Probační a mediační služby ČR, která působí v sídlech okresních a jim na roveň postavených soudů. Jejich příslušnost se řídí příslušností soudu a v přípravném řízení státního zástupce, v jehož obvodu středisko působí. Střediska mohou být sloučena a mohou být podle potřeby členěna na oddělení, podle věcného zaměření činnosti (pro mladistvé, pro uživatele omamných a psychotropních látek apod.). Podrobnosti vytváření středisek a jejich vnitřní organizaci upravuje Statut Probační a mediační služby, vydaný Ministerstvem spravedlnosti ČR.

V ustanovení § 4 odst. 2 zák. č. 257/2000 Sb. je vymezena činnost Probační a mediační služby. Pod písm e) cit. ustanovení je Probační a mediační službě uloženo sledovat a kontrolovat chování odsouzeného v průběhu zkušební doby v případech, kdy bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody. Na sledovanou problematiku lze vztáhnout i odst. 3 cit. ustanovení, které Probační a mediační službě ukládá povinnost pomáhat při odstraňování následků trestného činu poškozeným a dalším osobám dotčeným trestným činem a obecnou povinnost podílet se na prevenci trestné činnosti (odst. 5). V souvislosti s úkoly probace a mediace je probační služba oprávněna opatřovat si informace a poznatky o osobě obviněného nebo o stanoviscích poškozeného významných pro rozhodnutí soudu či státního zástupce (odst. 8).

V ustanovení § 26a odst. 2 TrZ je vyjádřen **účel dohledu**, jehož má být výkonem dosaženo, takto:

- a) sledování a kontrola chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti,
- b) odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.

Oba uvedené aspekty se vzájemně doplňují, neboť jen tak může dojít k naplnění cíle dohledu. Sledováním a kontrolou pachatele se má dosáhnout zvýšení ochrany společnosti před

pachateli trestných činů a zamezení recidivy trestné činnosti u pachatele, jemuž byl dohled uložen (generální a individuální prevence). Odborné vedení a pomoc, kterou pachateli poskytuje kvalifikovaný probační úředník, mu má pomoci vytvořit takové podmínky, aby vedl řádný život nejen po zkušební dobu, ale i po jejím ukončení a aby dostal uloženým podmínkám a omezením.

Ustanovení § 26b vymezuje **obsah dohledu a povinnosti** z něho vyplývající pro pachatele, kterému byl dohled uložen, a pro probačního úředníka. Jde v zájmu právní jistoty o konkretizaci výkonu probačního dohledu a současně o vyjádření zásady, že nikdo nesmí být nucen činit to, co zákon neukládá (čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR a čl. 2 odst. 3 LZPS), a že povinnosti lze ukládat jen na základě zákona a v jeho mezích (čl. 4 odst. 1 LZPS). Pachatel musí mít záruku, že zásahy do jeho svobody jsou zákonné, musí mít jasně vymezeny své povinnosti a následky za jejich porušení. Výkon dohledu je dále upraven v ustanoveních § 331 odst. 5 TrŘ (§ 330a TrŘ) a dále v § 65 a 66 Kancelářského řádu).

Povinnosti pachatele, které je povinen plnit vůči probačnímu úředníkovi, který nad ním vykonává probační dohled, jsou uvedeny v ustanovení § 26b odst. 1 TrZ. Jejich výčet je taxativní a soud v rozhodnutí, jímž dohled ukládá, nemůže jejich okruh rozšiřovat, tak jako je nemůže výkladem rozšiřovat probační úředník. Jde o tyto **povinnosti pachatele**:

- a) spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví na základě jeho probačního programu,
- b) dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu budou stanoveny probačním úředníkem,
- c) informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání, dodržování soudem uložených řízených omezení nebo povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem,
- d) umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, ve kterém se zdržuje.

V ustanovení § 26b odst. 2 TrZ je uložena **probačnímu úředníkovi povinnost** bez zbytečného odkladu informovat předsedu senátu, který dohled uložil, o tom, že pachatel porušil podmínky dohledu nebo přiměřená omezení či povinnosti. Tyto informace slouží k tomu, aby soud již v průběhu zkušební doby mohl zodpovědně posoudit, zda dohled uložený pachateli plní svůj účel a zda není nutno na chování pachatele reagovat přiměřeným opatřením. Probační úředník je povinen podle tohoto ustanovení podat informaci co nejdříve po svém zjištění, způsobem, který sám uzná za vhodné (uplatní se ustanovení § 59 odst. 1 TrŘ o formě podání v trestním řízení).

Další povinnost je uložena probačnímu úředníkovi v ustanovení § 26b odst. 3 TrZ. Nestanoví-li předseda senátu jinak, je povinen zpracovat nejméně jednou za půl roku zprávu, v které informuje předsedu senátu soudu, který dohled uložil, o průběhu výkonu dohledu nad pachatelem, o plnění přiměřených omezení a povinností a o jeho poměrech. Rovněž touto povinností je realizována kontrolní povinnost soudu nad výkonem uloženého dohledu. Stanovená lhůta platí pouze pro případ, že není stanovena lhůta jiná. Předseda senátu může podle okolností případu stanovit lhůtu kratší nebo delší a rovněž probační úředník může z vlastní iniciativy zákonem nebo předsedou senátu stanovený termín pro podání zprávy zkrátit, pokud to bude považovat za vhodné.

Způsob ukončení podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je upraven v ustanovení § 64 TrZ, k němuž může dojít jednak ještě v průběhu zkušební doby, tak také po jejím uplynutí. Podle okolností může nastat **některá z těchto situací**:

- soud rozhodne, a to popřípadě ještě během zkušební doby, že se zbytek trestu odnětí svobody vykoná, protože pachatel nevedl ve zkušební době řádný život a nevyhověl uloženým podmínkám (§ 64 odst. 1 věta za středníkem),
- soud rozhodne poté, co záruku za dovršení nápravy podmíněně propuštěného odvolal ten, kdo ji poskytl z důvodu, že podmíněně propuštění neplní své poslání a že se zbytek trestu odnětí svobody vykoná (§ 64 odst. 5),
- poté, co byla záruka za dovršení nápravy podmíněně propuštěného odvolána tím, kdo ji poskytl, soud rozhodne, že podmíněně propuštění se ponechává v platnosti § 64 odst. 5 věta za středníkem),
- soud po uplynutí zkušební doby vysloví, že se podmíněně propuštěný osvědčil, protože ve zkušební době vedl řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, přičemž se má za to, že trest byl vykonán dnem, kdy byl podmíněně propuštěn,
- protože soud neučinil do 1 roku po uplynutí zkušební doby rozhodnutí o tom, že se zbytek trestu vykoná, nebo že se pachatel osvědčil, aniž na tom měl pachatel vinu, má se za to, že u podmíněně propuštěného byl trest vykonán dnem, kdy došlo k podmíněnému propuštění (§ 64 odst. 3).

První tři rozhodnutí lze učinit už v průběhu zkušební doby, ve zbývajících dvou případech je postup možný jen po jejím uplynutí.¹³

Soud je povinen sledovat chování podmíněně odsouzeného již v průběhu zkušební doby a splnění podmínek osvědčení je třeba posuzovat podle toho, zda se u podmíněně propuštěného dosáhlo účelu trestu, tj. zda svým způsobem života a celkovým chováním prokázal, že se napravil. Nutno zkoumat celkový život podmíněně propuštěného a po celou zkušební dobu.

Pokud soud rozhoduje před uplynutím zkušební doby a dojde k závěru, že pro nařízení výkonu zbytku trestu odnětí svobody zatím nejsou důvody, vysloví jen, že se podmíněně propuštění ponechává v platnosti. Před uplynutím celé zkušební doby nelze rozhodnout o tom, že se podmíněně propuštěný osvědčil. Pokud po uplynutí zkušební doby dojde soud k závěru, že nebyly splněny podmínky pro osvědčení, rozhodne o tom, že se zbytek trestu vykoná. Toto rozhodnutí by měl soud učinit do jednoho roku od uplynutí zkušební doby. V rozhodnutí o tom, že se zbytek trestu odnětí svobody vykoná, nestanoví způsob výkonu trestu (§ 39a TrZ). Trest bude vykonáván ve věznici toho typu, v níž byl odsouzený zařazen před svým propuštěním. Jak již bylo shora uvedeno, opětovné podmíněně propuštění z výkonu téhož trestu odnětí svobody je možné (§ 64 odst. 4 TrZ).

Zákonná fikce, že trest byl vykonán, uvedená v ustanovení § 64 odst. 2 TrZ, vzniká od právní moci rozhodnutí o osvědčení, a to ode dne, kdy byl odsouzený podmíněně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody. Pokud v době rozhodnutí o podmíněném propuštění odsouzený trest odnětí svobody právě nevykonával, nastává fikce uvedená v tomto ustanovení ode dne právní moci usnesení o podmíněném propuštění. Skutečnost, že nastala

¹³ Šámal, P., PÚRY, F., RIZMAN, S., Trestní zákon. Komentář - 4. Přepřacovaném vydání 2001: C.H.BECK, s. 495 - 496.

tato zákonná fikce, má praktický význam zejména pro začátek lhůty k zahrazení odsouzení (§ 69 TrZ) a v případě, kdy přichází v úvahu započítání trestu (§ 38 odst. 2 TrZ).

Zákonná fikce, že trest byl vykonán, může dále nastat i v případech, že soud nerozhodl o osvědčení podmíněně propuštěného. Jde o případ uvedený v ustanovení § 64 odst. 3 TrZ, které předpokládá, že uplynula jak zkušební doba, tak i další rok po ní, nedošlo k rozhodnutí soudu o osvědčení nebo výkonu zbytku trestu odnětí svobody, a na tom, že k takovému rozhodnutí nedošlo, nenese vinu odsouzený. V tomto případě fikce nastává přímo ze zákona a není třeba, aby soud rozhodl usnesením. Má stejné účinky jako v případě, když fikce vznikla na základě rozhodnutí soudu o osvědčení.

Pokud **zájmové sdružení občanů odvolá záruku** za dovršení nápravy odsouzeného, není to samo o sobě ještě důvodem nařízení výkonu zbytku trestu odnětí svobody. Je jenom podnětem soudu pro obligatorní přezkoumání chování odsouzeného již během zkušební doby, za účelem zjištění, zda podmíněně propuštění plní své poslání, nebo zda je dán důvod k rozhodnutí, že se zbytek trestu odnětí svobody vykoná. Soud může rozhodnout, že podmíněně propuštění z výkonu trestu ponechává v platnosti. Pokud se odsouzený pouze odmítá podrobit výchovnému působení zájmového sdružení, ale jinak vede řádný život a plní i další podmínky, které byly uloženy, nemůže soud nařídit výkon zbytku trestu odnětí svobody. I po novelizaci provedené v roce 2001, která podstatně změnila rozsah účasti zájmových sdružení občanů v trestním řízení, zůstala ustanovení § 61 odst. 1 písm. b) a § 64 odst. 5 TrZ, která upravují přijetí a odvolání záruky za dovršení nápravy odsouzeného, nezměněna.

Hlava sedmá obecné části trestního zákona neobsahuje speciální ustanovení, které by upravovalo postup při **podmíněném propuštění mladistvého**, a proto se i v těchto případech aplikují ustanovení § 61 až § 64 TrZ (§ 74 odst. 2 TrZ). Pokud však soud vyslovil, že se mladistvý, podmíněně propuštěný z výkonu trestu odnětí svobody, osvědčil, hledí se na něho, jako by nebyl odsouzen (§ 87 odst. 2 TrZ).

Pozn./ Ke změně dojde od 1. 1. 2004, kdy nabude účinnosti zák.č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Podmíněně propuštěného mladistvého je zde upraveno v ustanoveních § 78. Podle odst. 1/ tohoto zák. ustanovení lze mladistvého podmíněně propustit z výkonu trestu odnětí svobody na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice za podmínek stanovených v trestním zákoně i dříve, než vykoná jeho polovinu nebo dvě třetiny. Podle jeho odst. 2/ při podmíněném propuštění stanoví soud zkušební dobu na jeden rok až pět let.

Jako poslední z hmotně právních ustanovení je § 298 uvedený v přechodných a závěrečných ustanoveních trestního zákona. Zde je stanoveno, že ustanovení tohoto zákona o podmíněném propuštění se užije, s výjimkou ustanovení § 62, i na tresty uložené před účinností tohoto zákona. Vzhledem k době, která uplynula od nabytí účinnosti trestního zákona, však toto ustanovení již pozbylo praktického významu.

Procesní postup je upraven v **trestním řádu** především v hlavě dvacáté pojednávající o vykonávacím řízení, oddíle druhém o výkonu trestu odnětí svobody, který v ustanoveních § 331 - § 333 procesně vyjadřuje rozhodování o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody (§ 61 - § 64 TrZ). Dále jsou to ustanovení § 3 a 6 TrŘ o spolupráci se zájmovými sdruženími občanů a § 330a odst. 1 TrŘ, které upravuje

postup při podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, kterého se podle § 331 odst. 5 TrŘ užíje přiměřeně, jestliže bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění za současného vyslovení dohledu nebo rozhodl-li soud o podmíněném propuštění odsouzeného a současně mu uložil přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti.

O podmíněném propuštění z trestu odnětí svobody **rozhoduje soud na návrh** státního zástupce nebo ředitele věznice, v níž se vykonává trest, dále na žádost odsouzeného nebo i bez takové žádosti, tedy z úřední povinnosti. Pokud je žádost podána jinou osobou, nemá soud povinnost rozhodovat. Tento návrh podaný neoprávněnou osobou může však být podnětem pro soud, aby sám zahájil řízení o podmíněném propuštění z výkonu trestu.

Byla-li žádost odsouzeného o podmíněné propuštění zamítnuta, může ji odsouzený **opakovat** teprve po uplynutí jednoho roku od zamítavého rozhodnutí, ledaže by žádost byla zamítnuta jen proto, že dosud neuplynula lhůta stanovená v zákoně pro podmíněné propuštění (§ 331 odst. 1 TrŘ). Tato lhůta se uplatní pouze u zamítnuté žádosti odsouzeného, nikoli u návrhu nebo žádosti jiných oprávněných osob. Lhůta jednoho roku se počítá od právní moci usnesení, jímž byla žádost odsouzeného o podmíněné propuštění zamítnuta.

O podmíněném propuštění rozhoduje senát, v případech uvedených v § 314a TrŘ samosoudce, ve veřejném zasedání usnesením.

Podmíněné propuštění může navrhnout též **zájmové sdružení občanů** uvedené v § 3 odst. 1 TrŘ, nabídne-li současně převzetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného. Před podáním návrhu může zájmové sdružení občanů požádat ředitele věznice, v níž se vykonává trest, aby mu sdělil stav převýchovy odsouzeného (§ 331 odst. 2 TrŘ). Novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. bylo toto ustanovení doplněno tak, že se žádostí zájmového sdružení občanů o podání zprávy o stavu převýchovy musí odsouzený souhlasit (před touto zákonnou úpravou bylo poskytování informací podmíněno souhlasem odsouzeného pouze podle ŘVTOS).

Součinnost se zájmovými sdruženími občanů je upravena i v § 43 zák.č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Zde v odst. 2 je stanoveno, že pověření zástupci orgánů a institucí mohou po dobu výkonu trestu udržovat s odsouzeným osobní styk, zajímat se o jeho chování ve výkonu trestu a pomáhat mu při vytváření příznivých podmínek pro jeho samostatný způsob života. Na požádání je věznice informuje o stavu převýchovy a chování odsouzeného, pokud s tím odsouzený souhlasí (shodně ustanovení. § 75 odst. 2 vyhlášky MS č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody).

Návrh zájmového sdružení občanů je podmíněn současnou nabídkou převzetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného. Pokud tato nabídka nebyla učiněna nebo pokud nesplňuje požadované náležitosti, bude ji soud moci považovat pouze za podnět k postupu z úřední povinnosti.

Podá-li odsouzený žádost o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a navrhne-li současně podmíněné propuštění odsouzeného zájmové sdružení občanů uvedené v § 3 odst. 1 TrŘ, které nabídne převzetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného, musí soud rozhodnout o žádosti odsouzeného i o návrhu uvedeného sdružení. Soud nemůže rozhodnout pouze, že nepřijímá záruku za dovršení nápravy odsouzeného, aniž současně rozhodne o návrhu tohoto sdružení na podmíněné propuštění odsouzeného podle § 331 odst. 2 TrŘ.

Pokud podá návrh na podmíněně propuštění **ředitel věznice** nebo se k takovému návrhu jiné oprávněné osoby připojí, může rozhodnutí o tom, že se odsouzený podmíněně propouští na svobodu, učinit se souhlasem státního zástupce též předseda senátu (samosoudce).

V § 331 odst. 4 TrŘ je stanoveno, že na dožádání zájmového sdružení občanů a spolupůsobení při výchově podmíněně propuštěného se užije přiměřeně ustanovení § 329 TrŘ. Podle tohoto ustanovení může předseda senátu požádat o výchovné spolupůsobení zájmové sdružení občanů činné na pracovišti odsouzeného nebo v jeho bydlišti, pokud nabídlo záruku za převýchovu odsouzeného.

Novelou trestního řádu (zák.č. 265/2001 Sb.) bylo ustanovení § 331 doplněno o 5. odstavec, který je procesním vyjádření především nové možnosti vyslovení dohledu nad podmíněně propuštěným. Podle tohoto ustanovení se při podmíněném propuštění za současného vyslovení dohledu nad odsouzeným nebo při podmíněném propuštění za současného uložení přiměřených omezení nebo povinností směřujících k tomu, aby vedl řádný život, užije na postup při výkonu dohledu a kontrole chování odsouzeného přiměřeně ustanovení § 330a odst. 1 TrŘ.

Uvedené ustanovení, na něž § 331 odst. 5 TrŘ odkazuje, upravuje postup při výkonu dohledu a kontrole chování odsouzeného v případech, kdy bylo rozhodnuto o podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

***Pozn./** V zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, je v ustanovení § 80 upraven výkon dohledu probačního úředníka, pokud jej nařídí předseda senátu pro mládež středisku Probační a mediační služby, v jehož obvodu mladistvý bydlí nebo se zdržuje (odst. 1). Probační úředník je povinen dohlížet na plnění povinností uložených mladistvému a za tím účelem jej také pravidelně navštěvuje v jeho bydlišti, na pracovišti a ve škole (odst. 2). Pomoc a poradenství provádí probační úředník v rámci přípravy a realizace individuálně připraveného programu výkonu dohledu pro mladistvého (odst. 3). V případech méně závažného porušení stanovených podmínek a výchovných opatření může probační úředník udělit mladistvému výstrahu, mohou být pouze dvě v průběhu jednoho roku a nejsou rozhodnutím podle trestního řádu (odst. 4). Zprávu o průběhu dohledu zpracuje probační úředník nejméně jednou za šest měsíců, pokud nestanoví předseda senátu jinak (odst. 5).*

V těchto případech soud po právní moci rozsudku opatřením pověří probačního úředníka, v jehož obvodu má odsouzený bydliště nebo pracoviště, aby sledoval jeho chování a dodržování uložených omezení a povinností způsobem stanoveným zvláštním zákonem. Podle povahy věci požádá o spolupůsobení orgány veřejné správy, zájmová sdružení občanů a další orgány, instituce a osoby. Při výkonu dohledu nelze podmíněně odsouzenému ukládat jiné povinnosti, než které vyplývají ze zákona nebo z odsuzujícího rozsudku.

O tom, zda se podmíněně propuštěný osvědčil nebo zda se zbytek trestu vykoná, jakož i o tom, zda se vykoná zbytek trestu nebo ponechá v platnosti podmíněně propuštění při odvolání záruky zájmovým sdružením občanů, **rozhoduje soud** podle § 332 odst. 1 TrŘ **ve veřejném zasedání**. Rozhodnutí, že se podmíněně propuštěný osvědčil, může se souhlasem státního zástupce učinit též předseda senátu.

Podle § 332 odst. 2 TrŘ při rozhodování o osvědčení podmíněně propuštěného se opírá soud též o vyjádření zájmového sdružení občanů. Toto vyjádření si soud musí vyžádat a ze všech rozhodných hledisek posoudit vždy, když přijal záruku zájmového sdružení občanů za dovršení nápravy odsouzeného (§ 6 odst. 1 TrŘ). Může si ji vyžádat i v jiných případech, pokud podle jeho názoru vyjádření zájmového sdružení občanů může přispět k získání rozhodných poznatků o způsobu života podmíněně propuštěného na jeho pracovišti nebo v místě jeho bydliště.

Jak již bylo uvedeno, rozhodnutí podle § 332 odst. 1 TrŘ, tedy rozhodnutí o osvědčení, o výkonu zbytku trestu nebo o ponechání podmíněného propuštění v platnosti činí senát nebo samosoudce ve veřejném zasedání a jeho rozhodnutí má formu **usnesení**. Rozhoduje i bez návrhu, z úřední povinnosti. Rozhodnout o osvědčení může soud pouze po uplynutí celé zkušební doby. I před jejím uplynutím však může rozhodnout o tom, že podmíněně propuštěný zbytek trestu odnětí svobody vykoná.

Soud, který odsouzeného z trestu podmíněně propustil, je povinen po celou zkušební dobu sledovat chování odsouzeného a kontrolovat plnění uložených podmínek a omezení. Postupuje obdobně jako u podmíněného odsouzení (§ 329 TrŘ), za součinnosti pověřených pracovníků soudu, probačních úředníků, jiných orgánů a organizací, které mohou o podmíněně propuštěném podat potřebné informace, a pokud to přichází v úvahu, i zájmových sdružení občanů.

Ustanovení § 333 odst. 1 TrŘ upravuje **příslušnost soudu** a je ustanovením speciálním v poměru k ustanovení § 315 TrŘ, kde je obecně upravena příslušnost orgánu, který zajišťuje výkon rozhodnutí učiněných v trestním řízení i ve vztahu k ustanovení § 320 TrŘ upravujícím příslušnost soudu k rozhodování věcí souvisejících s výkonem trestu u osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody.

Rozhodnutí podle § 331 TrŘ činí okresní soud, v jehož obvodu se trest odnětí svobody vykonává. Příslušnost tohoto soudu je dána i v případě, že odsuzujícím rozsudkem v prvním stupni rozhodl krajský soud (§ 17 TrŘ). Pokud se rozhoduje o podmíněném propuštění odsouzeného v době, kdy je na svobodě, je dána příslušnost okresního soudu, v jehož obvodu byl trest naposledy vykonáván a to i v případech, pokud byla lhůta k podmíněnému propuštění dosažena zápočtem vazby. Novela trestního řádu doplnila ustanovení § 333 odst. 1 TrŘ, kde je stanovena příslušnost okresního soudu k rozhodnutí o podmíněném propuštění z trestu odnětí svobody, o povinnost rozhodnout o návrhu nebo žádosti **nejpozději do 30 dnů** od jejich doručení soudu, pokud tomu nebrání důležité důvody. Jde o potřebné doplnění stávající zákonné úpravy, a i když jde jen o lhůtu pořádkovou, nesporně vzhledem k povaze a závažnosti rozhodnutí vytváří určité garance pro rychlé rozhodnutí.

Rozhodnutí o osvědčení, o výkonu zbytku trestu odnětí svobody a o ponechání podmíněného propuštění v platnosti při odvolání záruky zájmovým sdružením občanů **podle § 332 odst. 1 TrŘ** činí soud (senát nebo samosoudce - § 314a TrŘ), který odsouzeného z trestu podmíněně propustil (§ 333 odst. 1 TrŘ).

Před rozhodnutím o podmíněném propuštění nebo o výkonu zbytku trestu musí být odsouzený **vyslechnut**. V těchto případech soud rozhoduje ve **veřejném zasedání** (§ 333 odst. 2 TrŘ). Povinnost vyslechnout odsouzeného neplatí v případech, kdy podmíněně

propuštění navrhl ředitel věznice, v níž odsouzený vykonává trest, nebo se k takovému návrhu připojí (§ 331 odst. 3 TrŘ). O tom, že se odsouzený podmíněně propouští na svobodu, může rozhodnout se souhlasem státního zástupce též předseda senátu (samosoudce). Soud může vyslechnout odsouzeného i v případech, kdy tuto povinnost ze zákona nemá, pokud to přispěje k řádnému objasnění rozhodných skutečností a k odstranění případných nesrovnalostí.

Soud v obou případech (podle § 331 i § 332 TrŘ) rozhoduje usnesením. Proti usnesení je přípustná **stížnost**, jež má odkladný účinek. Proti usnesení, jímž bylo rozhodnuto, že se odsouzený z výkonu trestu podmíněně propouští, může podat stížnost pouze státní zástupce. Proti rozhodnutí podle § 331 odst. 3 TrŘ (návrh ředitele věznice, nebo se odsouzený k takovému návrhu připojí) je přípustná stížnost jen proti výroku o stanovení délky zkušební doby. Proti zamítavému usnesení může podat stížnost odsouzený, jeho zákonný zástupce a státní zástupce. Ředitel věznice nebo zájmové sdružení občanů mohou podat stížnost jen pokud soud rozhodoval na jejich návrh. Stížnost je vyloučena v případě, kdy soud rozhodl se souhlasem státního zástupce, že se podmíněně propuštěný osvědčil.

Ustanovení § 331 a § 333 TrŘ se užijí též v řízení proti mladistvému a v řízení před samosoudcem (§ 290 TrŘ).

***Pozn./** Podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, budou soudnictví ve věcech mládeže vykonávat soudy pro mládež (§4). Veřejné zasedání nelze konat v nepřítomnosti mladistvého (§ 64 odst. 1), o veřejném zasedání je třeba vždy vyrozumět příslušný orgán sociálně - právní ochrany dětí a státní zástupce musí být při veřejném zasedání vždy přítomen (§ 64 odst.2). Zástupce příslušného orgánu sociálně- právní ochrany dětí má právo činit návrhy a dávat vyslychaným otázky, slovo k závěrečné řeči mu přísluší po mladistvém (§ 64 odst. 3 písm. b). Opravné prostředky ve prospěch mladistvého může podat, a to i proti jeho vůli, příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí (§ 72 odst. 1). Stížnost ve prospěch mladistvého mohou podat též jeho příbuzní v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, manžel a druh (§ 72 odst. 2).*

Z přechodných a závěrečných ustanovení trestního řádu je možno upozornit ještě na § 391, podle něhož ministr spravedlnosti může stanovit, které jednoduché úkony, svěřené podle tohoto zákona předsedovi senátu, může vykonávat **jiný pracovník** soudu.

Ustanovení § 391 TrŘ bylo realizováno **vyhláškou MS ČR č. 37/1992 Sb.**, o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů, a **zákonem č. 189/1994 Sb.**, o vyšších soudních úřednících, ve znění pozdějších zákonů. Podle § 11 odst. 1 písm. j) zák. č. 189/1994 Sb. může předseda senátu pověřit vyššího soudního úředníka v trestním řízení samostatným provedením některých úkonů soudu, mezi jinými i prováděním opatření souvisejících s řízením o podmíněném propuštění z výkonu trestu.

Obdobně Jednací řád pro okresní a krajské soudy (vyhl. MS ČR č. 37/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů) dává možnost předsedovi soudu pověřit justiční čekatele a soudní tajemníky, aby v trestních věcech samostatně vykonávali některé jednoduché úkony vyhrazené podle zákona o soudním řízení předsedovi senátu (samosoudci). Podle § 6 odst. 1 mohou zajišťovat podklady v řízení o podmíněném propuštění (písm. l), vyrozumívat o podmíněném propuštění (písm. m) a podávat další dodatečné zprávy Rejstříku trestů (písm. n).

JSŘ dále v ustanovení § 38 upravuje postup v případech, kdy byl povolen podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody a soud rozhodl o přijetí záruky zájmového sdružení občanů za nápravu obviněného, nebo soud o výchovné spolupůsobení takové zájmové sdružení požádal. Soud v těchto případech zájmovému sdružení občanů sdělí, zda a jaké omezení podle § 59 odst. 2 TrZ byla obviněnému uložena a současně požádá, aby k jejich obsahu bylo zaměřeno jejich výchovné působení, sledování jejich dodržování obviněným a aby byla soudu podána informace o jejich případném porušení. Rovněž požádá o sdělení změny zaměstnání nebo bydliště obviněného. Obdobně postupuje soud i u podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (§ 39).

Postup při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je dále upraven v ustanoveních § 65 a § 66 **Instrukce Ministerstva spravedlnosti** ze dne 3. 12. 2001, **č.j. 505/2001-Org., kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy** (č.1/2002 SIS).

Ustanovení § 65 uvedené Instrukce MS upravuje postup při rozhodování o podmíněném propuštění. Toto ustanovení ukládá soudu před rozhodnutím si vyžádat především zprávu věznice o chování a pracovní morálce odsouzeného a o dosaženém stupni jeho převýchovy. Důkazní prostředky je třeba soustředit s největším urychlením tak, aby mohlo být rozhodnuto zpravidla ve **lhůtě třiceti dnů** od nápadu věci (odst. 1).

Jakmile se stane rozhodnutí o podmíněném propuštění vykonatelným, nařídí předseda senátu (samosoudce) soudu, který o podmíněném propuštění rozhodl, neprodleně věznicí, aby byl odsouzený ihned propuštěn na svobodu nebo orgány Vězeňské služby ČR dodán do výkonu soudem uloženého ochranného léčení nebo ochranné výchovy, je-li takové dodání okamžitě možné. Pokud o podmíněném propuštění rozhodne až soud druhého stupně, nařídí takové propuštění neprodleně předseda senátu tohoto soudu. K nařízení připojí opis rozhodnutí, případně upozorní, že rozhodnutí bude doručeno dodatečně. Současně s vrácením trestních spisů vyrozumí předseda senátu (samosoudce) soudu, který o podmíněném propuštění rozhodoval v prvním stupni, o podmíněném propuštění též soud, který rozhodl ve věci v prvním stupni (odst. 2).

O podmíněném propuštění vyrozumí pověřený pracovník soudu, který rozhodoval o podmíněném propuštění v prvním stupni, vždy též Rejstřík trestů s uvedením dne, kdy zkušební doba končí (odst. 3).

Ustanovení § 66 uvedené Instrukce MS stanoví povinnosti soudu při sledování podmíněně propuštěného ve zkušební době a při rozhodování o tom, zda se podmíněně propuštěný osvědčil, nebo zda zbytek trestu odnětí svobody vykoná.

Soustavné sledování chování podmíněně propuštěného ve zkušební době provádí soud, který rozhodl o podmíněném propuštění a tam, kde to přichází v úvahu, opírá se o pomoc zájmových sdružení občanů. Pokud byla podmíněně propuštěnému uložena přiměřená omezení, může výkonem kontroly nad jeho chováním pověřit středisko Probační a mediační služby. Vždy ho pověří, pokud bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění s dohledem (odst. 1). Při sledování, zda se podmíněně propuštěný ve zkušební době osvědčil, postupuje obdobně podle § 64 kancelářského řádu(dále K.ř.), tedy jako v případech, kdy byl povolen podmíněný odklad výkonu trestu nebo bylo rozhodnuto o podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem (odst. 2).

Odstavec 3 je realizací ustanovení § 332 odst. 1 TrŘ v tom, že soudu ukládá povinnost po uplynutí zkušební doby rozhodnout o tom, zda se podmíněně propuštěný osvědčil, nebo zda nařídí výkon zbytku trestu, pokud již během zkušební doby nebyl nařízen výkon zbytku trestu. O rozhodnutí uvedeném v odst. 3 vyrozumí neodkladně pracovník soudu, který rozhodl o podmíněném propuštění v prvním stupni, též Rejstřík trestů a zájmovou organizaci občanů, jejíž záruku za dovršení nápravy odsouzeného soud přijal (odst. 5)

Pokud soud rozhodne, že se vykoná zbytek trestu, z něhož byl odsouzený podmíněně propuštěn, zašle předseda senátu (samosoudce) dva opisy rozhodnutí s doložkou právní moci soudu, který rozhodl v prvním stupni. Předseda senátu (samosoudce) tohoto soudu pak po přezkoumání, zda trest nepodléhá amnestii, neprodleně nařídí výkon zbytku trestu a připojí jeden opis rozhodnutí soudu. Při nařízení výkonu zbytku trestu se analogicky postupuje podle § 58 Instrukce MS (odst. 4).

V odst. 6, je odkazem na ustanovení § 64 odst. 5 v. K.ř., rozpracováno ustanovení § 64 odst. 3 TrZ. V případech, kdy soud do jednoho roku od uplynutí zkušební doby nerozhodne o tom, že se podmíněně odsouzený osvědčil, nebo že se na něm trest vykoná, a to bez zavinění odsouzeného, učiní záznam ve spise, že trest byl vykonán dnem, kdy došlo k podmíněnému propuštění a uvědomí o tom Rejstřík trestů.

V závěru této kapitoly pojednávající o vývoji právní úpravy podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je možno shrnout hlavní obecné poznatky a připomenout, že institut podmíněného propuštění byl do našeho právního řádu zaveden teprve zákonem č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a propuštění, který nabyl účinnosti od 28.10.1919. U osob mladistvých byl aplikován zákon č. 48/1932 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, který tuto problematiku řešil s určitými odchylkami od obecné úpravy.

Tyto zákony zůstaly v platnosti až do poloviny roku 1950, kdy byly zrušeny a institut podmíněného propuštění byl (i pro mladistvé) převzat přímo do příslušných ustanovení trestního zákona a trestního řádu. Zákon č. 562/1919 Sb. vylučoval podmíněné propuštění u trestů odnětí svobody kratších než jeden rok. Tato podmínka nebyla v nové úpravě převzata a možnost podmíněného propuštění byla ponechána zásadně každému bez ohledu na délku trestu. Odsouzený, i když splňoval podmínky pro podmíněné propuštění, mohl být umístěn po dobu zbytku trestu v přechodném ústavu, možnost žádat o podmíněné propuštění byla odsouzenému vzata a právo podat návrh bylo přeneseno výhradně na krajského prokurátora, kterému podával podnět okresní prokurátor, v jehož obvodu odsouzený trest odpykával.

Možnost žádat o podmíněné propuštění byla odsouzeným vrácena v roce 1956 při novelizaci trestního zákonodárství. Návrh mohl dále nově podat i náčelník vězeňského ústavu a bylo možno rozhodnout i bez takového návrhu nebo žádosti. Touto novelizací byly zrušeny komise pro podmíněné propuštění a řízení konal krajský soud nebo vojenský obvodový soud, v oboru vojenského soudnictví, v jejichž obvodu se vykonával trest odnětí svobody.

Od 1. ledna 1962 nabyl účinnosti nový trestní zákon (zák. č. 140/1961 Sb.) a nový trestní řád (zák. č. 141/1961 Sb.), které prošly řadou novelizací a platí dosud. Základní úpravu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody ponechaly, až do poslední velké novelizace (provedené zák. č. 265/2001 Sb.), bez výraznějších změn. Z postupně prováděných změn pak nutno zmínit z hmotněprávních ustanovení zpřísnění základní podmínky (délky

vykonaného trestu) u nejzávažnějších trestných činů a u nejnebezpečnějších pachatelů, zkrácení délky zkušební doby, zapojení zájmových sdružení nabídnutím záruky za dovršení nápravy odsouzeného a z procesních ustanovení pak především přenesení rozhodování na okresní soudy.

Přes všechny postupné změny zákonné úpravy některé hlavní zásady podmíněného propuštění zůstávají nezměněny od počátku vlastní zákonné úpravy v r. 1919. Je možno je vymežit takto:

- odsouzený musí vykonat stanovenou minimální část z uloženého trestu odnětí svobody před tím, než podmíněné propuštění bude přicházet v úvahu,
- požadavek na řádné chování odsouzeného po dobu výkonu trestu jako předpoklad toho, že trest na odsouzeného výchovně působí a uvědomuje si svoje pochybení,
- nezměnil se ani požadavek, aby orgán rozhodující o podmíněném propuštění měl určitou záruku, že odsouzený po propuštění povede řádný život,
- po podmíněném propuštění je chování odsouzeného po stanovenou dobu (zkušební lhůtu) sledováno a určeným orgánem je rozhodováno, zda se zbytek trestu odnětí svobody vykoná nebo bude prominut,
- pokud se podmíněně propuštěný ve zkušební době osvědčil, vždy se trest pokládá za vykonaný dnem podmíněného propuštění.

4.3. Vývoj právní úpravy dohledu (dozoru) nad pachatelem(odsouzeným)

Teprve novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. zasáhla do právní úpravy podmíněného propuštění významným způsobem. Rozšířila možnosti podmíněného propuštění o nový institut - **podmíněné propuštění za současného vyslovení dohledu nad pachatelem** (§ 63 TrZ a § 331 odst. 5 TrŘ). Toto doplnění umožnilo zřízení Probační a mediační služby zákonem č. 257/2000 Sb. a také zmíněná novela do trestního zákona doplnila dvě nová ustanovení § 26a a § 26b, která vymezují podstatu, účel a obsah dohledu. Tato nová úprava Probační a mediační služby a dohledu bezprostředně souvisí nejen s podmíněným odsouzením s dohledem, ale i s dvěma dalšími novými instituty trestního zákona, a to s upuštěním od potrestání s dohledem (§ 26 TrZ) a s podmíněným odsouzením s dohledem (§ 60a a § 60b TrZ).

Ani u podmíněného propuštění s dohledem se nemění shora uvedené základní zásady. Rovněž podmínky pro jeho aplikaci jsou shodné jako u podmíněného propuštění bez dohledu a lze i zde spolupracovat se zájmovými sdruženími občanů a také je možno odsouzenému uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v ustanovení § 26 odst. 4 TrZ směřující k tomu, aby vedl řádný život. Posílení institutu podmíněného propuštění o prvky zvýšené kontroly a pomoci odsouzenému posiluje moderní prvky zaváděné do našeho trestního zákonodárství a nesporně umožňuje ve větší míře realizovat podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. V neposlední řadě tento institut napomůže k odtížení věznic a soudcům usnadní obtížné rozhodování, v hraničních případech i provádění kontroly nad podmíněně propuštěnými.

Možnost vyslovit dohled nad pachatelem podmíněně propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody není institutem zcela novým, který by naše právo dříve vůbec neznalo. Tato forma působení na pachatele má svého historického předchůdce. Jak bylo uvedeno, již podle právní úpravy z roku 1919 mohl být nad podmíněně propuštěným vysloven po dobu zkušební

lhůty **ochranný dozor** a mohla mu být uložena i přiměřená omezení. Tento dozor vykonával okresní soud, v jehož obvodu se podmíněně propuštěný trvale zdržoval, a mohl jej vykonávat prostřednictvím ochranného dozorce.

Pro úplnost je možno informace doplnit tím, že již rakouské právo, platné na našem území do roku 1918, znalo institut **policejního dozoru**. Toto zabezpečující opatření postihující svobodu bylo zavedeno zákonem č. 108 z 10. května 1873 ř.z., jímž byla vydána nařízení podle policejního trestního práva proti zahalečům a tulákům. Postavení pod policejní dozor se podle § 4 cit. zák. vztahovalo na:

1. osoby, které byly odsouzeny pro padělání peněz a cenných papírů,
2. osoby, které byly odsouzeny pro delikt proti cizímu vlastnictví na více než 6 měsíců nebo opětovně ke kratším trestům,
3. osoby nebezpečné cizímu majetku a zároveň odsouzené pro tuláctví.

Fakultativně mohl soud uložit toto zabezpečovací opatření např. podle zákona č. 134/1884 ř.z. a zákona č. 568/1919 ř.z. V případech uvedených v § 4 zákona č. 108/1873 ř.z. bylo postavení pod policejní dozor obligatorní.

Oprávnění realizovat policejní dozor poté, co bylo soudem uznáno za přípustné, bylo svěřeno do rukou policejním úřadům první stolice a policejním úřadům zřízeným v některých městech. V případech, kdy byly určité záležitosti bezpečnostní policie přeneseny na obce, příslušel tento dozor obecním úřadům. Tyto správní úřady stanovily pak nejen dobu trvání, ale i náplň policejního dozoru. Doba policejního dozoru byla omezena horní hranicí tří let počítaných od okamžiku propuštění odsouzeného z trestu.

Obsah policejního dozoru spočíval především:

- v zákazu pobytu v určitém místě, nebo ve vykázání na určité místo pobytu zároveň se zákazem opustit toto místo bez povolení,
- v povinnosti oznámit každou změnu bydliště, dostavit se na vyzvání k policejnímu úřadu, dát zprávu o svém zaměstnání, výživě, výdělků,
- v povinnosti osobně se hlásit ve stanovených lhůtách na úřadě,
- v zákazu účastenství na některých shromážděních,
- v prohledávání domu či osoby odsouzeného, a to kdykoliv.

Správním úřadům bylo přikázáno šetřit pověst i výdělek odsouzených osob a povinnost zrušit policejní dozor, jakmile ho již nebude potřeba.

Tyto rakousko-uherské právní předpisy byly převzaty předmnichovskou republikou a jen v malé míře byly novelizovány. Přibývalo zákonů, které používaly zabezpečovacího opatření - policejního dozoru především k tvrdšímu postihu recidivistů a obecně nebezpečných zločinců.

Zákon č. 108/1873 ř.z. byl zrušen až § 22 vládního nařízení č. 89/1942 Sb. o preventivním potírání zločinnosti.¹⁴

¹⁴ Válková, H., Ochranný dohled, jeho místo a možnosti v systému zacházení s recidivními delikventy. VÚK při Generální prokuratuře ČSSR. Praha 1982, s. 11-13

Svoji povahou policejní dozor vykazoval některé shodné rysy s dalším ochranným opatřením - institutem **ochranného dohledu**. Byl zaveden zákonem č. 44/1973 Sb., o ochranném dohledu (dále jen ZOD), který nabyl účinnosti 1. 7. 1973. V ustanoveních § 1 ZOD a § 71 odst. 1 tehdy platného TrZ byl ochranný dohled výslovně prohlášen za ochranné opatření, o které byla doplněna dosavadní soustava ochranných opatření - ochranné léčení, ochranná výchova a zabránění věci.

Mezi ochranným dohledem, vedle některých základních společných znaků, a jinými ochrannými opatřeními však existovaly dosti podstatné rozdíly. Tak např. ochranný dohled nebylo možno uložit, pokud nebyly splněny podmínky trestní odpovědnosti (ochranné léčení i nepřičetnému pachateli), a nebylo jej možno uložit samostatně (jako např. ochranné léčení nebo ochranná výchova mladistvému za současného upuštění od potrestání), ale vždy jen vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody, ochranný dohled se ukládal na určitou dobu a některá ochranná opatření jsou limitována dosažením sledovaného účelu, ochranný dohled vykonávaly orgány bezpečnosti, kdežto jiná ochranná opatření vykonávaly zdravotnická nebo jiná zařízení (pedagogická).

Zavedení ochranného dohledu bylo zdůvodňováno nepříznivými jevy ve vývoji zločinnosti v posledních letech a značným počtem osob, které znovu i po výkonu uložených trestů odnětí svobody páchají trestnou činností. Jeho účelem bylo zvýšit ochranu společnosti před trestnou činností, bránit pachatelům v opakování protispolečenských útoků a vytvářet podmínky pro jejich resocializaci. Tohoto cíle mělo být dosaženo dočasnou kontrolou způsobu života zvláště narušených pachatelů po jejich propuštění z výkonu trestu na svobodu. Ochranný dohled nebylo možno uložit mladistvému a to ani tehdy, i když v době rozhodování soudu již překročil věk 18 let.

Ochranný dohled byl jednak opatřením obligatorním, jednak opatřením fakultativním. Obligatorně je soud nařizoval pachateli, kterého odsuzoval jako zvláště nebezpečného recidivistu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody (§ 4 odst. 1 ZOD). Fakultativně jej mohl soud uložit též pachateli, kterého odsuzoval za úmyslný trestný čin nebo úmyslný přečin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, nešlo-li vzhledem k osobě pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu způsobu života, k prostředí, v kterém žije, a k povaze spáchané trestné činnosti očekávat, že bez ochranného dohledu povede řádný život pracujícího člověka (§ 4 odst. 2 ZOD).

Ochranný dohled bylo možno uložit na dobu jednoho roku až tří let. Při opětovném uložení nesměla doba nevykonaného dohledu v součtu s nově ukládaným dohledem převyšovat dobu tří let (§ 3 odst. 1 a 2 ZOD). Výkon ochranného dohledu začínal po výkonu trestu odnětí svobody. ZOD dále upravoval přerušování výkonu ochranného dohledu, upuštění od jeho výkonu, propuštění z výkonu ochranného dohledu a jeho zánik (§§ 7, 8, 9 a 10 ZOD).

Obsah ochranného dohledu záležel jednak v povinnostech, které musel odsouzený plnit, jednak v omezeních, kterým se musel podrobit. Zákon rozlišoval povinnosti a omezení, které se uplatňovaly vždy a v plném rozsahu u každé osoby, které byl ochranný dohled uložen, a opatření a povinnosti, která mohla být dále odsouzenému uložena.

K prvním, které nebylo možno měnit, patřilo povinné sdělování a prokazování orgánu vykonávajícímu dohled údaje o způsobu a zdrojích obživy, osobní hlášení tomuto orgánu ve

stanovených lhůtách, trpění vstupu tohoto orgánu do vlastního obydlí a oznamování vzdálení z místa pobytu (§ 2 odst. 1 ZOD).

V druhém případě soud mohl uložit další povinnosti a omezení, příkladmo v zákoně uvedené. Šlo o zákaz navštěvovat určitá místa, místnosti, podniky nebo shromáždění a pobývat v příkázaném místě nebo obvodě a nevzdalovat se z něho bez souhlasu orgánu vykonávajícího ochranný dohled (§ 2 odst. 2 ZOD).

Výkon ochranného dohledu byl svěřen orgánům policie (Veřejné bezpečnosti), v jejichž obvodu měla pobývat osoba, které byl ochranný dohled uložen a to v rozsahu stanoveném v rozhodnutí soudu. Tyto orgány však mohly samostatně stanovit konkrétní způsob plnění povinností a dodržování omezení tvořících na základě soudního rozhodnutí náplň ochranného dohledu. Zákon jim však ukládal povinnost dbát, aby do práv odsouzeného bylo zasahováno jen v míře nezbytně nutné k dosažení účelu ochranného dohledu (§ 6 ZOD).

Kdo se odmítal podrobit ochrannému dohledu nebo jeho výkon jinak podstatně ztěžoval, mohl být projednán pro přečin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 7 písm. c) zákona č. 150/1969 Sb., o přečinech a potrestán odnětím svobody až na šest měsíců nebo nápravným opatřením nebo peněžitým trestem až do výše 5000 Kč.

Dohled podle § 26a a § 26b TrZ na rozdíl od ochranného dohledu podle zákona č. 44/1973 Sb. již není systematicky zařazen mezi ochranná opatření, ale je označován jako jedna ze součástí probace v širším smyslu a představuje zákonnou konkretizaci výkonu probačního dohledu. Přesto lze mezi oběma instituty vysledovat některé společné základní znaky:

- jde u obou svým způsobem o nucenou formu postpenitenciárního působení na osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody,
- trvání omezení odsouzeného je soudem přesně stanoveno,
- možnost vedle zákonných podmínek uložit i další přiměřená omezení a povinnosti,
- kontrola dodržování podmínek vyplývajících ze zákona nebo uložených soudem a tím i zajištění ochrany společnosti před možnou recidivou trestné činnosti ze strany odsouzeného,
- některé shodné nebo obdobné povinnosti a omezení, které zákon odsouzenému ukládá (povinnost dostavovat se ve stanovených lhůtách k orgánu vykonávajícímu dohled, podávat zákonem stanovené nebo požadované informace, umožnit vstup do svého obydlí),
- sankce za odmítání plnění nebo porušování podmínek dohledu nebo přiměřených povinností a omezení.

Ustanovení o ochranném dohledu bylo možno při splnění zákonných podmínek aplikovat pouze při ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody. Na rozdíl od nového institutu dohledu nepřicházelo jeho uložení v úvahu mj. ani při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Podmíněné propuštění s dohledem je pojmově spjato se stanovením zkušební doby, kterou nelze dodatečně měnit a nelze tedy dodatečně měnit ani délku trvání dohledu. Výkon zkušební doby není možno odložit, její výkon se nepřerušuje a stejně není možno odložit nebo přerušit výkon dohledu. Naproti tomu u ochranného dohledu nepřicházela v úvahu vazba na zkušební dobu a proto zákon umožňoval jeho odložení, přerušování nebo upuštění od jeho výkonu, pokud před jeho započítáním nastaly skutečnosti, pro které byl uložen. Za pozitivní prvek dřívější zákonné úpravy možno označit možnost

propustit osobu z výkonu ochranného dohledu dříve, než uplynulo soudem stanovené rozpětí ochranného dohledu (stejně jako u jiných ochranných opatření - propuštění z ochranného léčení a z ochranné výchovy).

Podstatný rozdíl mezi oběma instituty dohledu však lze spatřovat především ve vzájemném poměru a vyváženosti prvků represivních a výchovných, které oba obsahují.

Zákon o ochranném dohledu č. 44/1973 Sb. byl původně míněn jako jedno z resocializačních opatření a předpokládal, že uložené závazky a povinnosti se budou uskutečňovat za intenzivní pomoci odsouzenému ze strany státních a společenských institucí. Tuto pomoc a její formy však zákon blíže neupravoval, omezil se pouze na jejich proklamaci, bez dostatečné právní garance jejich realizace. Tak se původně zamýšlená komplexní a déletrvající péče o osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody redukovala na pouhý policejní dozor nad vybranými kategoriemi těchto osob. Tím, že ochranný dohled byl realizován orgány Veřejné bezpečnosti a nenavazovala další kvalifikovaná péče o odsouzené, byly jeho výchovné prvky stále více zatlačovány do pozadí. Právní úprava navíc dávala možnost zneužití ochranného dohledu orgány Veřejné bezpečnosti při konkretizaci základních povinností stanovených zákonem. Uložené povinnosti samy o sobě nemohly zabránit v páchání další trestné činnosti a jejich neplnění vedlo k další kriminalizaci těchto osob, aniž by takový postup odůvodňoval stupeň společenské nebezpečnosti jejich jednání.

Výzkum účinnosti zákona č. 44/1973 Sb. provedený v letech 1977 - 1980 bývalým Výzkumným ústavem kriminologickým při Generální prokuratuře ČSSR na tyto problémy upozornil. Podle poznatků získaných vyhodnocením recidivních delikventů bylo mj. konstatováno, že více než tři čtvrtiny dotázaných osob nebyly po svém propuštění z výkonu trestu odnětí svobody v péči sociálního kurátora, téměř polovině dotázaných nikdo neposkytl pomoc (v kladném případě pouze manželka nebo rodiče), většina osob uložení ochranného dohledu nepovažovala za důvodné, za největší újmu byla považována povinnost trpět vstup orgánů Veřejné bezpečnosti do svého obydlí, podle většiny by měla ochranný dohled vykonávat osoba, která dobře zná jak jejich osobní, tak pracovní problémy a byla zjištěna malá účinnost ochranného dohledu v oblasti předcházení recidivě trestné činnosti.¹⁵

Původně zamýšlené poslání zákona o ochranném dohledu, spočívající v prohloubení postpenitenciární péče o osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, zůstalo nenaplněno.

Proto novela provedená zákonem č. 175/1990 Sb. zákon o ochranném dohledu zrušila. Vzniklá mezera zákonné úpravy zacházení s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody (a nejen s nimi) zůstala nezaplňena až do přijetí zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a novelizace trestních kodexů provedené zákonem č. 265/2001 Sb.

Na rozdíl od ochranného dohledu nová právní úprava institutu dohledu obsahuje vyváženě prvky sledování a kontroly pachatele s jeho odborným vedením a pomocí tak, aby bylo dosaženo sledovaného účelu. Zapojením probační služby se nesporně posilují výchovné prvky dohledu. Probační úředník nejen pachatele kontroluje, ale pomáhá mu i řešit situace, které omezují jeho možnosti žít v souladu s normami společnosti. Výchovné působení zvyrazňuje zákonná úprava i tím, že k výkonu dohledu umožňuje využít spolupůsobení

¹⁵ Válková, H., Ochranný dohled, jeho místo a možnosti v systému zacházení s recidivními delikventy. VÚK při Generální prokuratuře ČSSR. Praha 1982, s. 129

zájmových sdružení občanů, včetně jejich nabídek záruk za dovršení nápravy podmíněně propuštěného z výkonu trestu odnětí svobody.

Ve Slovenské republice byl přijat zákon č. 448/2002 Zb., o ochranném dohledu a doplnění zákona č. 140/1961 Zb., který nabyl účinnosti dne 1. 9. 2002. Podle tohoto zákona ochranný dohled na dobu jednoho až tří roků uloží soud obligatorně pachateli, kterého odsuzuje jako zvlášť nebezpečného recidivistu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Je možno jej dále uložit i pachateli, kterého odsuzuje za úmyslný trestný čin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, pokud vzhledem k osobě pachatele, jeho dosavadnímu životu, prostředí ve kterém žije a povaze spáchané trestné činnosti se nedá očekávat, že bez ochranného dohledu nebude pokračovat v trestné činnosti.

Rozhodnutí o ochranném dohledu si může soud vyhradit do veřejného zasedání a může jej uložit ve veřejném zasedání, i když si toto rozhodnutí soud nevyhradil, pokud to nenavrhne prokurátor a pokud o tomto návrhu rozhodne nejpozději do skončení výkonu trestu odnětí svobody. Osoba, které soud uložil ochranný dohled, je povinna oznamovat orgánu vykonávajícímu ochranný dohled údaje o způsobu a zdrojích své obživy, osobně se hlásit tomuto orgánu ve lhůtách, které určí soud, dopředu mu oznamovat vzdálení se z místa pobytu a podrobit se péči pracovníka sociální prevence. Dále je možno takové osobě uložit i zákaz navštěvovat určitá místa, místnosti a shromáždění nebo mu přikázat pobyt na určitém místě nebo obvodu a nevzdalovat se z něho bez souhlasu orgánu vykonávajícího ochranný dohled.

Ochranný dohled vykonávají orgány policejního sboru působící v místě pobytu osoby, které byl ochranný dohled uložen, a to v rozsahu určeném v rozhodnutí soudu. Jsou povinny dbát, aby se do práv odsouzeného zasahovalo jen v míře nevyhnutelně potřebné k dosažení účelu ochranného dohledu.

Výkon ochranného dohledu začíná po výkonu trestu odnětí svobody a přerušuje se po dobu výkonu vazby, ochranného léčení uskutečňovaného v léčebném ústavu a dále po dobu výkonu vojenské služby.

Od výkonu ochranného dohledu je možno podle zákona upustit, pokud před jeho započítím pominou okolnosti, pro které byl ochranný dohled uložen. Na návrh Policejního sboru nebo osoby, které byl ochranný dohled uložen (zde po uplynutí poloviny doby, nejdříve však po jednom roce) je možno ochranný dohled ukončit, pokud se ukáže, že bylo dosaženo jeho účelu.

Pokud blíže porovnáme tento zákon slovenské republiky se zrušeným zákonem o ochranném dohledu č. 44/1973 Sb., který platil ve společné republice do 30. 6. 1990 zjistíme, že se z tohoto původního zákona vychází a v jednotlivých ustanoveních se od něj příliš neliší. Délka ochranného dohledu, podmínky a způsob jeho ukládání, upuštění od jeho výkonu, propuštění z výkonu a svěřený výkonu policejním orgánům jsou téměř shodné.

5. Poznatky vyplývající ze statistických údajů

Podkladem pro vypracování této části je statistika zpracovaná Vězeňskou službou ČR za období roku 1998 - 2003.

Tabulka č. 1: Počet podmíněně propuštěných odsouzených v letech 1998 - 2003

Rok	Dospělí		Mladiství		CELKEM	Z toho dohled
	muži	ženy	muži	ženy		
1998	2955	81	89	1	3126	-----
1999	3095	113	89	2	3299	-----
2000	3793	125	71	0	3989	-----
2001	4007	190	66	1	4264	-----
2002	4110	178	60	1	4349	668
2003	2965	139	36	0	3140	531

Ze statistických údajů poskytnutých Vězeňskou službou ČR za léta 1998 - 2003 vyplývá, že od roku 1998 do roku 2002 je patrný každoroční nárůst podmíněně propuštěných odsouzených. V roce 2003 došlo k výraznému poklesu podmíněně propuštěných odsouzených a to na 3140 odsouzených (tento rok bylo podáno 5395 žádostí o podmíněné propuštění, tzn. že 2255 žádostí bylo soudy zamítnuto). Od roku 2002 může soud podmíněně propuštěným odsouzeným stanovit dohled. V roce 2002 byl dohled uložen 668 odsouzeným, což představuje 15,3 % z celkového počtu podmíněně propuštěných v roce 2002. V roce 2003 soud uložil dohled u podmíněného propuštění 531 odsouzeným, což činí 16,9 % z celkového počtu podmíněně propuštěných. I když se v roce 2003 snížil celkový počet podmíněně propuštěných odsouzených, podíl podmíněně propuštěných s dohledem se procentuálně nesnížil, ale nepatrně se zvýšil.

Následující tabulka ukazuje jak jednotlivé okresní soudy rozhodují o podmíněném propuštění, včetně případů kde byl uložen dohled. Z pohledu ukládání dohledu je zajímavé, že u okresních soudů Brno-město, Litoměřice, Olomouc nebyl soudem v letech 2002 - 2003 žádnému podmíněně propuštěnému odsouzenému stanoven dohled. U okresních soudů Praha 4 a Most byl soudem stanoven dohled v letech 2002 - 2003 pouze v jednom případě. Zejména při rozhodování o podmíněném propuštění u okresních soudů Brno - město a Praha 4 se i přes dostatečný počet podmíněně propuštěných odsouzených institut dohledu zřejmě nevžil.

Tabulka č. 2: Počet podmíněně propuštěných odsouzených v letech 2002 - 2003 podle rozhodování soudů (včetně uložení dohledu)

Okresní soud	Věznice	Počet podmíněně propuštěných 2002	Z toho dohled 2002	Počet podmíněně propuštěných 2003	Z toho dohled 2003
Brno-město	Brno	123	0	119	0
Brno-venkov	Kuřim	209	62	99	16
Břeclav	Břeclav	16	1	29	3
Česká Lípa	Stráž pod Ralskem	145	21	64	4
České Budějovice	České Budějovice	54	28	53	18
Havlíčkův Brod	Světlá nad Sázavou	80	1	31	12
Hradec Králové	Hradec Králové	138	20	100	33
Chomutov	Všehrady	729	84	556	54
Jablonec	Rýnovice	118	3	120	6
Jičín	Valdice	56	4	28	11
Karlovy Vary	Ostrov	107	1	159	10
Karviná	Karviná	87	9	65	8
Kladno	Vinařice	52	6	29	7
Liberec	Liberec	20	2	30	1
Litoměřice	Litoměřice	31	0	26	0
Louny	Nové Sedlo, Drahonice	189	36	186	56
Most	Bělušice	15	1	17	0
Nymburk	Jiřice	113	27	98	29
Olomouc	Olomouc	38	0	58	0
Opava	Opava	229	40	196	30
Ostrava	Heřmanice, Ostrava	167	17	182	12
Pardubice	Pardubice	194	57	109	54
Plzeň-město	Plzeň	151	37	70	10
Praha 4	Praha - Pankrác	101	0	122	1
Praha 6	Praha 6 - Ruzyně	66	5	63	13
Příbram	Příbram	69	15	31	14
Rakovník	Oráčov	173	137	68	57
Sokolov	Horní Slavkov, Kynšperk	541	26	176	39
Šumperk	Mírov	28	9	9	8
Teplice	Teplice	17	3	11	4
Trutnov	Odolov	177	3	138	2
Znojmo	Znojmo	116	13	100	19
CELKEM		4349	668	3140	531

6. Poznatky získané ze soudních spisů a ze soudních rozhodnutí

Praktické poznatky o aplikaci institutu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody u pachatelů, nad nimiž byl podle § 63 odst. 1 věta druhá TrZ vysloven **dohled**, byly získány ze soudních spisů a ze soudních rozhodnutí, které nám byly k tomuto účelu zapůjčeny okresními a obvodními soudy působícími v místech, kde je vykonáván trest odnětí svobody. Statistické údaje ukazují, že možnosti vyslovení dohledu u podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (dále jen u podmíněného propuštění s dohledem nebo jen podmíněného propuštění), i přes velmi krátkou dobu účinnosti novely trestního zákona č. 265/2001 Sb., bylo využíváno. Zapůjčené materiály nám nad toto konstatování umožnily provést bližší analýzu činnosti soudců, státních zástupců, úředníků Probační a mediační služby, pracovníků Vězeňské služby ČR, i dalších zainteresovaných osob a institucí, před vlastním rozhodnutím o podmíněném propuštění s dohledem, v jeho průběhu, i po jeho ukončení ve vykonávacím řízení.

Soudní spisy vedené v rejstříku PP byly v souladu s ustanovením § 192 odst. 2 Instrukce Ministerstva spravedlnosti ČR ze dne 3. 12. 2001, č.j. 505/2001-Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, vyžádány **od všech okresních (obvodních) soudů**, které jsou podle § 333 odst. 1 (věta první) TrŘ k rozhodování o podmíněném propuštění příslušné, tedy od těch soudů, v jejich obvodu se trest odnětí svobody vykonává.

Tyto okresní (obvodní) soudy byly požádány o zapůjčení PP spisů, kde bylo **v období od 1. 1. 2002 do 30. 6. 2002** pravomocně rozhodnuto o podmíněném propuštění s dohledem. Zvolit delší časový úsek nám neumožňovala délka platnosti zmíněné novely trestního zákona.

Soudní spisy zapůjčené k provedení výzkumu :

Okresní (obvodní) soud	Vazební věznice a věznice	Počet PP spisů
Brno-venkov	Kuřim	28
Česká Lípa	Stráž pod Ralskem	8
České Budějovice	České Budějovice	11
Hradec Králové	Hradec Králové	4
Chomutov	Všehrady	27
Jablonec nad Nisou	Rýnovice	1
Jičín	Valdice	1
Karviná	Karviná	6
Kladno	Vinařice	6
Liberec	Liberec	1
Nymburk	Jiřice	3
Ostrava	Ostrava-Heřmanice	1
Pardubice	Pardubice	15
Praha 6	Praha - Ruzyně	2
Příbram	Příbram	13
Rakovník	Oráčov	20
Sokolov	Horní Slavkov, Kynšperk	11
Znojmo	Znojmo	9
CELKEM	18 okresních soudů	167 spisů

Z celkového počtu 32 okresních (obvodních) soudů, které rozhodují o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, nám 18 (65,3 %) soudů zapůjčilo 167 spisů v případech, kdy byl současně nad pachatelem vysloven dohled. Jeden okresní soud nám zaslal 26 pravomocných usnesení bez spisů, další dva okresní soudy nám sdělily, že ve sledovaném období takto nerozhodly a jeden okresní soud nám odmítl spisy zapůjčit s tím, že nám umožní do nich nahlédnout v budově soudu. Od zbývajících 8 okresních soudů jsme spisy ani žádnou zprávu neobdrželi.

Byli jsme si vědomi toho, že soudy musí provádět kontrolu podmíněně propuštěných, okamžitě reagovat na zjištěné vlastní poznatky, signály od Probační a mediační služby a jiných subjektů, a proto byly spisy urychleně zkoumány a obratem soudům vráceny.

Poznatky ze soudních spisů byly nejprve přeneseny do předem připraveného záznamového listu, kde bylo sledováno celkem 63 dílčích hledisek, které bylo možno celkem spolehlivě zjistit. Záznamový list byl členěn na základní orientační údaje, poznatky o odsuzujícím rozhodnutí, z něhož byl uložený nepodmíněný trest odnětí svobody odsouzeným vykonáván, údaje o osobě podmíněně propuštěného, podklady pro rozhodnutí soudu a jeho procesní postup, včetně rychlosti řízení, obsah rozhodnutí, výkon a kontrola stanoveného dohledu a dalších uložených podmínek a omezení.

Podle uvedených hledisek byly zjištěné **poznatky dále analyzovány s cílem zjistit:**

- návrhovou iniciativu k zahájení řízení o podmíněném propuštění (event. zahájení řízení z úřední povinnosti),
- obsah podnětů a jejich odesílání věznicemi, záruky zájmových sdružení občanů,
- postup soudů po obdržení podnětu a jeho postup při zjišťování podmínek pro rozhodnutí o podmíněném propuštění (opatřování podkladů pro zjištění úplného skutkového stavu),
- součinnost s Vězeňskou službou ČR, včasnost podávání zpráv o chování odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody, jejich obsah a případné doporučení na rozhodnutí soudu, seznamování odsouzených s jejich obsahem a postup při případných námitkách odsouzených k obsahu zprávy,
- postup soudů při rozhodování o podmíněném propuštění (senát-samosoudce, postup podle § 331 odst. 3 TrŘ, vyrozumění o konání veřejného zasedání a účast oprávněných osob, důvody odročování veřejných zasedání, apod.),
- vlastní rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem, délka zkušební doby, přiměřená omezení a povinnosti,
- účast státních zástupců u veřejných zasedání a jejich návrhová činnost,
- využívání řádného opravného prostředku (stížnosti) proti rozhodnutí soudu a jejich výslednost podle rozhodnutí nadřízených soudů,
- forma a obsah usnesení o podmíněném propuštění s dohledem, zejména ve vztahu k vyslovenému dohledu (jeho výroková část, odůvodnění, postup podle § 134 odst. 3 TrŘ a poučení o opravném prostředku),
- rychlost řízení z hlediska požadavku uvedeného v ustanovení § 333 odst. 1 TrŘ a důvody překročení stanovené lhůty,
- prodlení v nabytí právní moci usnesení o podmíněném propuštění s dohledem a jeho důvody,

- postup soudů po právní moci usnesení o podmíněném propuštění s dohledem, pověřování středisek Probační a mediační služby výkonem dohledu, sledování chování podmíněně propuštěného soudem ve zkušební době a v průběhu dohledu,
- rozhodování soudů o výkonu zbytku prominutého trestu odnětí svobody,
- osobní údaje odsouzeného v době rozhodování soudu o jeho podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (věk, pohlaví, státní příslušnost, rodinný stav, počet dětí, socioprofesionální status, předchozí odsouzení), délka prominutého trestu,
- původní odsuzující rozsudek jímž byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody (trestný čin, souběhy, uložený trest a způsob jeho výkonu, ochranné opatření, následek trestného činu, vliv alkoholu a jiné návykové látky, vazba a délka jejího trvání v tomto řízení).

Poznatky získané z 26 pravomocných rozhodnutí o podmíněném propuštění s dohledem, které nám byly zapůjčeny bez příslušných soudních PP spisů, byly využity pouze v textové části. Jde většinou o zjednodušená usnesení, která podle ustanovení § 134 odst. 3 TrŘ nejsou odůvodněna. Neobsahují proto ani dostatek požadovaných údajů a proto nejsou v této části zprávy zahrnuty do uváděných tabulek a dalších početních ukazatelů.

6.1. Podněty k zahájení řízení o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Po procesní stránce o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody rozhoduje podle § 331 odst. 1 TrŘ soud na návrh státního zástupce nebo ředitele té věznice, v níž se vykonává trest, dále na žádost odsouzeného, jeho zákonného zástupce, zájmového sdružení občanů, nebo i bez takového návrhu z moci úřední. Podá-li návrh neoprávněná osoba nemá soud povinnost o něm rozhodovat, ale může jej považovat za podnět k zahájení řízení o podmíněném propuštění z úřední povinnosti.

Ve všech 167 zapůjčených soudních spisech bylo možno zjistit **subjekty na základě jejichž iniciativy soudy zahájily řízení** o podmíněném propuštění, které skončilo kladným rozhodnutím a současným vyslovením dohledu. Návrh nebo žádost o podmíněné propuštění podali :

odsouzený	155	92,8 %
ředitel	4	2,4%
věznice		
zájmové	1	0,6%
sdružení		
bez návrhu	7	4,2%
CELKEM	167	100%

Z povahy řízení plyne, že v iniciativě dosáhnout podmíněného propuštění musí výrazně převládat **žádosti odsouzených**, kteří nejvíce pociťují újmu způsobenou dočasným omezením ve volném pohybu nuceným pobytem ve věznici a tím i v užívání dalších občanských práv a svobod. V 15 případech podali žádosti za odsouzeného jejich obhájci, kteří pak většinou hájili zájmy odsouzených až do ukončení řízení o podmíněném propuštění.

Všechny žádosti odsouzených byly adresovány příslušným okresním (obvodním) soudům, a to i v případech, že odsuzující rozsudek vydal v prvním stupni krajský soud (§ 17 TrŘ). Ze spisů bylo dále zjištěno, že žádosti byly často odsouzenými postupně doplňovány a někdy bylo jejich vyřízení i urgováno. V průběhu šetření podmínek pro podmíněné propuštění

byly v řadě případů soudu doručovány i další podání a přímluvy za kladné vyřízení žádostí odsouzených, hlavně od rodičů, manželek a dalších příbuzných, spolupracovníků i jiných osob. Zaměstnavatelé (většinou opět rodinní příslušníci) informovali soudy o možnosti pracovního uplatnění odsouzených po podmíněném propuštění. Rodinní příslušníci slibovali zajištění dohledu nad chováním odsouzených, někdy poukazovali na finanční nebo zdravotní problémy v rodině a prokazovali je lékařskými zprávami.

Tak např. ve věci 6 x soudně trestaného odsouzeného V.V., který vykonával nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 3 a půl roku za trestný čin loupeže podle § 234 odst. 1 TrZ, byla žádost odsouzeného doplněna podáním matky, jeho sestry, kněze římskokatolické farnosti, pracovním hodnocením posledního zaměstnavatele, nabídkou společenské záruky a pěti lékařskými zprávami o zdravotním stavu odsouzeného před nástupem výkonu trestu a o zdravotním stavu jeho matky.

Ve spisech dvou okresních soudů byly založeny žádosti odsouzených podané na předtištěném formuláři, který současně obsahoval základní údaje o odsouzeném a odsuzujícím rozsudku, podávaná jinak věznicí jako tzv. „rozsudková data“. Uváděné skutečnosti umožňovaly soudu ihned po obdržení žádosti vyžádat materiály potřebné pro rozhodnutí. Tento formulář obsahoval i stručné odůvodnění žádosti, avšak pouze uplynutím poloviny trestu, tedy jen jedné z podmínek, které zákon stanoví pro podmíněné propuštění. Toto odůvodnění je na formuláři předtištěno a ani v jednom případě nebylo odsouzeným doplněno o další rozhodné skutečnosti. Jako podnět soudu pro zahájení řízení tato žádost postačuje, ale vlastní hodnocení působení odsouzeného ve výkonu trestu, zejména plnění všech jeho povinností, pocit dosažené resocializace, sdělení podmínek pro přechod na svobodu a příslib řádného života, je pro rozhodnutí soudu důležité. Někdy je třeba soud upozornit i na další skutečnosti, které odsouzeného motivovaly k podání žádosti (zdravotní stav, tíživá rodinná situace, pracovní možnosti apod.), a které je třeba před rozhodnutím prověřit. Měly by být soudu známy již v době podání žádosti, aby se jejich dodatečným zkoumáním řízení zbytečně neprodložovalo. V případě podávání takovýchto žádostí o podmíněné propuštění by se odsouzeným, již při předání formuláře, mělo dostat potřebných informací i v tomto směru, nebo formulář o takovéto poučení doplnit.

Opakované, po zamítnutí předchozí žádosti, podali odsouzení pouze čtyři podněty. Ve všech případech byla žádost opakována po uplynutí jednoho roku od zamítavého rozhodnutí (§ 331 odst. 1 TrŘ). Tak např. odsouzený D. V. vykonával dva tresty odnětí svobody v trvání 3 a 2 roků a polovinu trestu vykonal dne 11. 6. 2000. Dne 30. 11. 2000 byla jeho první žádost o podmíněné propuštění zamítnuta. Po uplynutí zákonné lhůty (v tomto případě po 1 roce a 64 dnech) podal odsouzený opakovanou žádost, které bylo pravomocně vyhověno dne 17. 5. 2002.

Stejně tak zákonná lhůta jednoho roku od zamítnutí předchozí žádosti byla dodržena v trestní věci odsouzeného J. C., kterému byl za trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1 TrZ uložen trest odnětí svobody v trvání 10 roků a ochranné sexuologické léčení ústavní formou. První žádost odsouzeného byla pravomocně zamítnuta dne 15. 6. 2001 a jeho opakovaná žádost byla příslušnému okresnímu soudu doručena dne 19. 6. 2002. O podmíněném propuštění s dohledem tohoto odsouzeného bylo pravomocně rozhodnuto dne 22. 8. 2002.

Opětovná žádost odsouzeného o podmíněné propuštění z výkonu téhož trestu odnětí svobody ve smyslu ustanovení § 64 odst. 4 TrZ nebyla ve spisech zaznamenána.

Ředitel věznice podal návrh na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody čtyř odsouzených (2,4 %). V těchto případech měl ředitel věznice po procesní stránce v řízení o podmíněném propuštění postavení strany, které končí pravomocným rozhodnutím soudu o jeho návrhu. Tohoto postavení jím pověřený pracovník u veřejného zasedání využil a bylo realizováno i podáním opravného prostředku. Nutno dodat, že toto postavení ředitel věznice neměl v případech, kdy se k žádosti odsouzeného pouze připojil (§ 331 odst. 3 TrŘ).

Návrh ředitele věznice na podmíněné propuštění u všech čtyř odsouzených byl doplněn podrobným hodnocením jejich chování v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, uvedením cíle programu zacházení a jeho dosažením, počtem kázeňských odměn, popisem pracovních i mimopracovních aktivit a očekávaných podmínek života odsouzených na svobodě (rodinné, možnosti bydlení a zaměstnání). Hodnocení byla projednána v komisi zřízené ředitelem věznice a ve všech případech byla doplněna písemným pověřením vychovatele odsouzeného k zastupování ředitele věznice v řízení soudu o podmíněném propuštění.

Hodnocení všech odsouzených, u nichž ředitel věznice navrhl jejich podmíněné propuštění, byla vysoce příznivá a všichni měli vytvořeny příznivé předpoklady pro řádný život na svobodě. Odsouzený D. J. byl již dříve na návrh ředitele věznice přerazen z přísnějšího do mírnějšího typu věznice.

V případě odsouzeného O. B., který vykonával trest odnětí svobody v trvání 8 let za pokus trestného činu vraždy podle § 8 odst. 1 k § 219 odst. 1 TrZ, se však soud prvního stupně neztotožnil s návrhem ředitele věznice a podle § 331 odst. 1 TrŘ jej zamítl. Zamítnutí navrhoval i státní zástupce, který rovněž zatím neshledal splnění všech podmínek pro kladné rozhodnutí o podaném návrhu.

V odůvodnění usnesení okresní soud konstatoval, že odsouzený vykonal více než potřebnou polovinu trestu (zákon v tomto případě předpokládá 2/3 - § 62 odst. 1 TrZ - tato podmínka však byla splněna), ale soud musí rozlišit, kdy chování odsouzeného a plnění jeho povinností ve výkonu trestu jsou projevem pouze vnější adaptace odsouzeného na prostředí věznice a kdy jde o známky skutečných změn osobnosti odsouzeného opravňující k naději, že v budoucnu povede řádný život. V případě odsouzeného soud dovodil, že jde pouze o jeho vnější adaptaci a nejsou u něj záruky, že v budoucnu povede řádný život, což odsouzený dokumentoval ve svém závěrečném slovu nesebekritickým postojem k trestné činnosti, jíž se dopustil. Soud dále podle odůvodnění usnesení přihlížel i k závažnosti trestného činu pro který byl odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, k výši uloženého trestu a rovněž k motivu a způsobu provedení činu, které jednoznačně vyjadřují vysoký stupeň jeho narušení.

Na základě stížnosti, podané ředitelem věznice i odsouzeným, krajský soud podle § 149 odst. 1 písm. a) TrŘ napadené rozhodnutí zrušil a sám rozhodl tak, že podle § 61 odst. 1 písm. a) TrZ (správně mělo být uvedeno podle § 62 odst. 1 TrZ) odsouzeného O. B. podmíněně propustil na svobodu. Podle § 63 odst. 1 TrZ stanovil zkušební dobu v trvání 6 let a současně vyslovil nad odsouzeným dohled v rozsahu stanoveném v § 26 (správně § 26a) a § 26b TrZ. V odůvodnění svého usnesení krajský soud uvedl, že nelze oponovat námitkám stěžovatelů, že odsouzený ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a pracovníci VS ČR, kteří s ním individuálně pracovali, neshledali v jeho chování prvky účelovosti. Odsouzený u hlavního líčení uváděl, že jeho výkyv byl veliký omyl

a úvaha soudu prvního stupně, o jeho nesebekritickém postoji ke spáchanému trestnému činu, nemá oporu ani v tomto závěrečném projevu. Při úvaze o další prognóze chování odsouzeného se v odůvodnění usnesení poukazuje i na skutečnost, že mimo trestný čin, pro který odsouzený vykonává trest, se nedopustil jiného úmyslného trestného činu.

V sedmi případech se **ředitel věznice připojil k návrhu odsouzeného**, opět po projednání vhodnosti tohoto postupu v příslušné komisi. U odsouzeného P. F. se ředitel věznice připojil k jeho návrhu, přestože v hodnocení uvedl, že u odsouzeného se vyskytují občasné nedostatky v dodržování stanoveného pořádku a vnitřního řádu věznice.

Návrh ředitele věznice je nesporně vysoce kvalifikovaným podnětem pro jednání soudu a je třeba jej v odůvodněných případech využívat. Důvody, které vedou k jeho podání nebo k připojení se k žádosti odsouzeného, nelze z jednotlivých hodnocení zjistit. V řadě případů byla hodnocení jiných odsouzených stejně příznivá, často i s vyšším počtem odměn, přesto tento postup ředitel věznice nezvolil. V této souvislosti je třeba brát v úvahu i to, že řada odsouzených z různých důvodů o podmíněné propuštění sama nežádá, ačkoli podmínky splňují. Důsledný postup ředitele věznice v takových případech by v celkové atmosféře výkonu trestu nepochybně zvýšil pocit spravedlivého řešení případu každého odsouzeného. Je třeba využít i tento významný výchovný moment k ovlivňování chování a zvýšení účinnosti převýchovy všech odsouzených.

Návrh zákonného zástupce odsouzeného (§ 34 TrŘ), který je oprávněn podat návrh na podmíněné propuštění odsouzeného, který je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jehož způsobilost k právním úkonům je omezena, nebyl ve vzorku spisů zjištěn.

Státní zástupce je podle § 331 odst. 1 TrŘ dalším subjektem, který je oprávněn podat návrh na podmíněné propuštění. U odsouzených, jejichž spisy jsme měli k dispozici, tohoto svého zákonného oprávnění nevyužil. Nebyly mu adresovány ani podněty odsouzených (vždy příslušnému soudu) a nebyl iniciován ani podněty neoprávněných osob.

Podle § 4 odst. 1 písm. b) zák.č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění zák. č. 169/1999 Sb., státní zastupitelství mj. vykonává dozor nad dodržováním právních předpisů v místech, kde se vykonává trest odnětí svobody. Povinnosti státních zástupců v této oblasti jsou rozvedeny v pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce ze dne 13. 12. 2001, poř. č. 14/2001 o podrobnostech dozoru státních zástupců nad dodržováním právních předpisů při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody. Podle čl. 2 uvedeného pokynu je předmětem dozoru důsledné dodržování právních předpisů při výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody a státní zástupce dbá zvláště na to, aby ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody nebyl nikdo držen nezákonně. Podle čl. 3 odst. 2 písm.f) pokynu státní zástupce prověřuje dodržování právních předpisů o propouštění z výkonu trestu.

Zákon o státním zastupitelství a ani interní pokyn nejvyššího státního zástupce nestanoví povinnost státních zástupců zkoumat podmínky pro podmíněné propuštění a v odůvodněných případech podávat soudům návrhy na jejich realizaci. Z toho, že nebyl podán ani jeden návrh na podmíněné propuštění, proto nelze dovozovat nečinnost státních zástupců při výkonu dozoru v této oblasti. Plnění dozorových funkcí tak, jak jsou rozvedeny v čl. 3 odst. 2 písm. a) až l) uvedeného pokynu ani neumožňuje státním zástupcům získat potřebné informace o osobách vhodných pro podmíněné propuštění.

Stanovenými metodami výkonu dozoru (prověrkami a šetřeními na základě podnětů a jiných poznatků), zejména při prověřování uplatňování a dodržování předpisů o ukládání a výkonu kázeňských trestů a o udělování odměn (čl. 3 odst. 2 písm. h) pokynu), prověřováním, zda program zacházení obsahuje náležitosti stanovené zákonem (písm. k), zda jsou ředitelem věznice předkládány návrhy na přeřazování odsouzených do věznice jiného typu a návrhy na podmíněné propuštění odsouzených z výkonu trestu odnětí svobody (písm. l) aj., však mohou státní zástupci významně přispět k vytváření podmínek pro spravedlivé využívání institutu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, včetně důsledného využívání možnosti vyslovení dohledu nad podmíněně propuštěným.

Navrhnout podmíněné propuštění může též **zájmové sdružení občanů** (§ 3 odst. 1 TrŘ), ale pouze tehdy, pokud současně nabídne převzetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného (§ 6 odst. 1 TrŘ). Pokud není převzetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného současně nabídnuto, je třeba takový neúplný návrh považovat za podnět soudu k rozhodnutí z úřední povinnosti (R 49/1975). Předpokladem pro podání takového návrhu je dokonalá znalost chování odsouzeného nejen před nástupem výkonu trestu odnětí svobody, ale i v jeho průběhu. Zájmové sdružení občanů proto může před podáním návrhu požádat ředitele věznice, v níž se vykonává trest, aby mu sdělil stav převýchovy odsouzeného (§ 331 odst. 2 TrŘ).

Podle ustanovení § 3 odst. 1 TrŘ se mohou účastnit spolupráce s orgány činnými v trestním řízení jen zájmová sdružení občanů. Ve spisech jsme zaznamenali celkem šest návrhů na podmíněné propuštění a pokusů nabídnout soudu záruku za dovršení nápravy odsouzeného, ale tento základní předpoklad splňovala asi pouze nabídka romského občanského sdružení AMARO, jehož aktivním členem měl být odsouzený M. F. od roku 2000. Podání bylo označeno jako „Žádost o podmíněné propuštění - záruka za pana M. F.“. Ze spisu nebylo zjištěno, že by se jím soud blíže zabýval a zástupce občanského sdružení ani nepozval k projednání věci ve veřejném zasedání. V tomto případě žádost o podmíněné propuštění podal i odsouzený a bylo mu soudem vyhověno.

Vzhledem k tomu, že nad odsouzeným M. F. byl vysloven dohled, bylo vhodné využít nabídky (když již soud neshledal splnění podmínek pro přijetí nabídnuté záruky) a požádat občanské sdružení o spolupůsobení při kontrole chování odsouzeného a vytváření podmínek, aby odsouzený žil po propuštění z výkonu trestu řádným životem (§ 3 odst. 2 a přiměřeně postup dle § 330a odst. 1 TrŘ).

Zbývající nabídky na převzetí záruky za dovršení nápravy odsouzených byly podány až v průběhu řízení o podmíněné propuštění, které vždy bylo zahájeno na žádost odsouzených. Byly podávány rodiči a příbuznými odsouzených a v jednom případě majitelem firmy, u níž byl odsouzený před nástupem výkonu trestu zaměstnán. Tyto nabídky fyzických osob nespĺňovaly základní zákonnou podmínku, že musí být podány občanským sdružením.

Na nabídku záruky za dovršení nápravy odsouzeného M. K., kterou podalo šest příbuzných, správně reagovala předsedkyně senátu přípisem, ve kterém všem navrhovatelům poskytla poučení ve smyslu § 331 odst. 2 TrŘ a zejména podle ustanovení § 3 odst. 1 TrŘ, které vymezuje zájmová sdružení občanů s tím, že existenci takového zájmového sdružení je nutno řádně doložit.

Ve výroku usnesení jímž byl odsouzený J. B. podmíněně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody, za současného vyslovení dohledu, bylo také podle § 61 odst. 1 písm. b) TrZ rozhodnuto, že se nepřijímá záruka za dovršení nápravy odsouzeného, kterou přípisem ze dne 2.4.2002 nabídli rodiče odsouzeného M. B. a Ing. J. B. Zákon nyní nemá žádné ustanovení o přijímání nabízené záruky a proto přichází v úvahu jen její neformální přijetí tím, že soud požádá zájmové sdružení občanů o výchovné spolupůsobení (§ 329 odst. 3 per analogiam TrŘ). O přijetí záruky se tedy nerozhoduje usnesením.¹⁶ Z toho nutno dovodit, že usnesením se nerozhoduje ani o jejím nepřijetí, když navíc v konkrétním případě ani o nabídku záruky nešlo pro nesplnění základního předpokladu uvedeného v ustanovení § 3 odst. 1 TrŘ.

O návrhu podaném neoprávněnou osobou nemá soud povinnost rozhodovat, ale může to být pro něj podnětem k zahájení řízení **z úřední povinnosti**. Takto zahájily řízení příslušné okresní soudy ohledně sedmi odsouzených. Podnětem jim byly návrhy příbuzných odsouzených (matky, otce, manželky a sestry). Ve dvou případech se soud písemně dotázal odsouzených, zda se k návrhu připojují a po kladné odpovědi převedl věc z rejstříku Nt do rejstříku PP. Zde pak pokračoval v šetření podmínek a v usnesení o podmíněném propuštění s dohledem již uvedl, že byla projednána žádost odsouzeného.

Odsouzeného je možno podmíněně propustit na svobodu po uplynutí lhůty uvedené v ustanovení § 61 odst. 1 TrZ nebo u pachatelů nejzávažnějších trestných činů, zvláště nebezpečných recidivistů a pachatelů, jimž byl uložen výjimečný trest odnětí svobody a výjimečný trest odnětí svobody na doživotí, ve zpřísněné lhůtě uvedené v ustanovení § 62 odst. 1 a 2 TrZ.

Naplnění těchto lhůt výkonu trestu odnětí svobody ovlivňuje **dobu podání návrhu nebo žádosti o podmíněné propuštění a jejich doručení příslušnému soudu** k dalšímu postupu. Ze spisů bylo zjištěno, že :

žádost byla soudu doručena **před uplynutím lhůty** -

do 14 dnů	-	39
do 1 měs.	-	28
do 2 měs.	-	8
do 3 měs.	-	1
do 5 měs.	-	1

Celkem - **77**

Před uplynutím zákonné lhůty bylo soudům doručeno 46,1 % ze všech žádostí o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Vždy šlo o žádosti odsouzených. Návrhy ředitelů věznic byly soudům doručeny až po uplynutí lhůt. U žádostí podaných jeden měsíc a více před uplynutím zákonných lhůt pro podmíněné propuštění odsouzení, na základě svých znalostí o rychlosti rozhodování soudů u žádostí podaných spoluodsouzenými, zřejmě spoléhali na to, že ani o jejich žádosti nebude rozhodnuto ve lhůtě 30 dnů od doručení žádosti soudu (§ 333 odst. 1 TrŘ), a že touto žádostí neriskují její zamítnutí pro předčasnost.

¹⁶ ŠÁMAL, P., KRÁL, V., BAXA, J., PÚRY, F. Trestní řád. Komentář I. díl.. doplněné a přepracované vydání 2002: C.H.BECK, s. 55

Pouze jeden odsouzený vzal zpět svoji první žádost o podmíněné propuštění. Tato žádost byla podána předčasně, když při výpočtu poloviny vykonaného trestu odnětí svobody odsouzený nevzal v úvahu součet všech současně vykonávaných trestů. Okresní soud vzal usnesením na vědomí zpětvzetí žádosti podle analogie k § 250 odst. 4 TrŘ.

Dne 1.3.2002 se konalo veřejné zasedání u okresního soudu k projednání žádosti odsouzeného V. H. o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. V protokole o veřejném zasedání je uvedeno: „*Konstatováno, že lhůta pro podmíněné propuštění uplyne 12.3.2002, z toho důvodu vyhlášeno usnesení, že veřejné zasedání se odročuje na 16.4.2002.....*“. V odročeném veřejném zasedání bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění odsouzeného V. H., za současného vyslovení dohledu.

Povinností soudu je vždy o podané žádosti na podmíněné propuštění rozhodnout. Jestliže při rozhodování zhodnotí podmínky uvedené v § 61 odst. 1 TrZ a dojde k závěru, že v současné době není žádost důvodná, zamítne ji (Zhodnocení rozhodování soudů ve výkonávacím řízení, projednané a schválené trestním kolegiem NS ČSR dne 29. 12. 1972 - Tpj 90/72). Soud ve shora uvedeném případě zvolil citlivější přístup k odsouzenému tím, že odročením veřejného zasedání vyčkal uplynutí zákonné lhůty pro podmíněné propuštění. Překážka bránící kladnému vyřízení žádosti však měla být známa soudu již při nařizování veřejného zasedání a vhodnější i ekonomičtější bylo nařídit již první veřejné zasedání na dobu po uplynutí zákonné lhůty, v daném případě po 12. 3. 2002.

Žádost byla soudu doručena **po uplynutí lhůty** -

do 1 měs.	-	38
do 2 měs.	-	8
do 3 měs.	-	10
do 6 měs.	-	19
do 1 roku	-	10
do 18 měs.	-	4
do 2 roků	-	1

Celkem - **90**

Po uplynutí zákonné lhůty bylo soudům doručeno 53,9 % žádostí o podmíněné propuštění, tedy o něco více než žádostí doručených před uplynutím zákonné lhůty. Odsouzení práva požádat o podmíněné propuštění nejvíce využívali ihned po uplynutí zákonné lhůty - 42,2 % žádostí bylo soudům doručeno do jednoho měsíce. Delší dobu čekali odsouzení, kteří vykonávali dlouhodobé tresty odnětí svobody (např. žádost po 18 měs. po uplynutí zákonné lhůty podal odsouzený vykonávající trest odnětí svobody za vraždu podle § 219 odst.1, 2 písm. b), f) TrZ). Tito odsouzení celkem důvodně předpokládali, že deletrvající řádný výkon trestu odnětí svobody může pozitivně působit na soud při rozhodování o jejich žádosti na podmíněné propuštění.

6.2. Zjišťování podmínek pro rozhodnutí o podmíněném propuštění a součinnost s Vězeňskou službou ČR a s dalšími orgány

Vlastnímu rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem vždy předcházelo řízení v jehož průběhu byly prověřovány všechny okolnosti důležité pro takovéto rozhodnutí. U 155 odsouzených toto **šetření podmínek** začalo doručením jejich žádosti o podmíněné propuštění příslušnému soudu.

Vzhledem k tomu, že ve všech případech šlo o odsouzené, kteří v době podání podnětu vykonávali uložený trest odnětí svobody ve věznicích, na kontrolu a odesílání jejich písemných žádosti o podmíněné propuštění se vztahovala ustanovení § 17 odst. 3 zák. č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění zák. č. 359/1999 Sb. a zák. č. 3/2002 Sb. a § 24 odst. 2 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Nutno vycházet z toho, že tato ustanovení byla u všech 155 žádostí odsouzených o podmíněné propuštění z výkonu trestu respektována, když na žádné z nich nebyl vyznačen záznam o kontrole korespondence.

Pokud návrh podává odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, je správa věznice povinna takový návrh zaslat do tří pracovních dnů po jeho podání s potřebnými osobními údaji a údaji uvedenými v rozsudku příslušnému soudu. Nejpozději do deseti dnů po podání návrhu zpracuje a odešle ředitel věznice příslušnému soudu hodnocení odsouzeného. Podá-li ředitel věznice vlastní návrh na podmíněné propuštění, připojí hodnocení odsouzeného již k tomuto návrhu. Hodnocení odsouzeného se vypracuje též na dožádání soudu konajícího řízení o podmíněném propuštění. Před odesláním se hodnocení projedná s odsouzeným. Posoudí se jeho námítky, a pokud jim v plném rozsahu není vyhověno, uvedou se v hodnocení, včetně stanoviska k nim. Má-li odsouzený uloženo ochranné léčení, které dosud nebylo vykonáno, upozorní se na tuto skutečnost v hodnocení.¹⁷

Z podacího razítka soudu a z data vyhotovení žádosti odsouzeným jsme se pokusili zjistit, **zda věznice tyto žádosti** o podmíněné propuštění **odesílají včas** příslušným soudům. Ze 155 žádostí odsouzených jich bylo ve lhůtě do tří dnů doručeno příslušným soudům 139. U 8 žádostí tato lhůta nebyla dodržena a u dalších 8 žádostí se nám potřebný údaj nepodařilo zjistit.

Pouze ke 48 (31 %) žádostem odsouzených o podmíněné propuštění však správa věznice současně připojila osobní údaje a údaje uvedené v rozsudku. Tyto údaje, věznicemi někdy označované jako „**rozsudková data**“, slouží soudům pro získání základní informace o případu a zejména jako poznatek pro rychlé vyžádání všech podkladů potřebných pro rozhodnutí (trestního spisu, kde byl uložen vykonávaný trest, opisu RT a případně i dalších potřebných důkazních materiálů). Informují soud o osobních údajích odsouzeného, o odsuzujícím rozsudku (soudu, sp.zn., označení trestných činů, délce trestu a způsobu jeho výkonu), započítání vazby, nástupu trestu, předpokládaném ukončení výkonu trestu a lhůtě k podmíněnému propuštění).

¹⁷ ŠÁMAL, P., KRÁL, V., BAXA, J., PÚRY, F. Trestní řád. Komentář II.díl. 4.doplněné a přepracované vydání 2002: C.H.BECK, s. 1946-1947

Pokud byla žádost odsouzeného o podmíněné propuštění podána na předtisku, v jehož úvodu jsou uvedeny i údaje nezbytné pro další postup soudu (jak je rozvedeno shora), další „rozsudková data“ již nejsou věznicí soudu zasílána a následuje jen doručení hodnocení odsouzeného.

Předkládání „rozsudkových dat“ současně se žádostí odsouzeného není pravidlem u všech věznic. Polovina okresních soudů si po obdržení žádosti odsouzeného musela tyto údaje od věznic vyžádat. Některé okresní soudy si současně vyžadovaly „rozsudková data“ i hodnocení odsouzeného (4), další pouze hodnocení (3) nebo napřed data a později hodnocení. Na druhé straně dvě věznice předložily ve lhůtě do 3 dnů nejen rozsudková data, ale i kompletní hodnocení odsouzeného.

Požadavek na předložení „rozsudkových dat“ současně se žádostí odsouzeného o podmíněné propuštění nutno posuzovat i v souladu s již zmíněným ustanovením § 17 odst. 3 zák. č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění dalších zákonů, které mj. zakazuje kontrolu korespondence mezi odsouzenými a státními orgány ČR.

Pokud tedy odsouzený sám pracovníkům věznice neoznámí, že podává žádost o podmíněné propuštění, neměli by se o obsahu jeho korespondence se soudem dozvědět a „rozsudková data“ může VS předložit teprve k požadavku soudu. Z toho, že polovina věznic „rozsudková data“ předkládá současně se žádostí odsouzených lze dovodit, že odsouzení byli informováni o vhodnosti poskytnout soudu potřebné údaje co nejdříve a tento požadavek akceptují. Je nakonec v jejich zájmu, aby o žádosti bylo co nejdříve rozhodnuto.

Někteří odsouzení byli dokonale informováni a sami v žádostech uvedli dostatek potřebných informací pro soud. Ojedinele soud žádal o tyto informace odsouzeného místo věznice, kde odsouzený vykonával trest odnětí svobody. Jak již bylo uvedeno, návrhy ředitelů věznic na podmíněné propuštění odsouzeného byly vždy doplněny potřebnými údaji i podrobným hodnocením průběhu výkonu trestu.

Předkládání „rozsudkových dat“ současně se žádostmi odsouzených o podmíněné propuštění je základním předpokladem pro rychlý postup soudu a splnění požadavku rozhodnout o žádosti do 30 dnů, pokud tomu nebrání důležité důvody (§ 333 odst. 1 TrZ věta druhá).

Druhou základní podmínkou pro podmíněné propuštění podle § 61 odst. 1 písm. a) TrZ (vedle požadované doby výkonu trestu) je zjištění, že odsouzený ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život. Pokud soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného podle § 61 odst. 1 písm. b) TrZ, musí být splněna nejen podmínka řádného výkonu trestu odnětí svobody, ale i příznivá prognóza o budoucím chování odsouzeného, které zvýrazní výchovné spolupůsobení a pomoc zájmového sdružení občanů. Obecné podmínky uvedené ve větě první § 61 odst. 1 TrZ nelze oddělovat od podmínky uvedené pod písm. a) téhož ustanovení (R 44/1963 Sb.).

Obecné podmínky podmíněného propuštění, uvedené v citovaném ustanovení, jsou snadno zjistitelné. Soudy jsou povinny si před rozhodnutím opatřit podklady pro vyhodnocení, zda odsouzený **ve výkonu trestu řádně plnil povinnosti**, které vyplývají ze zákonů a z jiných předpisů (vyživovací povinnost, náhrada škody) a zda plnil povinnosti, které mu

ukládá zákon o výkonu trestu odnětí svobody. Po novelizaci provedené v roce 1993 již trestní zákon nevyžaduje jako předpoklad pro podmíněné propuštění vzorné chování a poctivý poměr k práci. Řádné plnění povinností odsouzeného je jedním z rozhodujících faktorů pro stanovení prognózy jeho dalšího řádného života na svobodě.

Základní povinnosti odsouzených jsou stanoveny § 28 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění dalších zákonů. Podle odst. 1 tohoto ustanovení je odsouzený ve výkonu trestu povinen dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců Vězeňské služby, pracovat, pokud je mu přidělena práce a není uznán dočasně práce neschopným nebo není po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce, plnit úkoly vyplývající z programu zacházení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu věznice. Dále je povinen dodržovat opatření a pokyny k zajišťování bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a požární ochrany. Další speciální povinnosti jsou uvedeny v odst. 2 cit. zákonného ustanovení.

Podle § 3 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody střežení odsouzených, dozor nad nimi, metody zacházení s odsouzenými a stanovené podmínky výkonu trestu zajišťuje Vězeňská služba ČR. Podle odst. 2 uvedeného ustanovení je Vězeňská služba ČR oprávněna odsouzeným vydávat pokyny a příkazy a používat vůči nim donucovací prostředky, které připouští zvláštní zákony.

Nejdůležitějším hlediskem při posuzování žádosti (návrhu) o podmíněné propuštění je **hodnocení chování odsouzeného ve výkonu trestu** odnětí svobody, tedy plnění jeho základních povinností. K vypracování tohoto hodnocení je příslušná věznice, v níž odsouzený naposledy vykonával trest odnětí svobody. Pokud odsouzený vykonával trest ve více věznicích, věznice podávající hodnocení by měla využít i poznatků i z jiných věznic.

V některých věznicích byl postup při vypracování hodnocení odsouzených upraven **metodickými pokyny** vedoucích oddělení výkonu trestu nebo oddělení výkonu vazby a trestu. Tak např. v roce 2000 byl vydán vedoucím oddělení výkonu trestu jedné věznice metodický list č. 1/2000, kterým se upravuje postup při zpracování hodnocení odesílaných mimo věznici. Je zde stanoveno, že při zpracování hodnocení na odsouzeného odesílané mimo věznici je nutno vycházet jak z osobní karty odsouzeného, tak z osobního spisu. V hodnocení odsouzeného je nutno uvádět jen objektivní ověřené skutečnosti podstatné pro jeho zhodnocení. S hodnocením musí být vždy seznámen odsouzený, který jej stvrdí svým podpisem na originále odesílaném příslušné instituci (pokud má připomínky stručně je uvést).

Součástí uvedeného metodického listu je i vzor hodnocení vypracovaný v alternativách k různým okolnostem případu a zásady pro vypracování hodnocení k chování, kontaktům a aktivitám odsouzeného ve výkonu trestu. Úvodní část hodnocení má obsahovat osobní údaje, trvání vazby a nástup výkonu trestu. V závěru mají být uváděny poznatky o uložení ochranném léčení a jeho formě, o přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice, zda odsouzený žádá přítomnost vychovatele u soudního jednání o podmíněném propuštění, zda v průběhu výkonu trestu spáchal trestný čin za který byl odsouzen a dluhy a pohledávky odsouzeného. Součástí hodnocení je samostatný list s přehledem o kázeňských odměnách a trestech. Je zdůrazněno, že se nemají uvádět zahlazené kázeňské tresty a ani odměny a tresty z výkonu vazby.

V zásadách hodnocení chování odsouzeného je zde uloženo zhodnotit:

- 1) zda se odsouzený řadí mezi slušné, průměrné nebo problematické jedince,
- 2) chování a vystupování ve styku s pracovníky věznice a odsouzenými (zda vyvolává spory, plní příkazy a pokyny apod.),
- 3) úroveň dodržování pořádku v osobních i přidělených věcech, osobní hygiena,
- 4) společenská angažovanost na ubytovně i mimo ni,
- 5) současné zhodnocení zařazení ve vnitřní diferenciaci.

V zásadách hodnocení aktivit a kontaktů odsouzeného je uloženo zhodnotit:

- 1) zda odsouzený zvolil minimální nebo rozšířený program zacházení a jeho cíle,
- 2) nebyl-li zpracován uvést proč,
- 3) zda plní nebo neplní uvedené oblasti, neplní-li které,
- 4) uvést aktivity, kterými tráví volný čas,
- 5) vždy zhodnotit kontakty mimo věznici - návštěvy, korespondence, práce pro VT,
- 6) nebyl-li pracovní zařazen a proč (nedostatek vhodných pracovních příležitostí, projevil zájem o zaměstnání),
- 7) byl-li pracovní zařazen uvést obecně na kolika pracovištích, úroveň pracovní morálky, důvod ukončení pracovního zařazení),
- 8) účast na brigádnických činnostech,
- 9) plnění úkolů při úklidu pouze společných prostor na ubytovně či mimo ni.

Jak již bylo uvedeno, podkladem pro vypracování hodnocení odsouzeného jsou poznatky z jeho osobního spisu a zejména z osobní karty. Jednotný obsah a způsob vedení osobních karet obviněných a odsouzených je upraven **metodickým listem ředitele odboru výkonu vazby a trestu GŘ VS ČR č. 2/2000**. Do osobní karty se vkládá komplexní zpráva o odsouzeném, program zacházení ve výkonu trestu, záznamy o průběhu výkonu trestu, karta korespondence, pedagogická, psychologická, sociální a zdravotní charakteristika odsouzeného a další.

Vězeňská služba tak v průběhu výkonu trestu shromáždí dostatek poznatků o odsouzeném k tomu, aby v době podání žádosti (návrhu) na podmíněné propuštění mohla soudu podat objektivní hodnocení chování odsouzeného.

Ze spisů bylo zjištěno, že Vězeňská služba ČR tuto svoji povinnost vůči soudům rozhodujícím o podmíněném propuštění řádně plní. V tomto řízení podaly věznice písemná hodnocení o chování ve výkonu trestu odnětí svobody a o plnění všech dalších povinností u všech 167 odsouzených. Většina hodnocení byla soudům předložena na jejich žádost, ojediněle byla hodnocení zaslána na vědomí i příslušnému okresnímu státnímu zastupitelství. Jak již bylo uvedeno, některá hodnocení byla soudům zasílána současně s „rozsudkovými daty“. Další hodnocení byla postupně písemně doplňována, zejména v případech, kdy od prvního hodnocení uplynula delší doba a došlo ke změnám (většinou další odměny).

Písemná hodnocení byla soudům zasílána včas, zpravidla do pěti dnů po odeslání „rozsudkových dat“. Nebyl zjištěn ani jeden případ prodlení, který by soudům bránil včas nařídít veřejné zasedání k projednání žádosti odsouzeného.

Ve většině písemných hodnocení bylo uvedeno, že byla **projednána v komisi ředitele věznice** (někdy je uváděno v odborné komisi, hodnotící komisi, v komisi ŘVV apod.). Tyto komise jednaly v různých složeních, např. ve složení: vedoucí oddělení výkonu trestu, jeho

zástupce, psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, lektor-instruktor a vychovatel. Hodnocení bylo vždy podepsáno ředitelem věznice.

V jednotlivých hodnoceních odsouzených jsme sledovali, zda obsahují následující **informace** :

	informace u odsouzených
- zda byl zvolen program zacházení a zda byl plněn	127
- o chování a interpersonálních vztazích s odsouzenými	180
- o dodržování vnitřního řádu věznice	133
- o charakteristice osobnosti odsouzeného	38
- o jeho vztahu k alkoholu a jiným návykovým látkám	4
- o pracovním zařazení a plnění pracovních úkolů	161
- o zájmové činnosti a jiných aktivitách	119
- o sociálním zázemí odsouzeného	95
- o finanční a bytové situaci odsouzeného	8
- o kontaktech odsouzeného mimo věznici (návštěvy, balíčky, písemný styk apod.)	142
- o kázeňských trestech a pochvalách	167
- celkové zhodnocení resocializačního procesu a případné stanovisko k podnětu nebo doporučení soudu	95

Hodnocení průběhu výkonu trestu obsahovala i další informace, jak bylo v řadě věznic uloženo v zásadách pro jejich vypracování, které jsme již dále samostatně nesledovali. Byly to např. informace o zařazení odsouzeného v rámci vnitřní diferenciaci odsouzených ve věznici, o zdravotním zařazení (např. A, B, Bx, E, F aj.), poznatky o společenské angažovanosti na ubytovně i mimo ni, účasti na brigádnických činnostech, plnění úkolů při úklidu společných prostor apod.

Resocializační činností ve výkonu trestu odnětí svobody je nutno poskytnout odsouzenému co nejvíce možností k tomu, aby zlepšil své chování a po propuštění vedl řádný život. Základní metodou této činnosti je **program zacházení**, který je vypracován individuálně na základě komplexní informace o odsouzeném. Vstřícný přístup k plnění programu i spolupůsobení odsouzeného zajišťuje jeho projednání a souhlas odsouzeného. V hodnoceních věznice většinou uvádějí, že stanovený program je plněn. Jinde je uváděn i cíl programu zacházení, např.: „*Dodržováním právních norem upravujících VTOS posilovat volní vlastnosti. Zapojením do pracovních činností nadále usilovat o udržení a rozvoj pracovních návyků. Účastí na aktivitách organizovaných věznicí rozvíjet své schopnosti a dovednosti. Udržovat kontakt se sociálním zázemím*“. Obdobně byl formulován cíl programu zacházení i u dalších odsouzených.

Pokud hodnocení obsahuje i uvedení cíle programu zacházení jde o potřebnou informaci, která soudu umožní lépe posoudit dosažený stupeň nápravy odsouzeného a jeho předpoklady pro podmíněné propuštění. Tento závěr mohly soudy zodpovědně učinit i bez jeho znalostí, na základě vyhodnocení plnění všech dalších povinností odsouzeným. Podstatné je, že úkoly byly v programu zacházení správně stanoveny, jejich plnění je organizováno a

kontrolováno. Že nešlo jen o formální činnost prokazují výsledky odsouzených a jejich důsledek - podmíněné propuštění z výkonu trestu s dohledem.

Chování odsouzených a interpersonální vztahy byly nejčastěji hodnoceným kritériem. Pokud v hodnoceních byly uváděny problémy v chování odsouzených, tak k nim docházelo vždy krátce po nástupu do výkonu trestu. V průběhu výkonu trestu se chování odsouzených postupně zlepšovalo, až bylo bez závad. Zejména prvoodsouzení se hůře adaptovali na podmínky vězeňského života. Vztahy k pracovníkům Vězeňské služby a plnění jejich příkazů bylo vesměs hodnoceno jako bezproblémové, vztahy ke spoluodsouzeným jako bezkonfliktní. Podle hodnocení všichni odsouzení dodržovali vnitřní řád věznice.

Informace o osobnosti odsouzeného některé věznice doplnily i stručnými výsledky psychologického vyšetření. Např.: „Z psychologického vyšetření vyplývá, že se jedná o odsouzeného s průměrným intelektem, psychicky odolného v zátěži“ nebo „Podle psychologického vyšetření se jedná o odsouzeného, jehož intelektové schopnosti se pohybují v pásnu průměru“. Jde o zjištění ojedinělá, když ani psychologické vyšetření se ve věznicích neprovádí u všech odsouzených. Špatný psychický stav odsouzeného J. M. byl řešen jeho umístěním na krizovém oddělení a u dalšího odsouzeného pohovory s psychologem (tento odsouzený byl opakovaně léčen v psychiatrické léčebně).

Součástí resocializačního programu jsou také speciální výchovné postupy, které zahrnují i terapii. Čtyři odsouzení, kteří se dopustili trestné činnosti pod vlivem drog nebo v souvislosti s nedovoleným zacházením s nimi, byli podle zpráv Vězeňské služby ČR umístěni na bezdrogové oddělení.

Podle § 28 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění dalších zákonů, je jednou ze základních **povinností odsouzeného pracovat**, pokud je mu přidělena práce a není uznán dočasně práce neschopným nebo není po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce. Podle § 30 odst. 1 cit. zák. věznice vytvářejí podmínky pro zaměstnávání odsouzených buď v rámci svého provozu, vlastní výroby nebo podnikatelské činnosti anebo smluvně u jiných subjektů. Odsouzený je zařazen do práce rozhodnutím ředitele věznice, a to zpravidla na základě odborného doporučení. Odmítnutí práce odsouzeným, který byl zařazen do práce, je považováno za závažné porušení povinností odsouzeného, za něž se zpravidla uloží kázeňský trest (§ 41 odst. 1 a 3 vyhlášky MS č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody).

Práce odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, odpovídající jejich fyzickým a duševním schopnostem, má nezastupitelnou sociálně výchovnou funkci v tom, že pozitivně ovlivňuje jejich vztah ku užitečné práci, rozvíjí jejich pracovní návyky a zvyšuje jejich pracovní kvalifikaci. Nelze pominout ani to, že odsouzeným pomáhá překonávat negativní psychické důsledky výkonu trestu a je pro ně i ekonomickým přínosem (možnost náhrady nákladů trestu, trestního řízení, náhrady škody způsobené trestnou činností, placení výživného apod.).

Z vypracovaných hodnocení bylo zjištěno, že ze 167 odsouzených jich 47 (28,1 %) nebylo pracovně zařazeno. Z toho bylo pouze 9 odsouzených zařazeno do kategorie nezaměstnaných z důvodu jejich zdravotního omezení. Hlavním důvodem vysokého podílu nezaměstnaných je nedostatek vhodných pracovních míst. Ani u jednoho odsouzeného nebylo uvedeno, že by odmítal přidělenou práci, naopak řada z nich o práci žádala i opakovaně. Tito

odsouzení se podle potřeby ochotně zapojovali na ubytovnách do úklidových i jiných prací potřebných k zabezpečení provozu věznice. Tato dobrovolná pracovní činnost často předcházela zaměstnání odsouzených v táborové režii (např. jako instalatér, zedník, pomocník ve vězeňské kuchyni apod.). Např. odsouzený J. J. byl podle zprávy nejdříve brigádně zařazen do kuchyně pro odsouzené a protože se osvědčil byl na toto pracoviště později zařazen i pracovně.

Vztah odsouzených k přidělené práci, pokud byl předmětem hodnocení, byl kladný a plnění přidělených úkolů odpovídalo požadavkům zaměstnavatelů. Za dobrý přístup k plnění pracovních povinností byli odsouzení kázeňsky odměňováni. V průběhu výkonu trestu docházelo k přeřazení odsouzených na jiná pracoviště. K vyřazení odsouzených z práce pak docházelo nejvíce z důvodů organizačních nebo z důvodu sezónního ukončení prací firmou, ale také z důvodů porušení kázeňských předpisů (např. odsouzený D. V. byl vyřazen z práce na nestřeženém pracovišti Drubežářských závodů L. z důvodu pokusu o telefonování z pracoviště domů, další odsouzený M. F. byl z práce vyřazen proto, že se na pracovišti dopustil závažného porušení předpisů požární ochrany, odsouzená V. T. byla z úseku šití výstrojních součástek pro vězně po sedmi měsících vyřazena vzhledem k nedostatkům ve kvalitě odevzdávané práce, později byla zařazena na práci do kuchyně a zde již nebyly k její pracovní morálce žádné výhrady ani připomínky).

Význam pracovního zařazení odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody je nesporný a zvýšení podílu zaměstnanosti je závislé na vyhledávání nových možností pro zaměstnávání odsouzených. Nezájem odsouzených o práci nebyl z hodnocení zjištěn a nemůže mít tedy výraznější vliv na celkový stav zaměstnanosti. Plný počet odsouzených nebude možno nikdy zaměstnat (věk, zdravotní stav), ale zvýšení jejich počtu, nejen v rámci pracovních aktivit ve věznicích, ale i jejich zaměstnávání u jiných podnikatelských subjektů je velmi žádoucí za předpokladu, že jsou způsobilí k zaměstnávání vně areálu věznic.

Na roveň práce odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody je třeba klást **získávání a zvyšování pracovní kvalifikace** organizovanou formou studia. V některých věznicích byla zřízena školská vzdělávací střediska, která umožňují odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody získat výuční list v některém učebním oboru. Do těchto středisek byli zařazováni především odsouzení, kteří nastoupili výkon doživotního trestu odnětí svobody jako mladiství nebo ve věku jim blízkém. Tak např. :

- odsouzený J. C., který za trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1 TrZ vykonával nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 10 let, byl po pobytu na nástupním oddělení zařazen na Školské vzdělávací středisko, kde se v letech 1996-99 vyučil v oboru strojní zámečnický a v letech 1999-2001 v oboru obráběč kovů - v obou učebních oborech dosahoval velmi dobrých studijních výsledků, v době vypracování hodnocení byl však veden jako nezaměstnaný,
- odsouzení M. L. a M. T. byli zařazeni na Školské vzdělávací středisko - zemědělská výroba, kde se vyučili,
- odsouzený L. R. byl zařazen na Školské vzdělávací středisko (nebyl uveden obor), kde v době podání zprávy vykonával závěrečné zkoušky,
- odsouzený P. E. byl zařazen na Školské vzdělávací středisko - obor dřevovýroba.

Další odsouzení si zvyšovali svoji kvalifikaci v učebních a rekvalifikačních kurzech, např.:

- odsouzení V. J. a W. L. absolvovali kurz výpočetní techniky,
- odsouzený F. H. kurz malířských a natěračských prací,

- odsouzený M. B. byl zařazen do kurzu společenského stravování, který dokončil s dobrým prospěchem,
- odsouzení E. M. a P. U. absolvovali kurz právního vědomí a společenského stravování,
- odsouzení D. R. kurz anglického jazyka a M. L. kurz německého jazyka.

Vedle těchto forem byla odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody dávana i možnost doplňovat si neukončené základní vzdělání (uvedeno ve dvou hodnoceních).

Zvyšování odborné kvalifikace a nabývání nových znalostí má význam pro další uplatnění odsouzených po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Při rozhodování o podmíněném propuštění jde o důležitou informaci pro soud nejen o přístupu odsouzeného k výkonu trestu, ale i z hlediska splnění zákonné podmínky příznivé prognózy dalšího chování odsouzeného na svobodě. Vyšší kvalifikace a doplněné vzdělání zvyšují možnosti pracovního uplatnění podmíněně propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody a tím i jejich účinnou integraci do společnosti, mimo jiné i proto, že právě ona je významným prostředkem ochrany společnosti.

V hodnoceních jsou soudy dále informovány jak odsouzení, vedle plnění pracovních úkolů, dobrovolných úklidových a jiných prací potřebných k zabezpečení provozu věznice a plnění vzdělávacích programů, **účelně využívají volný čas**. Zejména u odsouzených, kteří nepracují a mají prakticky k dispozici celý den volného času, jsou volnočasové aktivity velmi důležité k potlačení nudy a psychického napětí. Podle hodnocení byl u většiny odsouzených volný čas vyplněn podle jejich zájmu smysluplnými činnostmi. Odsouzení byli podle podmínek jednotlivých věznic zapojeni do činností v oblasti sportovní, kulturní, vzdělávací, rukodělné a jiné. Nejčastěji bylo uváděno zapojení do sportovní (posilovna, stolní tenis a další) a kulturní činnosti (knihovna, sledování televizních a rozhlasových pořadů aj.). Nabídka volnočasových aktivit v jednotlivých věznicích se zdá být dostatečná a nemělo by proto jít o aktivity pouze formální.

Až na drobné nedostatky bylo u všech odsouzených kladně hodnoceno dodržování stanoveného pořádku a kázně. Vždy byl v hodnoceních vyznačen počet kázeňských **odměň** i kázeňských **trestů**, který byly uloženy v době výkonu trestu odnětí svobody. Jejich počet a důvody uložení jsou důležitým ukazatelem pro hodnocení chování odsouzeného. Většinou věznice uváděly i důvod udělení pochvaly nebo trestu (pochvala převážně za dobrovolnou pracovní činnost - tresty pouze u 8 odsouzených) další pak uvedly pouze jejich počet (např. u odsouzeného J. F. 48 odměň). Spíše výjimečně byl připojen i přehled **dluhů a pohledávek** odsouzeného.

K **osobním poměrům odsouzeného** jsou v hodnoceních uváděny údaje o osobním stavu, počtu dětí, bydlišti a posledním zaměstnavateli. Dále o kontaktech, které udržuje formou pravidelné korespondence, balíčků, návštěv a případně udělených volných návštěv s rodinou mimo věznici. V hodnoceních byly často zaznamenány i skutečnosti týkající se zajištění sociálního zázemí odsouzeného v případě realizace jeho podmíněného propuštění (možnost návratu k rodině, příslib zaměstnání aj.).

V závěru každého hodnocení vypracovaného věznicí bylo uvedeno stručné **stanovisko k dosaženému stavu resocializačního procesu** odsouzeného a někde i doporučení k dalšímu postupu soudu. Převažuje kladné hodnocení dosaženého stavu, které bylo nejčastěji formulováno takto : „*Komise pro podmíněné propuštění po zhodnocení*

pracovní morálky a kázně dospěla k jednoznačnému závěru, že dosavadní výkon trestu plní svůj výchovný účel“, dále, že výkon trestu splnil svůj účel, že si odsouzený vytváří nebo snaží vytvářet podmínky pro podmíněné propuštění nebo, že byl dosažen dobrý stupeň resocializace. U 10 odsouzených věznic v závěru uvedla, že odsouzeného nelze pro krátkost pobytu objektivně zhodnotit. Šlo o odsouzené, kteří do věznic, která vypracovala hodnocení, byli v průběhu výkonu trestu přeřazeni z jiných věznic (v hodnocení však byly uváděny i poznatky z předchozího výkonu trestu odnětí svobody nebo o chování odsouzeného ve vazbě).

U dalších 10 odsouzených bylo konstatováno, že odborná komise dospěla k závěru, že dosavadní výkon trestu neplní svůj účel nebo, že odsouzený neprojevil snahu k vytvoření podmínek pro podmíněné propuštění. Tento počet ovlivnila hodnocení jedné věznic, která toto stanovisko zaujala u všech 6 odsouzených. U jednoho odsouzeného věznic uvedla, že „nelze očekávat, že odsouzený v budoucnu povede řádný život“ a u dalšího, že „vzhledem k tomu, že je ve výkonu trestu odnětí svobody již po čtvrté, nelze jednoznačně očekávat, že v budoucnu povede řádný život“. Tyto závěry jsou prognózy, které často ani nevychází z průběhu dosavadního výkonu trestu, a které přísluší činit soudu, po zhodnocení všech důkazních materiálů.

Interním předpisem (např. zmíněnými metodickými listy upravujícími postup při zpracování hodnocení) bylo věznicím uloženo vždy **odsouzeného seznámit s hodnocením** a umožnit mu, aby na hodnocení stručně uvedl své případné **připomínky**. Seznámení má odsouzený potvrdit svým podpisem na originále hodnocení odesílaném příslušné instituci.

Z písemných hodnocení založených v soudních spisech bylo zjištěno, že s jejich obsahem bylo seznámeno 115 (68,9 %) odsouzených. Seznámení bylo na hodnoceních vyznačeno různým způsobem :

- nejčastěji záznamem, že odsouzený byl uvedeného dne seznámen s hodnocením a nežádá o jeho doplnění a následoval podpis odsouzeného,
- dále záznamem, že odsouzený byl uvedeného dne s hodnocením seznámen a jeho podpisem,
- pouze datum a podpis odsouzeného,
- záznamem věznic o seznámení odsouzeného s hodnocením a dodatkem, že nežádá o jeho doplnění,
- pouze záznamem o seznámení odsouzeného s hodnocením, v obou případech bez podpisu odsouzeného.

Pouze první z uvedených způsobů seznámení odsouzeného s hodnocením věznic odpovídá požadavkům uvedeného interního předpisu. Věznic, které seznamují odsouzené s celkovým hodnocením, provádějí jejich seznámení i s případnými doplňky hodnocení, které jsou zasílány dodatečně soudům.

U 57 (34,1 %) hodnocení vypracovaných věznicemi se nepodařilo zjistit, zda s jejich obsahem byli odsouzení seznámeni a zda uplatnili své připomínky. Omluvitelný důvod byl zjištěn pouze v jednom případě, kdy odsouzený v době vypracování hodnocení byl na svobodě.

Uvedený počet tvoří převážně čtyři věznic, na jejichž hodnoceních není uveden záznam o seznámení ani u jednoho odsouzeného.

Námítky proti obsahu hodnocení a návrhy na jejich doplnění nebyly zjištěny ze žádného záznamu o seznámení odsouzeného.

Hodnocení chování odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody je pro procesní soud nejdůležitějším důkazem pro posouzení splnění základních zákonných podmínek stanovených pro podmíněné propuštění. Ve sledovaných případech hodnocení odsouzených podaná věznicemi měla často rozdílnou strukturu, obsah i kvalitu. Všechna však po obsahové stránce poskytovala soudům potřebné informace nezbytné pro rozhodnutí o podmíněném propuštění. Zástupce věznice byl většinou vyslechnut u veřejného zasedání a soudu sděloval další poznatky o chování odsouzeného v době, která uplynula od písemného vyhotovení hodnocení do konání veřejného zasedání.

Hodnocení chování odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody však není jediným důkazem ze kterého soud při svém rozhodování vychází a který je povinen si opatřit. Procesní soud je povinen si dále od příslušného soudu vyžádat a ve veřejném zasedání k důkazu přečíst i **spis o předchozí trestné činnosti** odsouzeného, v níž mu byl uložen trest, který je na něm vykonáván. Opis rozsudků o předchozích odsouzeních byl založen ve spisech 90 (53,9 %) odsouzených.

Ze zkoumaných spisů bylo zjištěno, že soudy disponovaly poznatky o předchozích odsouzeních u 162 osob a u 5 osob se tento údaj nepodařilo zjistit. Tyto poznatky získávaly z trestních spisů, které jim byly zapůjčeny soudy, které v trestních věcech odsouzených rozhodovaly v prvním stupni, ale také pouze z opisů soudních rozhodnutí. Tyto opisy byly soudům rozhodujícím o podmíněném propuštění někdy zaslány s odůvodněním, že předmětný trestní spis jim různých důvodů nelze zapůjčit (např. že je u jiného soudu, že není ukončena porozsudková agenda aj.). Někdy však byly těmito procesními soudy opisy soudních rozhodnutí přímo vyžadovány a někdy jimi byl již přípis žádosti formulován tak, že nejprve je žádáno o zapůjčení trestního spisu a event. o zaslání opisů meritorních rozhodnutí soudů prvního a druhého stupně z tohoto spisu (dva okresní soudy ve všech případech).

Pokud se soudy spokojily pouze s opisy rozsudků nelze považovat dokazovací řízení za úplné a postačující k posouzení žádosti (návrhu) na podmíněné propuštění. O podmíněném propuštění odsouzeného zásadně nelze rozhodnout bez toho, že soud provede důkaz spisem (nebo spisy, pokud současně vykonává více trestů odnětí svobody) ve věci, v níž byl odsouzenému uložen vykonávaný trest. Provedení důkazu jen opisem rozsudku je nedostatečné, protože mohou existovat skutečnosti, které z obsahu rozsudku nevyplývají a které je nutno vzít v úvahu při rozhodování o žádosti odsouzeného. Navíc samosoudce může rozhodnout trestním příkazem (§ 314e TrŘ) nebo vyhotovit zjednodušený písemný rozsudek (§ 314d odst. 2 TrŘ), které neobsahují odůvodnění.

V trestním spise se mohou nacházet důkazy z nichž je možno zjistit chování odsouzeného na svobodě v době, kdy se trestné činnosti dopustil i v době před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody (případně vzetí do vazby). Ve spise jsou zpravidla zadokumentovány osobní a rodinné poměry odsouzeného, případně jeho hodnocení znalci psychiatry apod. Především je však spis zapotřebí proto, aby okresní soud rozhodující o podmíněném propuštění mohl zjistit, kdy odsouzený nastoupil výkon trestu odnětí svobody, zda výkonu trestu předcházela vazba, kdy je předpokládán jeho konec a kdy uplynula zákonná

lhůta pro rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění. Tyto údaje, které soudu sděluje věznice již v tzv. „rozsudkových datech“, je nutno ověřit z příslušného trestního spisu.

Před rozhodnutím o podmíněném propuštění procesní soudy vyžadovaly **opis z evidence rejstříku trestů**, který byl založen ve všech PP spisech. Dále byly součástí těchto spisů :

- opis rozhodnutí soudu o přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice (§ 39b odst. 1 TrZ a § 324 odst. 1 TrŘ) u	6 odsouzených
- zpráva Probační a mediační služby u	13 odsouzených
- vyjádření sociálních kurátorů nebo kurátorů pro mládež u	17 odsouzených
- zprávy z místa bydliště u	13 odsouzených

Před rozhodnutím o podmíněném propuštění si zprávy z místa bydliště vždy vyžádaly pouze tři okresní soudy. Jde o dobrou praxi, neboť oproti hodnocením založeným v trestních spisech, kde byl uložen vykonávaný trest odnětí svobody, tyto zprávy mohou poskytnout i další potřebné aktuální informace, zejména o změnách v rodinných poměrech a sociálním zázemí odsouzeného, ke kterým došlo v průběhu výkonu trestu.

Ve spisech byly dále založeny zprávy dřívějších nebo budoucích zaměstnavatelů odsouzených o možnostech jejich pracovního uplatnění po propuštění z výkonu trestu, zprávy o možnosti odsouzeného zařadit se do probačně resocializačního programu „BETA“ - programu pro podmíněně propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody (po předchozím projednání s odsouzenými), podání příbuzných odsouzeného, lékařské zprávy, záruky a další. Ze soudních rozhodnutí dále opisy rozhodnutí o nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu odnětí svobody (§ 60 odst. 1 TrZ a § 330 odst. 1 TrŘ) a usnesení o zamítnutí jejich stížností podaných proti negativnímu rozhodnutí (§ 148 odst. 1 písm. c) TrŘ), dále o nařízení výkonu zbytku trestu u osob podmíněně propuštěných (§ 64 odst. 1 TrZ a § 332 odst. 1 TrŘ) a rozhodnutí o nařízení výkonu trestu odnětí svobody (§ 321 odst. 1 TrŘ), který odsouzený vykonává.

Ze spisů bylo tedy zjištěno, že okresní (obvodní) soudy rozhodovaly o podmíněném propuštění z výkonu trestu většinou na základě zjištění všech skutečností v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí (i pro toto řízení platí zásada uvedená v ustanovení § 2 odst. 5 TrŘ). Ihned po doručení žádosti nebo návrhu vyžadovaly od věznic hodnocení chování odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody, trestní spisy o předchozí trestné činnosti odsouzeného, kde mu byl uložen právě vykonávaný trest odnětí svobody a opis z evidence rejstříku trestů. Věznice svá hodnocení často v průběhu řízení doplňovaly písemně a vyjádření podával i zástupce věznice u veřejného zasedání okresních soudů. Tyto materiály byly dostatečné pro posouzení splnění zákonných podmínek pro rozhodnutí o podmíněném propuštění. Některé soudy však vyžadovaly i další písemné materiály, zejména zprávy z místa bydliště od příslušných OÚ, zprávy od Policie ČR a docházelo rovněž k odročování veřejných zasedání za účelem prověření nově zjištěných skutečností.

Pokud byla procesním soudům spolu se žádostí odsouzeného nebo návrhem ředitele věznice na podmíněně propuštění předložena věznicí i tzv. „rozsudková data“ byly uvedené materiály vyžadovány ihned po doručení žádosti nebo návrhu. Stejně tak nedocházelo k průtahům, pokud potřebné údaje pro vyžádání opisu rejstříku trestů a trestních spisů byly uvedeny přímo v žádosti odsouzeného nebo v návrhu ředitele věznice. Pokud tyto údaje

nebyly soudům sděleny současně s doručením žádosti bylo nutno s vyžádáním těchto nezbytných materiálů vyčkat až na doručení „rozsudkových dat“. O tuto dobu se pak prodlužovala celková délka řízení.

Z obsahu provedených důkazů - chování odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody a ze zjištění, jak žil a choval se na svobodě v předchozí době, s přihlédnutím k dalším okolnostem, které mohou mít v tomto směru význam, soudy zjišťovaly splnění zákonných podmínek pro podmíněné propuštění a zda je odůvodněn předpoklad, že odsouzený povede i na svobodě řádný život, a že tu není pro společnost příliš velké riziko jeho recidivy v případě předčasného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

6.3. Procesní postupy soudů při rozhodování o podmíněném propuštění

Procesní postup soudu při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je upraven v ustanovení § 331 TrŘ. Příslušný okresní (obvodní) soud podle tohoto ustanovení rozhoduje ve veřejném zasedání (odst. 1) v senátě a v případech uvedených v § 314a TrŘ rozhoduje samosoudce. Rozhodnout může i předseda senátu, pokud podmíněné propuštění navrhne ředitel věznice, v níž odsouzený vykonává trest, nebo se k takovému návrhu připojí, a státní zástupce s tím souhlasí (odst. 3).

Samosoudce okresního (obvodního) soudu, v jehož obvodu se trest odnětí svobody vykonává, rozhoduje o podmíněném propuštění odsouzeného, jemuž byl uložen vykonávaný trest odnětí svobody za trestné činy, na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. V senátě tento soud rozhoduje o zbývajících trestných činech s horní hranicí zákonné trestní sazby nad pět let. Rozlišujícím kritériem mezi příslušností senátu a samosoudce je trestní sazba trestných činů, které odsouzení vykonávají a ohledně nichž byla podána žádost (návrh) na podmíněné propuštění. Předseda senátu (samosoudce) rozhoduje bez nařízení veřejného (neveřejného) zasedání.

Ve sledovaných případech procesní **soudy rozhodovaly** o podmíněném propuštění **v tomto složení:**

- senát okresního (obvodního) soudu u	119 odsouzených	- 71,3 %
- samosoudce okresního (obvodního) soudu u	44 odsouzených	- 26,3 %
- předseda senátu (§ 331 odst. 3 TrŘ) u	3 odsouzených	- 1,8 %
- nezjištěno u	1 odsouzeného	- 0,6 %

Z dokladů založených v soudních spisech (rozsudků, usnesení, rozsudkových dat věznic, z opisů RT a z protokolů o veřejných zasedáních) bylo zjištěno, že často rozhodoval o podmíněném propuštění senát procesně příslušného soudu ve věcech, kde mohl podle zákona rozhodnout samosoudce. Nejméně u 18 odsouzených mohl o podmíněném propuštění rozhodnout samosoudce. Tak např. samosoudce mohl rozhodnout o žádosti (návrhu) odsouzeného :

- L. M., který vykonával trest odnětí svobody v trvání 6 měsíců uložený mu trestním příkazem za trestný čin krádeže podle § 247 odst. 1 písm.a),b),e) TrZ,
- J. O., který vykonával trest odnětí svobody v trvání 11 měsíců uložený mu rozsudkem za trestný čin krádeže podle § 247 odst.1 písm. b), e), odst. 2 TrZ,

- M. F., který vykonával tresty odnětí svobody uložené mu rozsudkem za trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 odst. 1 TrZ a trestním příkazem za trestný čin zpronevěry podle § 248 odst. 1, 2 TrZ,
- R. M., který vykonával trest odnětí svobody uložený mu rozsudkem za trestný čin kuplířství podle § 204 TrZ,
- M. B., který byl trestním příkazem odsouzen za trestné činy porušování domovní svobody podle § 238 odst. 1, 2 TrZ a krádeže podle § 247 odst. 1 písm.f, e) TrZ, a další.

Některé soudy rozhodovaly o podmíněném propuštění vždy jen v senátu, přestože v řadě případů mohl rozhodnout samosoudce. Šlo sice o nesprávný postup, ale práva odsouzených, o jejichž podmíněném propuštění jednal senát místo samosoudce, tím nebyla dotčena. V opačném případě by bylo pochybení závažnější, ale takový postup v rozhodování soudů ve zkoumaných případech nebyl zjištěn. Těmto pochybením lze zabránit lepším organizačním zajištěním veřejných zasedání tak, aby na jeden jednacím den byly k projednání nařizeny věci příslušné k rozhodnutí samosoudci a na jiný jednacím den věci příslušné k rozhodnutí senátu. Nechozívalo by tak ke zbytečnému zatěžování dalších soudců v senátu a k vyšším finančním nákladům řízení. Jsme si ovšem vědomi i toho, že lhůta k projednání žádosti (návrhu) uvedená v ustanovení § 333 odst. 1 TrŘ velký prostor pro takové třídění věci k jejich projednání ve veřejném zasedání neposkytuje.

Předseda senátu za podmínek uvedených v ustanovení § 331 odst. 3 TrŘ rozhodl o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody u 3 odsouzených. Ředitel věznice podal návrh na podmíněné propuštění 4 odsouzených a u dalších 7 odsouzených se k jejich žádosti písemným prohlášením připojil. Tedy u 8 odsouzených nebylo postupováno podle uvedeného zákonného ustanovení, přestože jedna ze zákonných podmínek - návrh ředitele věznice nebo jeho připojení se k žádosti odsouzeného - byla splněna, a soud ve věci nařídil konání veřejného zasedání.

U 3 odsouzených nedal souhlas k projednání věci předsedou senátu státní zástupce. Ve všech případech je možno na základě materiálů založených ve spise postup státního zástupce označit za důvodný. Podle hodnocení věznice bylo chování všech odsouzených i plnění dalších povinností vzorné a bylo konstatováno, že dosavadní výkon trestu plní svůj výchovný účel. Byly zde však i další skutečnosti, které z hlediska hodnocení stupně nápravy a prognózy řádného života odsouzených na svobodě, již nebyly tak příznivé:

- u odsouzeného O. B. to byla závažnost spáchaného trestného činu (pokus vraždy podle § 8 odst. 1 k § 219 odst. 1 TrZ), výše uloženého trestu, motiv i způsob provedení činu, jakož i jeho postoj ke spáchané trestné činnosti (OS návrh ředitele věznice zamítl a teprve ke stížnostem navrhovatele a odsouzeného KS zrušil napadené rozhodnutí a sám odsouzeného podmíněně propustil z výkonu trestu za současného vyslovení dohledu),
- u odsouzeného M. K. byla důvodem odmítnutí souhlasu výrazná stejnorodá recidiva a zejména skutečnost, že již v měsíci prosinci roku 1998 byl podmíněně propuštěn z výkonu dvou nepodmíněných trestů odnětí svobody a ve zkušební době stanovené na 4 roky se dopustil další majetkové trestné činnosti postupnými podvodnými útoky, kterými způsobil poškozeným celkovou škodu vyšší než milion Kč,
- u odsouzeného M. B. státní zástupce při posuzování důvodnosti požadavku na souhlas asi hodnotil závažnost spáchané trestné činnosti (ozbrojené loupežné přepadení pokladní).

Všichni tito odsouzení byli z výkonu trestu odnětí svobody podmíněně propuštěni, za současného vyslovení dohledu. Přesto bylo projednání věci senátem ve veřejném zasedání vhodné. V jeho průběhu bylo možno některé problematické skutečnosti objasnit a také posílit výchovné působení aplikovaného institutu na odsouzeného.

U zbývajících 5 odsouzených soud ani nežádal o souhlas státního zástupce a přímo nařídil projednání věci ve veřejném zasedání. I zde vedle kladného hodnocení chování všech odsouzených ve výkonu trestu soud shledal další skutečnosti, které podle jeho názoru tento postup odůvodňovaly. Ve dvou případech se ředitelé věznic k žádostem odsouzených o podmíněně propuštění písemně připojili až v době, kdy již bylo konání veřejného zasedání nařízeno a jeho účastníci předvoláni. Než veřejné zasedání odvolávat bylo vhodnější je nechat proběhnout tak, jak soudy postupovaly.

Ředitelé věznic podali návrh na podmíněně propuštění 4 odsouzených a ani v jednom případě nebylo rozhodováno podle § 331 odst. 3 TrŘ. U jednoho odsouzeného nedal souhlas k takovému postupu státní zástupce a u zbývajících soudy ani spisy k vyjádření státnímu zástupci nepředložily. Šlo nesporně o odsouzené, kteří ve výkonu trestu odnětí svobody vzorně plnili všechny povinnosti a vykazovali i další účelné aktivity. Z tohoto pohledu byly návrhy ředitelů věznic nejen důvodné, ale působily výchovně i na další odsouzené. Byly však zde i další důležité skutečnosti, které ředitelé věznic bez znalosti okolností, patrných zejména z trestních spisů o odsouzených k vykonávaným trestům, nemohli znát. K posouzení vhodnosti projednání návrhů ředitelů věznic tak soudy a státní zástupci přistoupili na základě komplexního zhodnocení všech shromážděných písemných materiálů, jak jim to i pro vykonávací fázi řízení ukládá ustanovení § 2 odst. 5 TrŘ.

Kromě případů uvedených v ustanovení § 331 odst. 3 TrŘ rozhoduje o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody senát nebo samosoudce ve **veřejném zasedání**, které je upraveno v ustanoveních § 232 až § 238 TrŘ. Tento způsob projednání zákon výslovně stanoví u důležitých otázek, mezi něž podmíněně propuštění z výkonu trestu patří. Tím vyhovuje i ústavně zajištěnému právu odsouzeného, aby věc byla projednána v jeho přítomnosti a aby se mohl ke všem prováděným důkazům vyjádřit. U postupu podle § 331 odst. 3 TrŘ bylo možno tuto zásadu porušit pro očekávané kladné vyřízení žádosti (návrhu) na podmíněně propuštění.

I pro jednání soudu ve veřejném zasedání platí stejné zásady trestního řízení jako se uplatňují v hlavním líčení. Při dokazování je třeba respektovat nově formulovanou zásadu zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností a v rozsahu který je nezbytný pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení uvedenou v ustanovení § 2 odst. 5 TrŘ.

Jak již bylo shora uvedeno soudy rozhodovaly ve veřejném zasedání u 163 odsouzených. Při přípravě veřejného zasedání postupovaly v souladu s ustanovením § 233 odst. 1 a 2 TrŘ. K veřejnému zasedání byl vždy řádně a včas **předvolán** odsouzený, v jehož věci se řízení vedlo, ředitel věznice, který svým návrhem dal k veřejnému zasedání podnět a další osoby, pokud je soud hodlal vyslechnout jako svědky. Předvoláván byl dále zástupce věznice, ale i další osoby, na které se odsouzený ve své žádosti odvolával a které mu měly pomoci vytvořit příznivé životní podmínky po propuštění na svobodu (např. poskytnout zaměstnání). Odsouzený byl k veřejnému zasedání předveden z výkonu trestu a i další osoby respektovaly předvolání soudů, takže je nebylo nutno sankcionovat podle § 66 TrŘ, resp. přijímat opatření podle § 90 odst. 1 a § 98 TrŘ.

Účast osob u veřejného zasedání je obecně řešena v ustanovení § 234 TrŘ. Účast státního zástupce a obhájce při veřejném zasedání, v němž je rozhodováno o podmíněném propuštění z výkonu trestu, není nutná. Tyto osoby však musí být o konání veřejného zasedání vždy vyrozuměny, aby případně mohly svého práva účastnit se veřejného zasedání využít a uplatnit zde svůj názor na projednávanou věc.

Z protokolů o veřejném zasedání bylo zjištěno, že ve všech případech, kdy soudy nepostupovaly podle § 331 odst.3 TrŘ, bylo všech 163 odsouzených k jednání soudu řádně předvedeno a před rozhodnutím o podmíněném propuštění vyslechnuto (§ 333 odst. 2 TrŘ). Protokolace jejich výpovědí je většinou velmi stručná, větší pozornost je věnována těm skutečnostem, kde odsouzení prezentují své záměry a vytvořené podmínky pro řádný život na svobodě.

Státní zástupce se účastní veřejných zasedání, kde je podle zákona jeho účast povinná a dále v těch případech, kdy vzhledem k závažnosti projednávané věci je třeba, aby osobně vyjádřil své stanovisko odůvodněným závěrečným návrhem. Pokynem obecné povahy nejvyššího státního zástupce poř.č. 9/2000 ze dne 29. 8. 2000, kterým se upravuje postup státních zastupitelství před zahájením trestního stíhání a při trestním stíhání osob, při výkonu dozoru v přípravném řízení trestním a postup v trestním řízení soudním bylo stanoveno, že státní zástupce se účastní veřejného zasedání zpravidla tehdy, je-li mj. rozhodováno o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, zejména pokud veřejné zasedání soudu probíhá na podkladě návrhu podaného státním zástupcem.

Návrh na podmíněné propuštění z výkonu trestu státní zástupce ve sledovaných věcech nepodal, ale přesto se účastnil veřejných zasedání projednávajících žádosti (návrhy) na podmíněné propuštění u 104 odsouzených (62,3 %). V jednom případě se údaj o účasti státního zástupce nepodařilo zjistit a v 62 případech (37,1 %) státní zástupce u veřejného zasedání přítomen nebyl. Pokud se státní zástupce účastnil prvního veřejného zasedání, vždy v účasti pokračoval i při odročených jednáních.

Některá okresní státní zastupitelství příslušným soudům svoji neúčast u veřejných zasedání písemně oznamovala. U jednoho okresního soudu byla zaznamenána i takováto protokolace: „*Před zahájením veřejného zasedání státní zástupkyně Mgr. I. P. sdělila, že trestní řád jí neukládá povinnost účasti u veřejného zasedání a proto se veřejného zasedání nezúčastní*“.

Přítomnost státního zástupce u veřejného zasedání, v němž soud rozhoduje o žádosti (návrhu) na podmíněné propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody, **ovlivňuje i dobu propuštění odsouzeného na svobodu**. Při kladném rozhodnutí závisí nabytí právní moci usnesení a jeho vykonatelnost na vyjádření státního zástupce k využití opravného prostředku (stížnosti). Pokud se po vyhlášení usnesení o podmíněném propuštění přítomný státní zástupce ihned vzdá práva podat stížnost, usnesení se stává pravomocným a může být ihned vykonáno propuštěním odsouzeného na svobodu. Pokud státní zástupce přítomen není, může usnesení nabytí právní moci až poté, kdy jeho vyjádření, že se vzdává stížnosti, je oznámeno procesnímu soudu.

V případech, kdy státní zástupce není přítomen u veřejného zasedání, musí soud své usnesení odůvodnit. Ve vykonávacím řízení může soud prvního stupně vyhotovit

zjednodušené usnesení pouze v případech, kdy se po jeho vyhlášení obviněný nebo jiná oprávněná osoba a státní zástupce vzdali práva stížnosti (§ 134 odst. 3 TrŘ). I vyhotovení takového usnesení a jeho doručení státnímu zástupci k vyjádření ovlivňuje dobu nabytí právní moci, a tím i okamžik propuštění odsouzeného na svobodu.

Ze zkoumaných spisů však nebylo zjištěno, že nepřítomností státního zástupce u veřejného zasedání by docházelo k delšímu prodlení v propuštění odsouzených z výkonu trestu na svobodu. Vyjádření státního zástupce, že se vzdává stížnosti proti rozhodnutí o podmíněném propuštění, bylo v 51 (82,2 %) případech soudu sděleno v den jeho rozhodnutí nebo v následující den. Bylo zaznamenáno dodatečným zápisem v protokole o veřejném zasedání, někdy bylo písemně sděleno soudu. V těchto případech soudy většinou vyhotovovaly zjednodušené usnesení, přestože tento postup je v rozporu se striktním zněním ustanovení § 134 odst. 3 TrŘ. Nejpozději bylo vyjádření státního zástupce u třech odsouzených doručeno soudu za 10 dnů. Docházelo však i k delšímu prodlení mezi vyhlášením usnesení a nabytím jeho právní moci, např. 21 dnů (2x), 20, 19, 18, 17 (2x), 16 a 14 dnů, v důsledku pozdějšího písemného vyhotovení usnesení soudy a jeho doručení státnímu zastupitelství.

K veřejnému zasedání o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody byl soudy předvoláván i **zástupce věznice**, kde odsouzený v době rozhodování soudu vykonával trest odnětí svobody. Těchto veřejných zasedání se zúčastnilo 143 zástupců věznic. K jednání byli vysíláni vychovatelé odsouzených, sociální pedagogové, ale i zástupce ředitele věznice. Jako svědci byli vyslechnuti k chování odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody, a to zejména v době, která uplynula od podání písemného hodnocení. Pouze v jednom případě zástupce věznice u veřejného zasedání pozměnil závěr písemného hodnocení vypracovaného věznicí ve prospěch odsouzeného, jinak je protokolováno většinou jen doplnění kázeňských odměn oproti stavu uváděnému v písemném hodnocení.

Obhájce ve veřejném zasedání zastupoval 16 (9,6 %) odsouzených. K veřejnému zasedání bylo dále předvoláno a vyslechnuto 7 osob, blízkých příbuzných odsouzených, kteří vždy potvrdili odsouzeným uváděné skutečnosti o možnostech bydlení a zaměstnání po propuštění na svobodu. Jednání soudů se dále zúčastnili 3 úředníci Probační a mediační služby a jeden sociální kurátor, kteří však při jednání soudu nebyli vyslechnuti.

Po ukončení výslechů soudy provedly listinné důkazy jejich přečtením (§ 213 odst. 1 per anal.). Byly přečteny žádost (návrh) o podmíněné propuštění, hodnocení věznice, rozsudky, opis RT a případně i další listiny, které svým obsahem byly pro rozhodnutí věci důležité. Někdy však nebylo možno z protokolů o veřejném zasedání zjistit, zda byl konstatován obsah spisu nebo odsuzující rozsudky jimiž byl uložen vykonávaný trest.

Z protokolů o veřejném zasedání bylo dále zjištěno, že předsedové senátu ve všech případech v souladu s ustanovením § 235 odst. 3 TrŘ po provedení důkazů udělili přítomným oprávněným osobám slovo ke **konečným návrhům**. Pokud se veřejných zasedání zúčastnilo více osob, kterým příslušelo právo konečného návrhu, určil pořadí, v jakém jej mohou přednést, předseda senátu (§ 238 za užití § 216 odst. 2 per anal.). Po konečném návrhu státního zástupce promluvil obhájce (pokud byli u veřejného zasedání oba přítomni) a nakonec vždy odsouzený. Obsah jejich závěrečných návrhů byl stručně zaprotokolován, využití repliky nebylo zaznamenáno. Odsouzení někdy svého práva ani nevyužili, nebo se

odvolávali na písemnou žádost, svoji výpověď nebo návrh jiné oprávněné osoby, která již doporučila jejich propuštění na svobodu.

Větší pozornost jsme věnovali **konečným návrhům státních zástupců**, vzhledem k jejich procesnímu postavení v tomto řízení, k závažnosti projednávané problematiky i odlišností jejich závěrečných návrhů od rozhodnutí soudů. Státní zástupci se účastnili 104 veřejných zasedání. Po ukončení dokazování přednesli vlastní stanovisko k výsledkům veřejného zasedání a učinili soudům návrh, jak mají podle jejich názoru v projednávané věci rozhodnout. Průběh závěrečné řeči státních zástupců byl stručně zaznamenán do protokolů o veřejném zasedání.

Z nich bylo zjištěno, že státní zástupce :

- učinil shodný návrh s rozhodnutím soudu u	47 odsouzených
- učinil shodný návrh bez návrhu na vyslovení dohledu u	36 odsouzených
- rozhodnutí ponechal na úvaze soudu u	8 odsouzených
- neurčitý návrh u	3 odsouzených
- zamítnutí žádosti (návrhu)	9 odsouzených
- z protokolu nešel obsah zjistit u	1 odsouzeného

CELKEM učinil státní zástupce konečný návrh u 104 odsouzených

U 45,2 % odsouzených vyjádřil v konečném návrhu státní zástupce shodné stanovisko s rozhodnutím soudu na podmíněné propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody a na současné vyslovení dohledu. U dalších 34,6 % odsouzených došlo ke shodě na podmíněném propuštění, ale státní zástupce nepovažoval za nutné nebo opomenul navrhnout vyslovení dohledu. Zcela nepochybně nešlo o opomenutí u jednoho odsouzeného, u něhož jsou protokolovány pochybnosti státního zástupce, zda vyslovení dohledu je vzhledem k osobě odsouzeného účelné. Ponechání rozhodnutí na úvaze soudu je alibistické a nelze je považovat za kvalifikovaný konečný návrh státního zástupce na rozhodnutí v projednávané věci.

Možná i vinou neúplné nebo nepřesné protokolace ze strany soudců jsme v protokolech o veřejném zasedání zaznamenali i takové konečné návrhy státních zástupců, z nichž se nedalo zjistit jaké rozhodnutí v projednávané věci navrhovali. Tak např. bylo protokolováno:

„Státní zástupce uvádí, že odsouzený se ve výkonu trestu prezentuje vcelku dobře. Do výkonu trestu byl zařazen teprve v lednu 2002. Jedná se o hraniční případ, kdy odsouzený má bohatou trestní minulost. Je recidivista majetkové trestné činnosti. Soud by měl zvážit, zda v novém rodinném svazku je záruka pro změnu dosavadního života.“

„Státní zástupce poukazuje na skutečnost, že odsouzený je ve VTOS stále dobře hodnocen, a to zejména za vzornou pracovní morálku, jedná se o hraniční případ, vlastně ponechávám na úvaze soudu rozhodnutí, odsouzený páchal další úmyslnou majetkovou trestnou činnost ve zkušební době podmíněného odsouzení za tutéž trestnou činnost. Spíše bych se přikláněl k zamítnutí žádosti, i když nelze přehlédnout pracovní hodnocení odsouzeného.“

„Státní zástupce uvádí, že odsouzený by mohl splňovat podmínky pro PP, nejedná se o nějakého hluboce narušeného jedince. I ve VTOS má dvě kázeňské odměny, což s ohledem na délku dosavadního vykonaného trestu odnětí svobody lze hodnotit kladně.“

Z případů, kdy státní zástupce ponechal rozhodnutí na úvaze soudu, ale současně nedoporučoval vyhovění žádosti, stojí za zaznamenání následující formulace jeho konečného návrhu:

„Státní zástupce ponechává na úvaze soudu rozhodnutí s tím, že je bude respektovat, avšak k osobě ods. má připomínky, tr. činnosti se dopouštěl ve spolupachatelství ve velkém množství. Můj názor je takový že by žádosti nemělo být vyhověno, dnes se tváří jako jelimánek a jsem toho názoru, že by si propuštění nevážil, je pravdou že hodnotící zpráva věznice vyznívá kladně. Ods. znám z přípravného řízení a byl nepoučitelný. Musím říci, že se mi nelíbí jeho přístup k životu, snažil se vymanit ze spol. toto dělal dobrovolně. Jedná se o mladého člověka a proto nebude mít lehkou roli“.

Byl dále takto protokolován závěrečný návrh státního zástupce: „.....souhlasím s tím, že odsouzený bude na základě provedeného dokazování propuštěn.“ Státní zástupce nenavrhoval vyslovení dohledu, ale pokud byl jeho závěrečný návrh takto přednesen, předcházel rozhodnutí soudu tím, že jeho výsledek jako již daný prezentoval.

Zcela výjimečně státní zástupci navrhovali uložit odsouzeným podle § 63 odst. 3 TrZ přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedli řádný život nebo aby jim byla uložena povinnost podle svých sil nahradit škodu způsobenou trestným činem. Tento návrh opomenuli přesto, že pro takový postup byly splněny zákonné podmínky a soudy jej vhodně využívaly. U třech odsouzených státní zástupci podle protokolu navrhovali vedle vyhovění žádosti i „zvláštní podmínku - spolupracovat s PMS“. Soudy v těchto případech správně vyslovily nad odsouzenými dohled.

Zamítnutí žádosti (návrhu ředitele věznice) na podmíněné propuštění navrhoval státní zástupce u 9 odsouzených, z toho jeden návrh, který podal ředitel věznice. V jednom případě je v protokole uvedeno, že státní zástupce navrhuje zamítnutí žádosti bez dalšího zdůvodnění a v dalším případě státní zástupce svůj návrh na zamítnutí žádosti odůvodnil závažností trestného činu (§ 8 odst. 1 k § 219 odst. 1 TrZ), způsobem jeho provedení a okolnostmi případu. Ve zbývajících případech podle názoru státního zástupce, vzhledem k výrazné recidivě, nelze u odsouzených reálně očekávat, že po propuštění na svobodu povedou řádný život.

Okresní soudy ve dvou případech rozhodly shodně s návrhem státních zástupců a žádost odsouzeného i návrh ředitele věznice na podmíněné propuštění zamítly. K propuštění těchto odsouzených došlo až po úspěšných stížnostech odvolacím soudem. U zbývajících odsouzených se státní zástupci, i přes svoje zamítavé stanovisko, ihned po vyhlášení usnesení o podmíněném propuštění odsouzených na svobodu vzdali stížnosti.

O podmíněném propuštění z výkonu trestu rozhodly příslušné soudy v 95,8 % v jednom veřejném zasedání. **K odročení veřejného zasedání** došlo pouze v 7 případech. Jako důvod odročení bylo protokolováno:

- potřeba vyslechnout otce odsouzeného k možnostem jeho zaměstnání po propuštění z výkonu trestu,

- potřeba vyslechnout manželku odsouzeného k možnostem dalšího soužití ve společné domácnosti,
- nutnost vyžádat spisy o předchozích odsouzeních,
- vyčkat zahlázení kárného opatření uloženého věznicí (odročeno na neurčito),
- nutnost vyžádat písemné zprávy od PMS a BETA při městském centru sociálních služeb a prevence,
- nutnost vyžádání zprávy DROP-IN o.p.s. a Centrum metadonové substituce,
- vyžádání doplňující zprávy z věznice, zejména k té části, kde se uvádí, že odsouzený má špatné chování a dopustil se hrubého přestupku vůči pracovníkům věznice.

Některé z uvedených zpráv mohly být vyžádány před nařízením veřejného zasedání a nemuselo tak docházet ke zbytečnému odročování a eskortám odsouzených. Pokud si soud předem ani nevyžádal trestní spisy o předchozích odsouzeních šlo o tak zásadní nedostatek, že veřejné zasedání vůbec nemělo být nařizováno. Neobvyklý je i důvod odročování k vyčkání zahlázení uděleného kárného opatření, pokud by podle vyjádření zástupce věznice u veřejného zasedání nepřicházelo v nejbližší době v úvahu (nešlo z protokolu zjistit).

Při pokračování v odročeném veřejném zasedání soudy postupovaly přiměřeně podle ustanovení § 219 odst. 3 TrŘ, provedly opatřené důkazy a ve všech případech rozhodly o podmíněném propuštění s dohledem.

Stížnost, jako opravný prostředek proti usnesení okresních soudů o zamítnutí žádosti (návrhu) na podmíněné propuštění z výkonu trestu byla podána ve 4 případech. Odsouzení podali 3 a ředitel věznice 1 stížnost.

Krajské soudy ve 2 případech napadená usnesení podle § 149 odst. 1 písm. b) TrŘ zrušily a soudům prvního stupně uložily, aby o věci znovu jednaly a rozhodly. V prvním případě uvedl krajský soud v odůvodnění svého rozhodnutí, že napadené usnesení je třeba hodnotit jako nepřezkoumatelné a neodpovídající příslušným ustanovením trestního řádu o obsahu usnesení. Pokud soud prvního stupně zastává názor, že odsouzený je recidivistou, bude třeba v dalším řízení vyžádat příslušné spisy o dřívějších odsouzeních a tvrzení o recidivě podložit konkrétními údaji. Obdobně i ve druhém případě krajský soud uložil opatřit a vyhodnotit spisy o předchozích odsouzeních stěžovatele. Uvedl, že dřívější odsouzení k nepodmíněným trestům nemůže být samo o sobě důvodem k zamítnutí žádosti a v závěru odůvodnění vyslovil názor, že je třeba uplatnit i další opatření k dovršení převýchovy a resocializace odsouzeného, se kterými nová právní úprava počítá, v daném případě podmíněné propuštění s dohledem.

Po vrácení věci okresní soudy provedly důkazy, jak bylo uloženo krajskými soudy, a v obou případech odsouzené, za současného vyslovení dohledu, podmíněně propustily z výkonu trestu odnětí svobody.

V dalších dvou případech krajské soudy z podnětu stížností odsouzeného a ředitele věznice podle § 149 odst. 1 písm. a) TrŘ zrušily napadená usnesení a samy rozhodly o podmíněném propuštění odsouzených z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. V prvním případě krajský soud nesouhlasil s názorem soudu prvního stupně, že vzhledem k předchozím odsouzením nejsou splněny podmínky uvedené v ustanovení § 61 odst. 1 písm. a) TrZ a ve druhém případě se neztotožnil s názorem soudu prvního stupně, že podmínky pro podmíněné

propuštění nejsou splněny vzhledem k nesebekritickému stanovisku a postoji odsouzeného ke spáchané trestné činnosti.

6.4. Rozhodnutí soudů o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem a délka řízení

Rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem, které bylo učiněno ve veřejném zasedání, vyhlásil ve všech zkoumaných věcech předseda senátu (samosoudce) veřejně (§ 236 TrŘ), za účasti osoby, které se usnesení dotýká, v těchto případech odsouzeného. Vždy bylo také zaprotokolováno vyjádření stran k opravnému prostředku (stížnosti). Usnesení bylo písemně vyhotoveno ve shodě s jeho obsahem, tak jak bylo vyhlášeno. Pouze v jednom případě bylo vyhotoveno opravné usnesení jímž předsedkyně senátu podle § 131 odst. 1 TrŘ, s přihlédnutím k ustanovení § 138 TrŘ, opravila ve výroku usnesení o podmíněném propuštění s dohledem datum odsuzujícího rozsudku a délku jím uloženého trestu odnětí svobody.

Obsahové náležitosti usnesení stanoví ustanovení § 134 TrŘ a lze je podobně jako rozsudek rozdělit na část úvodní, výrokovou, odůvodnění a poučení. Zásadní význam má výrok usnesení, jímž soud vyjadřuje závěrečný závazný názor o projednávané věci. Tento výrok musí být určitý a srozumitelný, aby nevzbuzoval pochybnosti a jeho součástí musí být uvedení konkrétních hmotněprávních i procesních zákonných ustanovení, jichž bylo použito.

Výrok usnesení o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem se skládá ze dvou dílčích výroků. V první části výroku je rozhodnuto o podmíněném propuštění odsouzeného na svobodu (§ 61 odst. 1, § 62 odst. 1 ev. 2 TrZ) a ve druhé části výroku je stanovena délka zkušební doby a vysloven nad pachatelem dohled (§ 63 odst. 1 TrZ). Pokud soud podmíněně propuštěnému uloží přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 26 odst. 4 TrZ a nebo mu uloží, aby podle svých sil nahradil škodu způsobenou trestným činem (§ 63 odst. 3 TrZ), je i toto rozhodnutí další součástí výroku usnesení.

Výrokové části usnesení o podmíněném propuštění s dohledem, které jsme měli k dispozici, ve většině případů odpovídaly zákonným požadavkům. U 28 výroků však byly zjištěny určité nedostatky, z nichž některé mohly být způsobeny i písarskými chybami. Neměly by se však vyskytovat i proto, že jde o výroky nekomplikované, formulačně nenáročné, které aplikují fakticky pouze tři základní hmotněprávní ustanovení.

Ve výroku o podmíněném propuštění je třeba vždy **uvést výměru uloženého trestu** odnětí svobody, z jehož výkonu se rozhodnutím soudu odsouzený propouští na svobodu a **rozsudek jímž byl trest uložen** (soud, datum a sp.zn.). Rozhoduje-li soud o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody za situace, kdy jde o výkon více postupně uložených trestů, musí ve výroku usnesení výslovně uvést všechny tresty, které se z hlediska ustanovení § 61 odst. 1 TrZ považují za trest jediný ve smyslu § 77 zák. č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších zákonů (R 26/1997).

Nerespektování tohoto požadavku bylo nejčastějším a také nejzávažnějším pochybením výroků usnesení o podmíněném propuštění. Porovnáním rozsudkových dat, hodnocení věznic a opisu RT s výrokovými částmi usnesení o podmíněném propuštění bylo

zjištěno, že nejméně v 11 výrocích usnesení nejsou výslovně uvedeny všechny postupně uložené tresty, které odsouzený vykonával. Nejdříve uložené tresty považovaly soudy polovinou součtu všech trestů již za vykonané a v usnesení uvedly pouze poslední jeden nebo dva tresty, které podle jejich názoru ještě celé vykonány nebyly. Tento postup je v rozporu se zmíněným zákonným ustanovením i se stanoviskem Nejvyššího soudu ČR.

Podle § 134 odst. 1 písm. c) TrŘ musí být součástí výroku i **uvedení konkrétních hmotněprávních i procesních ustanovení, jichž bylo použito**. V první části výroku, jímž bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění, soudy aplikovaly podle okolností případu hmotněprávní ustanovení § 61 odst. 1 písm. a) TrZ (písm. b) cit. zák. ustanovení nebylo aplikováno) nebo § 62 odst. 1 TrZ, pokud bylo rozhodováno až po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody. Pokud soudy rozhodovaly podle ustanovení § 62 odst. 1 TrZ ve dvou výrocích toto ustanovení doplnily i ustanovením § 61 odst. 1 písm. a) TrZ. Jde o přesnější právní vyjádření, když podmínky uvedené v ustanovení § 61 odst. 1 TrZ platí i pro rozhodování za zpřísněných podmínek § 62 odst. 1 TrZ. Rozhodnutí podle § 62 odst. 2 TrZ nebylo zaznamenáno a ani nepřicházelo v úvahu, neboť stanovená lhůta pro podmíněné propuštění ještě nemohla uplynout (trest odnětí svobody na doživotí byl zaveden až novelou trestního zákona účinnou od 1. 7. 1990). Některé soudy vedle uvedených hmotněprávních ustanovení uváděly i procesní ustanovení § 331 odst. 1 TrŘ.

Zákonná ustanovení byla součástí všech výroků o podmíněném propuštění, ale někdy se soudy dopustily nepřesností v jejich označení. V 6 výrocích usnesení bylo uvedeno, že odsouzený se podmíněně propouští na svobodu podle § 61 odst. 1 písm. a) TrZ, bez uvedení § 62 odst. 1 TrZ, přestože bylo za splnění zákonných podmínek rozhodnuto až po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody. V jednom případě takto rozhodl i krajský soud, který zrušil zamítavé rozhodnutí soudu prvního stupně a sám rozhodl o podmíněném propuštění s dohledem.

Z dalších nepřesností možno uvést 5 výroků usnesení, kde u ustanovení § 61 odst. 1 TrZ není uvedeno písm. a), výrok kde bylo uvedeno, že odsouzený se propouští na svobodu podle § 63 TrZ, chybějící soud nebo sp.zn. odsuzujících rozhodnutí, z nichž odsouzení vykonávali uložené tresty odnětí svobody.

Druhou neoddělitelnou součástí výroku usnesení o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je stanovení zkušební doby a ve zkoumaných případech i vyslovení dohledu nad pachatelem (§ 63 odst. 1 TrZ). Zkušební doba je důsledkem toho, že propuštění z výkonu trestu odnětí svobody není definitivní, ale je jen podmíněné. Vyslovení dohledu je fakultativní a záleží na osobě odsouzeného, prostředí do kterého se vrací a na dalších skutečnostech.

Zkušební dobu stanoví soud v rozmezí od jednoho do sedmi let, nelze ji prodloužit ani zkrátit, a stejně platí i pro mladistvé a osoby propuštěné podle § 62 TrZ. Konkrétní výměra zkušební doby byla určena na celá léta (až na dva případy), takto:

délka zkušební doby	stanovena u PP	%
1 rok	1	0,6
18 měs.	2	1,2
2 roky	21	12,6

3 roky	43	25,7
4 roky	43	25,7
5 roků	32	19,2
6 roků	14	8,4
7 roků	11	6,6
CELKEM	167	100,0

Z uvedené tabulky je patrné, že délka zkušební doby byla soudy nejčastěji stanovena na dobu od 3 do 5 let (70,6 %), tedy uprostřed zákonem stanoveného rozmezí. Pouze u 3 odsouzených nepřesáhla 2 roky. Naproti tomu bylo využito možnosti stanovit zkušební dobu při její horní hranici nebo i v její maximální výměře.

Délku zkušební doby v konkrétním případě stanoví soud s přihlédnutím k jejímu účelu, dále k hlediskům uvedeným v § 31 odst. 1 TrZ, zejména k možnosti nápravy odsouzeného, k závažnosti spáchaného trestného činu, k délce neodpykané části trestu a k prostředí, do něhož se podmíněně propuštění vrátí (obdobně R 12/1961).¹⁸ Pokud soud zároveň vysloví nad pachatelem dohled je nutno délku zkušební doby zvolit tak, aby byl vytvořen dostatečný časový prostor pro splnění účelu vysloveného dohledu.

Podle odůvodnění usnesení o podmíněném propuštění soudy stanovily délku zkušební doby zejména s přihlédnutím k předchozím odsouzením a sklonům odsouzených k páčání trestné činnosti, k závažnosti spáchané trestné činnosti, k délce nevykonaného zbytku trestu odnětí svobody, ale i s přihlédnutím k výši škody způsobené trestnou činností, problémům s plněním vyživovací povinnosti apod. Šlo o odůvodnění velmi stručná, která se velmi často omezila pouze o konstatování délky stanovené zkušební doby („vzhledem ke všem okolnostem případu soud shledal za přiměřenou zkušební dobu v délce nebo jen „soud stanovil zkušební dobu v délce“).

Maximální zákonem přípustná délka zkušební doby doba v trvání 7 roků byla stanovena podmíněně propuštěnému P. V., který vykonával trest odnětí svobody v trvání 5 roků za trestný čin podvodu podle § 250 odst. 1, 4 TrZ, jímž způsobil celkovou škodu ve výši 2.207.916 Kč. Návrh na podmíněně propuštění podal ředitel věznice, podle něhož odsouzený splňoval všechny podmínky pro toto rozhodnutí. Provedeným dokazováním bylo zjištěno, že odsouzený měl zajištěno zaměstnání i bydlení u rodičů. Podle odůvodnění usnesení byla délka zkušební doby stanovena vzhledem k výši způsobené škody a vysoké společenské nebezpečnosti jednání odsouzeného. Nevykonaný zbytek trestu činil 509 dnů.

Stejná délka zkušební doby byla stanovena podmíněně propuštěnému P. D. odsouzenému za návod k trestnému činu loupeže podle § 10 odst. 1 písm. b) k § 234 odst. 1 TrZ k trestu odnětí svobody v trvání 3 roků. Délku zkušební doby předsedkyně senátu v odůvodnění usnesení odůvodnila závažností trestného činu a délkou nevykonaného zbytku trestu. Odsouzenému bylo podmíněně prominuto 357 dnů z uloženého trestu.

Zkušební doba na 7 roků byla stanovena i odsouzenému J. L., kterému byl za trestný čin vraždy podle § 219 TrZ a další trestné činy, z nichž některé spáchal jako zvlášť nebezpečný recidivista podle § 41 písm. a), b) TrZ (mj. § 234 odst.1, 3, § 238 odst. 1, 2

¹⁸ ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. Trestní zákon. Komentář 4. Přepřacované vydání 2001: C.H.BECK, s. 493

písm.b) TrZ a další), uložen trest odnětí svobody v trvání 25 roků a který mu byl amnestií snižen na 23 roků a 9 měs. Nevykonaný zbytek trestu činil 2598 dnů. Usnesení o podmíněném propuštění podle § 134 odst. 3 TrŘ neobsahuje odůvodnění. Lze však dovodit, že délka zkušební doby byla u tohoto odsouzeného stanovena především s přihlédnutím k rozsahu a společenské závažnosti spáchané trestné činnosti a k délce nevykonaného zbytku trestu.

Délka zbytku nevykonaného trestu odnětí svobody je důležitým hlediskem pro stanovení zkušební doby. Dříve ukončený výchovný proces ve výkonu trestu odnětí svobody by měl vést k delšímu sledování chování odsouzeného na svobodě. Jde o důležité, ale pouze jedno z hledisek pro stanovení délky zkušební doby. Přesto jsme se pokusili zjistit vzájemný vztah mezi délkou zkušební doby a výší prominutého trestu odnětí svobody. Jejich porovnáním bylo zjištěno, že ve většině případů soudy stanovily délku zkušební doby přiměřeně k délce prominutého trestu. Tak např. více než 1000 dnů bylo podmíněně prominuto 12 odsouzeným. Z toho zkušební doba na 7 roků byla stanovena 2 odsouzeným, na 6 roků 4 odsouzeným, na 5 roků 5 odsouzeným a na 4 roky 1 odsouzenému. Ne vždy však byla tato proporce dodržena. Např. poměrně dlouhá zkušební doba s dohledem na 3 roky byla stanovena odsouzeným, kterým bylo prominuto 24, 28, 33, 46 a 47 dnů a na 5 roků při prominutí 93 dnů z uložených trestů odnětí svobody.

Jeden z okresních soudů při rozhodování o podmíněném propuštění zjevně podcenil nutnost individualizace a z 8 podmíněně propuštěných s dohledem u 7 stanovil stejnou zkušební dobu na 4 roky. Šlo přitom o případy v podmínkách pro stanovení délky zkušební doby značně odlišné (v jednom případě státní zástupce navrhoval zamítnutí žádosti o podmíněné propuštění a v dalším případě rozhodnutí ponechal na úvaze soudu).

Ve všech případech bylo součástí výroku usnesení **vyslovení dohledu** nad pachatelem, který trvá po celou zkušební dobu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Ve formulaci tohoto výroku a v použití jednotlivých zákonných ustanovení byly zjištěny největší rozdíly. Většina výroků byla shodná pouze v tom, že podle § 63 odst. 1 TrZ soud stanovil zkušební dobu v konkrétní výši a vyslovil nad pachatelem (odsouzeným, podmíněně propuštěným) dohled. Jeden soud uváděl, že vyslovuje „dohled probačního úředníka“. Ve výrocích o vyslovení dohledu soudy často uváděly i ustanovení § 26a a § 26b TrZ.

V 5 výrocích usnesení soudy vedle vyslovení dohledu jmenovitě uvedly i povinnosti pachatele z tohoto výroku vyplývající, v rozsahu uvedeném v ustanovení § 26b odst. 1 písm. a) až d) TrZ. Tento postup je správný. Zejména v případech kdy podle § 134 odst. 3 TrŘ je vyhotoveno zjednodušené usnesení, které neobsahuje odůvodnění, je odsouzený včas a řádně informován o povinnostech k jejichž plnění byl výrokem soudu o uložení dohledu zavázán.

Jeden okresní soud 13 výroků o vyslovení dohledu doplnil tak, že výslovně omezil povinnosti uvedené v ustanovení § 26b odst. 1 písm. a) až d) TrZ pouze na některé z nich :

- odsouzeným uložil plnit pouze povinnost uvedenou v uvedeném ustanovení pod písm. c),
- odsouzeným omezil povinnosti na písm. a), b), c),
- odsouzeným omezil povinnosti na písm. a) a c),
- odsouzeným omezil povinnosti na písm. b) a c).

Výčet povinností pachatele uvedených v § 26b odst. 1 písm. a) až d) TrZ je **taxativní**, proto jejich okruh nelze rozšiřovat výkladem ani v rozhodnutích soudu či opatřeními ve výkonávacím řízení. Soud může v rozsudku, jímž uložil dohled, pouze tyto povinnosti v jejich

zákonném rámci a v potřebné míře **konkretizovat** nebo je **doplnit** uložením přiměřených omezení nebo přiměřených povinností ve smyslu § 26 odst. 3, 4, § 60 odst. 1 písm. c), § 60a odst. 3 a § 63 odst. 3 TrZ. Náležitá konkretizace povinností spojených s vykonávaným dohledem je nezbytná zejména proto, aby tyto povinnosti byly vykonatelné, kontrolovatelné a zároveň aby měl pachatel dostatečnou záruku jasného vymezení mezi svého chování a přípustných zásahů do svobody jednání a rozhodování.¹⁹

Podle citovaného stanoviska nelze okruh povinností uvedených v ustanovení § 26a odst. 1 písm. a) až d) TrZ výkladem pouze rozšiřovat, možnost jejich zúžení zde není řešena. Podle našeho názoru by neměl být jejich taxativní výčet ani zužován. Všechny tyto povinnosti má odsouzený, kterému byl uložen dohled, přímo ze zákona, neměly by být od sebe oddělovány, neboť v jejich současném plnění tkví podstata a řádný výkon dohledu. Pouze plnění všech těchto povinností může zajistit účinnou spolupráci s probačními úředníky a provádění kontroly chování osob podmíněně propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, kterým byl stanoven dohled.

U tohoto soudu jsme ve výrocích usnesení zaznamenali tuto další *konkretizaci* povinností vyplývajících z uloženého dohledu :

- „Podle § 63 odst. 1 tr. zákona se zkušební doba stanoví v trvání 5 (pět) let, a současně se nad podmíněně propuštěným stanoví dohled probačního úředníka, přičemž přiměřená omezení spočívající zejména ve zjišťování toho, zda nejsou vyhledávány kontakty s drogovými dealery a za účelem ověřování zdrojů prostředků k obživě“.
- „Podle § 63 odst. 3 tr. zákona se podmíněně propuštěnému u k l á d á , aby v době zkušební podle svých sil nahradil škodu, kterou trestnou činností způsobil a to za současného dohledu probačního úředníka v rozsahu § 26 odst. 4 písm. b), e) tr. zákona a směřující k tomu, aby podmíněně propuštěný nahradil škodu“.

Prvně uvedený výrok by vyžadoval přesnější formulaci tak, aby z něj bylo patrné, že odsouzený je povinen plnit všechny povinnosti uvedené v ustanovení § 26b odst. 1 TrZ a navíc, že dohled bude zaměřen na uvedené kontakty a ověřování zdrojů k obživě. Z výroku usnesení musí být odsouzenému jasné, že nejde pouze o uvedené zaměření dohledu (stejně tak probačnímu úředníkovi). Vyhledávání kontaktů s drogovými dealery je navíc probačními úředníky obtížně kontrolovatelné.

Ve druhém z uvedených výroků mělo být především použito správné zákonné ustanovení, že se nad pachatelem vyslovuje dohled podle § 63 odst. 1 TrZ. Mělo být dále uvedeno ustanovení § 26b TrZ (ne pouze § 26 TrZ), které navíc uváděný odst. 4 a ani písm. e) neobsahuje (správně odst. 1 písm. c). Pokud byla podle § 63 odst. 3 TrZ uložena podmíněně propuštěnému povinnost, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestnou činností způsobil, nebylo již nutno uvádět, že dohled probačního úředníka bude směřovat k tomu, aby nahradil škodu. Povinnosti odsouzeného vyplývající z dohledu nelze omezovat pouze na náhradu škody. Povinnost informovat probačního úředníka o plnění dalších povinností, včetně náhrady škody, a kontrolovat jejich plnění probačním úředníkem plynou přímo ze zákona (§ 26a odst. 1 a § 26b odst. 1 písm. c) TrZ).

¹⁹ ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S., Trestní zákon. Komentář 4. Přepracované vydání 2001: C.H.BECK, s.209

Ve výroku jiného usnesení byl vyslovený dohled doplněn výčtem povinností uvedených v ustanovení § 26a odst. 1 TrZ, včetně povinnosti informovat probačního úředníka „o dodržování podmínek, povinností a omezení uložených odsouzenému soudem“. Šlo o mechanické opsání zákonných povinností, přestože soud ve výroku usnesení podle § 63 odst. 3 TrZ žádné přiměřené povinnosti a ani omezení neuložil.

Pochybnosti o správnosti vzbuzuje i další výrok soudu, jímž v rámci vysloveného dohledu byla odsouzenému uložena mj. i povinnost „*podrobit se probačně - resocializačnímu programu „BETA“ pro podmíněně propuštěné z výkonu trestu u Městského centra sociálních služeb a prevence se sídlem.....*“. Podle uvedené formulace jde o přiměřenou povinnost výslovně uvedenou v ustanovení § 26 odst. 4 písm. b) TrZ (podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy) a jako taková měla být uložena podle § 63 odst. 3 TrZ.

Byly zjištěny i další nepřesnosti v této části výroku usnesení, např.:

„Podle § 63 odst. 1 tr. zákona se stanoví zkušební doba v trvání 3 (tři) roky. Odsouzený se zavazuje povinností v termínech určených probačním úředníkem tohoto kontaktovat, poskytovat mu informace o svých osobních poměrech, zejména o místě svého bydliště a zdroji příjmů, a předkládat mu doklady potvrzující úhrady běžného a dluženého výživného. Podle § 63 odst. 3 tr. zákona se odsouzenému ukládá během zkušební doby vedle běžného výživného uhradit dlužené výživné“.

V uvedeném výroku nebylo výslovně stanoveno, že odsouzenému byl uložen dohled a výčet zde uvedených povinností se omezil pouze na taxativní povinnosti uvedené v ustanovení § 26b odst. 1 písm. b) a c) TrZ.

Výroky o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, stanovení délky zkušební doby a ve zkoumaných případech i vyslovení dohledu jsou nezbytnými náležitostmi každého usnesení. Dalším výrokem **může** soud podle § 63 odst. 3 TrZ odsouzenému **uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti** uvedené v § 26 odst. 4 TrZ a může mu též uložit, aby podle svých sil **nahradil škodu**, kterou trestným činem způsobil. Tato zákonná formulace je legislativně nepřesná. Zákon v ustanovení § 26 odst. 4 TrZ obsahuje jen základní konkretizaci omezení a povinností, jejich výčet je pouze demonstrativní a vedle nich lze, podle konkrétních okolností případu a potřeb, ukládat i další, pokud jsou nutné k tomu, aby pachatel vedl ve zkušební době řádný život. Proto také citované zákonné ustanovení výčet omezení a povinností uvádí slovem „zejména“.

Mají preventivní charakter v tom, že by měly přispět k odstranění příčin, které se na spáchání trestné činnosti podílely, a v případě náhrady škody k urychlenému uspokojení nároků poškozených.. Zároveň pro pachatele znamenají i jisté varování, že v případě jejich nerespektování se vystavuje nebezpečí výkonu zbytku podmíněně prominutého trestu.

Možnosti uložit odsouzeným přiměřené povinnosti a omezení nebo jim uložit povinnost podle svých sil nahradit škodu způsobenou trestným činem soudy využily u 61 (36,5 %) odsouzených. Nejčastěji jim bylo ukládáno:

- podle svých sil nahradit škodu způsobenou trestným činem 29 odsouzeným,
- platit běžné výživné a ve zkušební lhůtě uhradit dlužné výživné 11 odsouzeným,
- nastoupit do zaměstnání nebo se zaevidotat u Úřadu práce jako uchazeč 8 odsouzeným,

- o zaměstnání,
- zdržet se požívání návykových látek, včetně alkoholických nápojů 6 odsouzeným.

Dále byla odsouzeným uložena povinnost podrobit se výcviku k získání vhodné pracovní kvalifikace, uzavřít pracovní poměr a řádně v něm pracovat, podrobit se resocializačnímu programu, a další. Někdy soudy shledaly nutnost kumulovat povinnosti a omezení, nejvíce s povinností podle svých sil nahradit způsobenou škodu a dále s povinností nastoupit do zaměstnání nebo se zaevidovat u Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání.

Jednomu odsouzenému bylo vedle náhrady škody způsobené trestnými činy uloženo, aby „*učinil potřebné kroky k dokončení učebního oboru, který zahájil v průběhu výkonu trestu ve Věznici Rýnovice*“. Uložená povinnost by měla být vykonatelná, protože její nesplnění může být, vedle dalších možných skutečností, důvodem k postupu podle § 64 odst. 1 TrZ (nařízení výkonu zbytku trestu). Odsouzený sice může učinit požadované kroky (dotazy apod.), ale soud by měl mít ověřeno, zda v místě bydliště odsouzeného nebo v jeho blízkém okolí je reálná možnost ukončit započatý učební obor.

Odsouzenému J. P. bylo podle § 63 odst. 3 TrZ uloženo omezení (správně povinnost), aby ve zkušební době podle svých sil uhradil způsobenou škodu. Rozsudkem okresního soudu byl odsouzen pro dva trestné činy znásilnění podle § 241 odst. 1 TrZ, dva pokusy znásilnění podle § 8 odst. 1 k § 241 odst. 1 TrZ a trestný čin omezování osobní svobody podle § 231 odst. 1 TrZ. V rozsudku nebylo o náhradě škody rozhodnuto podle § 228 odst. 1 nebo podle § 229 odst. 1 TrŘ a ani z odůvodnění rozsudku není uvedeno, že by nějaká materiální škoda postiženým ženám vznikla a byla jimi uplatňována. V tomto případě je výrok o povinnosti nahradit způsobenou škodu pro odsouzeného prakticky nerealizovatelný. Spíše mu měla být uložena povinnost řádně se podrobit ochrannému ambulantnímu sexuologickému a protialkoholnímu léčení, které bylo v rozsudku podle § 72 odst. 2 písm. b), odst. 4 TrZ odsouzenému uloženo. V hodnotící zprávě věznice není uvedeno, že by uložené léčení odsouzený vykonával ve výkonu trestu a ani při jednání soudu nic takového nebylo zjištěno.

I když bylo možností ukládat další přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, a zejména povinnosti odsouzených podle svých sil nahradit škodu způsobenou trestným činem podle § 63 odst. 3 TrZ soudy využíváno, z dokladů založených ve spisech vyplývá, že **bylo vhodné o jejich uložení uvažovat i v jiných případech:**

- U dalších 10 odsouzených bylo v odsuzujících rozsudcích podle § 228 odst. 1 TrŘ rozhodnuto o náhradě způsobené škody. Podle zprávy věznice zatím nedošlo k jejich úplné náhradě a v usneseních o podmíněném propuštění povinnost nahradit škodu nebo její zbytek však nebyla uložena.
- U 8 odsouzených bylo možno uvažovat o uložení povinnosti řádně a včas platit výživné a případně i ve zkušební době uhradit dlužnou částku. Tito byli odsouzeni za trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 TrZ (někteří i za další trestné činy) a u řady z nich nešlo o první odsouzení za uvedený trestný čin. Např.: odsouzení D. M. a R. J. byli v minulosti 2 x odsouzeni za trestný čin zanedbání povinné výživy, přičemž u prvních podmíněných trestů odnětí svobody byl nařízen jejich výkon, pro opakované zanedbávání vyživovací povinnosti. Speciální recidivista byl i odsouzený V. S., u něhož potřebnost uložení této povinnosti dokumentuje i následná zpráva probačního úředníka příslušnému soudu, kde s uvádí: „*Podle sdělení bývalé manželky E. S. si klient nadále neplní vyživovací povinnost ke svému synovi V. S., nar. 9. 11. 1995. Od nabytí právní moci rozsudku o*

rozvodu manželství, tj. od 5. 8. 1998 nezaplatil ani jednu částku, která měsíčně činí 900,- Kč“. Zpráva PMS byla podána za 7 měsíců po propuštění odsouzeného z výkonu trestu a již předtím byl probační úředníci vyzván k placení výživného.

- Odsouzený R. B. byl odsouzen za trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 odst. 1, odst. 2 písm. a) TrZ a odsouzený I. P. za stejný trestný čin kvalifikovaný podle § 187 odst. 1, odst. 2 písm. b) a § 188 odst. 1 TrZ, kterých se dopustili opakovaně. Oběma odsouzeným bylo podle § 72 odst. 2 písm. b) TrZ uloženo ochranné léčení protitoxikomanické v ambulantní formě. Ve zprávách věznic není uvedeno, že by se v průběhu výkonu trestu odsouzení této léčbě podrobili. K řádnému výkonu uloženého ochranného léčení by nesporně přispělo stanovení povinnosti ve vztahu k tomuto ochrannému léčení.

Ve více případech došlo ve výrocích usnesení k nepřesné formulaci v tom, že uložená povinnost bylo označena jako omezení. Zejména u náhrady škody, např. : „Podle § 63 odst. 3 trestního zákona se odsouzenému ukládá omezení, aby ve zkušební době podle svých sil uhradil způsobenou škodu“. Nebylo rozlišováno, že povinností je příkaz k aktivnímu jednání (úhrada způsobené škody) a omezením je zákaz určitého konání, které je povinen odsouzený splnit.

U 9 odsouzených jeden z procesních soudů stanovený dohled posílil i uložením další povinnosti podle § 63 odst. 3 TrZ, kterou formuloval takto:

- „.....odsouzenému se ukládá, aby pravidelně ve lhůtách určených probačním úředníkem se dostavoval k výkonu stanoveného dohledu“, nebo
- „..... aby spolupracoval s probačním úředníkem a pravidelně dle pokynů probačního úředníka se dostavoval ve lhůtách jím stanovených k výkonu dohledu“.

Ve všech případech byly uvedené povinnosti uloženy vedle stanoveného dohledu, po novelizaci provedené zákonem č. 265/2001 Sb., a účinné od 1. 1. 2002. Touto novelizací bylo do trestního zákona mj. zařazeno i ustanovení § 26b, které v odst. 1 pod písm. a) ukládá pachateli povinnost spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu stanoví a pod písm. b) povinnost dostavovat se k probačnímu úředníkovu ve lhůtách, které mu budou stanoveny probačním úředníkem. Uvedené povinnosti tedy odsouzeným, kterým byl uložen dohled, plynuly přímo ze zákona a bylo nadbytečné je opakovat postupem podle § 63 odst. 3 TrZ.

Pracovníky PMS nám byla k dalšímu využití předána fotokopie jednoho usnesení o podmíněném propuštění odsouzené D. B. z výkonu trestu odnětí svobody, **bez vyslovení dohledu**, kde pod bodem III. bylo stanoveno:

„Podle § 63 odst. 3 trestního zákona se podmíněně propuštěné ukládá zvláštní podmínka osvědčení spočívající v pravidelném osobním kontaktu podmíněně propuštěné s probačním úředníkem v místě bydliště, ve spolupráci při vytváření a realizaci probačního programu ve zkušební době, kontrole dodržování podmínek uložených soudem.

Podmíněně propuštěná je ve zkušební době povinna:

- *spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který jí probační úředník stanoví na základě jejího probačního programu,*
- *dostavovat se k probačnímu úředníkovu ve lhůtách nejčastěji jednou za měsíc, které budou blíže stanoveny probačním úředníkem,*

- *informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání, dodržování soudem uložených omezení a jiných okolnostech“.*

Povinnosti byly stanoveny shodně s ustanovením § 26b odst. 1 písm. a) až c) TrZ, jako pachatelům, kterým byl uložen dohled. Od uvedené novelizace trestní zákon již umožňuje stanovit dohled i nad podmíněně propuštěným. V případech, kdy soud shledá nutnost uložit odsouzenému povinnosti uvedené v ustanovení 26b odst. 1 TrZ, má nad podmíněně propuštěným vyslovit i dohled a ne jej suplovat ustanovením § 63 odst. 3 TrZ. Vyslovení dohledu je v těchto případech speciálním institutem a dalšími přiměřenými povinnostmi a omezeními podle § 63 odst. 3 TrZ může být jen nad vymezený rámec doplňován, pokud je to vzhledem k okolnostem případu a osobě pachatele z výchovného hlediska nutné.

V usnesení o podmíněném propuštění odsouzeného J.B. jsme zaznamenali následující výrok : „Podle § 61 odst. 1 písm. b) tr. zákona se nepřijímá záruka za dovršení nápravy odsouzeného, kterou připsím ze dne 2. 4. 2002 nabídli rodiče odsouzeného M. B. a Ing. J. B.“. Po věcné i formální stránce jde o rozhodnutí správné. Rodiče odsouzeného nejsou oprávněni nabídnout převzetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného podle § 6 odst. 1 písm. c) TrŘ. To mohou pouze zájmová sdružení občanů vymezená v ustanovení § 3 odst. 1 TrŘ. Pokud soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného podle § 61 odst. 1 písm. b) TrZ, rozhodne o tom přímo ve výroku usnesení o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a stejně tak by měl rozhodnout i o nepřijetí nabídnuté záruky. Pokud soud o nepřijetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného rozhodl ve výroku usnesení, postupoval podle našeho názoru v souladu se zákonem.

Podle § 134 odst. 3 TrŘ může soud vyhotovit ve vykonávacím řízení, tedy i o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, **zjednodušené usnesení**, které neobsahuje odůvodnění, jestliže se po jeho vyhlášení ve veřejném zasedání obviněný nebo jiná oprávněná osoba a státní zástupce vzdali práva stížnosti.

Zjednodušené usnesení o podmíněném propuštění bylo vydáno ve 124 (74,3 %) případech. Jejich vysoký podíl je dán tím, že jde o rozhodnutí jímž bylo vyhověno žádosti odsouzeného nebo návrhu ředitele věznice, který byl podán ve prospěch odsouzeného. Státní zástupci se účastnili 62,3 % veřejných zasedání a většinou se ihned po vyhlášení usnesení vzdávali práva stížnosti. Vždy byla splněna podmínka vyhlášení usnesení ve veřejném zasedání a vzdání se práva stížnosti odsouzeným. Již shora bylo uvedeno, že státní zástupci, kteří nebyli přítomni u veřejného zasedání, se vzdávali stížnosti dodatečně. Pokud k tomu došlo v den veřejného zasedání nebo v následující den, některé soudy i v těchto případech vyhotovovaly zjednodušená usnesení. Ve zjednodušených usneseních bylo vždy výslovně uvedeno, že po splnění podmínek uvedených v § 134 odst. 3 TrŘ usnesení neobsahuje odůvodnění.

Ve zbývajících případech usnesení o podmíněném propuštění s dohledem obsahovalo i **odůvodnění výroku**. Náležitosti odůvodnění usnesení jsou uvedeny v ustanovení § 134 odst. 2 TrŘ. Jestliže to přichází podle povahy věci v úvahu, je třeba v odůvodnění uvést zejména skutečnosti, které byly vzaty za prokázané, důkazy, o něž se skutková zjištění opírají, úvahy, jimiž se rozhodující orgán řídil při hodnocení provedených důkazů, jakož i právní úvahy, na jejichž podkladě posuzoval prokázané skutečnosti podle příslušných ustanovení zákona.

V řízení o podmíněném propuštění jsou prokázané skutečnosti dány rozsahem provedeného dokazování ke zjištění podmínek uvedených v ustanovení § 61 odst. 1 a 62 TrZ. Konstatování, že byla splněna podmínka výkonu poloviny nebo dvou třetin uloženého trestu bylo náležitostí každého odůvodnění usnesení, s odvoláním na důkazy, z nichž soud při výpočtu vycházel (trestní spis, rozsudková data, hodnocení věznic). Podstatnou část odůvodnění usnesení většinou tvořily skutečnosti, z nichž soud dovozoval splnění další zákonné podmínky - prokazatelné zjištění, že odsouzený ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení. Z hodnocení věznic i výpovědí jejich zástupců u veřejných zasedání byly rozhodující skutečnosti v odůvodněních uváděny, včetně počtu kázeňských odměn, a byly také řádně vyhodnoceny tak, že k polepšení odsouzeného, a tím i ke splnění uvedené zákonné podmínky došlo.

Po novelizaci provedené zákonem č. 290/1993 Sb. již trestní zákon výslovně nestanoví povinnost přihlížet při rozhodování o podmíněném propuštění k závažnosti spáchaného trestného činu a k tomu, do jakého typu věznic byl odsouzený zařazen. Samotnou závažností trestného činu, za nějž byl uložen trest odnětí svobody, z výkonu kterého má být odsouzený podmíněně propuštěn, nelze zdůvodnit případné zamítavé rozhodnutí o podmíněném propuštění. Závažnost trestného činu se však projeví při hodnocení stupně nápravy odsouzeného a při prognóze jeho dalšího chování a může být důležitým předpokladem pro kladné rozhodnutí o podmíněném propuštění.²⁰

V odůvodněních usnesení bylo téměř vždy uváděno poslední odsouzení nebo všechna odsouzení z nichž odsouzený vykonával uložené tresty odnětí svobody s označením trestného činu, jeho právní kvalifikace i způsobu jeho výkonu. Předchozí tresty byly ojediněle uváděny, pokud ano, tak s uvedením fikcí a jejich hodnocením soudy, které je uložily, z hlediska recidivy, frekvence i výkonu jednotlivých trestů. Pokud došlo v průběhu výkonu trestu k přeřazení odsouzeného do jiného typu věznic, byla i tato skutečnost vyhodnocována. Bližší rozbor skutkových zjištění byl prováděn spíše výjimečně. V odůvodněních bylo dále uváděno, do jakého prostředí po propuštění na svobodu se odsouzený vrací, zda má zajištěno ubytování, zaměstnání apod.

V odůvodněních usnesení nebylo důsledně prováděno hodnocení života a chování odsouzených před nástupem výkonu trestu, které má rovněž značný význam pro posouzení, zda odsouzený povede i po propuštění řádný život a nedopustí se další trestné činnosti. Procesní soud sice nemůže s jistotou vědět, jak se bude odsouzený po propuštění na svobodu chovat. Ze všech provedených a řádně vyhodnocených důkazů je však povinen očekávanou prognózu stanovit. Jde o další zákonnou podmínku pro podmíněné propuštění a i jejímu vyhodnocení by měla být věnována stejná pozornost jako vyhodnocení chování odsouzeného ve výkonu trestu.

Zvýšenou pozornost jsme věnovali **odůvodnění rozhodnutí o stanovení dohledu**, a to nejen proto, že i tento výrok usnesení by měl být řádně a přesvědčivě odůvodněn. Stanovení dohledu u podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je zcela novým institutem, se kterým se odsouzení většinou prvně setkávají a nemají přesnou představu o jeho obsahu, povinnostech, které pro ně z jeho uložení vyplývají i z následků za neplnění nebo porušení stanovených povinností. I z hlediska výchovného je vhodnější, když na tyto

²⁰ ŠÁMAL, P., PŮRY, F., Rizman, S., Trestní zákon. Komentář 4. Přepřacované vydání 2001: C.H.BECK, str. 485

skutečnosti upozorní odsouzeného soud ve svém rozhodnutí dříve, než dojde k jeho kontaktu s probačním úředníkem.

Ve 13 (30,2 %) usneseních bylo řádně odůvodněno uložení dohledu a byly zde také výslovně uvedeny povinnosti odsouzeného s tímto rozhodnutím spojené, někdy včetně následků při jejich neplnění nebo porušování. Jako příklad takového řádného odůvodnění je možno uvést:

„Soud dále stanovil dohled probačního úředníka, jehož účelem je sledování a kontrola chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti a odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život. Pachatel, kterému byl uložena dohled, je povinen spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví na základě jeho probačního programu, dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu budou stanoveny probačním úředníkem, informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání, případně dodržování soudem uložených omezení a povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem a umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, ve kterém se zdržuje.

Soud ještě upozorňuje odsouzeného, že po svém podmíněném propuštění je povinen do 1 měsíce navštívit středisko Probační a mediační služby, se sídlem v, aby se dohodl s přítomným probačním úředníkem na dalším postupu. Soud bude ve zkušební době sledovat i to, jestli odsouzený spolupracuje s probačním úředníkem a jestli svým chováním výkon dohledu nějakým způsobem nemaří.“

V dalších usneseních byl výrok o stanovení dohledu většinou velmi stručně odůvodněn nebo bylo pouze konstatováno uložení dohledu. Např. krajský soud uvedl: „Z hlediska ochrany zájmů společnosti i k dovršení nápravy odsouzeného stanovil krajský soud podle § 63 odst. 1 tr.zák. nad odsouzeným dohled po dobu zkušební lhůty“. V těchto usneseních nebyly povinnosti vyplývající z dohledu rozvedeny nebo bylo odkazováno na ustanovení § 26a a § 26b TrZ. Byly mezi nimi i usnesení, v jejichž odůvodnění nebyla o vysloveném dohledu ani zmínka.

Usnesení musí dále obsahovat i **poučení o opravném prostředku**, jehož součástí je též uvedení oprávněných osob, lhůty a místa podání stížnosti. Speciální úprava je stanovena v ustanovení § 333 odst. 3 TrŘ tak, že proti rozhodnutí podle § 331 odst. 3 je přípustná stížnost jen proti výroku o stanovení délky zkušební doby. Proti ostatním rozhodnutím podle § 331 a 332 je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek.

Domníváme se, že zákonná úprava připouštějící podání stížnosti u rozhodnutí podle § 331 odst. 3 TrŘ pouze proti výroku o stanovení délky zkušební doby **není legislativně dotazena**, když pomíjí nově vzniklý institut dohledu. Tak jako zákon v uvedeném ustanovení nepodmiňuje vydání rozhodnutí návrhem na stanovení délky zkušební doby, nepodmiňuje je ani návrhem na vyslovení dohledu. Soud o stanovení délky zkušební doby i o vyslovení dohledu rozhoduje bez návrhu a pouze na základě vlastního uvážení. Nejen délka zkušební doby, ale i vyslovení dohledu má pro odsouzeného další důsledky v tom, že ho zavazuje k dalším povinnostem, s nimiž nemusí souhlasit. Mělo by být proto v ustanovení § 333 odst. 3 TrŘ odsouzenému i dalším oprávněným osobám umožněno podat stížnost i proti výroku o vyslovení dohledu.

Ve dvou případech, kde bylo rozhodováno podle § 331 odst. 3 TrŘ, bylo v usnesení uvedeno obecné a ještě nepřesné poučení o možnosti podání opravného prostředku tak, že: „*Proti tomuto usnesení je přípustná stížnost a to do tří dnů ode dne jeho oznámení a to ke Krajskému soudu v prostřednictvím Okresního soudu*“. Bylo opomenuto podat speciální poučení, že stížnost je možno podat pouze proti výroku o stanovení délky zkušební doby.

Podaná stížnost má odkladný účinek jen, tam kde to zákon výslovně stanoví (§ 141 odst. 4 TrŘ). U rozhodnutí podle § 331 a § 332 TrŘ je tento účinek v § 333 odst. 3 TrŘ stanoven a má být součástí poučení o opravném prostředku, vzhledem k jeho důsledkům na právní moc a vykonatelnost usnesení. Z hlediska tohoto požadavku zůstala řada poučení neúplných tak jako v poučení o osobách oprávněných k podání stížnosti. Jako příklad zcela vyčerpávajícího poučení o opravném prostředku možno uvést:

„Proti tomuto usnesení lze podat stížnost, a to do tří dnů ode dne oznámení tohoto usnesení prostřednictvím okresního soudu v ke Krajskému soudu v, který bude o stížnosti rozhodovat. Usnesení může napadnout jak státní zástupce, tak odsouzený, a to pro nesprávnost některého výroku usnesení, jakož i proto, že takový výrok učiněn nebyl a také pro porušení ustanovení o řízení předcházejícím usnesení, jestliže toto porušení mohlo způsobit, že výrok je nesprávný nebo že chybí. Stížnost lze oprít o nové skutečnosti a důkazy.

Stížnost má odkladný účinek.

Stížnost si účinně nemůže podat ten, kdo se tohoto práva výslovným prohlášením před soudem vzdal.“

Poučení o opravném prostředku lze přizpůsobit konkrétní procesní situaci. U citovaného poučení šlo o rozhodnutí o podmíněném propuštění podle § 331 odst. 1 TrZ, kde se odsouzený po vyhlášení usnesení práva podat stížnost výslovně vzdal a postačovala tudíž poslední věta uvedeného poučení. Státní zástupce u veřejného zasedání přítomen nebyl a vzdání se práva stížnosti sdělil soudu dodatečně. Státní zástupce musí znát rozsah svých práv a není proto třeba v tomto případě trvat i na uvádění stížnostních důvodů v celém rozsahu ustanovení § 145 odst. 1, 2 TrŘ, jak se v poučení uvádí.

Na druhé straně není pro odsouzeného dostatečně instruktivní ta část poučení o opravném prostředku, kde jiný soud uvedl: „*Je třeba ji předložit s potřebným počtem stejnopisů a s přílohami tak, aby jeden stejnopis zůstal soudu a aby každá osoba jí dotčená dostala jeden stejnopis*“. Odsouzený nemusí znát počet osob dotčených a navíc i stížnost podaná v jednom vyhotovení postačuje k vyvolání všech důsledků s ní spojených.

Další okresní soud v poučení o opravném prostředku mj. uvedl: „*Z podané stížnosti musí být patrné, v kterých výrocích je usnesení napadáno a jaké vady jsou vytýkány usnesení nebo řízení, které vydání usnesení předcházelo*“. Poučení zde bylo upraveno podle požadavků na obsah odvolání (§ 249 odst. 1 TrŘ). Soud si zde neuvědomil, že pro řízení o stížnosti stále platí tzv. revizní princip, který již není typický pro odvolací řízení a proto uvedený požadavek na případného stěžovatele neměl zákonnou oporu.

Ustanovení § 129 TrŘ o vyhotovení rozsudku se přiměřeně použije též na **vyhotovení usnesení** (§ 138 TrŘ), včetně lhůt zde stanovených pro jeho písemné vyhotovení. Povaha usnesení o podmíněném propuštění vyžaduje jeho urychlené písemné vyhotovení. Ve

zkoumaných spisech v tomto směru nebyly zjištěny průtahy. Pouze v jednom spise byla založena žádost, v níž předsedkyně senátu s odvoláním na § 129 odst. 2 písm. a) TrŘ, dne 5. 2. 2002 požádala o prodloužení lhůty do 12. 2. 2002 k vypracování a vyhotovení usnesení vydaného dne 22. 1. 2002, z důvodů pracovního zatížení.

Novelou trestního řádu provedenou zák. č. 265/2001 Sb. byla, s účinností od 1. 1. 2002, zavedena **povinnost soudu rozhodnout o návrhu nebo žádosti nejpozději na podmíněné propuštění do 30 dnů od jejich doručení** (§ 333 odst. 1 TrŘ), pokud tomu nebrání důležité důvody. Jde o lhůtu pořádkovou a její nedodržení nemá procesní důsledky, avšak nezbavuje soud povinnosti věc projednat co nejrychleji (obecná povinnost dle § 2 odst. 4 TrŘ).

Dodržování této lhůty procesními soudy bylo ve zkoumaných spisech sledováno. Bylo zjištěno, že v konkrétních případech **soudy** o návrzích nebo žádostech **rozhodly v těchto lhůtách** (ve dnech) :

do 30 dnů	28	16,8 %
do 60 dnů	51	30,5 %
do 90 dnů	41	24,5 %
do 120 dnů	16	9,6 %
do 150 dnů	21	12,6 %
nad 150 dnů	10	6,0 %
CELKEM	167	100,0 %

Podle uvedené tabulky ve 30-ti denní lhůtě stanovené v ustanovení § 333 odst. 1 TrŘ byla rozhodnuta **pouze jedna šestina** ze všech projednávaných případů. Nejvíce věci bylo rozhodnuto ve lhůtách od jednoho do tří měsíců (přes 50 %). Není zanedbatelný ani počet věcí, kde řízení bylo ukončeno za čtyři a více měsíců. Pouze jeden z okresních soudů, jejichž spisy jsme zkoumali, o návrhu vcelku pravidelně rozhodoval ve lhůtě do jednoho měsíce. Je to však spíše výjimka, tak jako okresní soud, který žádné z 20 vedených řízení neukončil dříve než za čtyři měsíce. Nejdéle trvalo řízení o podmíněném propuštění 215, 166, 161, 159 a 158 dnů, nejkratší řízení bylo ukončeno za 16, 23 (2 x), 24, 25 (3 x) a 26 dnů.

Uvedené zákonné ustanovení však také předpokládá, že v řadě případů bude z objektivních příčin obtížné ve stanovené lhůtě o návrhu nebo žádosti rozhodnout, když uvádí, že ve lhůtě je třeba rozhodnout pokud tomu nebrání důležité důvody.

Důležitými důvody jsou především překážky, pro které nebylo možno rozhodnout, ať již důkazní povahy (např. chybějící trestní spisy, nedostatečné hodnocení odsouzeného, nutnost provést další důkazy, jejichž potřeba nebyla předem známa), nebo ryze procesní povahy (např. neúčast některé z osob při veřejném zasedání, jejichž účast je nutná).²¹

Sledováním celého průběhu řízení od jeho počátku, tedy od následujícího dne po doručení návrhu nebo žádosti soudu do dne rozhodnutí bylo zjištěno, že ve většině případů nebyla pořádková 30-ti denní lhůta soudy dodržena z důležitých důvodů, které jsou shora rozvedeny. Byly to především překážky v neúplnosti důkazů nezbytných pro řádné rozhodnutí, spočívající převážně v tom, že procesním soudům nebyly včas zapůjčeny trestní spisy o odsouzeních, z nichž byly vykonávány tresty odnětí svobody. Zapůjčení těchto spisů (někdy pouze zaslání opisů rozhodnutí) bylo jimi vícekrát (mnohdy i 3 x) urgováno. Dále soudy čekaly na zprávy od OÚ nebo k průtahu došlo z důvodu přemístění odsouzeného do jiné věznice po podání žádosti o podmíněné propuštění. Vždy řádně a včas po jejich vyžádání byla soudům doručena hodnocení chování odsouzeného zpracovaná Vězeňskou službou ČR a opisy z evidence rejstříku trestů.

Jak již bylo shora uvedeno za účelem doplnění dokazování bylo veřejné zasedání odročeno pouze v 7 případech. Překážky procesní povahy, které by bylo možno označit za důležité důvody, nebyly ve spisech zjištěny.

²¹ ŠÁMAL, P., KRÁL, V., BAXA, J., PÚRY, F., Trestní řád. Komentář II. Díl. 4. Doplněné a přepracované vydání 2002: C.H.BECK, s. 1951

Podle stanoviska pléna Ústavního soudu ČR ze dne 17. 2. 1998, sp.zn. Pl. ÚS st. 6/98: „O zbytečné průtahy ve smyslu porušení ústavních zásad spravedlivého procesu....., půjde proto zpravidla jen tehdy, jestliže tyto průtahy in concreto vzniknou špatnou nebo nevhodnou organizací práce, za níž nese odpovědnost příslušný funkcionář soudu, nebo jsou založeny dostatečně a přesvědčivě zjištěnou liknavostí soudu (soudce) nebo podobnými okolnostmi spočívajícími při výkonu jurisdikce na jeho straně“.

Zbytečné průtahy ve smyslu uvedeného stanoviska ve fázi opatrování podkladů pro rozhodnutí zjištěny nebyly. Pro rychlost řízení však byl důležitý postup při vyžadování podkladů. Pokud se žádostí odsouzeného o podmíněné propuštění z výkonu trestu věznice současně předkládala i tzv. „rozsudková data“ nebo potřebné údaje byly uvedeny přímo v žádosti, mohl soud ihned potřebné podklady vyžádat a po jejich obdržení nařídit veřejné zasedání k projednání žádosti. Pokud tyto potřebné údaje musel nejdříve od věznice vyžadovat prodloužila se tím délka řízení a bylo již obtížné dodržet zákonem stanovenou třiceti denní pořádkovou lhůtu.

V některých případech délku řízení významně ovlivnila doba, která uplynula od doručení všech potřebných podkladů pro rozhodnutí do nařízení veřejného zasedání a doba od jeho nařízení do konání veřejného zasedání. Příčiny prodlení se ze spisů nepodařilo zjistit. Mohly to být objektivní příčiny (nemoc soudce, značné zatížení apod.), ale mohlo jít i o liknavost na straně soudů. Tak např. :

- žádost odsouzeného V. V. byla soudu doručena dne 9. 5. 2002, dne 5. 6. byla doručena poslední vyžádaná zpráva a veřejné zasedání bylo nařízeno dne 28. 6. na den 29. 7. 2002,
- potřebné podklady o odsouzeném J. K. byly soudu doručeny dne 28. 3. 2002 a veřejné zasedání bylo dne 12. 4. nařízeno na den 9. 5. 2002,
- žádost odsouzeného J. Ř. byla soudu doručena dne 3. 5. 2002, všechny podklady doručeny do 2. 7. a veřejné zasedání nařízeno dne 29. 8. až na den 4. 10. 2002,
- jako poslední doklad byl soudu doručen dne 12. 4. 2002 opis RT odsouzeného P. U. a veřejné zasedání bylo dne 18.4. nařízeno až na den 12. 6. 2002,
- všechny podklady k posouzení žádosti odsouzeného T. H. měl soud k dispozici dne 18. 10. 2001 a veřejné zasedání se konalo až dne 11. 1. 2002,
- poslední vyžádaný podklad k posouzení žádosti odsouzeného byl soudu doručen dne 18. 10. 2001 a veřejné zasedání bylo nařízeno dne 3. 12. na den 11. 1. 2002,
- odsouzený L. D. zasílá soudu dotaz, zda obdržel jeho žádost o podmíněné propuštění a současně žádá soud, aby si vyžádal od věznice jeho hodnocení - všechny potřebné doklady byly doručeny soudu dne 18. 10. 2001 a veřejné zasedání se konalo až dne 11. 1. 2002,
- stejně urgoval vyřízení své žádosti odsouzený T. G., u něhož byly i podklady pozdě vyžádány a po jejich doručení dne 3. 1. 2002 bylo veřejné zasedání nařízeno na den 22. 2. 2002,
- v tomto případě vyřízení žádosti odsouzeného ze dne 15. 11. 2001 urgoval obhájce dne 20. 2. 2002 - již koncem ledna byly shromážděny potřebné podklady a veřejné zasedání bylo konáno až dne 22. 3. 2002,
- veřejné zasedání konané v trestní věci odsouzeného P. F. dne 5. 3. 2002 mohlo být provedeno o 4 měsíce dříve.

Ve všech uvedených případech byla zákonná pořádková lhůta, stanovená pro celé řízení, vyčerpána dobou mezi datem zkompletování všech podkladů pro rozhodnutí a konáním veřejného zasedání k projednání žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění, někdy pouze dobou mezi nařízením a konáním veřejného zasedání. Stačilo přitom věc řádně sledovat a včas, s ohledem na pětidenní lhůtu k přípravě (§ 233 odst. 2 TrŘ), nařídit veřejné zasedání. Lze jen dodat, že většina zadokumentovaných případů pochází od dvou zkoumaných okresních soudů.

6.5. Postup soudů po právní moci usnesení o podmíněném propuštění s dohledem, sledování podmíněně propuštěného ve zkušební době a v průběhu dohledu

Postup soudů, který následuje jakmile se stane vykonatelným rozhodnutí o podmíněném propuštění s dohledem, sledování podmíněně propuštěného ve zkušební době a v průběhu uloženého dohledu, a při rozhodování o tom, zda se podmíněně propuštěný osvědčil, nebo zda se zbytek trestu odnětí svobody vykoná, upravují vedle ustanovení trestního řádu Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. 12. 2001, č.j. 505/2001-Org., kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy (č. 1/2002 SIS) a také vyhláška MS ČR č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů a také zákon č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících, ve znění pozdějších zákonů.

Podle § 65 odst. 2 Instrukce MS č.j. 505/2001-Org. je povinen předseda senátu (samosoudce), který o podmíněném propuštění rozhodl, neprodleně věznicí nařídit, aby byl odsouzený ihned propuštěn na svobodu nebo dodán do výkonu soudem uloženého ochranného léčení nebo ochranné výchovy, pokud je to možné. K nařízení připojí opis rozhodnutí, případně upozorní, že rozhodnutí bude doručeno dodatečně. Současně s vrácením trestních spisů vyrozumí předseda senátu (samosoudce) o podmíněném propuštění též soud, který rozhodl ve věci v prvním stupni.

Ve spisech byly založeny **písemné příkazy** věznicím, aby na základě pravomocného usnesení soudu o podmíněném propuštění byl odsouzený ihned propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody. Příkazy k propuštění byly opatřeny kulatým razítkem soudu, podepsány předsedou senátu (samosoudcem) a datum jejich vydání se shodovalo s datem právní moci rozhodnutí. Po ukončení veřejného zasedání jsou předávány pracovníkům věznice, kteří odsouzené předvedli k jednání soudu. Pokud ve spisech takový příkaz založen nebyl, tak z „Hlášení změn“, kterým věznice sdělují soudům, že odsouzený byl z věznice propuštěn na svobodu jsme zjistili, že tento úkon byl realizován vždy v den nabytí právní moci soudního rozhodnutí. Jeden předseda senátu následující den po vydání příkazu k propuštění ještě telefonicky ověřoval propuštění odsouzeného z věznice a obsah telefonického sdělení zaznamenal ve spise.

Splnění požadavku **informovat** o podmíněném propuštění **soud, který rozhodl ve věci v prvním stupni**, je zajištěno pokynem předsedy senátu kanceláři k vrácení zapůjčených trestních spisů spolu s usnesením. Např.: „*Usnesení čl. 20 založ do spisu KS ... sp.zn. 30 T 2/97 a vrat'*“. Pokud procesnímu soudu byl zapůjčen pouze opis soudního rozhodnutí, je dán kanceláři samostatný pokyn k odeslání usnesení o podmíněném propuštění. Stejně je dán pokyn k zaslání usnesení věznicí, pokud nebylo předáno po ukončení veřejného zasedání, a

příslušnému Okresnímu státnímu zastupitelství. Jeden okresní soud dával pokyn k zaslání usnesení i Policii ČR, která působí v místě bydliště podmíněně propuštěného.

Ve všech případech byla splněna i povinnost pověřeného pracovníka soudu, který rozhodoval o podmíněném propuštění v prvním stupni, **vyrozumět o rozhodnutí Rejstřík trestů** s uvedením dne, kdy zkušební doba končí (§ 65 odst. 3 Instrukce MS č.j. 505/2001- Org.). Kanceláři je dáván pokyn k vyrozumění Rejstříku trestů vz. 160 kc.ř.

Soud je povinen sledovat soustavně chování podmíněně propuštěného ve zkušební době a **pokud byl stanoven dohled vždy sledováním pověřit středisko Probační a mediační služby** (§ 331 odst. 5 a § 330a odst. 1 TrŘ a shodně § 66 odst. 1 uvedené Instrukce MS). Opatření směřující k výkonu dohledu probačním úředníkem činí předseda senátu soudu prvního stupně. Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, v ustanovení § 4 odst. 7 předpokládá, že úředníci Probační a mediační služby provádí úkony probace a mediace zásadně na pokyn orgánů činných v trestním řízení.

Pokyn soudu k provádění výkonu dohledu je podle obsahu spisů realizován písemným pokynem předsedy senátu kanceláři, aby příslušnému středisku Probační a mediační služby odeslala pravomocné usnesení o podmíněném propuštění. U 4 podmíněně propuštěných bylo středisko Probační a mediační služby pověřeno jejich sledováním, ale nezaznamenali jsme současně i pokyn k odeslání usnesení a u 2 nebyl zaznamenán ani pokyn a ani jiný způsob pověření. U 60 podmíněně propuštěných bylo vedle pokynu ve spisech založeno písemné „Pověření k výkonu probační činnosti“ (K.ř. č. 151 - pověření PMS k výkonu obligatorních probačních činností) nebo písemné sdělení středisku Probační a mediační služby, kde je uvedeno, že nad podmíněně propuštěným byl vysloven dohled, dále konec zkušební doby, lhůta k podávání zpráv a žádost o neodkladné sdělení všech poznatků, které by mohly vést k nařízení výkonu zbývajících částí trestu.

Některé soudy sdělují střediskům Probační a mediační služby i další informace potřebné pro výkon dohledu. V 15 případech byl vedle usnesení o podmíněném propuštění z výkonu trestu připojen i rozsudek (trestní příkaz) soudu prvního stupně, jímž byl uložen vykonávaný trest, někdy i rozhodnutí odvolacího soudu, opis rejstříku trestů, a v jednom případě hlášení o propuštění odsouzeného z výkonu trestu. Dále soudy střediskům sdělovaly, kde se podmíněně propuštěný bude zdržovat, výši škody způsobené trestným činem, kterou je povinen uhradit, kontakt na konkrétního sociálního pracovníka apod. Všechny tyto informace jsou pro probační úředníky důležité k tomu, aby výkon dohledu mohl být co nejdříve realizován a aby byl správně zaměřen (vytváření probačních programů). Např. rozsudek a jeho odůvodnění obsahuje řadu informací o odsouzeném a jeho osobních poměrech, jeho zdravotním stavu (znalecká zkoumání), spáchaném skutku a přístupu odsouzeného k trestné činnosti, opis trestního rejstříku poskytuje informace o kriminální minulosti podmíněně propuštěného, zaměření jeho dřívější trestné činnosti, ukládaných trestech a jejich výkonech.

V některých případech probační úředníci sami vyžadovali od soudů tyto informace, pokud jim nebyly poskytnuty, např. zaslání soudních rozhodnutí, specifikaci výše škody, sdělení místa pobytu podmíněně propuštěného nebo žádali o pomoc při pátrání po jeho pobytu.

V ustanovení § 26b odst. 3 TrZ je stanovena **informační povinnost probačního úředníka ve vztahu k soudu**, který uložil dohled tak, že probační úředník je povinen informovat předsedu senátu o průběhu výkonu dohledu, plnění přiměřených omezení a

povinností a o poměrech pachatele. Toto ustanovení dále vymezuje lhůtu pro podávání zpráv nejméně jednou za 6 měsíců. Uvedený zákonný limit platí pro probačního úředníka pokud není stanovena jiná lhůta. Zákon zde předpokládá možnost odchylky, stanovené předsedou senátu, v prodloužení nebo ve zkrácení uvedené lhůty.

Pokud bylo probačnímu úředníkovi zasláno „Pověření k výkonu probační činnosti“ je v předtisku o povinnosti k podání zprávy o průběhu dohledu doplňována zákonná 6-ti měsíční lhůta. Tato lhůta byla někdy uváděna i v pokynech kanceláři k odeslání usnesení o podmíněném propuštění středisku Probační a mediační služby. Jiné lhůty předsedy senátů nebyly stanoveny. Pouze u jednoho odsouzeného předseda senátu připustil možnost prodloužení zákonem stanovené lhůty tak, že středisku Probační a mediační služby uložil: „Zprávy zasílejte v zákonné lhůtě, nejpozději jednou za rok“ a u dalšího stanovil konkrétní půlroční termíny k podávání zpráv (9. 10. 2003 a 9. 4. 2004).

Dohled se stanoví na celou délku zkušební doby a začíná stejně jako běh zkušební doby, tedy dnem následujícím po skutečném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody (§ 89 odst. 15 TrZ). Je proto nezbytné, aby příslušná střediska Probační a mediační služby byla soudem včas vyzooměna o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody a o pověření výkonem dohledu tak, aby jeho výkon mohl být započat co nejdříve po propuštění odsouzeného na svobodu. Sledovali jsme proto i dobu (v počtu dnů), která uplynula od propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody do pověření příslušného střediska Probační a mediační služby výkonem stanoveného dohledu (odeslání pokynu nebo usnesení soudem).

Podle razítka bylo pověření s dalšími materiály kanceláři soudu odesláno :

do 10 dnů	82 pověření	49,1 %
do 14 dnů	24	14,3 %
do 20 dnů	16	9,6 %
do 30 dnů	18	10,8 %
do 40 dnů	10	6,0 %
do 50 dnů	7	4,2 %
nad 50 dnů	6	3,6 %
nezjištěno	4	2,4 %
CELKEM	167 pověření	100,0 %

Téměř polovina pověření k výkonu dohledu byla soudy odeslána střediskům Probační a mediační služby ve lhůtě do 10 dnů a pouze 16,2 % v době delší než jeden měsíc. K prodlení v odeslání pověření docházelo především v činnosti kanceláři soudů. Tak např. k pověření odeslanému kanceláři za 58 dnů dal pokyn předseda senátu za 2 dny od propuštění odsouzeného z výkonu trestu, k pověření odeslanému za 57 dnů dal pokyn za 5 dnů, k pověření odeslanému za 52 dnů dal pokyn za 2 dny atd.

Rozhodnutí o propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je podmíněné a může být i před uplynutím zkušební doby rozhodnuto, že podmíněně propuštěný **zbytek trestu vykoná** (§ 64 odst. 1 TrZ a § 332 odst. 1 TrŘ). O tom, zda se podmíněně propuštěný osvědčil nebo zda se zbytek trestu vykoná, rozhoduje soud ve veřejném zasedání usnesením. Uvedený zbytek trestu odsouzený začne vykonávat bez zvláštního výroku soudu v tom typu věznice, ze kterého byl podmíněně propuštěn.

Ze 167 podmíněně propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody byl pouze u jednoho nařízen výkon zbytku trestu :

Odsouzený M. S. byl usnesením soudu ze dne 21. 6. 2002 podle § 61 odst. 1 písm. a) TrZ podmíněně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody v trvání 12 měsíců. Podle § 63 odst. 1 TrZ byla stanovena zkušební doba na 2 roky a zároveň byl nad odsouzeným vysloven dohled. Usnesením ze dne 1. 8. 2002 bylo podle § 64 odst. 1 TrZ rozhodnuto, že podmíněně propuštěný M. S. zbytek trestu odnětí svobody vykoná (104 dnů). Odsouzený si proti tomuto usnesení stížnost nepodal. Důvodem nařízení výkonu zbytku trestu odnětí svobody bylo další pravomocné odsouzení M. S. ze dne 12. 7. 2002 k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 2 měsíců, s výkonem ve věznici s dozorem, za trestný čin krádeže podle § 247 odst. 1 písm. e) TrZ. Středisku Probační a mediační služby bylo až 10. 10. 2002 sděleno, že dohled již není nutno vykonávat vzhledem k nařízenému výkonu zbytku trestu odnětí svobody.

Z tohoto zjištění nelze činit žádné obecnější závěry o tom, že by se naplnila příznivá prognóza soudů, že odsouzení po propuštění z výkonu trestu povedou na svobodě řádný život a že tu není příliš vysoké riziko recidivy, jak to vyžaduje jeden ze základních předpokladů podmíněného propuštění uvedený v ustanovení § 61 odst. 1 TrZ. V době zkoumání trestních spisů uběhla velmi krátká doba od rozhodnutí soudů o podmíněném propuštění s dohledem a ani zkušební doba stanovená v její nejkratší zákonné výměře ještě nemohla uplynout. Z toho důvodu ani nemohlo být podle § 64 odst. 1 TrZ vysloveno, že se podmíněně propuštěný ve zkušební době **osvědčil**.

Teprve komplexní vyhodnocení chování podmíněně propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody po uplynutí celé zkušební doby a po výkonu celého dohledu umožní učinit objektivní závěry o vhodnosti zvoleného postupu a účinnosti uložených opatření.

Přesto i v této poměrně krátké době trvání zkušební doby a dohledu docházely soudům **signály o závadách v chování** podmíněně propuštěných. Tak např.:

Středisko Probační a mediační služby přípisem ze dne 24. 7. 2002 okresnímu soudu sděluje, že podmíněně propuštěný P. O. byl přijat do evidence probačního úředníka dne 25. 4. 2002. Na předvolání se k projednání podmínek dohledu nedostavil a z nabízených čtyř termínů nevyužil ani jediný. V prvním případě se omluvil a poté již o sobě nepodal žádnou zprávu. Na tuto informaci správně reagovala předsedkyně senátu příslušného soudu, když již 6. 8. 2002 dopisem důrazně upozornila podmíněně propuštěného P. O. na jeho povinnosti plynoucí z dohledu i na důsledky, které pro něho bude znamenat další zpráva probačního úředníka, že se k nařízeným jednáním nadále nedostavuje (neprodlené nařízení veřejného zasedání za účelem rozhodnutí o výkonu zbytku trestu odnětí svobody, ze kterého byl podmíněně propuštěn).

V další trestní věci byl V. S. podmíněně propuštěn z výkonu trestu dne 21. 1. 2002. Dopisem ze dne 22. 7. 2002 bývalá manželka E. S. okresnímu soudu sděluje, že podmíněně propuštěný neplní vyživovací povinnost na svého syna, od 5. 8. 1998 nezaplatil ani jednu částku, která činí 900,- Kč měsíčně, a dluží již celkem 42.300,- Kč. Na tuto podstatnou informaci předseda senátu nereagoval a spis dal na lhůtu : 1/2003.

Ve spisech byly zaznamenány i další podstatné informace pro posouzení chování podmíněně propuštěného ve zkušební době a výkonu dohledu:

- Odsouzený Z. Č. byl z výkonu trestu odnětí svobody podmíněně propuštěn dne 3. 4. 2002. Zkušební doba byla stanovena na 6 roků a současně byl vysloven dohled. Již dne 10. 4. 2002 spáchal trestný čin krádeže podle § 247 odst. 1 písm. a), d) TrZ a byl mu pravomocně uložena trest obecně prospěšných prací ve výměře 360 hodin. Dne 16. 5. 2002 se dopustil trestného činu výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ a byl pravomocně odsouzen k souhrnnému trestu obecně prospěšných prací ve výměře 400 hodin.
- Středisko Probační a mediační služby okresnímu soudu přípisem ze dne 14. 11. 2002 sděluje, že 2 schůzky u PMS se konaly ve dnech 25. 2. a 24. 4. 2002 a poté se již podmíněně propuštěný nedostavoval. Podle sdělení příbuzných podmíněně propuštěný v zaměstnání podal výpověď a pohybuje se mezi bezdomovci. Tyto skutečnosti byly dány soudu na vědomí s tím, že probační dohled za těchto podmínek nelze náležitě vykonávat. Obdobné informace byly soudům podány i o dalších dvou podmíněně propuštěných.

V těchto případech šlo o informace nové, které byly soudům sděleny krátce před tím než nám byly spisy PP zapůjčeny a proto zatím na ně nebylo z jejich strany reagováno.

Soud, který rozhodl o podmíněném propuštění, **sleduje soustavně chování podmíněně propuštěného ve zkušební době.** Pověřený pracovník soudu, který rozhodoval v prvním stupni, vyžaduje ve lhůtách stanovených předsedou senátu (samosoudcem), **nejméně jedenkrát za šest měsíců**, opis rejstříku trestů a další podklady nutné k posouzení života odsouzeného, dodržování přiměřených omezení a přiměřených povinností a snahu nahradit škodu způsobenou trestným činem. Výkonem kontroly nad chováním podmíněně propuštěného, kterému byla zároveň uložena přiměřená omezení, může pověřit středisko Probační a mediační služby, vždy ho pověří, pokud bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění s dohledem (§ 66 odst. 1, 2 a obdobě § 64 Instrukce MS č.j. 505/2001-Org).

Důvodem k rozhodnutí o neosvědčení podmíněně propuštěného, vedle odmítání podrobit se uloženému dohledu a zaviněného neplnění povinností z něho vyplývajících, může být nevedení řádného života ve zkušební době a nerespektování přiměřených omezení a povinností, pokud byly soudem uloženy. Je tedy třeba současně sledovat chování podmíněně propuštěného ve zkušební době, konkrétní příkazy a zákazy, které byly uloženy v rámci přiměřených omezení a povinností a současně kontrolovat i výkon stanoveného dohledu.

Jak již bylo shora uvedeno, sledováním výkonu dohledu stanoveného při podmíněném propuštění bylo u všech podmíněně propuštěných pověřeno středisko Probační a mediační služby. Ve spisech však nebylo zaznamenáno výslovné pověření střediska Probační a mediační služby kontrolou nad chováním podmíněně propuštěného, kterému byla uložena přiměřená omezení a povinnosti. Kontrolu jejich dodržování a plnění by měly tedy měly sledovat soudy, které rozhodly o podmíněném propuštění.

K plnění těchto kontrolních povinností přistupovaly soudy ve zkoumaných případech v zásadě dvojím způsobem, a to jak ve vztahu k výkonu nařízeného dohledu, tak i ve vztahu ke kontrole chování podmíněně propuštěného ve zkušební lhůtě. Tento závěr lze učinit jednak ze lhůt stanovených předsedy senátů k předložení spisů ke kontrole a z opatření, která učinili ke sledování chování podmíněně propuštěného.

U 57 (34,1 %) podmíněně propuštěných z výkonu trestu stanovil předseda senátu lhůtu k předložení spisu PP až na konec celé zkušební doby (byla vyznačena i na obale spisu).

V těchto případech se zřejmě spoléhal, že pověřený pracovník soudu bude sám provádět úkony nutné k posouzení způsobu života podmíněně propuštěného tak, jak jsou uvedeny v ustanoveních § 66 odst. 2 a § 64 odst. 2 Instrukce MS č.j. 505/2001-Org. (vyžadovat opis RT, zprávy z místa bydliště, náhrada škody apod.), a jeho činnost není nutno kontrolovat. V uvedeném ustanovení je však stanoveno, že zprávy jsou vyžadovány ve lhůtách stanovených předsedou senátu (samosoudcem), nejméně jedenkrát za šest měsíců.

Stanovení přiměřené lhůty vyžaduje i kontrola výkonu nařízeného dohledu, protože ne vždy střediska Probační a mediační služby plní včas a řádně svoji zprávovou povinnost vůči soudům (§ 26b odst. 3 TrZ). Výkon dohledu je prováděn podle místa pobytu podmíněně propuštěného na celém území ČR, tedy i mimo místní působnost soudu, který o podmíněném propuštění rozhodl. Nelze se tedy spoléhat na to, že bez kontroly budou příslušná střediska Probační a mediační služby řádně plnit své povinnosti vyplývající pro ně z pověření výkonem uloženého dohledu, když soud ani neví, jak důsledně v jiných okresech tato střediska plní svěřené úkoly.

U dalších 50 (29,9 %) podmíněně propuštěných stanovil předseda senátu lhůtu půl roku k předložení spisu PP, většinou s poznámkou „na dotazy“. Uvedený postup je v souladu se shora uvedenými ustanoveními interních předpisů MS ČR. Po předložení spisů v uvedené lhůtě byly v některých spisech předsedy senátů dány pokyny k vyžádání opisu RT, zpráv od Police ČR, OÚ i urgencye středisek Probační a mediační služby k podání zpráv o průběhu dohledu.

U 48 (28,7 %) podmíněně propuštěných byly vyznačeny jednoroční lhůty, u dvou lhůty dvouleté a u zbývajících 10 se tento údaj nepodařilo ze spisů zjistit. V některých případech byl předepsán kalendář jednoročních lhůt až do konce zkušební doby. Vzhledem k tomu, že takto stanovené lhůty se v době zkoumání ještě nemohly naplnit, nebyl ve spisech zaznamenán žádný úkon předsedy senátu směřující ke kontrole chování podmíněně propuštěných ve zkušební lhůtě nebo v průběhu výkonu stanoveného dohledu. Ve spisech nebyly založeny ani zprávy o chování podmíněně propuštěného a opisy RT, které by vyžádal pověřený pracovník soudu po uplynutí 6 měsíců běhu zkušební doby.

6.6. Poznatky o osobách podmíněně propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody a o jejich trestné činnosti

Při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je třeba, aby soud zjišťoval všechny okolnosti související s osobou odsouzeného, celý jeho dosavadní život a jeho trestnou činnost. Závažnost spáchaného trestného činu a předchozí recidiva má vliv na hodnocení stupně nápravy odsouzeného a prognózy jeho dalšího chování. Proto jsme naše šetření zaměřili i na shromáždění základních poznatků o osobách podmíněně propuštěných a o jejich trestné činnosti, které byly z materiálů obsažených v PP spisech zjistitelné.

Mezi 167 podmíněně propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody byly pouze 2 ženy, 4 byli odsouzeni jako mladiství a další 2 byli státními občany jiné země s trvalým pobytem v ČR. Jeden byl občanem SR a další měl uvedenu národnost albánskou a státní příslušnost Jugoslávie.

Věková struktura v době rozhodování o podmíněném propuštění:

15 - 18	1	0,6 %
18 - 19	2	1,2 %
19 - 21	17	10,2 %
21 - 30	78	46,7 %
30 - 40	49	29,3 %
40 - 50	18	10,8 %
50 - 60	2	1,2 %

Stejně jako u osob odsouzených i u podmíněně propuštěných převládají osoby mladších věkových skupin. Délkou vykonaného trestu se mladiství i další odsouzení v době podmíněného propuštění posunuli do vyšších věkových skupin. Stejně jako u osob odsouzených i u propuštěných s přibývajícím věkem výrazně klesají jejich počty.

Podle **socioprofesionního zařazení** v době spáchání trestné činnosti bylo nejvíce osob zaměstnáno v dělnických profesích (37,1 %), dále nezaměstnaných (32,9 %) a podnikatelů (6,6 %). Dva byli důchodci a jedna žena v domácnosti. Většina podmíněně propuštěných uváděla, že po propuštění z výkonu trestu budou mít možnost nastoupit do zaměstnání a v některých případech tato možnost byla i doložena písemnými přísliby bývalých nebo nastávajících zaměstnavatelů.

Podle **rodinného stavu** v době rozhodování o podmíněném propuštění bylo 59,3 % osob svobodných, 18,6 % ženatých (obě ženy vdané), 18,0 % rozvedených a u 4,2 % jsme rodinný stav nezjistili. Podle zpráv i výpovědí se všichni ženatí mohli vrátit ke svým rodinám a ani u dalších nebylo zjištěno, že by jejich příbuzní, pokud s nimi před nástupem výkonu trestu žili, jejich návrat a přijetí do svých domácností vylučovali. Bezdětných bylo 63,5 %, rodičem 1 nezaopatřeného dítěte bylo 16,8 %, 2 dětí 9,6 % a 3 dětí 6,0 % z podmíněně propuštěných.

Zdravotní potíže, které odsouzené omezovaly ve výkonu trestu odnětí svobody, byly uvedeny v hodnoceních věznic u 5 podmíněně propuštěných.

Významným faktorem pro posouzení osoby odsouzeného a možností jeho nápravy je jeho kriminální minulost - **recidiva** :

netrestán	32	19,2 %
trestán	134	80,2 %
ZNR dle § 41 TrZ	1	0,6 %

Počet předchozích odsouzení (bez odsouzení z něhož byly vykonávány tresty odnětí svobody) :

počet	osoby PP	%
1	35	21,0
2	37	22,2
3	32	19,2
4	12	7,2
5	8	4,8
6	8	4,8
7	1	0,6
10	2	1,2
CELKEM	135	100,0

Předchozí odsouzení ve zkoumaných případech velmi výrazně ovlivnila druh a výměru uložených trestů. Tato odsouzení a u mnohých ani opakovaný výkon uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody neměly na pachatele ve sledovaných případech potřebný vliv a nevedly k jejich nápravě. U osob netrestaných soudy při volbě trestu odnětí svobody přihlédly především k vysokému stupni nebezpečnosti trestného činu pro společnost. Např. netrestanému mladistvému M. T., který byl uznán vinným pokusem trestného činu vraždy podle § 8 odst. 1 k § 219 odst. 1 TrZ, byl uložen trest odnětí svobody v trvání 5 roků, pro jehož výkon byl podle § 39a odst. 3 TrZ zařazen do věznice s dozorem který podle § 81 odst. 1 TrZ měl vykonat odděleně od ostatních odsouzených ve zvláštní věznici či oddělení.

Z odůvodnění soudních rozhodnutí bylo zjištěno, že u 107 podmíněně propuštěných bylo jejich předchozí odsouzení soudy hodnoceno jako **přítěžující okolnost recidivy podle § 34 písm. j) TrZ**. Výrazná byla recidiva stejnorodá (druhová) i recidiva speciální, zejména u majetkové trestné činnosti.

Ve zkušební době stanovené při podmíněném odsouzení se trestné činnosti dopustilo 33 podmíněně propuštěných a jeden z nich ve zkušební době stanovené při podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Dalších 13 podmíněně propuštěných se trestné činnosti dopustilo ve zkušební době stanovené při předchozím podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, jeden dokonce ve dvou těchto lhůtách. I v těchto případech evidentního selhání výchovného působení předchozích podmíněných trestů odnětí svobody a podmíněných propuštění daly soudy odsouzeným, vykonávajícím tresty odnětí svobody nebo jejich zbytky, svými rozhodnutími další možnost prokázat dobrou vůli k polepšení. K závěrům o příznivých prognózách jejich dalšího chování došly zřejmě na základě jiných důležitých skutečností, které považovaly pro své rozhodnutí za podstatnější. Kontrolu chování, ale i pomoc těmto podmíněně propuštěným správně soudy posílily stanovením dohledu.

Mezi podmíněně propuštěnými byl i soudem označený **zvlášť nebezpečný recidivista** ve smyslu § 41 písm. a, b) TrZ (podle dřívější zákonné úpravy ZNR) ve vztahu k rozsáhlé majetkové trestné činnosti i k trestnému činu vraždy podle § 219 TrZ. Původně uložený nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 25 roků mu byl amnestií zmírněn na 23 roků a 9 měsíců.

Ze spisů bylo zjištěno, že z výkonu trestu odnětí svobody byli podmíněně propuštěni odsouzení, kteří vykonávali tresty uložené jim za skutky **právně posouzené jako trestné činy** (vždy nejzávažnější trestný čin i v případě více současně vykonávaných trestů) zařazené podle jednotlivých hlav zvláštní části trestního zákona takto :

Hlava TrZ	Chráněný objekt	počet	%
II.	tr.činy hospodářské	2	1,2
III.	tr.činy proti pořádku ve věcech veřejných	2	1,2
IV.	tr.činy obecně nebezpečné	9	5,4
V.	tr. činy hrubě narušující občanské soužití	8	4,8
VI.	tr.činy proti rodině a mládeži	15	9,0
VII.	tr.činy proti životu a zdraví	11	6,0
VIII.	tr.činy proti svobodě a lidské důstojnosti	49	29,3
IX.	tr.činy proti majetku	69	41,3
XII.	tr.činy vojenské	2	1,2

Po subjektivní stránce byly z hlavních trestných činů pouze 3 spáchány nedbalostně - 2x trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 odst. 1 TrZ, který byl jako nedbalostní označen v právní větě rozsudku a trestný čin ublížení na zdraví podle § 224 odst. 1, 2 TrZ). Nejvíce podmíněně propuštěných vykonávalo tresty odnětí svobody uložené za majetkové trestné činy a jejich počet odpovídá statistickým údajům o celkovém počtu osob odsouzených za tuto trestnou činnost. Další velmi početnou skupinu tvořily tresty odnětí svobody vykonávané podmíněně propuštěnými za trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti, s výrazným podílem trestných činů loupeže podle § 234 TrZ a porušování domovní svobody podle § 238 odst. 1, 2 TrZ, který byl též nejčastěji páchan v jednočinném souběhu s trestným činem krádeže.

Následkem trestných činů byla v 92 případech materiální škoda, a u trestných činů proti životu a zdraví ve 2 případech usmrcení, v 8 těžká újma a v 5 případech lehká újma na zdraví.

Nejvyšší škoda na majetku byla způsobena ve výši 4.231.500,- Kč podvodným lákáním úvěrů od peněžních ústavů (§ 250 odst. 1, 4 TrZ).

V době spáchání trestného činu bylo 12 podmíněně propuštěných **pod vlivem alkoholu** a dalších 14 se trestné činnosti dopustilo pod vlivem nebo v souvislosti s požíváním jiné návykové látky (marihuana, pervitin, methamphetamin, heroin).

Podmíněně propuštění **vykonávali tresty** odnětí svobody nebo jejich zbytky v trvání : do 1 roku - 47 trestů, do 2 roků - 48, do 3 roků - 20, do 4 roků - 20, do 5 roků - 11, do 6 roků - 9, do 7 roků 4 a do 8 roků 4 tresty. Dále jim byly uloženy tresty v trvání 10, 12, 13 a 25 roků. Jsou zde uvedeny i nařízené tresty odnětí svobody původně podmíněně odložené, zbytky trestů, jejichž výkon byl nařízen osobám podmíněně propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody a dva tresty obecně prospěšné práce přeměněné v tresty odnětí svobody (jejich zbytky). Někteří podmíněně propuštěni současně vykonávali 2 a více uložených trestů, ale do uvedeného přehledu byl zahrnut pouze nejpřísnější z nich. Poměrně vysoký počet vykonávaných krátkodobých trestů odnětí svobody v trvání do jednoho roku ovlivnily nařízené zbytky trestů u odsouzených dříve z výkonu trestu podmíněně propuštěných a

přeměna obecně prospěšných prací. Ženy vykonávaly tresty odnětí svobody v trvání 12 roků a 3 roky, mladiství v trvání 3 roky a 3 měs., 18 měs., 11 měs. a 6 měs., které jim byly uloženy za použití ustanovení § 79 odst. 1 TrZ.

Neoddělitelnou součástí výroku rozhodnutí o uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody je vždy rozhodnutí o zařazení odsouzeného pro výkon trestu do konkrétního základního typu věznice (§ 39a TrZ). Pro výkon uvedených trestů odnětí svobody byli podmíněně propuštěni **zařazení diferencovaně do těchto typů věznic :**

do věznice s dohledem (§ 39a odst. 2 písm. a) TrZ)	1	0,6 %
do věznice s dozorem (§ 39a odst. 2 písm. b) TrZ)	92	55,1 %
do věznice s ostrahou (§ 39a odst. 2 písm. c) TrZ)	73	43,7 %
do věznice se zvýšenou ostrahou (§ 39a odst. 2 písm. d) TrZ)	1	0,6 %

U 7 podmíněně propuštěných soudy aplikovaly ustanovení § 39a odst. 3 TrZ, které umožňuje zařadit pachatele do jiného typu věznice, než do kterého má být zařazen podle odst. 2 tohoto ustanovení, pokud má soud za to, že se zřetelem na závažnost trestného činu a stupeň a povahu narušení pachatele, bude jeho náprava v jiném typu věznice lépe zaručena. Vždy šlo o zařazení do mírnějšího typu věznice.

Toto zařazení pro výkon trestu odnětí svobody platí pouze pro nástup a zahájení vlastního výkonu trestu odnětí svobody. Během výkonu trestu může soud rozhodnout o **přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu**, které se však od věznice, v níž až dosud odsouzený trest vykonává, může lišit o jeden stupeň (§ 39b odst. 1 TrZ). O přeřazení do věznice s mírnějším režimem rozhodne soud tehdy, jestliže chování odsouzeného a způsob, jakým plní své povinnosti, odůvodňují závěr, že přeřazení pachatele přispěje k dosažení účelu trestu.

Ve zkoumaných případech bylo u 34 (20, 4 %) podmíněně propuštěných v průběhu výkonu trestu odnětí svobody soudy rozhodnuto o jejich přeřazení do věznice s mírnějším režimem :

- z věznice se zvýšenou ostrahou do věznice s ostrahou byl přeřazen 1 odsouzený
- z věznice s ostrahou do věznice s dozorem bylo přeřazeno 26 odsouzených
- z věznice s dozorem do věznice s dohledem 7 odsouzených

Vysoký počet odsouzených recidivistů předurčil i jejich zařazení pro výkon trestu odnětí svobody převážně do věznic s přísnějším režimem a proto také u těchto osob možnosti jejich umístění do jiného typu věznice nebylo soudy příliš využíváno. Podmíněně propuštění však zvládli i zpřísněné podmínky výkonu trestu a mnozí v jeho průběhu svým chováním a vzorným plněním všech povinností přesvědčili soud, že jejich přeřazení do věznice s mírnějším režimem bude postačovat k dosažení účelu trestu. Přeřazení do mírnějšího typu věznice bylo v řadě soudních rozhodnutí hodnoceno jako důležité hledisko při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu.

Přeřazení odsouzeného do věznice s přísnějším režimem jsme nezaznamenali.

Byl zjištěn pouze jeden případ, kdy byla žádost odsouzeného M. R., podaná v průběhu výkonu trestu, o přeřazení z věznice s dozorem do věznice s dohledem zamítnuta. V odůvodnění usnesení předsedkyně senátu uvedla, že odsouzený sice plní stanovený program zacházení i další povinnosti a byl i kázeňsky odměněn, ale výkon trestu ve věznici s dohledem

je koncipován pro jiné pachatele. Odsouzený je speciálním recidivistou, páchal úmyslné trestné činy i ve zkušební době podmíněného odsouzení a ani po výkonech trestů ve věznici s dozorem v páchání trestné činnosti neustal. S ohledem na stupeň jeho narušení je třeba vůči němu uplatnit důraznější prostředky a výkon trestu ve věznici s dohledem by v případě odsouzeného svůj účel nesplnil. Odsouzený si proti tomuto usnesení stížnost nepodal.

Vedle trestů odnětí svobody byly podmíněně propuštěným uloženy i **další tresty**.

Zákaz činnosti podle § 49 odst. 1 TrZ byl uložen 18 podmíněně propuštěným, z toho 12 byl uložen zákaz řízení motorových vozidel a ve zbývajících případech zákaz činnosti ve vztahu k soukromému podnikání. Trest propadnutí věci byl uložen 16 podmíněně propuštěným, z toho 9 podle § 55 odst. 1 písm. a) TrZ, 4 podle písm. a, b), 2 podle písm. d) a 1 podle písm. b) uvedeného zákonného ustanovení. Převažovalo propadnutí věcí, které byly užity ke spáchání trestného činu, jako nástrojů použitých při vloupání, zbraní, zařízení na výrobu drog apod. Zákaz pobytu podle § 57a odst. 1 TrZ byl uložen 3 podmíněně propuštěným. Přes vysoký podíl odsouzených pro majetkové trestné činy, nebyla zaznamenána kumulace trestu odnětí svobody s trestem peněžitým.

Jedno z **ochranných opatření** uvedených v ustanovení § 71 odst. 1 TrZ uložily soudy 9 podmíněně propuštěným. Ochranné léčení podle § 72 TrZ bylo uloženo 6 z toho 2 x formou ústavní - sexuologické a protialkoholní a současně i protitoxikomanické a 4 x formou ambulantní - protitoxikomanické (2x), protialkoholní a protitoxikomanické, sexuologické a protialkoholní. Ze spisů nebylo zjištěno, že by předseda senátu věznici nařídil, aby byl podmíněně propuštěný orgány Vězeňské služby ČR dodán do výkonu soudem uloženého ochranného ústavního léčení (§ 65 odst. 2 Instrukce MS č.j. 505/2001-Org). Ochranné opatření zabránění věci podle § 73 Tr.Z bylo uloženo 3 podmíněně propuštěným.

Proti 84 (50,3 %) podmíněně propuštěným bylo vedeno původní trestní řízení jako **vazební**. Doba vykonaná ve vazbě se obligatorně započítá do doby výkonu trestu odnětí svobody, pokud trest byl uložen v tomtéž trestním řízení, v němž byl pachatel ve vazbě. Má vliv pro výpočet doby výkonu trestu, jako základní zákonné podmínky pro podmíněné propuštění (§ 61 odst. 1 a § 62 odst.1 a 2 TrZ). Zápočet vazby do trestu byl vždy uváděn věznicemi v údajích označených jako „rozsudková data“, někdy i v jimi zpracovaných hodnoceních o chování odsouzených. Podmíněně propuštěným byla do doby výkonu trestu započtena doba strávená ve vazbě od nejkratší v trvání 24 dnů (dále 37, 54, 55, 56 dnů) po nejdelší v trvání od 17. 9. 1994 do 15. 4. 1997. Více než 2 roky trvala vazba u 5 a déle než 1 rok u 11 podmíněně propuštěných. Délka vazby negativně ovlivňuje sledované řízení. Dlouhá vazba zkracuje dobu individuálního výchovného působení všech forem a metod zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody i jejich možnosti prokázat splnění podmínek pro podmíněné propuštění.

Z hlášení změn zasílaných věznicemi příslušným okresním soudům jsme nakonec zjišťovali i **délku podmíněně prominutého trestu odnětí svobody :**

prominutý trest	počet propuštěných	%
do 50 dnů	6	3,6
do 100 dnů	15	9,0
do 150 dnů	19	11,3
do 200 dnů	11	6,6
do 250 dnů	17	10,1
do 300 dnů	18	10,8
do 400 dnů	13	7,8
do 500 dnů	18	10,8
do 600 dnů	14	8,4
do 700 dnů	7	4,2
do 800 dnů	8	4,8
do 900 dnů	7	4,2
do 1000 dnů	2	1,2
nad 1000 dnů	12	7,2
CELKEM	167	100,0

Celkem bylo 167 podmíněně propuštěným s dohledem prominuto 68.321 dnů, a v průměru na jednoho 409 dnů.

Z vykonávaného trestu odnětí svobody bylo podmíněně prominuto nejméně 24, 28, 33, 42, 46 a 47 dnů. Více než dva roky před uplynutím uloženého trestu odnětí svobody bylo podmíněně propuštěno 36 odsouzených. Nejvíce bylo prominuto 2598 dnů J. L., který byl odsouzen jako zvlášť nebezpečný recidivista k trestu odnětí svobody v trvání 25 roků (amnestií sníženo na 23 roků a 9 měsíců) za trestný čin vraždy podle § 219 a § 41 písm. a, b) TrZ a další trestné činy (loupež, porušování domovní svobody a majetkové trestné činy). Z dalších vykonávaných trestů bylo prominuto 1532, 1430, 1389, 1263, 1163 dnů atd. Vzájemný vztah mezi délkou zkušební doby stanovené při podmíněném propuštění s dohledem a délkou prominutého trestu byl rozveden v předchozí části pojednávající o rozhodování soudů.

7. Názory expertů na problematiku institutu podmíněného propuštění

Expertní dotazníkové šetření jsme uskutečnili mezi soudci, sociálními pracovníky VS a probačními úředníky.

Dotazníkové šetření mezi pracovníky Vězeňské služby ČR bylo provedeno mezi **sociálními pracovníky VS**. Ve věznicích působí při práci s odsouzenými kromě sociálních pracovníků, také vychovatelé, pedagogové a psychologové. Z hlediska podmíněně propuštěných jsme se rozhodli provést dotazníkové šetření mezi sociálními pracovníky VS a to z důvodu jejich (podle našeho názoru) nejvyšší možné vazby na rodinné a sociální zázemí odsouzeného, jenž je pro propuštěného velice důležité. Šetření jsme provedli na školení sociálních pracovníků VS, kterého se zúčastnilo 51 pracovníků. Pro zajímavost uvádíme, že ve 32 českých věznicích působí celkem 116 sociálních pracovníků, znamená to tedy, že bylo dotazováno 44% všech sociálních pracovníků VS. Námi dotazovaní sociální pracovníci VS reprezentovali všechny české věznice.

Podle typu věznice působilo :

- 17 respondentů ve věznici s ostrahou,
- 16 ve věznici s dozorem,
- 11 ve věznici s dozorem a s ostrahou,
- 2 ve věznici s dohledem a s dozorem,
- 2 respondenti ve věznici s ostrahou a zvýšenou ostrahou,
- jeden respondent působil ve věznici s dohledem a s ostrahou,
- jeden ve věznici se zvýšenou ostrahou,
- jeden respondent ve věznici, kde jsou všechny typy věznice, podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti.

Dotazníkové šetření bylo uskutečněno **mezi soudci, kteří rozhodují o podmíněném propuštění** u 32 okresních soudů v ČR. Podle údajů od Vězeňské služby ČR rozhoduje o podmíněném propuštění u nás celkem 55 soudců. Tito soudci byli osloveni s žádostí o vyplnění dotazníků. Na dotazník odpovědělo celkem 43 soudců, tj. 78 % soudců, kteří o podmíněném propuštění rozhodují.

Dotazníkové šetření mezi **probačními úředníky** jsme realizovali na všech střediscích PMS (celkem na 76 střediscích PMS). Vedoucí střediska PMS byl požádán, aby předal dotazník k vyplnění probačnímu úředníkovi, který se zabývá probačními úkony, které jsou spojeny s institutem podmíněného propuštění. Jelikož střediska PMS v Praze, Brně a Plzni vykonávají a plní úkoly pro okresní, resp. obvodní soudy v těchto městech působících (celkem 15 soudů), bylo rozesláno celkem 86 dotazníků pro probační úředníky. Z těchto 86 dotazníků bylo 35 dotazníků v rozšířené podobě pro ta střediska PMS, v jejichž obvodu působnosti se nachází věznice (i když věznic je 32; na středisko PMS Plzeň a Brno byly zaslány 3, resp. 2 dotazníky). Návratnost u dotazníků pro PMS, kde se nenachází věznice byla 88 %, 51 dotazníků rozesláno a 45 vráceno. Návratnost u dotazníků pro PMS, kde se nachází věznice byla 68 %, 35 dotazníků rozesláno a 24 vráceno. Celkem se tedy od PMS z 86 rozeslaných dotazníků vrátilo 69, tj. 80 %.

7.1. Význam institutu podmíněného propuštění

Propuštění vězně je zkouškou toho, jak účinné byly vězeňské metody zacházení, jaké schopnosti a možnosti má probační služba, jak je společnost ochotná a schopná dostat svým povinnostem přispět k nápravě pachatele a konečně je i zkouškou pachatelovy adaptability. Propuštění vězně má značný význam pro společnost, pro vězně a jeho rodinu, pro celý proces výchovného působení ve vězení a na svobodě. Podmíněné propuštění je definováno v odborné literatuře jako komplex mimoústavního odborně prováděného výchovného působení na pachatele s cílem zajistit jeho úplnou rehabilitaci a společenskou readaptaci.

Podmíněné propuštění je u nás někdy mezi laickou veřejností a bohužel někdy i mezi justičními pracovníky chybně chápáno jako dobrodíní pro odsouzené a nikoli jako významný resocializační a výchovný prostředek

Institut podmíněného propuštění je významným projevem uplatňování zásady postupného uvolňování režimu odsouzených podle stupně jejich nápravy. Podmíněné propuštění vychází z myšlenky progresivního výkonu trestu. Možnost podmíněného propuštění ovlivňuje pozitivně vězeňskou atmosféru, dává vězňům perspektivu propuštění, stimuluje vězně k pozitivním aktivitám, paralyzuje některé negativní účinky vězeňského pobytu. Po propuštění umožňuje ovlivňovat proces návratu vězně do společnosti. Je ovšem nutno poznamenat, že výše zmíněné funkce je schopno podmíněné propuštění plnit pouze při jeho správné aplikaci a při kvalifikovaném přístupu zainteresovaných justičních orgánů.

V rámci dotazníkového šetření respondenti z řad soudců, probačních úředníků a sociálních pracovníků VS měli za úkol zhodnotit význam institutu podmíněného propuštění a to jednak z hlediska společnosti a jednak z hlediska odsouzeného.

Tabulky č. 3 a 4: Význam přisuzovaný institutu podmíněného propuštění (průměry odpovědí u každé položky na stupnici 1- velký význam až 5 - žádný význam)

a) z hlediska společnosti

	SP VS	SOUDCI	PMS
<i>výchova občanů - společnost dává svým občanům šanci</i>	2,39	2,74	2,10
<i>výchova občanů - společnost odměňuje pozitivní chování</i>	2,69	2,74	2,39
<i>jako prostředek k uvolnění kapacity věznic</i>	3,51	3,22	2,84
<i>vede k vhodnějšímu chování propuštěného na svobodě</i>	3,49	3,10	2,85
<i>jako prostředek zmírnění negativních následků pro sociální zázemí odsouzeného</i>	2,35	3,02	1,99

b) z hlediska odsouzeného

	SP VS	SOUDCI	PMS
<i>šance znovu se zařadit do společnosti</i>	2,31	2,42	1,96
<i>zkrácení působení vězeňské subkultury</i>	2,08	2,63	1,65
<i>motivace pro dobré chování ve věznici</i>	1,56	1,78	1,93
<i>motivace pro dobré chování na svobodě k dovršení převýchovy a resocializace</i>	3,38	2,95	2,65
<i>způsob oficiálního potvrzení snahy odsouzeného po nápravě</i>	2,92	2,69	2,73
<i>šance neztratit pozitivní sociální zázemí</i>	1,92	2,48	1,94

Všechny tři skupiny respondentů byly dotázány na význam, jaký přisuzují institutu podmíněného propuštění. Měli zhodnotit jeho význam jednak z hlediska potřeb společnosti a také z hlediska odsouzeného. Sociální pracovníci Vězeňské služby, soudci i probační úředníci z hlediska společnosti shodně přisuzovali nejvyšší význam následujícím aspektům podmíněného propuštění: je to prostředek zmírnění negativních následků pro sociální zázemí odsouzeného; představuje výchovu občanů - společnost dává svým občanům šanci a odměňuje jejich pozitivní chování. Zatímco u pracovníků PMS a VS je na prvním místě z hlediska významu PP zmírnění negativních následků pro sociální zázemí odsouzeného, soudci přikládají vyšší význam výchovnému působení podmíněného propuštění.

Při hodnocení významu podmíněného propuštění z hlediska odsouzeného se skupiny respondentů mírně lišily. Soudci a sociální pracovníci VS považují podmíněné propuštění především za pozitivní motivaci pro dobré chování odsouzeného ve věznici. Soudci dále z perspektivy odsouzeného vyzdvihují šanci znovu se zařadit do společnosti a neztratit tak pozitivní sociální zázemí. Podobně SP VS oceňují zachování pozitivního sociálního zázemí a také zkrácení působení vězeňské subkultury. Třetí skupina respondentů - probační úředníci považují právě zkrácení působení vězeňské subkultury z hlediska odsouzeného za nejvýznamnější, dále následuje již zmíněná motivace pro dobré chování ve věznici a šance neztratit pozitivní sociální zázemí.

Obecně platí, že jednotlivým aspektům podmíněného propuštění přisuzují nejvyšší význam probační úředníci, za nimi s odstupem následují sociální pracovníci Vězeňské služby a nejskeptičtější vůči pozitivům PP jsou soudci.

7.2. Účast nestátních subjektů na naplňování účelu trestu

Účelem trestu odnětí svobody je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vést jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti. Během výkonu trestu je odsouzený povinen podrobit se vnitřnímu řádu věznice a také účastnit se činností stanovených v programu zacházení, který se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Na naplňování účelu trestu se kromě pracovníků Vězeňské služby mohou podílet po dohodě s generálním ředitelem VS, případně ředitelem věznice, registrované církve a náboženské společnosti, zájmová sdružení občanů, nevládní organizace a další orgány a instituce.

Zástupci těchto orgánů a institucí mohou po dobu výkonu trestu udržovat s odsouzeným osobní styk, zajímat se o jeho chování a pomáhat mu při vytváření příznivých

podmínek pro jeho samostatný způsob života po propuštění z výkonu trestu. Požádali jsme proto sociální pracovníky VS, aby zhodnotili účast jednotlivých skupin nestátních subjektů na naplňování účelu trestu. Respondenti byli dotázáni jednak na rozsah jejich aktivit v příslušných věznicích (na škále 1-5: velká až malá aktivita působení) a také měli zhodnotit, nakolik tyto činnosti dle jejich názoru pomáhají při naplňování účelu trestu (škála 1-5: pozitivní až negativní).

Tabulka č. 5: Účast nestátních subjektů na naplňování účelu trestu podle sociálních pracovníků VS (průměrné hodnoty, škála 1-5)

	<i>pomoc při naplňování účelu trestu (1.pozitivní -5.negativní)</i>	<i>aktivita působení (1.velká-5.malá)</i>
<i>církev</i>	2,69	2,63
<i>náboženské společnosti</i>	3,06	3,18
<i>zájmová sdružení občanů</i>	3,28	4,00
<i>nevládní organizace</i>	2,84	3,30
<i>další orgány a instituce</i>	3,02	3,69

Tabulka č. 6: Pořadí nestátních subjektů od nejpozitivněji hodnocených a nejaktivnějších podle sociálních pracovníků VS

<i>pomoc při naplňování účelu trestu</i>	<i>aktivita působení</i>
<i>1. církev</i>	<i>1. církev</i>
<i>2. nevládní organizace</i>	<i>2. náboženské společnosti</i>
<i>3. další orgány a instituce</i>	<i>3. nevládní organizace</i>
<i>4. náboženské společnosti</i>	<i>4. další orgány a instituce</i>
<i>5. zájmová sdružení občanů</i>	<i>5. zájmová sdružení občanů</i>

Za nejaktivnější nestátní subjekty napomáhající při naplňování účelu trestu označili sociální pracovníci Vězeňské služby církve. Jejich činnost byla zároveň v porovnání s ostatními sledovanými skupinami subjektů hodnocena nejpozitivněji. Působení církví při práci s bývalými či současnými vězni je tedy z pohledu sociálních pracovníků nejrozsáhlejší i nejprospěšnější. Opačně jsou pak hodnocena zájmová sdružení občanů, jejichž činnost vyvíjenou v rámci věznic respondenti hodnotí nejnegativněji, což může být způsobeno také tím, že rozsah aktivit zájmových sdružení je zároveň nejmenší.

Nestátní subjekty se mohou na naplňování účelu výkonu trestu podílet různými formami. Církev a náboženské společnosti poskytují odsouzeným ve věznicích duchovní službu. Podle ustanovení § 71 vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (dále v textu řád výkonu trestu odnětí svobody) tak mohou činit zejména konáním bohoslužeb pro zájemce z řad odsouzených; individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům; vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů (biblické hodiny); zajišťováním duchovní a náboženské literatury; prováděním přednášek a besed, zejména s etickou tematikou, popřípadě koncertů hudebních skupin a jednotlivců; podílem na uplatňování speciálních výchovných a zájmových aktivit programů zacházení; podílem na

přípravě odsouzených k propuštění na svobodu a na sociální práci s odsouzenými a dalšími vhodnými formami přispívajícími k dosažení účelu výkonu trestu.

Podle výpovědí sociálních pracovníků VS duchovní služba církví a náboženských společností v praxi spočívá především v konání bohoslužeb a v možnosti individuálních rozhovorů s odsouzenými, kteří o to projeví zájem. Podílejí se ovšem také na organizování nejrůznějších kulturních a osvětových akcí, ať už se jedná o besedy s odsouzenými nebo o pořádání hudebních vystoupení a koncertů. Nejaktivnější v práci s vězni je Církev římskokatolická, jejíž zástupci docházejí do 56% věznic, následuje Náboženská společnost Svědkové Jehovovi - ti jsou aktivní ve 44% věznic. Silně zastoupeni jsou také evangelíci, kteří poskytují duchovní službu ve 34% věznic, a adventisté, působící ve čtvrtině věznic.

Zájmová sdružení občanů a nevládní organizace působící v souladu s řádem výkonu trestu odnětí svobody se mohou podílet na naplňování účelu výkonu trestu zejména těmito formami: individuálními návštěvami odsouzených; prováděním přednášek a besed, popřípadě koncertů hudebních skupin a jednotlivců; podílem na uplatňování speciálních výchovných a zájmových aktivit programů zacházení a podílem na přípravě odsouzených k propuštění na svobodu a na sociální práci s odsouzenými.

U nevládních organizací a zájmových sdružení občanů sociální pracovníci VS nejčastěji zdůrazňovali jejich materiální pomoc vězňům či podmíněně propuštěným a jejich aktivní účast na pořádání přednášek a besed (např. pro drogově závislé), na organizování koncertů a dalších kulturních vystoupení. Pozitivně také hodnotili pomoc nevládních organizací po podmíněném propuštění odsouzených, především zajištění ubytování, případně také asistenci při hledání zaměstnání. Sociální pracovníci také oceňují individuální návštěvy odsouzených a specifickou pomoc při řešení jejich aktuálních problémů - například pomoc při vyřizování českého občanství (do roku 1999 Poradna pro občanství pod ČHV, nyní Poradna pro občanství, občanská a lidská práva). Jednoznačně nejaktivnější nevládní organizací je Armáda spásy, která působí v 59% věznic. Do 31% českých věznic docházejí zástupci Naděje a v 28% věznic se na naplňování účelu trestu podílí Český helsinský výbor.

Tabulka č. 7: Účast konkrétních nestátních subjektů na naplňování účelu trestu podle sociálních pracovníků VS

CÍRKVE A NÁBOŽENSKÉ SPOLEČNOSTI:	absolutní počet věznic, v nichž působí	% věznic, v nichž působí
Církev římskokatolická (též uváděno Katolická církev)	18	56%
Náboženská společnost Svědkové Jehovovi	14	44%
„Evangelická církev,, - obecně	11	34%
Církev adventistů sedmého dne	8	25%
Pravoslavná církev v českých zemích	5	
Apoštolská církev	4	
Bratrská jednota baptistů	3	
Českobratrská církev evangelická	3	
Církev bratrská	1	
Církev československá husitská	1	
Diakonie-Broumov	1	
Gedeon	1	
Jednota Bratrská	1	
Křesťanské společenství víry 2000	1	
církev - obecně, nekonkretizováno	1	
obecně křesťanské církve	1	
NEVLÁDNÍ ORGANIZACE A ZÁJMOVÁ SDRUŽENÍ OBČANŮ:		
Armáda spásy	19	59%
Naděje	10	31%
ČHV - Český helsinský výbor	9	28%
Charita katolická, Charita (=Česká katolická charita)	4	
K-centrum	4	
Poradna pro občanství	3	
Podané ruce	2	
Červený kříž	2	
Spolek Šalamoun	2	
Lata	1	
Drop-in	1	
Protidrogová poradna Kladno	1	
Sananim	1	
Sdružení Šance Ostrava	1	

7.3. Podmínky pro realizaci programů zacházení

Program zacházení odsouzeného je základní formou pro naplnění účelu trestu. Program zacházení má podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody (zák. č. 169/1999 Sb.) formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného. Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným. Součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání a dále určení dalších náhradních aktivit, které směřují k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Podle podmínek a možností věznic jsou programy co nejvíce individualizovány.

Zajímá nás proto názor sociálních pracovníků VS na podmínky pro realizaci programů ve věznicích, kde působí. Ti měli hodnotit podmínky pro konkrétní aktivity na škále 1- 5 (velmi dobré až velmi špatné podmínky). Hodnotíme-li podmínky pro jednotlivé skupiny aktivit, ze srovnání nejlépe vycházejí činnosti označené jako „další aktivity“ (zahrnují sledování rozhlasu a televize, využívání knihovny apod.), následované „zájmovými aktivitami,.. V rámci sledovaných činností považují sociální pracovníci za nejhůřší podmínky pro realizaci vzdělávacích, ale také pracovních aktivit.

Tabulka č. 8: Podmínky ve věznicích pro skupiny aktivit podle sociálních pracovníků VS

+	1. další aktivity (sledování rozhlasu a TV, využívání knihovny apod.)
	2. zájmové aktivity (sportovní, kulturní, duchovní, rukodělné)
	3. speciální výchovné aktivity (sociálně právní poradenství, sebeobslužné aktivity apod.)
	4. oblast utváření vnějších vztahů (kontakt se soc.kurátorem, přerušení VT apod.)
	5. pracovní aktivity
-	6. vzdělávací aktivity

Z konkrétních aktivit jsou ve věznicích dle mínění sociálních pracovníků VS vytvořeny nejpříznivější podmínky pro již zmíněné sledování rozhlasu a televize, pro využívání možností vězeňské knihovny a pro sociálně právní poradenství. Naopak špatné podmínky má vzdělávání organizované a realizované učilištěm, zaměstnávání v rámci vlastní výroby a realizace nestandardních návštěv.

Tabulka č. 9: Podmínky ve věznici pro realizaci programu zacházení s osobami odsouzenými k výkonu nepodmíněného trestu (hodnoceno sociálními pracovníky VS na škále 1- velmi dobré až 5 - velmi špatné)

pořadí	AKTIVITY	průměr
1	<i>sledování rozhlasu a televize</i>	1,22
2	<i>využívání knihovny věznice</i>	1,33
3	<i>sociálně právní poradenství</i>	1,47
4	<i>kontakt se sociálním kurátorem</i>	1,55
5	<i>odběr tisku, knih a publikací</i>	1,65
6	<i>sportovní aktivity</i>	1,67
7	<i>práce k zajištění provozu věznice (úklidová a obdobná každodenní činnost)</i>	1,73
8	<i>zaměstnávání ve vnitřní režii věznice (kuchyně, prádelna)</i>	1,78
9	<i>sebeobslužné aktivity</i>	1,90
10	<i>kulturní aktivity</i>	2,06
11	<i>přerušování VT</i>	2,12
12	<i>terapeutická působení</i>	2,14
13	<i>využívání institutu volného pobytu</i>	2,16
14-15	<i>vzdělávání vedené a kontrolované zaměstnanci VS</i>	2,20
14-15	<i>duchovní aktivity</i>	2,20
16	<i>kontakt s nestátními subjekty</i>	2,21
17	<i>rukodělné aktivity</i>	2,24
18	<i>volný pobyt v souvislosti s programem zacházení</i>	2,27
19	<i>pracovní terapie</i>	2,47
20	<i>trénink zvládnutí vlastní agresivity</i>	2,73
21	<i>vydávání vlastního časopisu</i>	2,83
22	<i>zaměstnávání pro jiný subjekt</i>	2,91
23	<i>nestandardní návštěvy</i>	3,18
24	<i>zaměstnávání v rámci vlastní výroby</i>	3,29
25	<i>vzdělávání organizované a realizované učilištěm</i>	3,37

7.4. Problematika žádostí (návrhů) na podmíněné propuštění

O podmíněném propuštění rozhoduje soud buď na návrh k tomu oprávněné osoby, kterou je státní zástupce, ředitel věznice, odsouzený, zákonný zástupce odsouzeného nebo zájmové sdružení občanů, nebo i bez takového návrhu, tedy z úřední povinnosti. Podá-li návrh jiná osoba, je třeba jej považovat za podnět, o kterém soud nemá povinnost rozhodovat, ale může být podnětem k zahájení řízení o podmíněném propuštění z úřední povinnosti. O podmíněném propuštění rozhoduje senát ve veřejném zasedání usnesením. Navrhne-li podmíněné propuštění ředitel věznice, v níž odsouzený vykonává trest, nebo se k takovému návrhu připojí, může rozhodnutí o tom, že odsouzený se podmíněně propouští, učinit se souhlasem státního zástupce též předseda senátu. Byla-li žádost odsouzeného o podmíněné propuštění zamítnuta, může ji opakovat teprve po uplynutí jednoho roku od zamítavého rozhodnutí. Lhůta jednoho roku se vztahuje pouze k žádosti odsouzeného, která byla předtím zamítnuta, nikoliv k žádosti jiné oprávněné osoby.

Podle zkušeností sociálních pracovníků VS v praxi jednoznačně nejčastěji žádost o podmíněné propuštění podává samotný odsouzený - to uvedli bez výjimky všichni naši respondenti. Podle nich zákonného nároku podat žádost o podmíněné propuštění využívá v průměru asi 80% odsouzených (nejčastěji uváděli 90%). Tři čtvrtiny sociálních pracovníků se zároveň domnívají, že tuto žádost podávají odsouzení bez ohledu na reálnost šance, že jim bude vyhověno. V této souvislosti oslovení sociální pracovníci přiznávají, že mají spíše výjimečně (44%) nebo vůbec ne (18%) možnost ovlivnit názor odsouzeného, pokud je zřejmé, že jeho žádost o podmíněné propuštění u soudu nemá naději na úspěch, aby svoji žádost vzal zpět nebo její podání odložil na pozdější dobu. Více než třetina respondentů (38%) však tuto možnost svého vlivu na odsouzené připouští.

V četnosti návrhů na podmíněné propuštění následuje zákonný zástupce odsouzeného, dále ředitel věznice, zájmové sdružení občanů a státní zástupce. Převážná většina sociálních pracovníků VS (76% těch, kteří na tuto otázku odpověděli) označila za nejméně frekventovanou variantu, kdy je řízení o podmíněném propuštění zahájeno bez návrhu - z úřední povinnosti.

Podobné zkušenosti mají také soudci. Z celkového počtu 43 soudců jich 42 uvedlo, že se v praxi nejčastěji setkávají s žádostmi o podmíněné propuštění, které podal sám odsouzený. Pouze jeden soudce považuje za nejfrekventovanější variantu žádost podanou zákonným zástupcem odsouzeného. Za samotným odsouzeným je na druhém místě v četnosti podaných návrhů či žádostí o podmíněné propuštění ředitel věznice, následuje zákonný zástupce odsouzeného, zájmové sdružení občanů a státní zástupce. Stejně jako sociální pracovníci Vězeňské služby tak i většina soudců uvádí jako nejméně častou možnost zahájení řízení o podmíněném propuštění bez návrhu - z úřední povinnosti.

Dále jsme se sociálních pracovníků VS dotazovali, zda se domnívají, že při rozhodování soudu o podmíněném propuštění hraje určitou úlohu i to, kdo návrh na podmíněné propuštění podává. Reakce respondentů nebyla jednoznačná: 51% z nich se domnívalo, že tato skutečnost je důležitá či spíše důležitá, opačné stanovisko pak zaujímalo 49% námi oslovených sociálních pracovníků. Ti, kteří odpověděli kladně, nejčastěji (v 85%) uváděli, že největší váha je přikládána návrhu ředitele věznice.

Obdobně jsme se zeptali také soudců, zda při jejich rozhodování o podmíněném propuštění má nějaký vliv, kdo návrh či žádost o PP podává. Z celkového počtu 43 soudců jich 31, tedy 72%, uvedlo, že tato skutečnost na jejich rozhodování vliv nemá. V tomto ohledu se tedy pohled soudců a sociálních pracovníků Vězeňské služby výrazně liší. Z dvanácti soudců, kteří určitý vliv zmíněné skutečnosti přiznávají, jich jedenáct přikládá největší váhu návrhu ředitele věznice.

7.5. Problematika hodnotících zpráv VS a zpráv PMS před rozhodnutím soudu o odsouzeném

Hodnotící zprávy VS

Podle komentáře k trestnímu zákonu musí soud chování odsouzeného ve výkonu trestu hodnotit v souvislosti s charakterovými vlastnostmi odsouzeného, s motivy a způsobem provedení činu apod. Zda se zbavil charakterových rysů a špatných návyků, které vedly ke spáchání trestného činu. K ucelenému a správnému obrazu o chování odsouzeného po dobu výkonu trestu je potřebné přesně časově popsat, kdy se odsouzený disciplinárních provinění

dopustil a přesněji popsat, o jaká provinění šlo a jaké tresty mu za ně byly uloženy. V řízení o podmíněném propuštění z výkonu trestu je nutno hodnotit především stav převýchovy odsouzeného.

Hodnocení, zpracovávané na odsouzené při podávání žádosti o podmíněné propuštění, nemá jednotnou obsahovou strukturu. Ta je více či méně odlišná, vychází z požadavků a představ jednotlivých soudců, kteří ve věznicích rozhodují o podmíněném propuštění. Stejně tak, jako je více či méně odlišná rozhodovací praxe těchto soudců. Požadovaná struktura hodnocení vznikla mnohdy na základě společného jednání participujících stran a z nich v některých vazebních věznicích či věznicích vzešly metodické pokyny vedoucích oddělení výkonu trestu nebo oddělení výkonu vazby a trestu. Obsahy hodnocení však mají mnohé společné. Kladou si za cíl poskytnout objektivní obraz o odsouzeném, postihnout fakt, zda si odsouzený vytvořil nebo nevytvořil podmínky pro podmíněné propuštění, tj. zda je naplňován účel výkonu trestu. Struktura hodnocení se nesoustřeďuje pouze na výčet udělených kázeňských odměn a trestů. Za přispění všech členů odborné komise, kdy každý z členů se může k hodnocení vyjádřit a vnést do něj své poznatky o projednávaném odsouzeném. Odborná komise usiluje o objektivnost a široký záběr sdělených informací ve zprávě o odsouzeném.

Jako informační zdroj jsou využívány osobní spis, osobní karta odsouzeného a údaje z komplexní zprávy o odsouzeném, včetně pravidelné aktualizace a vyhodnocování programu zacházení, které je předmětem i častých kontrol dozorového státního zástupce a osobní znalost odsouzeného.

K problematice stanoviska PMS k podmíněnému propuštění lze shrnout, že je podle zkušeností respondentů podáváno pouze výjimečně (jde o zjištění z období listopad 2002 - únor 2003).

Při rozhodování o podmíněném propuštění soud vyžaduje zprávu od Vězeňské služby. Sociální pracovníci VS měli hodnotit, jak velký význam má pro soud zpráva VS. *Respondenti hodnotili na škále od 1- význam zcela zásadní až po 5 - téměř žádný význam.* Respondenti ohodnotili význam zprávy VS pro rozhodování soudu průměrnou známkou 2,35.

Sociální pracovníci VS se měli vyjádřit zda se stává, že soud rozhodne o udělení či zamítnutí podmíněného propuštění v rozporu se stanoviskem VS.

Tabulka č. 10: Rozpor mezi stanoviskem VS k podmíněnému propuštění a rozhodnutím soudu (hodnoceno sociálními pracovníky VS, absolutní čísla a %)

<i>ne</i>	3	6%
<i>ano - ale pouze výjimečně</i>	12	24%
<i>ano - občas</i>	26	52%
<i>ano - velmi často</i>	9	18%

Sociální pracovníci VS, kteří mají tu zkušenost, že soud často rozhoduje v rozporu se stanoviskem VS se měli vyjádřit, jak je to zdůvodňováno či čím si to vysvětlují.

Názory respondentů lze shrnout do následujících skupin :

- nejčastěji se mezi respondenty objevil názor, že soud je při rozhodování nezávislý, udělá si svůj názor a proto je pouze na něm, zda rozhodne v souladu se stanoviskem pracovníků VS
- respondenti dále poukazovali na to, že soud při rozhodování nevychází pouze ze zprávy VS, kde je hodnoceno zejména chování odsouzeného ve výkonu trestu (a to je v řadě případů účelové), ale hodnotí odsouzeného i z dalších aspektů, zejména přihlíží k druhu spáchané trestné činnosti a k vícenásobné recidivě odsouzeného, k předchozímu porušení podmínek podmíněného propuštění. Soud v těchto případech odůvodňuje své rozhodnutí tím, že není dána záruka, že odsouzený povede řádný život
- respondenti uváděli, že soud též rozhodne v rozporu se stanoviskem VS pokud zjistí, že odsouzený během výkonu trestu nesplácí náhradu škody poškozenému nebo nemá zajištěné bydlení a zaměstnání

Poskytování zprávy pro rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění je jistě velmi náročná a odpovědná činnost. Vězeňská služba může soudu v tomto ohledu poskytnout celou řadu velmi cenných informací, na druhé straně však soud od ní často požaduje, aby se vyjadřovala i k věcem, které nelze přesně zjistit. Za celkové hodnocení k podmíněnému propuštění odpovídá vychovatel, který vychází z podkladů psychologa, pedagoga a sociálního pracovníka. I přesto jsme sociální pracovníky VS požádali, aby se vyjádřili, s jakou přesností se Vězeňská služba vyjadřuje k následujícím okruhům.

Tabulka č. 11: Přesnost informací VS o odsouzeném
(hodnoceno sociálními pracovníky VS na škále 1- zcela přesné až 5 - nejisté)

Pořadí	Informace o	Průměr
1.	<i>pochvalách</i>	1,06
2.	<i>kázeňských trestech</i>	1,08
3.	<i>charakteru kontaktů (návštěvy, balíčky, ...)</i>	1,18
4.	<i>zájmové činnosti odsouzeného</i>	1,31
5.	<i>plnění pracovních úkolů</i>	1,37
6.	<i>dodržování vnitřního řádu věznice</i>	1,39
7.	<i>konečném stanovisku k návrhu nebo žádosti o PP</i>	1,50
8.	<i>postupu resocializačního procesu</i>	1,75
9.	<i>sociálním zázemím odsouzeného</i>	1,88
11.	<i>charakteru interpersonálních vztahů odsouzeného ve věznici</i>	1,98
12.	<i>bytové situaci odsouzeného</i>	2,02
13.	<i>charakteristice osobnosti odsouzeného</i>	2,10
14.	<i>finanční situaci odsouzeného</i>	2,26
15.	<i>vztahu odsouzeného k alkoholu a jiným návykovým látkám</i>	2,35
16.	<i>snaze odčinit následky trestné činnosti, resp. o vztahu odsouzeného k jeho trestné činnosti</i>	2,94

Není překvapením, že sociální pracovníci VS hodnotí jako nejvíce přesné informace o pochvalách, kázeňských trestech a charakteru kontaktů odsouzeného. Podle názorů respondentů jsou ne zcela přesné informace o snaze odsouzeného odčinit následky trestné činnosti, resp. o vztahu odsouzeného k jeho trestné činnosti.

Ke kvalitnímu rozhodování o podmíněném propuštění potřebují soudci celou řadu podkladů. Zjišťovali jsme, jak obecně hodnotí kvalitu zpráv Vězeňské služby o chování a

plnění povinností odsouzených ve vězení. Soudci měli za úkol vybrat jednu ze čtyř nabízených možností:

- zprávy jsou zpracované na výborné úrovni - hodnotilo 28% soudců
- zprávy jsou zpracované na dobré úrovni (občas tam něco schází) - hodnotilo 60% soudců
- zprávy jsou zpracovány na spíše špatné úrovni (jen občas se dozvím potřebné údaje) - hodnotilo 7 % soudců
- zprávy jsou na špatné úrovni, jsou pouze formální - hodnotilo 5 % soudců

Lze konstatovat, že soudci hodnotí kvalitu zpráv VS o odsouzeném na dobré a dokonce třetina respondentů na výborné úrovni.

Vězeňská služba může soudu ve zprávě o odsouzeném poskytnout celou řadu velmi cenných informací pro jejich rozhodování o podmíněném propuštění. Soudci hodnotili, zda zprávy Vězeňské služby poskytují vybrané informace.

Tabulka č. 12: Informace o odsouzeném ve zprávě VS (hodnoceno soudci na škále 1- ano vždy až 5 - ne nikdy)

Pořadí	Informace o	Průměr
1.	pochvalách	1,10
2.	dodržování vnitřního řádu věznic	1,19
3.-4.	kázeňských trestech	1,26
	zájmové činnosti odsouzeného	1,26
5.	plnění pracovních úkolů	1,55
6.	charakteru interpersonálních vztahů odsouzeného ve věznic	1,77
7.	postupu resocializačního procesu	1,98
8.	charakteru kontaktů (návštěvy, balíčky ,...)	2,07
9.	charakteristice osobnosti odsouzeného	2,16
10.	sociálním zázemím odsouzeného	2,42
11.	konečné stanovisko k návrhu nebo žádosti o PP	2,53
12.	vztahu odsouzeného k alkoholu a jiným návykovým látkám	3,47
13.	bytové situaci odsouzeného	3,55
14.	snaze odčinit následky trestné činnosti, resp. o vztahu odsouzeného k jeho trestné činnosti	3,65
15.	finanční situaci odsouzeného	3,77

Podle výpovědí soudců jim nejvíce ve zprávách Vězeňské služby o odsouzených chybí informace o finanční situaci odsouzeného, o snaze odsouzeného odčinit následky trestné činnosti, o jeho bytové situaci a informace o vztahu odsouzeného k alkoholu a jiným návykovým látkám.

Soudci se dále vyjadřovali jaké informace, nad rámec informací uvedených v tabulce, ve zprávách Vězeňské služby chybí. Z jednotlivých výpovědí soudců uvádíme :

- údaj o tom, zda a kdy naposledy a kterým soudem bylo v minulosti rozhodováno o PP
- psychologický rozbor osoby odsouzeného, zvláště u závažné trestné činnosti násilného charakteru
- informace o zahlazených kázeňských trestech
- stanovisko k případné účinnosti dohledu
- informace o možnosti pracovního uplatnění odsouzeného na svobodě

- informace o kontaktu se sociálními kurátory a PMS

Zajímalo nás i to z jakých důvodů soudci rozhodují o udělení či zamítnutí podmíněného propuštění v rozporu se stanoviskem VS. Pouze 11% soudců odpovědělo, že nerozhodují v rozporu se stanoviskem VS k osobě odsouzeného.

Mezi důvody, proč rozhodují v rozporu se stanoviskem VS, soudci nejčastěji uváděli (pořadí podle četnosti odpovědí):

- odsouzený neskýtá záruku, že v budoucnu povede řádný život,
- závažnost spáchané trestné činnosti,
- trestní minulost odsouzeného zejména u speciálních recidivistů riziko opětovné recidivy,
- zpráva VS hodnotí pouze chování odsouzeného ve vězení (často účelového), neobsahuje prognózu chování na svobodě.

Zprávy (stanoviska) PMS

Soudců jsme se dotázali, zda obsahují zprávy VS stanovisko k odsouzenému od pracovníků Probační a mediační služby. Ze škály čtyř odpovědí soudci odpověděli takto : *ano - téměř vždy 5%* , *ano - občas 12%* , *ano - ale pouze výjimečně 30%* , *ne 53%* .V době našeho šetření zprávy VS obsahovaly stanovisko PMS pouze výjimečně. Stejnou zkušenost k dané problematice mají i sociální pracovníci VS. Podle názoru 33% sociálních pracovníků VS stanovisko PMS zpráva VS neobsahuje a dalších 23% respondentů o tom, že součástí zprávy je stanovisko PMS, nevědělo. Názor soudců potvrzuje i naše analýza soudních spisů, kde bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění s dohledem. Stanovisko PMS ve fázi před rozhodnutím soudu je spíše ojedinělé, a to určitě není dobře. PMS by měla shromáždit informace zejména v případech, kdy soud zvažuje stanovení dohledu.

Probačních úředníků působících ve střediscích, kde se nachází věznice (32 respondentů) jsme se dotázali, zda dává Probační a mediační služba stanovisko k možnému dohledu nad podmíněně propuštěným. Podle vyjádření 37% respondentů dává PMS stanovisko k možnému stanovení dohledu pouze ve výjimečně.

Probační úředníci měli zhodnotit, zda soud podle jejich názoru, při stanovení dohledu přihlíží k jejich stanovisku (pokud jej PMS soudu dává). V odpovědích převažuje názor, že soud k jejich stanovisku k možnému uložení dohledu přihlíží (53%).

Kvalita zpráv PMS je soudci hodnocena poměrně příznivě. Za dobře či velmi dobře zpracované je považuje 64% soudců (23 z 36), opačný názor zastává pouhých 8% respondentů (3 z 36).

7.6. Spolupráce subjektů při podmíněném propuštění

Respondenti (soudci, probační úředníci i sociální pracovníci VS) měli za úkol zhodnotit vzájemnou spolupráci v různých fázích realizace podmíněného propuštění. Hodnotili vzájemnou spolupráci před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění, při rozhodování o podmíněném propuštění a spolupráci po rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění, zejména pak spolupráci při výkonu dohledu. Respondenti hodnotili i spolupráci

s ostatními subjekty, se kterými při realizaci podmíněného propuštění spolupráce přichází v úvahu.

Podmíněné propuštění je významným prostředkem dovršení převychovy a resocializace odsouzených a neznamena tedy ukončení tohoto procesu, ale jeho pokračování. Důležité je při rozhodování o podmíněném propuštění to, jakým způsobem Vězeňská služba spolupracuje se subjekty, jenž jsou na podmíněném propuštění zainteresovány.

Spolupráce s většinou zainteresovaných subjektů byla **sociálními pracovníky VS** hodnocena pozitivně. Více než polovina sociálních pracovníků hodnotí dobře či dokonce velmi dobře součinnost se soudy (67%), se sociálními kurátory (55%) i s rodinou odsouzeného (53%). Polovina respondentů (49%) stejně kladně vnímá i spolupráci s Probační a mediační službou. Výjimku tvořila zájmová sdružení občanů: 41% sociálních pracovníků uvedlo, že s jejich zástupci žádná spolupráce v průběhu rozhodování o podmíněném propuštění neprobíhá, a třetina (31%) realizovanou spolupráci se zájmovými sdruženími označila za špatnou nebo dokonce velmi špatnou. Vycházíme-li ovšem pouze z hodnocení těch, kteří mají s těmito sdruženími reálnou zkušenost, pak negativně či velmi negativně tuto spolupráci vnímá až 53% sociálních pracovníků.

Tabulka č. 13: Spolupráce VS s následujícími subjekty (průměrné hodnocení sociálními pracovníky VS na škále 1-velmi dobrá až 5-velmi špatná)

1. +	soud	2,06
2.	sociální kurátoři	2,27
3.	rodina odsouzeného	2,30
4.	Probační a mediační služba	2,54
5. -	zájmová sdružení občanů	3,73

Tabulka č. 14: Hodnocení spolupráce VS s následujícími subjekty (hodnoceno sociálními pracovníky VS, vyjádřeno v absolutních číslech a %)

	spolupráce						žádná	
	+		-		-			
soud	34	67%	12	23%	3	6%	2	4%
sociální kurátoři	28	55%	11	21%	6	12%	6	12%
rodina odsouzeného	27	53%	15	29%	5	10%	4	8%
Probační a mediační služba	25	49%	13	25%	10	20%	3	6%
zájmová sdružení občanů	2	4%	12	24%	16	31%	21	41%

Sociální pracovníci VS tedy ze sledovaných subjektů, zainteresovaných na rozhodování o podmíněném propuštění, považují za nejméně aktivní, případně také nejproblematičtější, zájmová sdružení občanů. Je zajímavé, že ani po společensko politických změnách si občanská sdružení nenašla širší uplatnění pro své působení při výchově osob, u nichž by jejich spolupůsobení přicházelo v úvahu podle § 3 a 6 TrŘ. Z výpovědí sociálních pracovníků je zřejmé, že pomoc zájmových sdružení v této oblasti není u nás natolik zavedená a nabízená, jak je tomu v rozvinutějších občanských společnostech:

- „Nepamatuji si žádný případ, kdy by zájmové sdružení občanů bylo nápomocno v této oblasti.“
- „Občanská sdružení se vůbec nepodílí na PP.“
- „... z praxe nejsou poznatky, že by se na PP podílela“
- „Zájmová sdružení spolupracují velmi ojediněle, většinou v případech, kdy PP podává obhájce.“
- „Zájmové sdružení občanů nás nikdy nekontaktovalo a neangažuje se.“
- „...žádné zájmové sdružení občanů naši věznici nekontaktovalo ve věci záruky odsouzeného.“
- „Nemáme zkušenosti v naší věznici, že by zájmová sdružení občanů dávala záruky odsouzeným při PP.“

V začátcích je také spolupráce Vězeňské služby s Probační a mediační službou :

- „Spolupráce s PMS zatím po dvou letech se stále jenom rozbíhá, nejsou zatím konkrétní výsledky.“
- „S PMS pouze začíná spolupráce, dosud není koordinována, bez závazných pravidel, chybí přednášková činnost od PMS“
- „s PMS zatím není spolupráce“
- „...minimální aktivita, činnost ve věznici“

Probační a mediační služba je ovšem v porovnání se zájmovými sdruženími hodnocena výrazně pozitivněji. Na rozdíl od zájmových sdružení pouze 3 sociální pracovníci VS (6%) vypověděli, že mezi VS a PMS neprobíhá v souvislosti s podmíněnými propuštěními žádná spolupráce. Zaměříme-li se pouze na ty sociální pracovníky VS, kteří mají reálnou zkušenost spolupráce s PMS, považuje tuto spolupráci za dobrou nebo velmi dobrou více než polovina z nich (52%). Můžeme tudíž předpokládat, že postupem času se součinnost Vězeňské služby a Probační a mediační služby při realizaci institutu podmíněného propuštění k oboustranné spokojenosti stabilizuje a institucionalizuje.

Ke spolupráci s jednotlivými subjekty **před rozhodnutím soudu** o podmíněném propuštění se vyjadřovali také **probační úředníci**. U nich jednoznačně nejlépe ze srovnání vychází spolupráce s Vězeňskou službou - 21 respondentů z 25, kteří na tuto otázku odpověděli (tj. 84%), uvádí velmi dobrou nebo dobrou spolupráci s touto institucí. Z hlediska průměru s téměř totožnou hodnotou následuje soud a rodina odsouzeného. Zajímavé ovšem je, že 6 probačních úředníků z 26 (23%) konstatovalo, že žádná spolupráce mezi PMS a soudem neexistuje. Také kooperace se sociálními kurátory je zástupci PMS vnímána spíše pozitivně, kladný postoj k ní vyjádřilo 11 respondentů (43%). Poněkud hůře již byli hodnoceny nestátní organizace a zájmová sdružení občanů. Probační úředníci tak potvrdili zkušenost sociálních pracovníků Vězeňské služby. Téměř polovina oslovených probačních úředníků (12 z 26, tj. 46%) v době před rozhodnutím soudu nikdy nespolečně pracovala s žádnou nestátní organizací a u zájmových sdružení občanů je to dokonce 73% (19 z 26). I případně, že vezmeme v úvahu pouze hodnocení těch probačních úředníků, kteří mají s uvedenými institucemi nějakou zkušenost, je hodnocení spolupráce s nimi spíše horší.

Tabulka č. 15: Spolupráce PMS s následujícími subjekty před rozhodnutím soudu (průměrné hodnocení probačními úředníky na škále 1-velmi dobrá až 5-velmi špatná)

1. +	Vězeňská služba	1,70
2.	soud	2,35
3.	rodina odsouzeného	2,36
4.	sociální kurátoři	2,64
5.	nestátní organizace	2,86
6. -	zájmová sdružení občanů	3,29

Tabulka č. 16: Hodnocení spolupráce PMS s následujícími subjekty před rozhodnutím soudu (hodnoceno probačními úředníky a vyjádřeno v absolutních číslech a %)

	spolupráce						žádná	
	+		+ -		-			
Vězeňská služba	21	84%	0	0%	2	8%	2	8%
soud	13	50%	4	15%	3	12%	6	23%
rodina odsouzeného	16	61%	6	23%	3	12%	1	4%
sociální kurátoři	11	43%	6	23%	5	19%	4	15%
nestátní organizace	4	15%	7	27%	3	12%	12	46%
zájmová sdružení občanů	1	4%	2	8%	4	15%	19	73%

Zkušenosti ze spolupráce VS a PMS - přednosti a nedostatky

Přijetím zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě byly vytvořeny předpoklady pro širší a efektivnější využívání alternativních způsobů řešení trestních věcí projednávaných státními zastupitelstvími a soudy. Došlo k rozšíření aplikace probačních a mediačních postupů v trestním řízení. Novela trestního zákona a trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb. (účinná od 1.1. 2002) dále rozšířila možnosti uložení dohledu i u dalších trestně právních institutů, včetně podmíněného propuštění. Tím se otevřel prostor pro spolupráci Vězeňské služby s Probační a mediační službou při realizaci institutu podmíněného propuštění. Jejich spolupráce se projevuje při zajišťování podkladů důležitých pro rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění.

Domníváme se, že z hlediska odsouzeného, který žádá o podmíněné propuštění a u něhož přichází v úvahu uložení dohledu, je klíčová spolupráce mezi Probační a mediační službou a Vězeňskou službou. Zajímali jsme se proto o dosavadní zkušenosti sociálních pracovníků VS s Probační a mediační službou a dále o to, jaké má jejich spolupráce přednosti, resp. nedostatky.

Sociální pracovníci VS hodnotili jednotlivé aspekty spolupráce s PMS. Počáteční otázkou bylo, jak vnímají samotnou četnost kontaktů s Probační a mediační službou. Z baterie posuzovaných aspektů vyšla právě frekvence návštěv pracovníků PMS nejméně příznivě - 40% respondentů sice hodnotí četnost kontaktů jako vysokou, ovšem třetina (32%) sociálních pracovníků VS ji považuje za nízkou. V kontextu s ostatními pozitivně hodnocenými charakteristikami spolupráce těchto dvou institucí se nám potvrzují výše formulované poznatky (viz otázka 11 a 12): PMS v oblasti podmíněného propuštění spolupůsobí teprve krátkou dobu a její - jinak oceňovaná - činnost ještě není zcela koordinovaná a zavedená.

Další aspekty spolupráce pracovníků VS a PMS jsou vnímány velmi příznivě - téměř 70% hodnotí vzájemnou kooperaci jako dobrou a charakter jejich spolupráce jako bezkonfliktní. Většina našich respondentů - sociálních pracovníků VS - se pozitivně vyjadřuje také k odbornosti a kvalifikovanosti probačních pracovníků: 62% z nich označilo za dobré či spíše dobré jejich sociální dovednosti a 64% tak vnímá jejich znalost právní problematiky. Více než polovina respondentů (53%) hodnotí kladně personální obsazení PMS a jejich pracovní aktivitu považuje za vysokou či spíše vysokou 57% z nich. Jedním z problematičtějších aspektů práce probačních pracovníků se zdá být otázka jejich akceptace samotnými odsouzenými. Téměř polovina (48%) námi kontaktovaných sociálních pracovníků VS se sice domnívá, že jsou spíše nebo zcela akceptováni, ale třetina (33%) respondentů zaujímá neutrální stanovisko a 19% z nich se staví k jejich přijetí skepticky.

Tabulka č. 17: Hodnocení jednotlivých aspektů spolupráce Vězeňské služby a Probační a mediační služby sociálními pracovníky VS - průměrné hodnoty na pětibodových škálách

ASPEKT spolupráce VS a PMS	ŠKÁLA	Průměrná hodnota
četnost kontaktů PMS a VS	1. vysoká - 5. nízká	2,89
charakter spolupráce PMS a VS	1. bezkonfliktní - 5. konfliktní	1,94
kooperace mezi PMS a VS	1. dobrá - 5. špatná	2,06
odbornost - sociální dovednosti u PMS	1. dobré - 5. špatné	2,20
odbornost - právní znalost problematiky u PMS	1. dobrá - 5. špatná	2,24
pracovní aktivita PMS	1. vysoká - 5. nízká	2,43
personální obsazení PMS	1. dobré - 5. špatné	2,51
PMS je akceptována odsouzenými	1. zcela - 5. vůbec	2,63

Tabulka č. 18: Hodnocení jednotlivých aspektů spolupráce Vězeňské služby a Probační a mediační služby sociálními pracovníky VS - vyjádřeno v absolutních číslech a %

	vysoká / spíše vysoká	ani vysoká ani nízká	nízká / spíše nízká		
četnost kontaktů mezi PMS a VS v zájmu odsouzeného	19 40%	13 28%	15 32%		
	bezkonfliktní / spíše bezkonfliktní	ani bezkonfliktní ani konfliktní	konfliktní / spíše konfliktní		
charakter spolupráce PMS a VS	33 69%	13 27%	2 4%		
	dobrá / spíše dobrá	ani dobrá ani špatná	špatná / spíše špatná		
kooperace mezi PMS a VS	33 69%	10 21%	5 10%		
	dobré / spíše dobré	ani dobré ani špatné	špatné / spíše špatné		
odbornost - sociální dovednosti u PMS	28 62%	10 22%	7 16%		
	dobrá / spíše dobrá	ani dobrá ani špatná	špatná / spíše špatná		
odbornost - právní znalost problematiky u PMS	29 64%	9 20%	7 16%		
	vysoká / spíše vysoká	ani vysoká ani nízká	nízká / spíše nízká		
pracovní aktivita PMS	26 57%	12 26%	8 17%		
	dobré / spíše dobré	ani dobré ani špatné	špatné / spíše špatné		
personální obsazení PMS	24 53%	10 22%	11 24%		
	zcela / spíše ano	neutrálně	vůbec / spíše ne		
PMS je akceptována odsouzenými	22 48%	15 33%	9 19%		

Podobně jako sociální pracovníci Vězeňské služby hodnotili vzájemnou spolupráci i probační úředníci. Ve srovnání s pracovníky VS viděli probační úředníci jednotlivé aspekty kooperace VS a PMS v příznivějším světle. Obě skupiny hodnotily nejpozitivněji charakter vzájemné spolupráce. Dokonce 26 z 27 probačních úředníků (což představuje 96%) považuje spolupráci s Vězeňskou službou jako zcela či spíše bezkonfliktní. 25 z nich (62%) hodnotí vzájemnou kooperaci jako dobrou či spíše dobrou. Stejně jako sociální pracovníci Vězeňské služby považují probační úředníci za nejproblematictější aspekt spolupráce VS a PMS četnost vzájemných kontaktů. Pohled zástupců PMS je ale opět o něco optimističtější - 63% (17 z 27 probačních úředníků) označilo tuto frekvenci za vysokou nebo spíše vysokou, ovšem třetina (9) zaujímá neutrální stanovisko.

Tabulka č. 19: Hodnocení jednotlivých aspektů spolupráce Vězeňské služby a PMS probačními úředníky - průměrné hodnoty na pětibodových škálách

ASPEKT spolupráce VS a PMS	ŠKÁLA	Průměrná hodnota
četnost kontaktů PMS a VS	1. vysoká - 5. nízká	2,15
charakter spolupráce PMS a VS	1. bezkonfliktní - 5. konfliktní	1,33
kooperace mezi PMS a VS	1. dobrá - 5. špatná	1,63

Tabulka č. 20: Hodnocení jednotlivých aspektů spolupráce Vězeňské služby a PMS probačními úředníky - vyjádřeno v absolutních číslech a %

	vysoká / spíše vysoká		ani vysoká ani nízká		nízká / spíše nízká	
četnost kontaktů mezi PMS a VS v zájmu odsouzeného	17	63%	9	33%	1	4%

	bezkonfliktní / spíše bezkonfliktní		ani bezkonfliktní ani konfliktní		konfliktní / spíše konfliktní	
charakter spolupráce PMS a VS	26	96%	1	4%	0	0%

	dobrá / spíše dobrá		ani dobrá ani špatná		špatná / spíše špatná	
kooperace mezi PMS a VS	25	92%	1	4%	1	4%

Sociálních pracovníků VS jsme se také dotázali na konkrétní přednosti a nedostatky jejich spolupráce s Probační a mediační službou. Naši respondenti jednoznačně ocenili přínos činnosti PMS pro samotného odsouzeného, respektive podmíněně propuštěného: „v případě propuštění vede klienta, pomáhá mu zvládat návrat do společnosti“; „řeší některé problémy obviněných, dávají naději a motivaci odsouzeným za závažnější delikty, motivují k pozitivnímu jednání“; „v rámci zpracovávání zpráv navazují a často urovnávají vztahy s rodinou, což umožní lepší návrat domů“ apod. Ze svého pohledu hodnotí sociální pracovníci výrazně pozitivně nový zdroj informací o odsouzených, o jejich rodinném zázemí a specifických problémech. „Probační pracovníci mají možnost získat velké množství informací o odsouzených“ a tak „PMS umožňuje lépe poznat odsouzeného a dát mu novou šanci pro zařazení do společnosti“. Vzájemná spolupráce přináší „komplexní pohled na situaci odsouzeného (VS zevnitř, PMS zvenčí)“ a „podrobné zmapování situace odsouzeného a jeho reálné šance na resocializaci“. V této souvislosti sociální pracovníci často pozitivně hodnotí kvalitu vzájemné spolupráce VS a PMS - zmiňují například „pružnost spolupráce“; „možnost rychlého kontaktu“; „...domluvu na věcech týkajících se odsouzeného, okamžitý zájem o kteréhokoliv klienta, možnost telefonní domluvy a vstřícné jednání“.

Respondenti se však nevyjadřovali pouze k praktickým přednostem kooperace s probačními pracovníky, mnohdy také obecně ocenili jejich práci ve využívání alternativních způsobů řešení trestních věcí: „PMS vhodně doplnila právní systém ČR“; jejich aktivita znamená „větší reálnou šanci na PP s dohledem“ a „novou alternativu při PP pro odsouzeného“.

Součinnost Vězeňské služby a probačních pracovníků ve věci podmíněného propuštění s dohledem má podle výpovědí sociálních pracovníků také své nedostatky. Ty často souvisejí s již zmiňovaným problémem - PMS při realizaci institutu podmíněného propuštění působí teprve krátkou dobu a proto mnohdy „*chybějí zkušenosti*“ (probační pracovníci „*neznají praxi VS; „neznají prostředí v němž odsouzený žije“*), vážné koordinace („*je nutno vyčlenit pracovníka PMS, určeného na spolupráci s Vězeňskou službou*“; je nezbytná „*vzájemná koordinace - soud - PMS-VS-soc. kurátoři*“), chybějí zásady spolupráce („*nejsou zcela přesně upravena pravidla spolupráce mezi VS a PMS*“), chybí jednotná metodika, probačních úředníků je málo apod. Často pocíťovanou obtíží je také problematika výběru odsouzených: PMS dle sociálních pracovníků nemá „*stanovený pevný postup při výběru odsouzených*“; přitom je „*velký zájem ze strany odsouzených o kontakt s PMS, ta zatím nemá sítu na výběr vhodných kandidátů na PP s dohledem*“ a „*své klienty nevybírám dle vhodnosti, nepřihlížím k hodnocení o chování odsouzeného ve vězení*“.

Zavedení nových prvků do činnosti Vězeňské služby s sebou nese samozřejmě také více práce pro její pracovníky. Tento aspekt rozvíjející se spolupráce s PMS sociální pracovníci vnímají poměrně intenzivně. Jako problém vidí „*nárůst práce pro pracovníky VS*“, například „*vyplňování formulářů sociálními pracovníky, které by mělo zpracovávat spisové oddělení věznice*“; „*příliš agendy pro pracovníky VS, kterou by si spíše mohli řešit osobně*“, což představuje „*velkou zátěž pro specialisty VS*“. Mnohdy to bývá interpretováno jako „*snaha o přenesení zodpovědnosti v rozhodování na pracovníky VS*“; podle některých respondentů „*pracovníci PMS mají snahu své povinnosti „navalit“ na pracovníky VS*“.

Probační úředníci oceňují na spolupráci s Vězeňskou službou zejména „*komunikativnost, ochotu, pružnost, operativnost, vstřícnost, zájem*“. Největší předností spolupráce PMS a VS je pro zástupce Probační a mediační služby především sdílení informací o klientech, neboť - jejich slovy - pracovníci VS „*klienta znají lépe než my*“ a „*mají na něj více času*“. Mohou tak být zdrojem cenných informací pro PMS. Jde hlavně o „*možnost informovat se navzájem o jednotlivých klientech*“ a to „*bez zbytečných formalit*“, ale také o „*možnost ověřování informací poskytnutých odsouzeným*“ nebo o „*možnost nahlížet do spisů*“. Sdílené informace poskytují prostor pro efektivní spolupráci s klientem a pro „*pokračování v započaté resocializaci odsouzeného*“, přičemž není třeba mnohé práce dělat duplicitně. Vzhledem k tomu, že si zástupci obou institucí uvědomují, že mají „*stejný cíl práce*“, mohou v případě kvalitní kooperace dosáhnout „*komplexnějšího přístupu ke klientům*“.

Z konkrétních nedostatků probační úředníci zmiňují například následující: „*podnět ke spolupráci není zasílán s dostatečným časovým předstihem před doručením žádosti o PP soudu*“; „*chybí informace zda a kdy odsouzený žádost o PP podal nebo podá*“; „*chybí kritéria pro výběr odsouzených ke spolupráci s PMS*“; „*nedostatečná informovanost např. o přemístění odsouzeného do jiné věznice, o uložení dalšího trestu*“ apod. Je zřejmé, že jako v mnoha jiných oblastech záleží i při vzájemné spolupráci mezi Vězeňskou službou a Probační a mediační službou na konkrétních interpersonálních vztazích zástupců obou těchto institucí. Probační úředník tak může Vězeňskou službu označit za „*nejvstřícnější spolupracující složku*“ nebo poukazovat na „*neschopnost či neochotu spolupracovat s PMS; profesionální deformaci, rigiditu pracovníků VS, neschopnost přizpůsobit se novým podmínkám, změnit myšlení*“.

Soudci posuzovali spolupráci s jednotlivými institucemi ve dvou fázích - jednak se vyjadřovali ke spolupráci se subjekty **při rozhodování o podmíněném propuštění** a také **při rozhodování o osvědčení**. **Při rozhodování o podmíněném propuštění** vychází z hodnocení

soudců jako nejlépe spolupracující organizace Vězeňská služba. Dokonce 90% soudců (38 ze 42) označilo vzájemnou spolupráci za dobrou, žádný z respondentů nevyjádřil negativní postoj. Za Vězeňskou službou následuje Probační a mediační služba, která je rovněž hodnocena převážně pozitivně - spolupráce mezi soudem a PMS je dobrá dle 70% soudců (29 z 41). Hodnocení kooperace se sociálními kurátory a kurátory pro mládež již není tak jednoznačná - 40% (15) soudců se domnívá, že spolupráce s nimi není dobrá, kladně ji hodnotí 31% (12) respondentů. Zájmová sdružení z hodnocení vyšla ještě hůře - dokonce 76% (28 z 37) soudců považuje spolupráci s nimi za špatnou.

Tabulka č. 21: Spolupráce soudu s následujícími subjekty při rozhodování o podmíněném propuštění - průměrné hodnocení soudci (škála 1-dobrá až 5-špatná)

1. +	Vězeňská služba	1,43
2.	Probační a mediační služba	2,02
3.	sociální kurátoři a kurátoři pro mládež	3,16
4. -	zájmová sdružení občanů	4,05

Tabulka č. 22: Hodnocení spolupráce soudu s následujícími subjekty při rozhodování o podmíněném propuštění - hodnoceno soudci, vyjádřeno v absolutních číslech a %

	spolupráce					
	+		+ -		-	
Vězeňská služba	38	90%	4	10%	0	0%
Probační a mediační služba	29	70%	8	20%	4	10%
sociální kurátoři a kurátoři pro mládež	12	31%	11	29%	15	40%
zájmová sdružení občanů	3	8%	6	16%	28	76%

Při hodnocení kooperujících subjektů v **průběhu rozhodování o osvědčení soudci** projeví téměř totožný postoj k jednotlivým institucím jako v předchozím případě. Namísto Vězeňské služby, která v této fázi nepřichází v úvahu, byla za nejméně vhodně označena Probační a mediační služba. Vzájemnou spolupráci označilo za dobrou 63% (22 z 35) soudců. Za PMS pak podobně jako při rozhodování o PP následují sociální kurátoři s kurátory pro mládež a zájmová sdružení občanů. Zvláště u zájmových sdružení je patrné, že subjekty tohoto typu se zatím na práci s podmíněně propuštěnými příliš nepodílejí - „zájmová sdružení do spolupráce prakticky nevstupují“. U jednotlivých subjektů soudci považují za problematickou především formální spolupráci.

Ojedinele je tato námitka zmíněna u PMS, častější však je u zájmových sdružení :

- „aktivita zájmového sdružení dosti často končí nabídkou výchovného spolupůsobení“
- „podáním záruky činnost zájmového sdružení začíná a končí“.

Tabulka č. 23: Spolupráce soudu s následujícími subjekty při rozhodování o osvědčení - průměrné hodnocení soudci (škála 1-dobrá až 5-špatná)

1. +	Probační a mediační služba	2,20
2.	sociální kurátoři a kurátoři pro mládež	3,24
3. -	zájmová sdružení občanů	4,15

Tabulka č. 24: Hodnocení spolupráce soudu s následujícími subjekty při rozhodování o osvědčení - hodnoceno soudci a vyjádřeno v absolutních číslech a %

	spolupráce					
	+		+ -		-	
Probační a mediační služba	22	63%	9	26%	4	11%
sociální kurátoři a kurátoři pro mládež	10	29%	11	33%	13	38%
zájmová sdružení občanů	3	9%	6	18%	24	73%

Při výkonu dohledu probační úředníci jako bezproblémovou chápou kooperaci s jinými středisky PMS - 96% (68 z 71) respondentů ji označilo za dobrou nebo dokonce velmi dobrou. Příznivě je hodnocena také spolupráce se sociálními kurátory a soudy, kde pozitivní zkušenosti potvrzuje 64% (45 z 70), respektive 61% (43 z 71) probačních úředníků. Nestátní organizace mají specifickou pozici v tom, že ne všude mají probační úředníci možnost využívat jejich služeb. Zejména v menších městech je pocíťována jejich absence. 31% (22 z 71) respondentů uvádí, že s žádnou nestátní organizací jejich středisko nespolupracuje. Ovšem vezmeme-li v úvahu pouze ty probační úředníky, kteří s nimi mají nějakou konkrétní zkušenost, dobrou vzájemnou spolupráci uvádí 53% respondentů. Zájmová sdružení občanů se na výkonu dohledu příliš nepodílejí - to přiznává 68% probačních úředníků. Podle jejich výpovědí je také problematická spolupráce s rodinou odsouzeného. I když se jí zřejmě daří probačním úředníkům navázat (pouze 4% respondentů tvrdí, že není žádná), její kvalita je hodnocena spíše zdrženlivě na středních hodnotách škály.

Tabulka č. 25: Spolupráce PMS s následujícími subjekty při výkonu dohledu - průměrné hodnocení probačními úředníky (škála 1-velmi dobrá až 5-velmi špatná)

1. +	jiná střediska PMS	1,30
2.	sociální kurátoři	1,98
3.	soud	2,14
4.	nestátní organizace	2,47
5.	rodina odsouzeného	2,85
6. -	zájmová sdružení občanů	3,09

Tabulka č. 26: Hodnocení spolupráce PMS s následujícími subjekty při výkonu dohledu - hodnoceno probačními úředníky a vyjádřeno v absolutních číslech a %

	spolupráce						žádná	
	+		+ -		-			
jiná střediska PMS	68	96%	3	4%	0	0%	0	0%
sociální kurátoři	45	64%	14	20%	7	10%	4	6%
soud	43	61%	21	30%	6	8%	1	1%
nestátní organizace	26	37%	16	22%	7	10%	22	31%
rodina odsouzeného	22	31%	34	48%	11	15%	4	6%
zájmová sdružení občanů	7	10%	7	10%	8	12%	47	68%

Soudci hodnotili práci Probační a mediační služby z několika aspektů. Nejpozitivněji bylo hodnoceno jejich zvládnutí úkolů z hlediska kvalifikačních předpokladů, organizace práce a nasazení pracovníků PMS. Hůře je na tom Probační a mediační služba dle soudců z hlediska materiálního vybavení a počtu osob. To odpovídá i zkušenostem probačních úředníků, kteří upozorňují na nedostatečné personální zajištění PMS, kdy se malý počet pracovníků musí vyrovnat s velkým nápadem.

Tabulka č. 27: Pohled soudců na PMS - hodnocení zvládnutí úkolů PMS z jednotlivých hledisek (průměrné hodnoty; škála: PMS zvládá stanovené úkoly 1-velmi dobře až 5-velmi špatně)

1. +	z hlediska kvalifikačních předpokladů pracovníků PMS	2,24
2.	z hlediska organizace práce a nasazení pracovníků PMS	2,34
3.	z hlediska materiálního vybavení PMS	3,11
4. -	z hlediska počtu osob pracujících v PMS	3,22

Tabulka č. 28: Pohled soudců na PMS - hodnocení zvládnutí úkolů PMS z jednotlivých hledisek (absolutní počty a % ; škála: PMS zvládá stanovené úkoly 1-velmi dobře až 5-velmi špatně)

	PMS zvládá					
	+		+ -		-	
z hlediska kvalifikačních předpokladů pracovníků PMS	26	63%	11	27%	4	10%
z hlediska organizace práce a nasazení pracovníků PMS	23	56%	14	34%	4	10%
z hlediska materiálního vybavení PMS	12	32%	12	32%	14	36%
z hlediska počtu osob pracujících v PMS	11	27%	13	32%	17	41%

7.7. Rozhodování soudu o podmíněném propuštění

V řízení o podmíněném propuštění si soud vyžádá především zprávu věznice o chování a pracovní morálce odsouzeného během výkonu trestu odnětí svobody a o dosaženém stupni jeho převýchovy. Při svém rozhodování soud bere v úvahu i druh trestné činnosti, kriminální kariéru odsouzeného, sociální a rodinné zázemí odsouzeného, stanovisko PMS, možnosti PMS k výkonu dohledu a k výkonu přiměřených omezení a přiměřených povinností.

Platí obecná zásada, že soudce bere i při rozhodování o podmíněném propuštění do úvahy všechny dostupné informace tak, aby rozhodl v každém konkrétním případě co nejlépe. Nicméně při úvaze o vhodnosti podmíněného propuštění jsou asi některé informace podstatnější než jiné. Soudci se měli vyjádřit, které informace jsou podle jejich názoru při rozhodování o podmíněném propuštění nejvíce podstatné.

Podle výpovědí **soudců jsou pro ně při rozhodování** o podmíněném propuštění nejvíce podstatné následující informace :

1. druh trestné činnosti a kriminální kariéra odsouzeného (celkem uvedlo 40 soudců)
2. zpráva VS (29)
3. sociální zázemí odsouzeného (24)
- 4.-5. nabídka záruky (7)
možnosti PMS k výkonu dohledu a k výkonu přiměřených povinností a omezení
6. postoj a chování odsouzeného (6)
7. zajištění práce na svobodě (4)
- 8.-9. stanovisko PMS k možnosti uložení dohledu (2)
postoj odsouzeného k náhradě škody (2)
- 10.-11. zpráva sociálního kurátora (1)
stupeň resocializace odsouzeného (1)

Podle soudců jsou nejdůležitějšími informacemi pro rozhodování o podmíněném propuštění druh trestné činnosti a kriminální kariéra odsouzeného, zpráva VS a informace o sociálním zázemí odsouzeného. Naproti tomu soudci nehodnotili jako podstatné informace získané od sociálního kurátora, překvapivě informace o dosaženém stupni resocializace, informace o postoji odsouzeného k náhradě škody a informace obsažené ve stanovisku PMS k možnosti uložení dohledu.

Podobně jako soudci se měli **sociální pracovníci VS zhodnotit, které informace** jsou podle jejich zkušenosti - pro soud při rozhodování nejvíce podstatné. Sociální pracovníci VS určovali pořadí důležitosti z námi určených informací.

Sociální pracovníci VS určili následující pořadí informací, důležitých pro rozhodování soudu o podmíněném propuštění :

1. druh trestné činnosti a kriminální kariéra
2. zpráva Vězeňské služby
3. sociální zázemí odsouzeného
4. zpráva Probační a mediační služby o odsouzeném
5. možnosti PMS k výkonu dohledu a k výkonu přiměřených povinností a omezení
6. nabídka záruky

Také podle sociálních pracovníků VS jsou pro soud nejdůležitějšími informacemi při rozhodování o podmíněném propuštění druh trestné činnosti a kriminální kariéra odsouzeného, zpráva VS a informace o sociálním zázemí odsouzeného.

Podle komentáře k trestnímu řádu²² se chování odsouzeného ve výkonu trestu musí hodnotit v souvislosti s charakterovými vlastnostmi odsouzeného, s motivy a způsobem provedení činu. Dále je důležité zda se zbavil charakterových rysů a špatných návyků, které vedly ke spáchání trestného činu. K ucelenému a správnému obrazu o chování odsouzeného po dobu výkonu trestu je potřebné přesně časově popsat, kdy se odsouzený disciplinárních provinění dopustil a přesněji popsat, o jaká provinění šlo a jaké tresty mu za ně byly uloženy. Jedním z důležitých kritérií pro rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění je „dosažený stupeň převychovy odsouzeného“, i když podle výpovědí soudců (viz výše), „dosažený stupeň převychovy“ uvedl jako rozhodující informaci pouze jeden soudce. **Sociální pracovníci VS** měli určit, podle jakých kritérií je tento „stupeň převychovy“ hodnocen.

Respondenty bylo jednoznačně jako rozhodující kritérium pro stanovení „stupně převychovy“ uváděno plnění programu zacházení, který si odsouzený sám zvolí.

Z dalších rozhodujících kritérií pro hodnocení „stupně převychovy“ sociální pracovníci VS uváděli :

- celkové chování a jednání odsouzeného ve výkonu trestu (včetně hodnocení odsouzeného podle počtu kázeňských odměn resp. trestů)
- pracovní morálka odsouzeného
- jeho mimopracovní aktivity
- rodinné a sociální zázemí
- zařazení odsouzeného v první diferenciacní skupině
- psychologická charakteristika odsouzeného.

Zajímavé je, že pouze jeden respondent uvedl, že kritériem pro hodnocení stupně převychovy odsouzeného je předchozí trestná činnost a celková kriminální kariéra odsouzeného. Pouze jeden respondent uvedl, že stupeň převychovy se nedá objektivně posoudit a to z důvodu častého účelového chování odsouzených

V dotazníkovém šetření jsme se dále zajímali, **zda zavedení možnosti dohledu mělo vliv na rozhodování soudu o podmíněném propuštění.**

Soudci se měli vyjádřit k tomu, zda by mohli říci, že po zavedení institutu podmíněného propuštění s dohledem takto rozhodli i u některých odsouzených, kterým by bez této možnosti podmíněné propuštění zamítli.

Ze tří nabízených odpovědí se soudci vyjádřili takto : - ano -38% , - ano, ale spíše výjimečně - 41% , - ne, možnost použít institutu dohledu neovlivnila množství kladných rozhodnutí o podmíněném propuštění - 21% . Soudci se spíše přiklánějí k názoru, že institut dohledu pomáhá při rozhodování, kdy by dříve bez možnosti stanovit dohled, podmíněné propuštění zamítli.

Soudci se měli vyjádřit, zda v případech, kdy rozhodli o stanovení dohledu, předcházelo jejich rozhodnutí zpravidla doporučení na možnost stanovení dohledu od

²² ŠÁMAL, P., KRÁL, V., BAXA, J., PÚRY, F., PÚRY, F. Trestní řád. Komentář II. Díl. Doplněné a přepracované vydání : C.H.BECK, s. 1944

Vězeňské služby, probační a mediační služby, nebo zda o dohledu rozhodují bez těchto doporučení. Většina soudců odpověděla (60%), že rozhodují o uložení dohledu bez doporučení VS či PMS. Pokud soud přihlíží k jejich stanovisku k možnému uložení dohledu, tak je to spíše ke stanovisku k možnosti (či vhodnosti) uložení dohledu Probační a mediační služby.

Abychom názor soudců, kteří rozhodují o podmíněném propuštění, konfrontovali s pohledem z „venku“, požádali jsme **sociální pracovníky VS**, zda by podle jejich zkušenosti s rozhodováním soudu o podmíněném propuštění mohli říci, že po zavedení institutu podmíněného propuštění s dohledem soud takto rozhodl i u některých odsouzených, kterým by bez této možnosti podmíněné propuštění zamítl. Z respondentů, kteří dokázali toto posoudit (56 % respondentů označilo odpověď nevíím), jich 23 % odpovědělo, že ano.

Soudci se měli vyjádřit, jaké důvody je zpravidla vedou k rozhodnutí, že se zbytek trestu vykoná. Nebylo překvapením, že podle názorů soudců je hlavním důvodem k rozhodnutí, že se zbytek trestu vykoná, trestná činnost propuštěného ve zkušební době. Jako další důvody soudci uváděli neplnění přiměřených omezení a povinností (zejména neplacení náhrady škody) a nedodržení spolupráce s probačním úředníkem či dalšími subjekty.

7.8. Problematika poskytování záruk

Podle ustanovení § 61 odst. 1 TrZ může soud odsouzeného po výkonu poloviny uloženého nebo podle rozhodnutí prezidenta republiky zmírněného trestu odnětí svobody podmíněně propustit na svobodu, jestliže odsouzený ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život, nebo soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného. Požadavek pozitivní prognózy budoucího chování pachatele je nutným předpokladem pro podmíněné propuštění. Příznivá prognóza o budoucím pachatelově chování musí být i v případě, že soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného. Podmínky nabídnutí záruky za dovršení nápravy podmíněně propuštěného upravuje § 6 odst. 1 písm. c) TrŘ. I po nabídnutí záruky za dovršení nápravy odsouzeného musí soud zkoumat, zda pachatel svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení. Soud při rozhodování zvažuje, zda lze dovršení nápravy pachatele uskutečnit prostředky zájmového sdružení občanů, zejména se zřetelem k výchovnému vlivu kolektivu.

Soudci se měli vyjádřit, zda žádají podle § 331 odst. 4 TrŘ zájmová sdružení o spolupůsobení při výchově podmíněně propuštěných. Převážná většina soudců (71% respondentů) nežádá zájmová sdružení o spolupůsobení při výchově podmíněně propuštěných. Pouze 19% soudců se vyjádřilo, že tak činí, ale pouze výjimečně.

Soudci se vyjadřovali zda obsahují nabídky zájmových sdružení občanů za dovršení nápravy odsouzeného všechny náležitosti potřebné pro rozhodnutí o jejich přijetí.

Tabulka č. 29 : Náležitosti nabídek zájmových sdružení podle soudců - vyjádřeno v absolutních počtech a %

<i>ano - téměř vždy</i>	7	19%
<i>ano - občas</i>	9	24%
<i>ano - ale pouze výjimečně</i>	11	30%
<i>ne</i>	10	27%

Podle názorů soudců (27%) chybí často v nabídkách zájmových sdružení občanů za dovršení nápravy odsouzeného všechny náležitosti potřebné pro rozhodnutí o jejich přijetí.

Soudci, kteří nebyli zcela spokojeni s kvalitou nabídek záruk, měli uvést nejčastější nedostatky nabízených záruk. Předem nutno konstatovat, že poměrně dost soudců se během svého rozhodování o podmíněném propuštění s nabídkou záruky nesešlo. Soudci jako nedostatky záruk nejčastěji uváděli :

- nekonkrétnost, formálnost, nereálnost a vysoká obecnost nabízených záruk
- záruky neobsahují jak bude sdružení působit a kontrolovat odsouzeného
- často chybí projednání v kolektivu, jde o záruku jednotlivců a ne kolektivu
- neznalost trestné činnosti odsouzeného, resp. její bagatelizace
- nabízené záruky obsahují pouze záruku, neobsahují hodnocení odsouzeného sdružením občanů ani důvody proč je záruka nabízena

7.9. Problematika přiměřených omezení a povinností

Podle ustanovení § 63 odst. 3 TrZ může soud podmíněně propuštěnému uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 26 odst. 4 TrZ směřující k tomu, aby vedl řádný život. Soud také může podmíněně odsouzenému uložit, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Podle komentáře k trestnímu zákonu²³ jsou omezení a povinnosti zaměřeny na odstranění základních kriminogenních faktorů. Omezení a povinnosti mají preventivní charakter a představují pro pachatele šanci na změnu svého dosavadního způsobu života. Trestní zákon v ustanovení § 26 odst. 4 obsahuje základní konkretizaci a demonstrativní výčet přiměřených omezení a přiměřených povinností. Vedle nebo místo přiměřených omezení a přiměřených povinností uvedených v tomto ustanovení může soud uložit pachateli i jiná taková opatření, pokud je to nutné, aby pachatel vedl ve zkušební době řádný život. Zajímali jsme se proto o to, v jakém rozsahu je možnost uložení přiměřených omezení a přiměřených povinností soudci u podmíněně propuštěných v praxi využívána.

Dotázali jsme se proto **soudců** jak často využívají v rámci rozhodnutí o podmíněném propuštění možnost uložení přiměřených povinností a omezení. Z tabulky je patrné, že přiměřené povinnosti a omezení jsou soudci v rámci rozhodnutí o podmíněném propuštění využívány velice málo. Nejvíce jsou soudci aplikovány omezení a povinnosti v zákoně neuvedené a povinnost podrobit se léčbě závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením.

²³ ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S. Trestní zákon. Komentář 4. Přepřacované vydání 2001: C.H.BECK, s.189

Tabulka č. 30: Pořadí přiměřených povinností a omezení uvedených v § 26 odst. 3 a 4 TrZ podle toho, jak často je soudci (dle vlastního posouzení) v rámci rozhodnutí o podmíněném propuštění ukládají (od nejčastějších po nejméně časté) + průměr na škále 1 až 5 (velmi často - téměř vůbec)

pořadí	PŘIMĚŘENÉ POVINNOSTI A OMEZENÍ	průměr
1	jiné v zákoně neuvedené	3,66
2	podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením	3,95
3	zdržet se návštěv nevhodného prostředí a styku s určitými osobami	4,34
4	podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy	4,52
5	zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek	4,58
6	podrobit se vhodným programům psychologického poradenství	4,61
7	podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace	4,71

Soudci měli dále za úkol uvést jaké jiné přiměřené omezení a povinnosti v § 26 odst. 3 a 4 neuvedené nejčastěji ukládají.

Z jejich výpovědí lze shrnout následující pořadí :

1. povinnost nahradit škodu, kterou odsouzený způsobil trestným činem
2. povinnost platit výživné
3. povinnost nastoupit do zaměstnání nebo se zaevidovat na úřadu práce
4. povinnost dostavit se ve stanoveném termínu na středisko

Probační úředníci měli zhodnotit jak často se ve své praxi setkávají u podmíněně propuštěných s uložením přiměřených povinností a omezení. Také z výpovědí probačních úředníků vyplývá, že v soudní praxi jsou přiměřené povinnosti a omezení velice málo využívány. Probační úředníci uvádějí jako nejvíce využívanou povinnost podrobit se podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením.

Tabulka č. 31: Pořadí přiměřených povinností a omezení podle toho, jak často se s nimi probační úředníci v praxi setkávají (od nejčastějších po nejméně časté) + průměr na škále 1 až 5 (velmi často - téměř vůbec)

pořadí	PŘIMĚŘENÉ POVINNOSTI A OMEZENÍ	průměr
1	podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením	3,81
2	zdržet se návštěv nevhodného prostředí a styku s určitými osobami	4,16
3	jiné v zákoně neuvedené	4,26
4	zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek	4,33
5	podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy	4,36
6	podrobit se vhodným programům psychologického poradenství	4,47
7	podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace	4,49

Probační úředníci hodnotili v působišti svého střediska podmínky pro realizaci vybraných přiměřených povinností a omezení. Z uvedených přiměřených omezení a povinností probační úředníci hodnotili jako nejlepší podmínky pro léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením, i když je nezbytné konstatovat, že tyto

podmínky jsou hodnoceny na škále jako průměrné. Jako nejhorší jsou hodnoceny podmínky pro plnění programů sociálního výcviku.

Tabulka č. 32: Probační úředníci - hodnocení podmínek pro realizaci povinností a omezení, které mohou být uloženy v rámci podmíněného propuštění (pořadí od nejlepších po nejhorší) + průměr na škále 1 až 5 (velmi dobré podmínky - velmi špatné)

1. +	léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením	2,75
2.	programy psychologického poradenství	3,17
3.	výcvik pro získání vhodné pracovní kvalifikace	3,28
4. -	programy sociálního výcviku	3,77

Konkretizací přiměřených omezení a povinností v ustanovení § 26 odst. 4 TrZ se rozšířil prostor pro rozvíjení nových metod práce s odsouzenými. Realizace a rozvíjení probačního dohledu a přiměřených omezení a povinností vyžaduje úzkou součinnost s ostatními institucemi působícími v oblasti sociální prevence a psychosociálních služeb. Systémovou součinnost a společnou realizaci jednotlivých programů by měla zajišťovat Probační a mediační služba. Konkrétní způsob plnění povinností a omezení není blíže upraven, zajímal nás proto názor respondentů na možnost akreditace zařízení, ve kterých se mohou vykonat přiměřené povinnosti. Akreditace zařízení by měla umožnit kvalitní výkon uložených povinností. **Soudců i probačních úředníků** jsme se dotázali, zda by tato zařízení měla mít k výkonu přiměřených omezení a povinností akreditaci. Z výpovědí respondentů je vidět, že obě skupiny by akreditaci zařízení přivítali.

Tabulka č. 33: Názor soudců na to, zda by zařízení, která vykonávají omezení a povinnosti, měla mít k této své činnosti akreditaci

průměr na škále 1 až 4 (ano-určitě až ne-je to zbytečné) = 1,93

AKREDITACE							
ano - určitě		spíše ano		spíše ne		ne - je to zbytečné	
abs.čet.	%	abs.čet.	%	abs.čet.	%	abs.čet.	%
11	27 %	25	60 %	4	9 %	2	5 %

Tabulka č. 34: Názor probačních úředníků na to, zda by zařízení, která vykonávají omezení a povinnosti, měla mít k této své činnosti akreditaci

průměr na škále 1 až 4 (ano-určitě až ne-je to zbytečné) = 1,65

AKREDITACE							
ano - určitě		spíše ano		spíše ne		ne - je to zbytečné	
abs.čet.	%	abs.čet.	%	abs.čet.	%	abs.čet.	%
34	48 %	30	42 %	5	7 %	2	3 %

Podle našeho názoru je velmi důležité, aby soudci měli při rozhodování o podmíněném propuštění přehled o zařízeních, kde se eventuálně stanovené přiměřené povinnosti vykonávají. Dotázali jsme se soudců, zda mají při rozhodování k dispozici přehled o zařízeních, ve kterých je možné uведенé povinnosti vykonat. **Většina soudců** (87 %) uvedla, že tento přehled nemá.

Zajímali jsme se též o to, zda **soudci** při ukládání konkrétně určují v jakém zařízení se má přiměřené omezení či povinnost vykonat a zda určují jak dlouho má trvat jejich výkon. Při ukládání omezení a povinností pouhých necelých 16% soudců konkrétně určuje (vždy nebo většinou), v jakém zařízení se mají vykonat. Celých 50% soudců ovšem tento údaj neudává nikdy. Důvodem bude nepochybně skutečnost, že soudci - podle vlastního vyjádření - nemají dostatečný přehled o zařízeních, ve kterých je možné příslušná omezení a povinnosti vykonat. Toto potvrdilo 87% oslovených soudců.

O něco vyšší podíl soudců (27%) pak výslovně určuje (vždy nebo většinou), jak dlouho má trvat výkon uložených omezení a povinností. Stejně jako v prvním případě však polovina soudců konkrétní délku jejich výkonu nestanoví nikdy.

Probační úředníci měli uvést, se kterými subjekty spolupracují při výkonu soudem stanovených přiměřených omezení a povinností.

Při výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace probační úředníci jednoznačně nejvíce spolupracují s Úřady práce (uvedlo 55 probačních úředníků z celkového počtu 68, tj. 81%). Úřady práce nabízejí zprostředkování rekvalifikačních kurzů, motivační pohovory s klienty, poradenské služby a další programy. Dalšími zmiňovanými subjekty, které se podílejí na rekvalifikačních kurzech a dalších aktivitách s cílem zlepšit pozici klientů PMS na trhu práce, jsou v různých lokalitách například: Městské centrum sociálních služeb a prevence (uvedeno 3krát), Armáda spásy, Centrum sociálních asistentů, občanská sdružení Totem, Návraty, Dům na půli cesty, Střední integrovaná škola COP v Opavě. Dále se do této pomoci klientům zapojují také Pedagogicko-psychologické poradny a sociální kurátoři. Mnozí probační úředníci jsou ovšem k této oblasti výcviku skeptičtí. Zvláště v oblastech s vysokou mírou nezaměstnanosti je pro klienta - navíc se záznamem v trestním rejstříku - problém najít uplatnění. Jak poznamenal jeden z respondentů, většina klientů, kteří zaměstnání získali, jej našla vlastní iniciativou bez pomoci Úřadu práce či jiného subjektu.

V oblasti programů sociálního výcviku 51% probačních úředníků nevedlo žádný spolupracující subjekt. Nejčastějším důvodem byla skutečnost, že dané středisko dosud nepracovalo s klientem, který by měl tuto povinnost uloženou. V ostatních případech probační úředníci spolupracují s širokou škálou organizací, občanských sdružení, poraden a dalších institucí. Mezi čteně uváděná patří zejména Městská centra sociálních služeb a prevence (uvedlo 11 probačních úředníků z 33, kteří mají s programy sociálního výcviku nějaké zkušenosti, tedy třetina z nich). Dále se na této oblasti práce s klientem podílejí nejružnější poradenské organizace - rodinné poradny, Poradny pro manželství, rodinu a mezilidské vztahy, Středisko psychologické pomoci, Pedagogicko-psychologické poradny. Specifický sociální výcvik poskytují také krizová centra zaměřená na určitou konkrétní cílovou skupinu - na rodiny s dětmi (Krizové centrum pro rodinu a dítě), mladistvé (Metoděj, Střediska výchovné péče), na uživatele drog (Srdíčko, K-centrum), Romy (Savore), na nezaměstnané (Armáda spásy) apod.

Léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením, nejčastěji pro klienty PMS zajišťují psychiatrické a psychologické ambulance, psychiatrická oddělení nemocnic či psychiatrické léčebny (to uvedlo 29 z 59 respondentů, tj. 49%). Jen o málo nižší počet respondentů zmiňoval zavedenou spolupráci s lokálním K-centrem (26 z 59, tj. 44%). Probační úředníci v případě drogové závislosti klienta spolupracují také s konkrétními terapeutickými komunitami (např. TK Magdalena, Nechanice). Dále existuje pomoc ze strany velkého množství organizací, občanských sdružení, kontaktních a poradenských center. Nejčastěji byl jmenován Sananim (v 7 případech), sdružení Podané ruce (3), Drop-in (3). Dále jde o Renarkon, Prev-Centrum, Klíč, Šance, Nedrog, Eset Help, Kappa-Help a mnoho dalších lokálních institucí.

Z našeho vzorku 19 respondentů (tedy 28%) dosud nepracovalo s klientem, který by měl uloženou povinnost podstoupit psychologické poradenství. Zbývajících 49 probačních úředníků (tj. 72%) odpovídalo poměrně homogenně. Programy psychologického poradenství pro klienty PMS poskytují v převážné většině psychologické poradny (Pedagogicko-psychologická poradna, Poradna pro manželství, rodinu a mezilidské vztahy, Rodinná a manželská poradna, Poradna pro ženy a dívky apod.), se kterými spolupracuje 31 probačních úředníků, tedy 63% z těch, kteří se podílejí na naplňování programů psychologického poradenství svých klientů. 17 probačních úředníků (35%) uvedlo spolupráci s konkrétními klinickými psychology či psychoterapeuty. Mezi další spolupracující subjekty v této oblasti patří také psychiatrické léčebny (uvedli 4 respondenti), Střediska výchovné péče (4), Městské centrum sociálních služeb a prevence (3), K-centrum (3) a další.

Je patrné, že v současné době již existuje široká paleta subjektů poskytujících programy vhodné k realizaci uložených povinností klientů PMS. To se ovšem zatím týká převážně větších měst, v menších městech se podle výpovědí respondentů organizace tohoto typu často nevyskytují a naplňování uložených povinností a omezení se tak stává obtížným. Ve větších městech se naopak mohou potýkat s opačným problémem, a totiž jak odlišit subjekty poskytující kvalitní služby od těch ostatních. Jednotliví probační úředníci samozřejmě vycházejí ze svých individuálních zkušeností s konkrétními organizacemi. Ovšem přesto se plných 90% oslovených probačních úředníků domnívá, že by zařízení, která vykonávají omezení a povinnosti, měla mít k této své činnosti akreditaci. Stejný názor sdílí také 86% soudců, kteří o podmíněném propuštění rozhodují.

7.10. Přínos dohledu

Soudci a sociální pracovníci VS se měli vyjádřit, zda zavedení možnosti stanovení dohledu u podmíněného propuštění je faktickým přínosem. Respondenti hodnotili na škále -
ano - velkým přínosem,
ano - považují to spíše za přínos, než za chybu,
ne - považují to spíše za chybu, než za přínos,
ne - je to velká chyba.

Za velký přínos zavedení dohledu považuje 28% soudců a 22% sociálních pracovníků VS. Respondenti dále považují zavedení dohledu spíše za přínos, než za chybu (67% soudců a 65% sociálních pracovníků VS). U soudců a sociálních pracovníků VS jednoznačně převažuje pozitivní hodnocení zavedení možnosti uložit dohled u podmíněného propuštění.

Probačních úředníků jsme se dotazovali na to, zda zavedení dohledu u podmíněného propuštění považují buď -
za velký přínos,
nebo spíše za přínos než za chybu,
či spíše za chybu než za přínos,
nebo za velkou chybu.

Také probační úředníci hodnotí pozitivně zavedení dohledu u podmíněného propuštění (39% považuje zavedení dohledu za velký přínos a 58% za spíše za přínos než za chybu).

Probační úředníci dále hodnotili, zda je institut dohledu, podle jejich dosavadních zkušeností, účinným nástrojem trestní politiky. Respondenti měli označit jednu odpověď na škále *rozhodně ano, spíše ano, spíše ne a rozhodně ne*. Probační úředníci vidí v institutu dohledu jednoznačně účinný nástroj trestní politiky (14% rozhodně ano, 72% spíše ano). Pouze jeden respondent se domnívá, že dohled rozhodně není účinným nástrojem trestní politiky.

Soudci i sociální pracovníci VS měli své stanovisko k přínosu institutu dohledu zdůvodnit. **Sociální pracovníci VS uváděli jako přínos** zavedení dohledu :

1. kontrola chování odsouzeného a tím šance předcházení trestné činnosti

z jejich jednotlivých výpovědí uvádíme :

- *lze alespoň částečně předcházet páchání další trestné činnosti,*
- *větší možnost kontroly nad odsouzenými po propuštění z VTOS,*
- *důležitá kontrola nad PP, vzhledem k uloženým povinnostem možnost jeho lepší resocializace,*
- *je to přínos pro odsouzené, kteří potřebují nad sebou kontrolu a pomoc,*
- *PP s dohledem je zkouška jak pro pachatele, tak pro společnost; v těchto případech by aktivita měla stát na straně odsouzeného - má co ztratit, bere na sebe odpovědnost, neúspěch je důležitou informací pro soud v budoucnosti,*
- *pokud je pod dohledem je možno jej kontrolovat a motivovat, aby nebyla páchána další trestná činnost, rozebírat problémy a případně společně hledat řešení přijatelnější než páchání trestné činnosti,*
- *dohled může snížit procento recidivy u PP,*
- *někteří odsouzení po propuštění potřebují být pod dohledem, aby se opět nedopouštěli další trestné činnosti,*
- *pokud dohled bude fungovat na bázi sociální, psychologické či jiné terapie, pak by to mohlo být pro bývalé odsouzené velkým přínosem; Pokud to bude pro odsouzené pouze hrozba návratu, tak je to špatné,*
- *někteří propuštění z VTOS nejsou schopni dodržovat podmínky dohledu, proto pravidelná povinnost informovat o své situaci, pomoc při zajištění práce apod., může přivést některé odsouzené k určitému řádu v civilním životě,*
- *pod dohledem bude tlak na odsouzeného k plnění povinností,*
- *pod dohledem si odsouzený dává pozor, aby se nevrátil zpátky do VTOS.*

2. pomoc odsouzenému, lepší resocializace odsouzeného a tím i šance pro odsouzené

z jejich jednotlivých výpovědí uvádíme :

- *odsouzený bude mít možnost snadněji se začlenit do společnosti, kratší pobyt ve VTOS a menší možnost ztráty sociálního a rodinného zázemí,*

- *přínos hlavně u odsouzených se sociálním zázemím,*
- *u řady odsouzených se může jednat o pomocnou ruku, jakýsi opěrný bod v civilním životě,*
- *jedná se o pomalý přechod k samostatnosti, mají pomoc a vedení,*
- *u některých odsouzených je určité přínosem možnost kontroly a nutnosti pravidelně dokladovat řádný život, zároveň je to možnost rychlého zjištění,*
- *více odsouzených má šanci na propuštění, potřebují občasný dohled, kontakt s někým,*
- *bez dohledu by zřejmě recidivisté nezvládli bez problémů PP,*
- *dát klientovi opět šanci zařadit se do společnosti, vést klienta k zodpovědnému přístupu, pro soud jednodušší rozhodování, zkrácení doby působení vězeňské subkultury, zvláště u prvotrestaných a u závislých možnost nástupu léčby,*
- *další nová šance, resp. možnost pro odsouzené, je však nutný aktivní přístup se strany PMS*
- *odsouzený má novou šanci na zařazení do společnosti,*
- *někteří alespoň z počátku po propuštění potřebují probrat své problémy a postupy,*
- *je to pro odsouzené určitá šance, ale zároveň z toho vyplývá spousta povinností, ne vždy si odsouzený plně uvědomuje k čemu se zavazuje,*
- *odsouzeným, kteří mají zájem o PP s dohledem, je možno pomoci při řešení jejich problémů,*
- *dohled napomůže odsouzenému dodržovat určité hranice,*
- *považují za důležité, aby na odsouzeného někdo dohlížel a aby mu pomáhal překonávat osobní problémy s přechodem do normálního života.*

3. pomoc odsouzeným ze strany PMS

z jejich jednotlivých výpovědí uvádíme :

- *odsouzený může během dohledu kontaktovat PMS a konzultovat svůj problém,*
- *využít nabídky PMS - hledání zaměstnání, ubytování,*
- *po PP může nadále v případě potřeby pracovník PMS propuštěného usměrňovat a také mu může pomáhat,*
- *odsouzený má šanci se osvědčit za pomoci pracovníka PMS.*

4. pomoc PMS soudu při rozhodování o PP

z jejich jednotlivých výpovědí uvádíme :

- *soud se nebude muset tolik zabývat otázkami, zda odsouzený při PP povede řádný život,*
- *otevřít se zde možnost pro soudy, aby v případech, že není PP jasné využil spolupráci s PMS a uložil dohled .*

5. uvolnění kapacity věznic

z jejich jednotlivých výpovědí uvádíme :

- *uvolnění kapacity věznic, odsouzenému je dána šance nést odpovědnost za své další jednání,*
- *snížení stavu odsouzených ve věznici,*
- *na PP se dostane větší počet odsouzených než dříve,*
- *zvyšuje šanci na PP některým odsouzeným.*

Negativa v zavedení dohledu vidí sociální pracovníci VS především v neplnění podmínek dohledu a činnosti PMS při jeho výkonu:

z jejich jednotlivých výpovědí uvádíme :

- *myslím, že dnešní generace odsouzených má neustále zažitý dohled z minulého režimu,*
- *odsouzení nebudou dodržovat a plnit podmínky dohledu, protože není dobrovolný,*
- *dohled se zatím rozjíždí a týká se pouze malého počtu vězňů,*
- *dohled u PP odsouzení nepřivítali, vadí jim, že ve zkušební lhůtě je nad nimi vykonáván,*

- odsouzení dohled nepřivítali, obávají se, že se opět mohou brzy dostat do vězení,
- odsouzení si musí sami (bez ničí pomoci) zajistit ubytování a zaměstnání, aby splnili podmínky PP od PMS; v návalu euforie si požádají o PP a dohled mohou dostat i na velmi dlouhou dobu (narušení soukromí, rodinného života atd.); PMS není ničím nápomocna - pouze omezuje,
- nevím, jak dohled vypadá, naše pracovnice PMS mi neumí konkrétně odpovědět.

Soudci uváděli jako přínos zavedení dohledu :

1. kontrola chování odsouzeného a tím šance předcházení trestné činnosti

Hledisko kontroly u soudců ve výpovědích jednoznačně převažuje.

z jejich jednotlivých výpovědí uvádíme :

- jsou kategorie odsouzených, kteří mají větší šanci se zapojit do společnosti pod dohledem PMS - pravidelná kontrola, součinnost při vyřizování různých úředních záležitostí,
- ve výkonu trestu je nad odsouzeným dohled, každý si to uvědomuje, po výkonu trestu někteří odsouzení určitý dohled musí na sebou cítit,
- důslednější kontrola chování odsouzeného po PP,
- klient bude pod dozorem, lze lépe kontrolovat jeho pohyb a zapojení do občanského života, byť klienti sami toto považují za zpřísnující opatření,
- stanovuje se vždy u recidivistů, dohled je zesílení tlaku na odsouzeného ve smyslu dalšího řádného života,
- lze provádět častější kontrolu, probační služba je v kontaktu s rodinou,
- zajištění účinné kontroly nad chováním odsouzeného během stanovené zkušební doby,
- soud má větší přehled o chování odsouzeného po jeho propuštění ,
- umožňuje intenzivnější sledování chování PP ve zkušební době,
- zejména zdůrazňují kontrolu, umožňují i částečný vliv na orientaci ve společnosti, seberealizaci,
- kontrola nad odsouzeným, možnost poskytnout pomoc,
- značná část odsouzených potřebuje po propuštění důslednou kontrolu.

2. pomoc odsouzenému, lepší resocializace odsouzeného a tím i šance pro odsouzené

z jejich jednotlivých výpovědí uvádíme :

- umožňuje PP i u osob, u kterých by bez uložení dohledu nešlo PP realizovat ,
- odsouzený má lepší možnost zařazení do společnosti a jeho chování je kontrolováno,
- pomáhá odčinit škodlivý následek činu a zapojit se do řádného života,
- je to další byt' malá možnost působení na motivaci odsouzených,
- s odsouzeným se pracuje i po propuštění z VTOS a je mu poskytována odborná pomoc,
- forma prevence kriminality,
- umožňuje odsouzeným pokud o to mají opravdový zájem začlenit se do společnosti,
- umožňuje poskytovat pomoc k vedení řádného života,
- nápomoc k zapojení se odsouzeného do normálního způsobu života, nápomoc při pracovním uplatnění,
- zvýraznění šance na převýchovu odsouzeného,
- pomoc odsouzenému při výběru vhodného programu psychologického poradenství,
- PMS podá konkrétnější zprávu o chování odsouzeného, konzultace jsou pravidelné, podává širší okruh informací o odsouzeném a jeho chování ve zkušební době,
- zaplněné mezery - spolupráce zčásti neformálního charakteru (PMS) - lepší komunikace s odsouzeným,
- zejména kontakt s propuštěným a pravidelný „tlak“ na to, aby hradili škodu apod. považují za přínos - jinak totiž poškození zpravidla nic nedostanou.

Negativa v zavedení dohledu vidí soudci v činnosti PMS při realizaci výkonu dohledu:

z jejich jednotlivých výpovědí uvádíme :

- *dohled je pouze formální, úředníci PMS s odsouzeným nepracují, nemají potřebné nástroje pro dohled nad odsouzeným,*
- *působení dohledu při PP je přínosem, ale negativem je počet pracovníků probační služby při zajišťování fungování (faktického dohledu),*
- *je třeba realizovat dohled na patřičné a nikoli pouze formální úrovni, dle mého názoru by probační úředník měl mít více pravomoci k realizaci dohledu, měl by to být pracovník spíše pro práci v terénu,*
- *dohled má význam pouze u velmi úzkého okruhu odsouzených.*

Podle našeho názoru se zavedením dohledu u podmíněného propuštění dala šance na možnost podmíněného propuštění i těm odsouzeným, kteří by bez možnosti zavedení dohledu měli daleko menší šanci na propuštění na svobodu. Všechny skupiny respondentů se měli vyjádřit k tomu, **jak chápou institut podmíněného propuštění s dohledem.**

Respondenti měli za úkol vybrat jednu možnost, a to buď že považují institut podmíněného propuštění s dohledem spíše za

- *zpřísnující opatření (klient bude pod dozorem, rychleji se zjistí jeho případné asociální jednání)*

nebo spíše za

- *opatření výhodnější pro odsouzeného (dozor mu umožní překonat problémy po propuštění a osvědčit se).*

Podmíněné propuštění s dohledem hodnotí za zpřísnující opatření pro odsouzeného **56% soudců, 39% sociálních pracovníků VS a 26% probačních úředníků.**

Podmíněné propuštění s dohledem hodnotí za opatření výhodnější pro odsouzeného **74% probačních úředníků, 61% sociálních pracovníků VS a 44% soudců.**

U soudců tedy převažuje názor, že podmíněné propuštění s dohledem je zpřísnující opatření pro odsouzeného, naopak sociální pracovníci VS a především probační úředníci hodnotí podmíněné propuštění s dohledem jako opatření výhodnější pro odsouzeného.

Zajímalo nás, zda a kým jsou odsouzení před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění **o možnosti uložení dohledu u podmíněného propuštění informováni. Probační úředníci i sociální pracovníci VS** odpověděli, že odsouzení jsou informováni o možnosti uložení dohledu u podmíněného propuštění. Podle názorů respondentů jsou odsouzení o této možnosti nejčastěji informováni prostřednictvím pracovníků VS a probačních úředníků. Respondenti dále uváděli, že informace o možnosti uložení dohledu při podmíněném propuštění, kromě pracovníku Vězeňské služby a Probační a mediační služby, poskytují též sociální kurátoři.

Sociální pracovníci VS se měli pokusit zhodnotit **pohled odsouzených na možnost uložení dohledu** u podmíněného propuštění. Respondenti měli vybrat jednu z nabízených možností.

Respondenti měli zhodnotit zda -

- odsouzení uvítali tuto možnost
- nechtějí aby jim byl uložen, nechtějí být na svobodě podrobeni kontrole
- je jim víceméně jedno zda jim bude nebo nebude uložen

Mezi **sociálními pracovníky VS** převažoval názor (46% respondentů), že odsouzení nechtějí, aby jim byl dohled uložen, nechtějí být na svobodě podrobeni kontrole. Podle názorů 32 % sociálních pracovníků VS odsouzení tuto možnost přivítali a podle 22 % respondentů je odsouzeným víceméně jedno zda jim dohled bude nebo nebude uložen.

Podle ustanovení § 26b TrZ je pachatel, kterému byl uložen dohled, povinen podrobit se zákonem stanoveným podmínkám dohledu. **Probační úředníci měli zhodnotit, jaký je přístup pachatelů k jednotlivým povinnostem.**

Tabulka č. 35: Probační úředníci - hodnocení přístupu pachatelů k povinnostem podle ustanovení § 26b TrZ. (pořadí od nejlepších po nejhorší) + průměr na škále 1 až 5 (pachatelé přistupují většinou velmi zodpovědně - pachatelé přistupují většinou zcela nezodpovědně)

1. +	dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve stanovených lhůtách	2,43
2.	spolupracovat s probačním úředníkem způsobem stanoveným na základě probačního programu	2,46
3._	informovat probačního úředníka o důležitých okolnostech pro výkon dohledu	2,74

Probační úředníci hodnotí přístup pachatelů k uvedeným povinnostem jako průměrný na škále velmi odpovědně - zcela nezodpovědně, nelze uvést, že k některé povinnosti by byl přístup velmi zodpovědný či naopak zcela nezodpovědný.

Zajímalo nás, zda **probační úředníci využívají zákonnou možnost vstupu do obydli**, ve kterém se pachatel zdržuje. Podle vyjádření 64 % probačních úředníků tuto zákonnou možnost ještě nevyužilo. Pokud probační úředníci využívají tohoto oprávnění tak pouze výjimečně a děje se tak pouze v případech neplnění podmínek dohledu, zejména při opakované neomluvené účasti na schůzkách s probačním úředníkem.

Ti probační úředníci, kteří možnost vstupu do obydli, ve kterém se odsouzený pod dohledem zdržuje využívají, měli zhodnotit jaký je přístup pachatelů k této povinnosti stanovené v ustanovení § 26b TrZ. Probační úředníci hodnotili na škále 1 až 5, + od velmi ochotně až po - zcela neochotně. Respondenti ohodnotili přístup pachatelů k povinnosti umožnit vstup do obydli průměrnou známkou 2,38.

Probační úředníci mají z výkonem dohledu již určité zkušenosti. Proto měli za úkol zhodnotit přednosti a nedostatky dohledu.

Mezi **přednostmi podmíněného propuštění s dohledem** probační úředníci nejčastěji uvádějí možnost dřívějšího návratu do „běžného života do přirozeného sociálního prostředí, navázání nebo obnovení rodinných a sociálních vazeb“. Podmíněně propuštění tak dostávají šanci „znovu se zařadit do společnosti“ a dříve se vymanit z působení Vězeňské subkultury. Svůj úkol vidí pracovníci PMS především v „pomoci odsouzenému orientovat se na svobodě“ a ve „zvládnutí kritického období po propuštění“. Přínos dohledu u podmíněného propuštění je v obecné rovině spatřován v dlouhodobém pravidelném kontaktu s klientem, jenž umožňuje

jak účinnou pomoc při řešení aktuálních problémů klienta, tak kontrolu jeho chování ve zkušební době a tím i prevenci případného spáchání dalšího trestného činu. Kontakt probačního úředníka s klientem je dle respondentů prospěšný tím, že posiluje motivaci podmíněně propuštěného k vedení řádného života - „*realizovaný dohled je pro většinu klientů „Damoklův meč“ - „připomíná mu zkušební dobu a možnost návratu do vězení“*“. Přitom už pouhá „*povinnost někam docházet může přispět k zvyšování zodpovědnosti klienta*“ a zároveň „*plněním povinností dohledu odsouzený prokazuje snahu po nápravě*“. Kvalitně vedený dohled nad podmíněně propuštěným přináší možnost pozitivně ovlivňovat klienta, ale také mu pomoci s konkrétními praktickými problémy - např. při komunikaci s úřady, problémy s bydlením či zaměstnáním apod. Ve vztahu k podmíněně propuštěnému považují probační úředníci za důležitý cíl motivovat klienta k zapojení do pracovního procesu. Získání zaměstnání nabízí možnost plnění závazků vůči ostatním - plnění výživovacích povinností, splácení dluhů, náhrada škody způsobené trestnou činností. Přestože respondenti - probační úředníci více zdůrazňovali především význam dohledu jako pomoci a podpory klienta, neopomněli zmínit ani funkci kontrolní - tady zachování jisté, byť minimální, míry represe. Dohled poskytuje také možnost pravidelné kontroly odsouzeného, kontroly plnění uložených povinností a zachycení případného rizikového chování klienta. Soud tak prostřednictvím PMS může získat komplexnější a objektivnější informace o průběhu zkušební doby PP.

Nedostatky podmíněného propuštění s dohledem, které probační úředníci uváděli, se dají rozdělit do třech základních oblastí: první oblast se týká systémových obtíží, se kterými se nově zaváděný institut zákonitě potýká, druhá oblast problémů zahrnuje samotný obsah dohledu a oblast třetí souvisí s obtížemi při zapojení klienta do výkonu dohledu.

Do první oblasti systémových problémů spojených s podmíněným propuštěním s dohledem patří problematická komunikace jednotlivých složek zapojených do jeho realizace. Probační úředníci upozorňují na „*nedostatečnou spolupráci a vážnou komunikaci mezi soudy, VS ČR a PMS*“, na to, že dohled u jednotlivých klientů není předjednáván a pracovníkům PMS chybí základní informace o odsouzeném, které jsou k efektivnímu vedení dohledu nezbytné: „*Dostáváme jen usnesení o PP a nic víc! Klient mnohdy dorazí na středisko PMS dříve než usnesení o PP, je třeba vědět, za co byl uložen TOS, jaké jsou možnosti uložení povinnosti, naprosto chybí informace od VS*“. Za problematická byla označena také kritéria ukládání dohledu, která nejsou přesně vymezena. „*Někdy jde o zcela zbytečnou formalitu - např. při propuštění pachatele (velmi vážné dopravní nehody), kdy dotyčný má rodinu, kvalifikaci, zaměstnání, dohled postrádá smysl*“. A naopak „*odsouzení jsou v některých okresech propouštěni - podmíněně s dohledem bez jakékoliv úvahy, zda v jejich konkrétním případě má tento institut smysl a zda může dojít svého naplnění, vhodné by bylo PP individualizovat a zohledňovat konkrétní podmínky odsouzeného, což se někde prakticky vůbec neděje - klienti jsou „napůlku“ propouštěni bez opodstatněných podkladů - např. znalosti prostředí, do kterého se odsouzení vrací*“. Dalším formálním nedostatkem jsou dle probačních úředníků příliš dlouhé zkušební doby (nezřídka 5-7 let) bez možnosti flexibilně reagovat na aktuální stav v případě stabilizované situace klienta. Problémem je také „*nedostatečné personální zajištění PMS - malý počet pracovníků PMS versus velký nápad středisek*“. To „*... se přirozeně projevuje na kvalitě či spíše rozsahu a intenzitě spolupráce probačního pracovníka a klienta*“.

Druhá oblast problémů, které naši respondenti uváděli, se týká náplně uloženého dohledu. Podle probačních úředníků „*velmi zřídka bývá soudem specifikována náplň dohledu*“ - „*málokdy jsou ukládány povinnosti i omezení*“. Další problém spočívá v tom, že

„pro PP s dohledem chybějí návazné programy“ a ani „prakticky neexistují organizace, které by poskytovaly probačně resocializační programy“, což platí zejména pro menší města. Jinou konkrétní obtíží je, že „některá omezení a povinnosti může probační úředník těžko sledovat a hlídat - např. zdržet se nevhodného prostředí apod.“. Závažným a poměrně frekventovaným problémem je podle probačních úředníků skutečnost, že v případě upozornění na porušování podmínek dohledu chybí zpětná vazba od soudu. Na „málo pružnou (nedostatečnou, respektive žádnou) reakci soudu na případné porušení dohledu“ výslovně upozornilo 11 respondentů z celkového počtu 72.

Do třetice probační úředníci zmiňovali problémy související se zapojením konkrétních klientů. Často se totiž setkávají s nezájmem a pasivitou podmíněně propuštěných. Přitom „pokud klient není sám motivován cokoli měnit, dohled mu nepomůže“. Jak respondenti uváděli, tyto nesnáze pramení z toho, že dohled je mnohými klienty vnímán jako represivní institut, nařízení - „klient nemá možnost vyjádřit souhlas či nesouhlas“. Navrhují, že „by bylo vhodné požadovat souhlas odsouzeného s PP s dohledem“.

Soudci měli zhodnotit, jak je na základě jejich dosavadních poznatků a zkušeností **prováděn dohled Probační a mediační službou**. Přestože se mezi soudci objevil názor, že dohled PMS je pouze formální, je zřejmé, že tento názor se vyskytuje poměrně ojediněle a vychází spíše z konkrétní lokální situace. Že je dohled Probační a mediační službou prováděn formálně, se domnívá pouze 13% soudců (5 z 39). Opačné stanovisko vyjádřilo 49% respondentů (19 z 36) a 55% (22 ze 40) soudců se domnívá, že dohled je realizován kvalifikovaně.

7.11. Realizace dohledu Probační a mediační službou

Témata schůzek

Probační úředníci měli zhodnotit jak často řeší s odsouzenými při realizaci dohledu následující problémy. Probační úředníci hodnotili na škále od 1- velmi často až po 5 - vůbec

Tabulka č. 36: Problémy řešené na schůzkách - průměrné hodnocení probačními úředníky (škála 1- velmi potřebný až 5 - zcela nepotřebný)

Problémy řešené na schůzkách podmíněně propuštěného s probačním úředníkem

1. +	náhrada škody poškozeným	1,24
2.	problémy se zaměstnáním	1,44
3.	problémy s penězi / dluhy	1,61
4.	proč spáchal trestný čin	1,64
5.	osobní problémy	2,37
6.	problémy s ubytováním	2,42
7.	problémy v rodině	2,50
8.	volnočasové aktivity	2,81
9.	užívání drog	2,88
10.	problémy s alkoholem	2,99
11.	partnerské problémy	3,09
12. -	zdravotní problémy	3,40

Podle vyjádření **probačních úředníků** jsou nejčastěji na schůzkách řešeny **problémy s náhradou škody, se získáváním zaměstnáním, finanční problémy a proč spáchal trestný čin.** Jako nejméně frekventovaná problematická témata probační úředníci uváděli zdravotní a partnerské problémy.

Praktické problémy při realizaci dohledu Probační službou a mediační službou

Z analýzy trestních spisů, kde bylo rozhodnuto o uložení podmíněného propuštění s dohledem a z rozhovorů s probačními úředníky se ukazuje jako poměrně vážný problém to, že soudní kancelář nezašle včas místně příslušnému středisku PMS rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem spolu s pověřením k výkonu dohledu. V praxi je tedy započato s dohledem pozdě a často se odsouzení dostaví na středisko PMS dříve, než má Probační a mediační služba jakýkoliv podklad o jeho osobě. S dohledem by se mělo u této kategorie odsouzených začít ihned po propuštění (z tohoto pohledu je zajímavá zahraniční úprava, v některých státech mají propuštění obligatorní povinnost dostavit se do několika dnů na středisko Probační a mediační služby). Je zřejmé, že čím dříve se podaří probačnímu úředníkovi navázat kontakt s propuštěným, tím větší je šance na podchycení a následně řešení jeho problémů po návratu z výkonu trestu. Jakékoli administrativní průtahy jsou na škodu věci.

Probační úředníci se měli vyjádřit, kdy začíná na jejich středisku prakticky probíhat dohled nad odsouzeným.

Tabulka č. 37: Začátek dohledu nad propuštěnými Probační a mediační službou podle probačních úředníků - vyjádřeno v absolutních počtech a %

Od právní moci rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění je to většinou

<i>do 14 dnů</i>	8	11%
<i>15 dnů až 1 měsíc</i>	24	34%
<i>od 1 do 2 měsíců</i>	29	41%
<i>od 2 do 3 měsíců</i>	8	11%
<i>3 a více měsíců</i>	2	3%

Výpovědi probačních úředníků potvrzují naše tvrzení. Pouze 11% z nich uvádí, že začínají s dohledem u podmíněně propuštěných do 14 dní, což je ještě podle našeho názoru akceptovatelná doba. Podle respondentů je ve 41% započato s dohledem ve lhůtě od jednoho měsíce do dvou měsíců a v 11% případů dokonce ve lhůtě od dvou do tří měsíců. Je nezbytné, aby soudní kancelář neprodleně zasílala rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem spolu s pověřením k výkonu dohledu místně příslušnému středisku PMS, které ho nutně potřebuje k zahájení dohledu nad podmíněně propuštěným.

Probační úředníci se vyjadřovali k tomu, na čí straně jsou podle jejich názoru většinou **průtahy se započítáním dohledu**. Podle probačních úředníků jsou průtahy jednoznačně na straně soudu (uvádí to 69% respondentů) a až poté na straně odsouzených (podle 27% probačních úředníků). Na straně soudu jde o pozdní zaslání rozhodnutí o podmíněném propuštění a pověření k výkonu dohledu. Na straně odsouzených je důvodem průtahů nedostavení se na první schůzku s probačním úředníkem a dále nepravdivé uvedení místa pobytu odsouzeného.

První konzultace probačního úředníka s podmíněně propuštěným bývá věnována vyjasnění pravidel dohledu, jeho účelu a cíle. Přesné vymezení klientových povinností a kompetencí probačního úředníka zabraňuje možným nedorozuměním a usnadňuje řešení problémů v průběhu zkušební doby. Zároveň je za účasti klienta připraven probační program. Probační úředníci by při vytváření probačního programu o klientovi měli mít co nejvíce informací. Nejde o nové informace, jde o to, aby informace, již o klientovi shromážděné v rámci trestního řízení, se dostaly k probačním úředníkům. Podle poznatků od **probačních úředníků** se ukazuje, že by bylo vhodné, aby kromě rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění a pověření k výkonu dohledu, byly střediskům poskytnuty i další podklady, které jsou již shromážděny k odsouzenému v rámci justičního systému. Probační úředník např. nemá informace o trestné činnosti odsouzeného, a musí se tedy, než si opis rejstříku dodatečně vyžádá, spolehnout pouze na informace poskytnuté klientem.

Probační úředníci se vyjadřovali, zda by bylo pro práci s podmíněně propuštěnými potřebné, aby soud spolu s pověřením o provádění dohledu poskytl PMS následující podklady.

Tabulka č. 38: Podklady potřebné pro činnost PMS - průměrné hodnocení probačními úředníky (škála 1 - velmi potřebný až 5 - zcela nepotřebný)

1. +	rozhodnutí, jímž byl uložen trest	1,1
2.	opis rejstříku trestů	1,61
3.	jiné	1,72
4.	hodnotící zpráva VS o odsouzeném	1,96
5. -	znalecké posudky	2,51

Z jiných podkladů probační úředníci nejčastěji uvádějí :

- zpráva PMS před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění,
- informace o pohledávkách odsouzeného -náhrada škody, náklady za VTOS,
- rodinná anamnéza ze spisů,
- zpráva sociálního kurátora.

Je vidět, že všechny uvedené podklady by probační úředníci přivítali. Z uvedených podkladů by nejvíce probační úředníci přivítali rozhodnutí soudu, jímž byl odsouzenému uložen nepodmíněný trest odnětí svobody a opis rejstříků trestů

7.12. Překážky v resocializaci podmíněně propuštěných

Podle trestněprávní teorie je podmíněně propuštění významným prostředkem dovršení převýchovy a resocializace odsouzeného a neznamená tedy ukončení tohoto procesu, ale pokračování převýchovného resocializačního procesu na svobodě, a v případech stanoveného dohledu za pomoci probačních úředníků. Rychlost a průběh resocializace závisí na schopnosti adaptace odsouzeného na sociální změnu, dále na otevřenosti sociálního systému vůči odsouzenému resp. na míře pomoci a konečně průběh resocializace závisí na míře odlišnosti nového sociálního prostředí od prostředí předchozího.

Probační úředníci měli podle svých zkušeností s podmíněně propuštěnými uvést, co je podle jejich názoru největší překážkou resocializace podmíněně propuštěných. Jejich výpovědi lze shrnout do šesti nejčastěji uváděných problémových okruhů (jednotlivé překážky resocializace podle názorů probačních úředníků uvádíme podle pořadí jejich četnosti) :

1. nemožnost nalézt zaměstnání - nezaměstnanost odsouzených

příklad výpovědí respondentů :

- nikdo nechce zaměstnat odsouzené, problém RT,
- i ti odsouzení, kteří mají zájem pracovat, velice obtížně hledají uplatnění na trhu práce a vesměs seženou práci pouze brigádně nebo bez smlouvy na černo,
- neexistují regionální podpůrné pracovní programy,
- velice často i nízká motivace pracovat, špatné nebo žádné pracovní návyky.

2. návrat do závadného prostředí, opětovné páchaní trestné činnosti

3. neochota změnit styl života, nedostatek motivace k resocializaci

– osobní snaha klienta vůbec chtít něco změnit, klient má vžitý postoje a životní styl, který nechce moc měnit.

4. ztráta bydliště, rodinného a sociálního zázemí

5. neexistence sociálních a resocializačních programů, nedostatek spolupracujících institucí

6. finanční problémy - dluhy za náklady z výkonu trestu, dluhy za náklady trestního řízení, neschopnost platit náhradu škody poškozenému

Probační úředníci jako největší problém jednoznačně uváděli nezaměstnanost propuštěných vězňů a s tím související problémy. Podle jejich názorů je to vážný problém, a to zejména u těch propuštěných, kteří mají snahu pracovat. Podle názorů respondentů je v celé řadě okresů téměř nulová nabídka resocializačních programů zaměřených na získání vhodné pracovní kvalifikace či programů zaměřených na sociální výcvik a převýchovu.

7.13. Hodnocení právní úpravy podmíněného propuštění. Legislativní náměty

Považovali jsme za důležité zjistit **názor na legislativní úpravu institutu podmíněného propuštění od soudců, kteří o podmíněném propuštění rozhodují, a od probačních úředníků, kteří vykonávají dohled nad podmíněně propuštěnými.** Proto jsme se obrátili na tyto respondenty s otázkou, zda považují stávající právní úpravu podmíněného propuštění (včetně právní úpravy dohledu) v trestním zákoně resp. v trestním řádu za zcela či spíše vyhovující či za spíše či zcela nevyhovující.

Tabulka č. 39: Hodnocení právní úpravy podmíněného propuštění v trestním zákoně podle soudců a probačních úředníků (včetně právní úpravy dohledu)

	v trestním zákoně							
	zcela vyhovující		spíše vyhovující		spíše nevyhovující		zcela nevyhovující	
	abs.čet	%	abs.čet	%	abs.čet	%	abs.čet	%
soudci	8	19 %	27	62 %	6	14 %	2	5 %
probační úředníci	9	13 %	59	83 %	2	3 %	1	1 %

Soudci hodnotí právní úpravu podmíněného propuštění v trestním zákoně za zcela či spíše vyhovující (tento názor zastává 82 % soudců) . Také probační úředníci hodnotí právní úpravu podmíněného propuštění za zcela či spíše vyhovující (tento názor zastává dokonce 96 % probačních úředníků).

Tabulka č. 40: Hodnocení právní úpravy podmíněného propuštění v trestním řádu podle soudců a probačních úředníků

	v trestním řádu							
	zcela vyhovující		spíše vyhovující		spíše nevyhovující		zcela nevyhovující	
	abs.čet	%	abs.čet	%	abs.čet	%	abs.čet	%
soudci	8	19 %	24	56 %	9	21 %	2	5 %
probační úředníci	9	13 %	56	80%	4	6 %	1	1%

Soudci hodnotí úpravu podmíněného propuštění v trestním řádu také jako zcela či spíše vyhovující, i když oproti hodnocení úpravy v trestním zákoně hodnotí takto o něco méně soudců (75 %). Probační úředníci též nevidí problém v právní úpravě a 93 % probačních úředníků hodnotí úpravu podmíněného propuštění v trestním řádu za zcela či spíše vyhovující.

Dále jsme považovali za důležité zjistit, v čem respondenti, kteří považují **současnou právní úpravu podmíněného propuštění v trestním zákoně resp. v trestním řádu** za spíše nevyhovující nebo zcela nevyhovující, spatřují nedostatky, které by měly být de lege ferenda odstraněny.

Trestní zákon - Soudci

Je potřeba zdůraznit, že úpravu za spíše nevyhovující či zcela nevyhovující hodnotí pouze 19 % soudců. Přesto lze z jednotlivých **legislativních námětů soudců** k právní úpravě trestního zákona lze shrnout následující zajímavé podněty :

Nejvíce námětů na změnu právní úpravy směřovalo **ke zpřísnění podmínek pro možnost podmíněného propuštění**; k tomuto problému soudci uvádějí :

- *považují výkon poloviny trestu odnětí svobody za příliš krátkou dobu a příliš benevolentní úpravu jako formální podmínku pro podmíněné propuštění,*
- *úprava institutu podmíněného propuštění jako mimořádného prostředku by se měla zpřísnit, odsouzený by měl vykonat 2/3 uloženého trestu, aby formální podmínku splnil, chybou je i možnost opětovného podmíněného propuštění, stejně tak i úprava, že se na odsouzeného hledí, jakoby se osvědčil, pokud do 1 roku od konce zkušební doby není rozhodnuto (rozhodnutí se přitom může odsouzený mnoha způsoby vyhýbat),*
- *v zákoně by měla být omezení - např. osoba, která byla 2x ve výkonu trestu za úmyslný trestný čin stejné povahy, žádat o podmíněné propuštění nemůže, dále též ta osoba, která byla ve výkonu trestu 2x, aby vykonala trest delší 5 let (hodně totiž žádají recidivisté),*
- *podle názorů některých soudců by se mělo více přihlížet k charakteru trestné činnosti, dále by se měly zpřísnit podmínky pro podmíněné propuštění u vícenásobných recidivistů; dále lze uvažovat o vyloučení či zpřísnění podmínek pro podmíněné propuštění u osob odsouzených na doživotí,*
- *objevil se též názor, že pokud byl někdo v minulosti již podmíněně propuštěn, mělo by být stanoveno, že nemá možnost podat žádost o podmíněné propuštění,*
- *u dlouhodobých trestů prodloužit lhůtu jednoho roku na podání nové žádosti o podmíněné propuštění od zamítnutí na 3 a více let.*

Z dalších námětů lze shrnout :

- příliš obecná formulace podmínek pro rozhodnutí - „možnost očekávat, že odsouzený povede řádný život“; doporučuje se konkrétněji formulovat podmínky, ne obecně tak jak jsou, např. zajímat se i o sociální zázemí, jistý vztah k pracovnímu uplatnění, řešení sociálních problémů, postoj odsouzeného k následkům trestnému činu,
- dosavadní znění trestního zákona umožňuje, aby se odsouzený vzorným chováním a úklidem (jiná práce většinou ve vězení není) domohl podmíněného propuštění; ustanovení § 61 odst.1 TrZ je značně formální vzhledem k faktickému obsahu významu trestu (hodnocení se mnohdy odvíjí od počtu kázeňských odměn a jednoznačně schází účast v pracovním procesu u většiny odsouzených),
- odsouzení by měli být při žádostech o podmíněné propuštění více motivováni k tomu, aby se snažili hradit škodu způsobenou tr. činem a projevíli sami větší zájem o začlenění do společnosti, sami navazovali kontakty s kurátory či PMS,
- pokud jde o návrhy ředitelů na podmíněné propuštění - ze zákona by mělo plynout, že odsouzený s tímto postupem souhlasí

Trestní zákon - Probační úředníci

Právní úpravu za spíše či zcela nevyhovující hodnotí pouze 4 % probačních úředníků. Z jednotlivých **legislativních námětů probačních úředníků** k právní úpravě trestního zákona lze shrnout následující :

- u podmíněného propuštění s dohledem vázat rozhodnutí soudu na souhlas odsouzeného s tímto postupem,
- zkušební doba u podmíněného propuštění je zbytečně dlouhá (po určité době se stává dohled formální, přesahuje dobu intenzivní terapeutické práce a ve svém důsledku dlouhodobě znemožňuje či ztěžuje začít vést normální život); chybí možnost kombinovat dohled a uzpůsobit zkušební dobu (její délku) konkrétní situaci a potřebám klienta,
- obligatorní přezkoumávání možnosti podmíněného propuštění u všech odsouzených po vykonání zákonem stanovené části trestu; event. možnost podmíněného propuštění již po výkonu 1/3 trestu odnětí svobody,
- odlišit legislativně výkon dohledu u podmíněného odsouzení a podmíněného propuštění.

Trestní řád - Soudci

Celkem 26 % soudců považuje právní úpravu podmíněného propuštění za spíše či zcela nevyhovující. Z jednotlivých **legislativních námětů soudců k právní úpravě trestního řádu** lze shrnout následující náměty :

Nejvíce námětů soudci směřovali **k právní úpravě lhůty uvedené v ustanovení § 333 odst. 1 TrŘ**; k tomu soudci uvádějí :

- lhůta uvedená v § 333 odst. 1 TrŘ v délce 30 dnů je lhůtou příliš krátkou, ve většině případů se v uvedené lhůtě nedají zajistit všechny důkazy potřebné pro rozhodnutí věci; ve lhůtě 30 dnů nelze provést objektivní přešetření, do jakého prostředí by se měl odsouzený po propuštění vrátit,
- § 333 odst. 1 TrŘ - lhůta 30 dnů k rozhodnutí o žádosti je velmi krátká s ohledem na rozsah podkladů, které je nutné obstarat pro rozhodnutí o žádosti resp. návrhu (opis RT, příslušné spisy, zprávy atd.),

- § 333 odst. 1 TrŘ - lhůta 30 dnů - stanovení lhůty považují za zbytečné, lhůta k projednání podmíněného propuštění není v praxi dodržitelná; lhůta 30 dnů v § 333 odst. 1 TrŘ by měla být lépe konkretizována, resp. její počátek. Měla by běžet, je-li podána žádost po uplynutí poloviny, resp. 2/3 uloženého trestu. Protože podá-li odsouzený žádost před polovinou, resp. 2/3 trestu, neměla by začít běžet tato lhůta, jinak by se mohlo stát, že by měl soudce povinnost rozhodnout ještě před uplynutím lhůty pro podmíněné propuštění.

Z dalších námětů uvádíme :

- rozhoduje v mnoha případech senát, ačkoli by daleko praktičtější bylo rozhodování samosoudce ve všech případech. O nařízení výkonu zbytku trestu se rozhoduje ve veřejném zasedání, to není ani o podmíněném propuštění, na místě by bylo vždy rozhodnutí samosoudce přímo od stolu,
- fakultativní účast státního zástupce při veřejném zasedání v němž se rozhoduje o podmíněném propuštění z VTOS,
- upřesnění procedury v případě podmíněného propuštění odsouzených s uloženým trestem vyhoštění a ochranným léčením v ústavní formě - je zapotřebí upřesnit spolupráci příslušných orgánů při realizaci těchto institutů.

Zbylé náměty soudců směřovaly na řešení praktických problémů, které přímo nesouvisí se změnou trestního řádu :

- neexistuje informační systém mezi soudy a VS, pomocí počítače by si soud mohl během chvíle opatřit rozsudky jiných soudů, RT, zprávy vychovatelů z věznic - poštou trvá předávání těchto informací měsíce,
- není v praxi funkční systém evidence o pobytu obyvatel; ve stávající praxi je nemožné zjistit reálný pobyt osob, nefungují programy na dovršení převýchovy odsouzeného.

Trestní řád - Probační úředníci

Pouze 7,1 % **probačních úředníků** považuje právní úpravu podmíněného propuštění v trestním řádu za spíše či zcela nevyhovující. Z **legislativních námětů probačních pracovníků** k právní úpravě trestního řádu lze shrnout:

- chybí konkrétní postup, jakým způsobem soud reaguje na sdělení PMS ČR, že dohled není realizován - klient nespolupracuje (v praxi - opakovaná oznámení, že klient nespolupracuje; soud nereaguje, po uplynutí zkušební doby klienta osvědčí),
- při rozhodování o podmíněném propuštění by měl soud více specifikovat omezení a povinnosti v rámci dohledu (např. výše hrazení škody se u rozsudků jiných soudů špatně dohledává),
- odsouzený by měl mít možnost podat novou žádost o podmíněné propuštění po půl roce a ne až po roce,
- středisko PMS potřebuje informace o klientovi (trestná činnost, trestní minulost), aby s ním mohlo pracovat na náhradě škody a jiných pohledávkách, neděje se automaticky, mnohdy problémy s předáváním materiálu ze strany soudu (až na opakované žádosti soud reaguje).

Názory expertů k vybraným legislativním námětům (jsou inspirovány zahraničními úpravami) k institutu podmíněného propuštění

Dotazovali jsme se všech skupin respondentů na jejich názor na legislativní náměty, které jsme respondentům předložili k hodnocení a to po analýze a výběru z úpravy institutu podmíněného propuštění v zahraničí (analyzovali jsme právní úpravu podmíněného propuštění v Anglii a Walesu, Německu, Francii, Rakousku, Skotsku, Chorvatsku).

Tabulka č. 42 : Hodnocení zahraničních legislativních námětů k podmíněnému propuštění podle soudců, probačních úředníků a sociálních pracovníků VS (průměry na škále 1-návrh bych určitě podpořil/a až 4-návrh bych určitě nepodpořil/a)

	soudci	probační úředníci	sociální pracovníci VS
<i>odsouzený musí dát souhlas s dohledem</i>	3,17	2,00	2,06
<i>soud může stanovit flexibilní zkušební dobu (může se kdykoliv zkušební doba zkrátit nebo prodloužit)</i>	2,10	1,83	1,82
<i>soud může stanovit flexibilní dohled (dohled se může během zkušební doby podmíněného propuštění kdykoliv nařídit či odvolat)</i>	1,86	1,80	1,92
<i>u krátkodobých trestů (např. u prvopachatelů) do jednoho roku automatické propuštění po polovině, naopak soud odůvodňuje případy kdy odsouzeného nepropustí</i>	3,05	2,58	2,10

Z konkrétních legislativních námětů jsou u všech skupin respondentů **nejpříznivěji hodnoceny možnosti stanovit flexibilní zkušební dobu a dohled**. Toto hodnocení koresponduje i s názorem probačních úředníků (mají největší zkušenost s výkonem dohledu), kteří v rámci volných výpovědí často uváděli, že podmíněně propuštění by měli mít šanci na odvolání dohledu, samozřejmě pokud se po určité době osvědčí, protože dohled prováděný dlouhodobě (v případě podmíněného propuštění až 7 let) je u klienta PMS stejně formální a neplní již svůj cíl a účel.

Soudci je nejhůře hodnocen námět na souhlas odsouzeného s uložení dohledu. Všechny skupiny respondentů se staví negativně k námětu automatického propuštění po polovině trestu (v případě prvopachatelů odsouzených ke krátkodobému trestu do jednoho roku).

8. Institut podmíněného propuštění z pohledu Probační a mediační služby

Jak bylo řečeno v úvodu studie, od první poloviny 20. století mají své místo v zákonných normách různých zemí světa instituty parole. Jejich koncepce mají své odlišnosti, avšak podstatou většiny z nich je návrat odsouzeného z výkonu trestu na svobodu do normálního života bez další trestné činnosti. Na této cestě je odsouzený doprovázen probačním úředníkem, který svou činností napomáhá tomu, aby přechod do běžného života obsahoval minimum rizik jak pro samotného odsouzeného tak i pro společnost.

Novela trestního zákona č. 265/2001 Sb. rozšířila možnost uložení dohledu i u podmíněně propuštěných (§ 63 odst. 1 TrZ). Zavedením možnosti uložení dohledu u podmíněného propuštění se do značné míry rozšiřuje okruh potenciálních zájemců a tedy žadatelů o podmíněné propuštění a zároveň se rozšiřují v České republice možnosti probační práce, která bude spočívat nejenom v kontrole soudem uložených přiměřených omezení a povinností a provádění dohledu, ale i ve vlastním výběru vhodných kandidátů doporučených soudem na propuštění. Na zajišťování úkolů v jednotlivých fázích podmíněného propuštění se podílejí různé subjekty (Vězeňská služba, soudy, Probační a mediační služba, sociální kurátoři a další). V této části se zaměřujeme na činnost Probační a mediační služby.

Probační a mediační služba při realizaci podmíněného propuštění vyvíjí činnost jednak

- před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění a jednak
- po rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění v případech vyslovení dohledu nad pachatelem či při uložení přiměřených omezení a povinností.

8.1. Činnost střediska PMS před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění

Činnost probačního úředníka před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění vyplývá z ustanovení § 4 odst. 8 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. Podle tohoto ustanovení zákona je v souvislosti s úkony probace a mediace Probační a mediační služba oprávněna opatřovat informace a poznatky o osobě obviněné nebo o stanoviscích poškozeného významných pro rozhodnutí soudu či státního zástupce.

Z celkového počtu 167 soudních spisů, ve kterých soudy v období od 1. 1. 2002 do 30. 6. 2002 rozhodly o podmíněném propuštění s dohledem, jsme zaznamenali činnost Probační a mediační služby, ve stadiu před rozhodnutím soudu, ve 13 případech.

Ve všech případech probační služba poskytla pro potřeby soudu k rozhodnutí o podmíněném propuštění určitý „podklad“, který měl formu - zprávy, stanoviska, vyjádření probační služby nebo informace o navázání spolupráce s PMS.

Formu zprávy měl podklad v 8 případech. Termín zpráva byl formálně v názvu použit různě :

- 4x zpráva soudní pomoci k žádosti odsouzeného o podmíněném propuštění z VTOS,
- 1x probační zpráva před rozhodnutím o podmíněném propuštění,
- 1x probační zpráva před rozhodnutím,
- 1x zpráva o probačním šetření v souvislosti se žádostí odsouzeného o podmíněném propuštění,
- 1x zpráva probačního úředníka.

Do vydání metodického pokynu ředitele PMS č. 1/2002 k pracovním postupům středisek v trestním řízení v oblasti mediace a probace ze dne 3. 6. 2002 nebyl upraven jednotný pracovní postup v případech zpracování zprávy pro potřeby rozhodování soudu v rámci tzv. soudní pomoci. Podle pokynu jsou vedoucí středisek zodpovědní za dodržování metodických postupů popisovaných v jednotlivých metodických komentářích a návodech, a rovněž za používání metodických listů v předložené grafické úpravě. Z 8 zpráv byly tři zprávy zpracované před 3.6. 2002, zbylé zprávy byly zpracovány po tomto datu a tudíž, podle pokynu, měly mít formu **probační zprávy před rozhodnutím** a to tak, jak předpokládá metodický pokyn. Z našeho vzorku splňovala formální náležitosti obsažené v metodickém pokynu pouze jedna zpráva.

Pro informaci čtenářů uvádíme výběr z části metodického pokynu, týkající se postupu pro zpracování probační zprávy před rozhodnutím. Metodický pokyn upravuje postup středisek v přípravném řízení, v řízení před soudem a ve vykonávacím řízení.

Podle metodického pokynu ředitele PMS č. 1/2002 k pracovním postupům středisek v trestním řízení v oblasti mediace a probace ze dne 3. 6. 2002 je nutno při zpracování zprávy před rozhodnutím dodržet následující „Zásady pro vypracování zprávy před rozhodnutím“ :

- *zpráva před rozhodnutím je výsledkem individuální spolupráce probačního úředníka s klientem a s jeho okolím,*
- *spolupráce v průběhu přípravy zprávy není zaměřena pouze na zjišťování informací, ale směřuje k aktivnímu zapojení obou stran,*
- *zpráva před rozhodnutím zprostředkovává státnímu zástupci a soudci všechny zjištěné a pro případ podstatné skutečnosti, přičemž jejím účelem je podat objektivizované informace o daném případě, včetně stanoviska PMS k možnostem dalšího postupu z hlediska řešení příčin a následků trestného činu a nápravy pachatele,*
- *zpráva před rozhodnutím je transparentní – je zřejmé, jakým způsobem a z jakých zdrojů byly informace získány a jak byly objektivizovány,*
- *vypracování zprávy před rozhodnutím vždy předchází seznámení klienta se strukturou zprávy a se způsoby zjišťování potřebných údajů.*

Zpráva před rozhodnutím je zaměřena jednak na to, aby pro další účely trestního řízení zmapovala potřebné informace k osobě obviněného (odsouzeného) a jeho rodinnému i sociálnímu zázemí a dále pak informovala o stanovisku poškozeného k dané věci. Obsahová struktura zprávy před rozhodnutím na jedné straně napomáhá probačnímu úředníkovi zaměřit se při spolupráci s klienty na dané klíčové oblasti, na straně druhé rovněž pomáhá státnímu zástupci a soudci orientovat se ve zprávě a nacházet potřebné informace. Probační úředník na základě zjištěných informací a vyhodnocení rizik navrhuje další postup. Kvalita a výpovědní hodnota zprávy před rozhodnutím úzce souvisí s procesem spolupráce probačního úředníka s klienty a dalšími zainteresovanými osobami a subjekty. Efektivní probační činnost s klientem nemá povahu výlučného získávání informací o klientovi a jejich zpracování do zprávy, ale předpokládá vzájemnou dohodu a transparentní způsob spolupráce mezi probačním úředníkem a klientem.

Spolupráce klientů s probačním úředníkem ve fázi před rozhodnutím státního zástupce nebo soudce je pro klienty dobrovolná a proto musí probační úředník k této formě spolupráce předem získat jejich souhlas. Potřeba tohoto souhlasu vychází zejména ze skutečnosti, že při vypracování zprávy před rozhodnutím je probační úředník povinen dodržovat povinnosti stanovené zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů. Zpráva před rozhodnutím může být zpracována pouze na základě písemného souhlasu klienta, přičemž má klient možnost od této spolupráce s PMS kdykoli odstoupit. Odstoupení klienta od spolupráce s PMS nevede k jeho znevýhodnění v rámci trestního řízení, neboť provádění úkonů probace či mediace by zásadně nemělo být obviněnému v dalším průběhu řízení na újmu. Je potřeba mít na paměti, že souhlas klientů by měl vyjadřovat jejich dobrovolné rozhodnutí s probačním úředníkem při vypracování zprávy spolupracovat, a informace významné pro další postup orgánů činných v trestním řízení mu poskytovat. Klient musí být také předem seznámen se způsoby objektivizování potřebných údajů zpracovávaných ve zprávě.

Získané údaje jsou před zapracováním do zprávy objektivizovány. Proces objektivizace získaných údajů v rámci zpracování zprávy před rozhodnutím je spojen s kontaktováním dalších osob nebo subjektů, které přispívají k doplnění získaných informací o aktuální situaci klienta a o možnostech další práce s ním (např. se jedná o rodinu klienta a osoby z jeho bezprostředního okolí, školu, zaměstnavatele, úřad práce, sociální kurátory, koordinátora péče o osoby společensky nepřizpůsobivé, o zařízení, v jehož péči klient byl nebo je apod.).

Proces objektivizace získaných údajů ve zprávě může významně ovlivnit sám klient a to svým aktivním zapojením. Klient může probačnímu úředníkovi doporučit konkrétní osoby nebo instituce, na které se může při zpracování zprávy před rozhodnutím obrátit. Účast klienta v procesu objektivizace informací o jeho osobě je prostředkem, jak ho aktivně zapojit do procesu tvorby zprávy před rozhodnutím a tím posílit jeho odpovědnost za obsah zprávy. Tento postup při zpracování zprávy před rozhodnutím zaručuje, že činnost probačního úředníka před vydáním rozhodnutí v dané věci bude pro klienty srozumitelná a transparentní.

V sledovaných případech měl v jednom případě podklad podobu stručného stanoviska PMS k žádosti o podmíněné propuštění a v jednom případě formu vyjádření probačního úředníka k možnosti podmíněného propuštění.

Ve dvou případech soudní spis obsahoval informaci Probační a mediační služby o tzv. navázání spolupráce a vzetí odsouzeného do evidence PMS. Informace obsahovaly zprávu pro soud, že PMS vypracuje pro jeho potřebu zprávu, ta však v soudním spise chyběla.

Dále se v jednom případě, v tzv. vyjádření probační úředník připojil k žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění na základě kontaktu PMS družkou odsouzeného, a v jednom případě informoval probační úředník soudce o návštěvě odsouzeného ve vězení, při které s odsouzeným byla projednána možnost realizace probačního resocializačního programu v případě podmíněného propuštění.

Podnět k obstarání podkladů o klientovi může vzejít buď od orgánu činného v trestním řízení nebo od samotného klienta nebo dalších subjektů (např. rodina, zájmové sdružení občanů). V našich případech byl podnětem k vypracování těchto podkladů pro soud písemný kontakt od odsouzených, event. od jejich rodinných příslušníků, v jednom případě se kontakt uskutečnil prostřednictvím sociální pracovnice VS. Jelikož byla PMS kontaktována v našem výběrovém souboru ve 12 případech odsouzenými, lze předpokládat, že PMS shromažďovala informace s jejich souhlasem, i když tato skutečnost nebyla výslovně ve zprávách zmíněna.

Jak již bylo zmíněno, činnost probačního úředníka před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění vyplývá z ustanovení § 4 odst. 8 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. Podle tohoto ustanovení zákona je v souvislosti s úkony probace a mediace Probační a mediační služba oprávněna opatřovat informace a poznatky o osobě obviněné nebo o stanoviscích poškozeného významných pro rozhodnutí soudu či státního zástupce. Probační úředník je oprávněn, podle komentáře k tomuto ustanovení, shromažďovat informace pouze na základě pověření státního zástupce či předsedy senátu soudu.

V našem vzorku byly zprávy či stanoviska probačních úředníků zpracovány bez pověření státního zástupce či soudce. Ve zprávách je uvedeno pouze na čí podnět byly vypracovány, ale chybí informace o pověření, které předpokládá zákon o Probační a mediační službě.

Analyzované zprávy měly velmi podobnou obsahovou strukturu. Každá zpráva obsahovala informace o

- průběhu spolupráce s klientem,
- aktuální životní situaci klienta (s důrazem na rodinnou situaci, na možnost zaměstnání),
- klientově kriminální minulosti.

Každá zpráva obsahuje shrnující stanovisko PMS k žádosti klienta o podmíněné propuštění, s důrazem na názor Probační a mediační služby k možnému uložení dohledu či stanovení přiměřených omezení a povinností. Některé zprávy obsahovaly příslib klientů, že v případě podmíněného propuštění jsou ochotni dobrovolně se zapojit do konkrétního probačního resocializačního programu v místě bydliště odsouzeného (tento program je nabídnut a projednán s probačním úředníkem).

V našich případech byla stanoviska PMS k žádosti o podmíněné propuštění kladná, s tím, že bylo soudu doporučeno u odsouzeného stanovit dohled či konkrétní přiměřené omezení či povinnost. Ze stanovisek je vidět, že odsouzení jsou o podmínkách dohledu informováni a některá stanoviska obsahují příslib odsouzených podrobení se podmínkám dohledu.

Podle našeho názoru byly analyzované zprávy cennou informací pro rozhodování soudu o podmíněném propuštění, zejména když soud zvažoval uložení dohledu či stanovení přiměřené povinnosti a omezení.

8.2. Spolupráce Vězeňské služby ČR s Probační a mediační službou ČR

Možnost uložení dohledu (od 1. 1. 2002) u institutu podmíněného propuštění přinesla rozšíření působnosti probačních úředníků, ale i nutnost zintenzivnění spolupráce mezi soudy, Vězeňskou službou ČR a Probační a mediační službou ČR. Z tohoto důvodu byla ustanovena při PMS ČR a GŘ VS ČR pracovní skupina Parole, která měla za úkol připravit metodický postup, jenž by optimalizoval postupy všech zainteresovaných složek v celém průběhu řízení od okamžiku, kdy odsouzený podá žádost ke svému propuštění, až k osvědčení podmíněně propuštěného na konci zkušební doby. Na činnosti této pracovní skupiny se podíleli jako její členové nebo konzultanti zástupci výše zmíněných institucí spolu s pracovníky dalších zařízení resortu Ministerstva spravedlnosti ČR, tak např. i jednotlivci z řad kurátorů a ostatních spolupracujících organizací. V době zpracování studie (podzim 2003) jsou připraveny ke schválení Radou pro probaci a mediaci metodické materiály PMS ČR k realizaci podmíněného propuštění s dohledem.

Cílem tohoto metodického materiálu je zajistit vzájemnou návaznost práce zaměstnanců Vězeňské služby ČR a zaměstnanců Probační a mediační služby ČR v oblasti přípravy podkladů pro možnost podmíněného propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody za současného uložení dohledu.

Výsledkem jednání pracovní skupiny parole jsou dohodnuté konkrétní realizační postupy při zajišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o možném podmíněném propuštění s dohledem.

V metodickém pokynu je popsán postup součinnosti a spolupráce mezi VS a PMS

- před podáním žádosti o podmíněné propuštění,
- od podání žádosti o podmíněné propuštění,
- po pravomocném rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem.

Podstatou pokynu je dohodnutý níže uvedený postup spolupráce VS a PMS. Text uvedený kurzívou je zněním nejdůležitější části pokynu před předložením ke schválení Radě pro probaci a mediaci.

Postup před podáním žádosti o podmíněné propuštění

1. Odsouzený je na nástupním oddělení odborným zaměstnancem oddělení výkonu vazby a trestu/výkonu trestu (dále jen „oddělení výkonu trestu,“) rámcově seznámen s možnostmi probace a mediace.

2. Správní oddělení věznice každý měsíc poskytne vedoucímu oddělení výkonu trestu jmenný seznam těch odsouzených, jimž za šest měsíců vznikají zákonné podmínky pro podání žádosti o podmíněné propuštění. Uvedení odsouzení se zúčastní v rámci sociálně právního poradenství přednášky sociálního pracovníka věznice, kde je jim podána informace o realizačních podmínkách podmíněného propuštění s dohledem.

3. Má-li odsouzený na základě informací o činnosti Probační a mediační služby zájem o spolupráci s místně příslušným střediskem Probační a mediační služby v souvislosti se žádostí o podmíněné propuštění s dohledem, obrátí se nejprve na vychovatele nebo odborného zaměstnance oddělení výkonu trestu věznice, s nímž věc konzultuje. Ten odsouzenému podání

podnětu doporučí nebo nedoporučí. Společně tedy zvažují, zda je účelné kontaktovat Probační a mediační službu ve věci předjednání dohledu nebo dalších povinností a omezení při podmíněném propuštění, a to z důvodu větší rizikivosti (např. násilná trestná činnost, vysoká recidiva, povinnost náhrady škody, ochranné léčení, nedostatek sociálního zázemí a kontaktů s rodinou apod.), nebo není-li třeba kontaktovat Probační a mediační službu z důvodu malé rizikivosti (např. odsouzení za nedbalostní trestný čin, dobré rodinné a sociální zázemí apod.)

4. Odsouzený samostatně, případně s pomocí odborného zaměstnance věznice, vyplní formulář „Podnět k zahájení spolupráce s Probační a mediační službou ČR“ a jeho podání konzultuje s vychovatelem nebo odborným zaměstnancem, od něhož formulář obdržel. Do tohoto formuláře odsouzený vyplňuje základní údaje o sobě a vyjadřuje se k podmínkám, které souvisejí s jeho podmíněným propuštěním (zejména odsouzený uvádí informace o své předchozí trestné činnosti, o tom zda byl již v minulosti podmíněně propuštěn, jak se odsouzený staví k náhradě škody poškozenému, dále podává informace o svém rodinném a sociálním zázemí) a je srozuměn s tím, že PMS může jeho rodinu kontaktovat a zjišťovat od nich další informace o jeho osobě. S tímto formulářem je zacházeno ve smyslu znění ustanovení § 17 odst. 3 zákona č. 169/1999 Sb., o VTOS a o změně některých souvisejících zákonů, a dle znění ustanovení § 24 odst. 2 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzený nahlásí svému vychovateli datum odeslání tohoto formuláře a téma požadované spolupráce s Probační a mediační službou a vychovatel tyto informace zapíše do osobní karty odsouzeného, do IV. oddílu „Záznamy během VT.,“ na obalové straně karty. Nemá-li odsouzený finanční prostředky na poštovné, je formulář „Podnět“ zaslán místně příslušnému středisku Probační a mediační služby prostřednictvím správního oddělení věznice.

5. Z časových důvodů je potřebné, aby místně příslušné středisko Probační a mediační služby obdrželo formulář „Podnět“ nejpozději 3 měsíce před termínem podání žádosti o podmíněné propuštění.

6. Zaměstnanec Probační a mediační služby se dohodne s vedoucím oddělení výkonu trestu na organizaci konzultací s odsouzeným ve věznici.

7. Před samotnou konzultací si zaměstnanec Probační a mediační služby od vychovatele, speciálního pedagoga nebo sociálního pracovníka opatří informace k osobě odsouzeného. Jedná se o základní informace týkající se průběhu výkonu trestu, rodinné a sociální situace odsouzeného a o informace vztahující se k danému trestnímu případu. Po dohodě se zaměstnanci správního oddělení věznice bude zaměstnanci Probační a mediační služby umožněno prostudování osobního spisu odsouzeného a jeho osobní karty.

8. Na základě dohody mezi zaměstnancem Probační a mediační služby, odsouzeným a spolupracujícím zaměstnancem věznice, je možné, aby byl ve vhodných či nutných případech konzultaci zaměstnanec Probační a mediační služby s odsouzeným přítomen zaměstnanec věznice – například speciální pedagog, sociální pracovník, vychovatel, kaplan atd. Stejně tak je po dohodě zúčastněných možná přítomnost koordinátora sociální péče o občany společensky nepřizpůsobené či orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

9. Během konzultace zaměstnanec Probační a mediační služby vychází z informací odsouzeného z „Podnětu“ a zpřesňuje s ním jeho potřeby, očekávání a možnosti spolupráce s Probační a mediační službou. Na základě získaných informací a po jejich doplnění údaji

uvedenými v osobním spise a osobní kartě zaměstnanec Probační a mediační služby navrhne oblasti možné činnosti Probační a mediační služby a společně s odsouzeným pak dojednává podmínky vzájemné spolupráce. Dále dohodne s odsouzeným konkrétní postup ve věci a navrhne termín další konzultace.

10. Zaměstnanec Probační a mediační služby ve spolupráci s odsouzeným, zaměstnanci věznice a případně s dalšími na případu zainteresovanými osobami (například s koordinátorem sociální péče o občany společensky nepřizpůsobené), dohodne jednotlivé kroky, které bude třeba realizovat v rámci přípravy podkladů k žádosti o podmíněné propuštění, včetně vymezení osob, které je provedou. Odsouzeného je přitom potřeba vést k tomu, aby maximum možných kroků provedl sám.

11. Zaměstnanec Probační a mediační služby analyzuje shromážděné informace o odsouzeném. V případě potřeby kontaktuje další osoby se žádostí o jejich doplnění, např. sociálního pracovníka věznice, koordinátora sociální péče o občany společensky nepřizpůsobené, orgán sociálně-právní ochrany dětí v místě klientova bydliště (pobytu) nebo další zainteresované osoby z klientova okolí. V této oblasti je nutná vzájemná spolupráce a informovanost střediska Probační a mediační služby místně příslušného věznici a střediska Probační a mediační služby v místě klientova bydliště nebo pobytu po propuštění.

12. Zaměstnanec Probační a mediační služby analyzuje situaci klienta – tedy na jedné straně konkretizuje silné stránky odsouzeného, zdroje pomoci a možných pozitivních změn, a na druhé straně upozorní na jeho možná rizika, okolnosti, jež bez vhodné intervence mohou zvyšovat pravděpodobnost sociálního selhání, včetně recidivy.

13. Vyžaduje-li to situace klienta a je-li vzhledem k okolnostem trestního případu možné snížit rizika možného selhání, zaměstnanec Probační a mediační služby navrhne konkrétní a místně dostupné formy intervence – například zařazení odsouzeného po propuštění do resocializačního programu; spolu s dalšími zainteresovanými osobami ověří dostupnost resocializačního programu včetně jeho volné kapacity.

14. V závěrečné fázi spolupráce odsouzeného s Probační a mediační službou jsou shromážděné informace k osobě odsouzeného zaměstnancem Probační a mediační služby zpracovány do podoby „Stanoviska střediska Probační a mediační služby ČR k žádosti o podmíněné propuštění“ odsouzeného (s dohledem). Se závěrečným stanoviskem Probační a mediační služby v této věci je odsouzený před jeho podáním na soud seznámen a má možnost se k němu vyjádřit.

Postup od podání žádosti o podmíněné propuštění

1. V okamžiku, kdy odsouzený, který již dříve v průběhu výkonu trestu odnětí svobody navázal spolupráci s místně příslušným střediskem Probační a mediační služby, podává žádost o podmíněné propuštění, informuje o tom příslušné středisko Probační a mediační služby.

2. V hodnocení odsouzeného poskytovaném věznicí místně příslušnému soudu, je zahrnuta informace, zda „odsouzený navázal v rámci své přípravy na možnost podmíněného propuštění spolupráci s místně příslušným střediskem Probační a mediační služby. V případě nenavázání spolupráce se věta neuvádí. Věznice odešle místně příslušnému středisku Probační a mediační služby kopii vypracovaného hodnocení odsouzeného, které je v rámci projednávání žádosti o

podmíněně propuštění zasíláno příslušnému soudu; jedná se o odsouzené, na něž toto středisko zpracovává „Stanovisko“.

3. Zpracování „Stanoviska“ je vhodné v případech těch odsouzených, kdy soud zvažuje v rámci podmíněného propuštění uložení dohledu a uložení přiměřené povinnosti nebo omezení.

4. Obrátí-li se odsouzený na středisko Probační a mediační služby z vlastního rozhodnutí přímo, tzn., že se nebude držet doporučeného způsobu spolupráce věznice s Probační a mediační službou naznačeného výše, bude zaměstnancem střediska Probační a mediační služby písemně informován o tom, že pro zahájení spolupráce v oblasti přípravy na možnost podmíněného propuštění je vhodná společná součinnost střediska Probační a mediační služby a věznice. Středisko tedy doporučí, aby odsouzený dílčí kroky uvedené v postupu A/ dodržel. Podá-li žádost o podmíněné propuštění jiný subjekt (státní zástupce, ředitel věznice, případně zájmové sdružení občanů) oprávněný k tomuto dle ustanovení § 331 odst. 1, 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, postupuje se obdobně podle této dohody.

5. Obrátí-li se odsouzený na středisko Probační a mediační služby v období kratším, než jsou tři měsíce před podáním své žádosti o podmíněné propuštění, ačkoli byl o časových podmínkách spolupráce s místně příslušným střediskem Probační a mediační služby řádně informován (například speciálním pedagogem, vychovatelem, sociálním pracovníkem, zaměstnancem střediska Probační a mediační služby při besedě ve věznici apod.), bude střediskem upozorněn, že případná spolupráce bude tímto časovým skluzem ovlivněna.

Postup po pravomocném rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem

1. Po pravomocném rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem odešle trestní kancelář v souladu s kancelářským řádem soudu toto rozhodnutí středisku Probační a mediační služby, které bude výkon dohledu zajišťovat (středisko místně příslušné pobytu podmíněně propuštěného). V písemném příkazu k propuštění odsouzeného, vydaném soudem a doručeném věznici, je nutno uvést skutečnost, že odsouzený se podmíněně propouští za současného uložení dohledu a zároveň je nutno uvést, které středisko Probační a mediační služby je výkonem dohledu (kontrolou přiměřených povinností a omezení) pověřeno.

2. V momentě, kdy věznice propustí odsouzeného, u něhož bylo pravomocně rozhodnuto o podmíněném propuštění za současného uložení dohledu (přiměřené povinnosti nebo omezení), faxem informuje o této skutečnosti místně příslušné středisko Probační a mediační služby a rovněž středisko Probační a mediační služby, které bude dohled (kontrolu plnění uložených povinností nebo omezení) provádět.

3. Středisko Probační a mediační služby, které je místně příslušné věznici, po obdržení informace o podmíněném propuštění odsouzeného z věznice neprodleně zašle středisku Probační a mediační služby, které bude dohled (kontrolu plnění přiměřených povinností nebo omezení) provádět, kopii vypracovaného „Stanoviska“ a kopii hodnocení odsouzeného zpracovaného věznici.

Tolik z navrhovaného znění postupu mezi VS a PMS při realizaci podmíněného propuštění s dohledem. Teprve ověření postupu v praxi ukáže případné nedostatky, zejména to, jak PMS zvládne předpokládaný zájem o spolupráci ze strany odsouzených.

Pozornost obou spolupracujících subjektů by měla být zaměřena na to, aby byly připraveny kvalitní podklady před rozhodnutím o podmíněném propuštění a zároveň, aby byly pokud možno co nejlépe zajištěny podmínky, do nichž se propuštěný vrací. Jedním z výsledků spolupráce mezi Vězeňskou službou a Probační a mediační službou je v ideálním případě stanovisko k žádosti o podmíněné propuštění. Stanovisko by se, podle našeho názoru, mělo zpracovávat pouze na pokyn soudce nebo státního zástupce, protože je zpracováváno na základě ustanovení § 4 odst. 8 zák. č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. Pracovní skupina parole navrhla, co vše by mělo stanovisko obsahovat.

Stanovisko Probační a mediační služby ČR k žádosti o podmíněné propuštění by mělo obsahovat :

- základní informace o způsobu navázání kontaktu klienta s PMS ČR a o průběhu spolupráce,
- doplňující informace k rodinnému/sociálnímu a pracovnímu zázemí klienta po podmíněném propuštění (s dohledem),
- výsledné shrnutí provedené analýzy potřeb klienta,
- postoj klienta k trestnému činu a řešení jeho následků včetně náhrady škody (konkrétní realizované kroky, náhled klienta na TČ, atd.),
- rizika recidivy klienta včetně uvedení faktorů/okolností, které riziko mohou snížit/zvýšit rizika možného ohrožení, v případě podmíněného propuštění klienta s ohledem na osoby spojené s trestnou činností klienta, další osoby, veřejnost/komunitu obecně,
- stanovisko střediska PMS ČR k žádosti klienta o podmíněné propuštění, včetně doporučení konkrétních opatření, jež by měla být realizována v rámci podmíněného propuštění (s dohledem) v případě kladného vyřízení žádosti klienta o PP.

Navržený pokyn neřeší a ani nemůže řešit součinnost mezi soudem a probačním úředníkem. Metodika neukládá povinnost zasílat probačním úředníkům kopii rejstříku trestů anebo původní rozhodnutí soudů, kterými byl uložen trest. Pro činnost probačního úředníka jsou však důležité z několika důvodů. Podle zkušenosti probačních úředníků klienti zpočátku velmi neradi hovoří o tom, za co byli odsouzeni, často různě fabulují a snaží se vyhýbat odpovědím na konkrétní otázky. Vzhledem k tomu, že v té době probační úředník většinou nemá rozhodnutí k dispozici a nemůže tedy konkrétně argumentovat, snadno se může tato situace stát pro klienta modelovou i při některých dalších nepříjemných dotazech probačního úředníka. Někteří podmíněně propuštění mají ve svých rozsudcích uloženu povinnost náhrady škody. Tu je možno v rámci dohledu kontrolovat, ale je nezbytné, aby probační úředník o této povinnosti věděl. Spoléhat na to, že o ní bude informovat sám podmíněně propuštěný by bylo idealistické.

V praxi se ukazuje, že by bylo vhodné, aby kromě usnesení o podmíněném propuštění a pověření k výkonu dohledu, v nichž často chybí informace o tom, za jaký trestný čin byl nepodmíněně trest uložen, byla střediskům vždy zasílána i původní rozhodnutí soudu a kopie opisu rejstříku trestů. Probační úředník se totiž po dobu, než si opis rejstříku dodatečně vyžádá, musí spolehnout pouze na informace poskytnuté klientem.

Pokud by se podařilo PMS zajistit původní rozhodnutí soudu o vině a trestu nebo kopie opisu rejstříku trestů, velice by to pomohlo probačním úředníkům v jejich činnosti. Vzhledem k tomu, že soud, který rozhoduje o podmíněném propuštění, má k dispozici trestní spisy, nemuselo by být ani velkým administrativním problémem spolu s rozhodnutím o podmíněném propuštění zaslat i opis rozsudku případně kopii opisu rejstříku trestů. Požadavek probačních úředníků by se mohl promítnout do příslušných ustanovení kancelářského řádu pro okresní, krajské a vrchní soudy s tím, že soud spolu s pověřením k dohledu zašle probační službě původní rozhodnutí soudu a kopii opisu RT.

8.3. Činnost střediska Probační a mediační služby po rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění

Na počátku roku 2002 některé soudy v republice pověřily střediska PMS ve své působnosti kontrolou všech podmíněně propuštěných z výkonu trestu. Vzhledem k tomu, že střediska při svém minimálním personálním obsazení nebyla schopna v tomto množství případů zvládnout ani formální agendu, natož případovou práci s klienty, bylo po delším vyjednávání vedení PMS s příslušnými soudy domluveno, že soudy budou střediska PMS pověřovat příslušnými činnostmi pouze v těch případech, kdy bylo s podmíněným propuštěním rozhodnuto i o uložení dohledu nebo přiměřených povinností nebo omezení. Tato skutečnost je v souladu s ustanovením § 66 odst. 1 Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. prosince 2001, č.j. 505/2001 - Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, ve kterém se stanoví, že výkonem kontroly nad chováním podmíněně propuštěného, kterému byla zároveň uložena přiměřená omezení, může soud pověřit středisko Probační a mediační služby; vždy ho soud pověří, pokud bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění s dohledem.

Středisko v místě bydliště podmíněně propuštěného dostane informaci o tom, že má začít vykonávat dohled tak, že buď obdrží pověření soudu a rozhodnutí soudu, nebo, a to se stává podle zkušenosti probačních úředníků častěji, sdělí tuto skutečnost osobně podmíněně propuštěný. Je zřejmé, že pracovníci Vězeňské služby podrobně informují odsouzené o jejich povinnostech po propuštění. Čím dříve se podaří probačnímu úředníkovi navázat kontakt s klientem, tím větší je šance na podchycení a následně řešení jeho problémů po návratu z výkonu trestu. Jakékoli administrativní průtahy jsou na škodu věci.

Podle zkušeností středisek PMS v Praze většina podmíněně propuštěných kontaktuje střediska zhruba do několika dnů po svém propuštění. Pouze ojediněle je nutné klienta k prvnímu jednání vyzývat písemně.

První konzultace bývá věnována vyjasnění pravidel dohledu, jeho účelu a cíle. Přesné vymezení klientových povinností a kompetencí probačního úředníka zabraňuje možným nedorozuměním a usnadňuje řešení problémů v průběhu zkušební doby. Zároveň je za účasti klienta připraven probační program. V době zpracování této části (podzim 2003) stále probíhá v rámci PMS ČR diskuse k metodikám a tudíž i k obsahu probačního programu. Probační program, který v současné době předkládají pracovníci klientům (tento program jsou probační úředníci povinni předkládat klientům na základě metodického pokynu č.1/2001), vymezuje pouze obsáhle formální povinnosti klienta i

probačního úředníka. V množství uvedených povinností se ztrácejí ty, které jsou konkrétně vymezeny v rozhodnutí soudu a zároveň je potlačen respekt ke klientově individualitě.

Probační program by měl na prvním místě respektovat povinnosti, které byly klientovi uloženy soudem, a dále principy spolupráce s probačním úředníkem. Je možné a žádoucí, aby v této oblasti na přípravě programu spolupracoval klient. Naplnění takto připraveného programu je pro něho potom představitelné a tudíž jej realizuje. V průběhu zkušební doby by bylo vhodné program upravovat dle klientovy aktuální situace, samozřejmě při zachování povinností nebo omezení uložených soudem.

Probační a mediační služba připravila návrh nového metodického pokynu, který již přihlíží k námětům a připomínkám výše naznačeným. V metodických materiálech je při koncipování probačního programu dán prostor pro spolupráci klienta s probačním úředníkem. Výsledkem této spolupráce je potom probační program odpovídající konkrétní životní situaci každého klienta. Při jeho přípravě má klient možnost aktivně se zapojit a vyjasnit si s úředníkem jakoukoli nesrovnalost v pravidlech dohledu při respektování zásad stanovených zákonem, a dále povinností nebo omezení stanovených rozhodnutím soudu. Tato skutečnost by měla usnadnit počátky kontaktu v rámci dohledu a zároveň předejít rozporům ve výkladu pravidel dohledu na obou stranách.

Podle návrhu metodického pokynu PMS k probačního programu, jsou základní principy pro jeho vypracování stanoveny takto :

- *Probační program slouží k individuální specifikaci obsahu dohledu a jeho konkrétní podoby.*
- *Probační program je vytvářen probačním úředníkem ve spolupráci s klientem na začátku zkušební doby a podle potřeby je průběžně aktualizován.*
- *Plnění probačního programu klientem je nedílnou součástí realizace dohledu.*
- *Vytváření probačního programu je především práce s člověkem a nejen s formulářem !*
- *Pravidla dohledu jsou jasně definována.*

Při úvodní konzultaci v rámci výkonu dohledu je klient probačním úředníkem poučen o smyslu a účelu uloženého dohledu a o právech a povinnostech, které pro něho/ni z institutu dohledu vyplývají. Stejně tak je klient seznámen s právy a povinnostmi probačního úředníka v průběhu výkonu dohledu. Na dalších 1-2 konzultacích postupně dochází k dojednávání konkrétních pravidel spolupráce mezi klientem a probačním úředníkem a k vytvoření probačního programu. Obsah probačního programu se v první řadě odvíjí od pravomocného rozhodnutí soudu a zákonného právního rámce institutu dohledu, dále pak od individuální situace klienta a specifických okolností souvisejících s trestnou činností.

Probační program je tvořen probačním úředníkem ve spolupráci s klientem a představuje možnost kreativního rozvoje jejich pracovního vztahu. Probační úředník tak s klientem identifikuje a pojmenovává jeho specifické potřeby a zájmy a společně hledají možnost jejich naplnění společensky a právně přijatelným způsobem. Probační úředník v maximální možné míře vyzdvihuje všechna klientova pozitiva, ale zároveň s klientem hledá cesty, jak měnit to, co je hodnoceno jako negativní, tj. společensky a právně nepřijatelné. V rámci konzultací probační úředník otevírá prostor pro prezentaci životních postojů klienta a podporuje ho v získání náhledu na ty, které se neslučují se zákonem. Jedná se o dlouhodobou práci

probačního úředníka s klientem, která se realizuje prostřednictvím postupného naplňování cílů a dílčích kroků, jež jsou stanoveny v rámci probačního programu.

Probační úředník klienta v průběhu dohledu jednak kontroluje a jednak mu pomáhá. V rámci obou profesionálních způsobů práce je potřeba pracovat s konkrétními problémovými situacemi klienta, jejichž způsob řešení se v souvislosti s výkonem kontroly nebo poskytování pomoci liší. Probační úředník klienta při řešení jeho problémů tedy buď kontroluje (tj. přebírá odpovědnost za řešení jeho problémů) nebo mu pomáhá (tj. klientovi nechává odpovědnost za řešení, ale pomáhá mu je zvládnout).

Probační program je nástroj, kterým je výkon dohledu průběžně vyhodnocován. Probační program je zpracován jednoduchou a jasnou formou a svým obsahem představuje výsledek dojednání mezi probačním úředníkem a klientem. Cíle dohledu jsou stanoveny konkrétně, stejně jako jsou definovány i dílčí kroky, jež mají vést k jejich naplnění. Tyto dílčí kroky dohledu je nutné formulovat tak, aby je bylo možné ověřit a dosažené výsledky vyhodnotit. Cíle dohledu a dílčí kroky mají nejen zohledňovat uložené přiměřené povinnosti/omezení dohledu, ale mají rovněž vést k nápravě škod a konfliktních vztahů v souvislosti s trestným činem. Stanovené dílčí kroky mají vycházet z reálných možností klienta je naplnit a z hlediska zátěže představují postupné zvyšování náročnosti. Tento proces plnění dílčích kroků v rámci výkonu dohledu je ze strany probačního úředníka doprovázen pravidelným vyhodnocováním, které se děje ve spolupráci s klientem. Přehled výsledků, kterých bylo dosaženo, například v podobě tabulky - průběžný přehled realizovaných konzultací, přehled důvodů jejich neuskutečnění, přehled splněných úkolů atd. je pro klienta velice názorným ukazatelem jeho úspěšnosti při plnění podmínek dohledu. Tento ukazatel může být pro klienta silnou motivací do dalšího průběhu dohledu a pro probačního úředníka může být pomocným hodnotícím nástrojem. Na základě tohoto průběžného vyhodnocení probační úředník s obsahem probačního programu pracuje a v důsledku měnících se okolností situace klienta jej společně s klientem aktualizuje.

Probační program vedle konkrétních cílů dohledu a dílčích kroků, jež směřují k jejich naplnění, obsahuje i konkrétně stanovený způsob spolupráce a kontaktu probačního úředníka s klientem-odsouzeným, včetně vymezení sankcí v případě jejich nedodržení.

Součinnost s dalšími institucemi

Na počátku práce s podmíněně propuštěným je dobré vytvořit kolem něho síť odborníků, kteří mu mohou pomoci řešit jeho potíže. K těmto lidem patří na prvním místě sociální kurátoři. Jejich často mnoholeté zkušenosti s klientem a jejich informace pomáhají pracovníkům Probační a mediační služby jak při shromažďování podkladů před propuštěním odsouzeného, tak i ve zkušební době podmíněného propuštění.

Ze zkušeností spolupráce kurátorů a pracovníků PMS v Praze lze říci, že se ve svých činnostech rozhodně nepřekrývají. Úzká spolupráce a přímá komunikace zajišťují to, že podmíněně propuštěnému je zřejmé, co bude řešit s probačním úředníkem, a co se sociálním kurátorem.

Například v průběhu roku 2002 vznikl v Městském centru sociálních služeb a prevence v Praze probačně-resocializační program Beta pro podmíněně propuštěné. Pracovníci

tohoto programu kontaktují odsouzené již v průběhu výkonu trestu. Děje se tak na žádost odsouzeného. Podaří-li se již před propuštěním navázat s odsouzeným dobrý kontakt, daří se jej využít ke změnám v životě odsouzeného i po jeho propuštění z výkonu trestu. Není nám známo, že by na jiném místě v republice vznikl obdobný program zaměřený na práci s podmíněně propuštěnými. Program Beta je určen pro ženy i muže, kteří jsou hlášeni k trvalému pobytu v Praze. Kromě individuální práce s prvky psychoterapie má program možnost své klienty napojit na JOB klub pro nezaměstnané, jehož náplní je trénink k vyhledávání práce, orientace na trhu práce i např. základy práce na PC. V současné době se ve spolupráci s Magistrátem hl. m. Prahy a Úřadem práce připravuje program podporovaného zaměstnání pro obtížně zaměstnavatelné občany (zejména se záznamem v rejstříku trestů).

I při velké klientově samostatnosti a aktivitě má činnost spolupracujících pomáhajících profesí značný význam pro to, aby se průběh zkušební doby podmíněně propuštěného obešel bez vážnějších komplikací. Při současných komplikacích PMS ČR, které souvisejí s nízkým počtem pracovníků na střediscích, je však obtížné pracovat s podmíněně propuštěnými zejména na počátku zkušební doby vždy v takové intenzitě, jak by bylo potřebné. I z tohoto důvodu je spolupráce s kurátory nebo s pracovníky resocializačních programů a léčebných zařízení naprosto nezbytná. Ačkolí se počet zaměstnanců PMS pozvolna zvyšuje (stav pracovníků PMS ke konci roku 2003 činil 238), neodpovídá ani zdaleka vedením PMS stanovenému standardu 100 klientů na pracovníka. Ale ani při tomto počtu klientů není reálné po delší dobu s maximálně 14 denní frekvencí konzultací s podmíněně propuštěnými pracovat. Systém sítě spolupracujících institucí je v této situaci jedinou možností, jak co nejefektivněji zajistit to, aby podmíněně propuštění z výkonu trestu v případě většiny odsouzených splnilo svůj účel bez dalšího rizika pro společnost.

Probační a mediační služba a resocializace podmíněně propuštěných

Kvalitní práce probačních úředníků ve fázi vykonávací, jejich možnost a ochota spolupracovat při realizaci dohledu s ostatními institucemi je nezbytným předpokladem pro to, aby institut podmíněného propuštění s dohledem úspěšně plnil všechna očekávání do něho vkládaná.

Podle trestněprávní teorie je podmíněně propuštění významným prostředkem dovršení převýchovy a resocializace odsouzeného a neznamená tedy ukončení tohoto procesu, ale pokračování převýchovného resocializačního procesu na svobodě, a v případech stanoveného dohledu za pomoci probačních úředníků. Rychlost a průběh resocializace závisí na schopnosti adaptace odsouzeného na sociální změnu, dále na otevřenosti sociálního systému vůči odsouzenému, resp. na míře pomoci, a konečně průběh resocializace závisí na míře odlišnosti nového sociálního prostředí od prostředí předchozího. Zajímali jsme se, jak se do tohoto procesu zapojují probační úředníci.

Probační a mediační služba připravila tzv. Vymezení a metodický postup při realizaci probačního resocializačního programu (tento materiál je součástí pokynu č. 1/2002 ze dne 3. 6. 2002) . Materiál PMS upravuje postup pracovníka PMS v rámci koordinace zapojení

klienta (zejména obviněného resp. odsouzeného) do probačního resocializačního programu ve dvou možných variantách :

1. zapojení klienta do PRP na základě jeho vlastního zájmu a dobrovolného rozhodnutí
2. zapojení klienta do PRP za účelem realizace výkonu soudního rozhodnutí obsahujícího povinnost podrobit se specifickému programu podle ustanovení § 26 TrZ

Z metodického pokynu k uvedeným variantám vybíráme :

Zapojení klienta do PRP na základě jeho vlastního zájmu a dobrovolného rozhodnutí

V praxi nastávají situace, kdy klient vyjádří zájem či potřebu řešit určitou otázku, těžkost ve svém životě, či získat jisté dovednosti, kompetence, nebo se ve specifické oblasti zdokonalit, poznat lépe sám sebe atd. Nemá však dostatek vlastního potenciálu, aby svůj cíl realizoval. Neví, kdo by mu poskytl možnost uspokojit svůj zájem.

Situace, kdy klient vyjádří výše zmíněnou potřebu v jakékoliv podobě je reálná ve všech fázích trestního řízení tj. :

- před rozhodnutím SZ nebo soudu, kdy se obviněný dobrovolně za „doprovodu“ pracovníka PMS zapojuje do řešení následků činu jenž spáchal;
- po pravomocném rozhodnutí soudu, kdy je ten, jehož se výrok týká tj. odsouzený klientem probačního úředníka např. v rámci některého z dohledových institutů.

Zájem, či potřeba klienta pracovat na realizaci konkrétního cíle může samozřejmě vyplynout také v průběhu jednání mezi klientem a pracovníkem. Pracovník PMS je tím, kdo rozvíjením spolupráce a vzájemného pracovního vztahu může klientovi ukázat možnosti, o nichž nevěděl, a vzbudit v něm tak jeho zájem. I když pracovník PMS je jedním z těch, kdo může zaznamenat přání klienta začít dělat ve svém životě „něco“ nového (jiného), není mnohdy v jeho silách (ani kompetenci), aby klientovi poskytl prostor k realizaci. Je však významným článkem, který:

- umožní klientovi jasně definovat co by chtěl, k čemu to bude dobré, a jak toho lze dosáhnout;
- poskytne vodítka, nebo zprostředkuje kontakt na kompetentní organizaci, odborníky;
- koordinuje zapojení klienta do sociálních a jiných služeb, které mu umožní dosáhnout cíle, příp. změny, pro kterou se rozhodl.

To vše v naprostém souladu s motivováním klienta k řádnému životu, upevňováním jeho pozitivních stránek a preventivním působením ve smyslu pochopení a postupného „odstranění“ okolností a důvodů konfliktu se zákonem včetně řešení jeho následků.

Nastane-li uvedená situace, kdy klient jakýmkoliv způsobem, z jakéhokoliv impulsu projeví zájem na sobě pracovat, cosi řešit atd. a není to možné realizovat v rámci běžných činností střediska PMS a jeho možností a kompetencí, pak pracovník PMS postupuje v následujících krocích.

1. Identifikace potřeb a cíle klienta - důležité je poznat, čeho chce klient dosáhnout a co jej k tomu vede - pracovník PMS prostřednictvím profesionálního rozhovoru s klientem identifikuje konkrétní potřeby a cíle klienta, zjišťuje, z čeho potřeba vychází, je-li zcela nová, nebo již v

minulosti u klienta byla – v tomto případě se pak pracovník PMS zaměří i na to, jak se klientovi podařilo/nepodařilo potřebu naplnit, z jakého důvodu a co to pro něj znamenalo. Po dostatečně jasném a vyčerpávajícím verbálním vyjádření potřeby a cíle provede pracovník s klientem písemný záznam, aby klient vše dostatečně plasticky a přehledně měl k dispozici. V případě, že se jedná o mladistvého klienta, informuje pracovník PMS o potřebě svého klienta a dalším svém postupu příslušného kurátora pro mládež a zákonného zástupce klienta – nabídne jim též možnost zapojit se do procesu ocenění potřeb klienta, je-li to účelné a klient s tím souhlasí (tzn. proběhne společná konzultace případu).

2. *Definování prostředku realizace naplnění potřeb a dosažení cíle – pracovník PMS rozvíjí rozhovor s klientem směrem k nalezení nejen nástrojů, ale i zdrojů umožňujících realizovat jím definovanou potřebu (co a kdo k tomu bude potřeba). Pokud má svou představu, jak a kde dosáhnout svého cíle, reflektuje probační úředník s klientem možnosti zařízení (programu), případně doplní chybějící informace. Odpovídají-li možnosti navržené klientem jeho potřebě, pak pracovník PMS postupuje dále dle bodu 3. Nemá-li však klient představu, jak by mohl realizovat svůj cíl, seznámí jej pracovník PMS s existujícími možnostmi (tzn. fungujícími programy odpovídajícího zaměření) a klient společně s PP vybere 1 či více programů, které jsou pro klienta přijatelné.*

3. *Zprostředkování zapojení klienta do programu – pracovník PMS kontaktuje poskytovatele programu (jeho určeného kontaktního pracovníka) a informuje o zájmu svého klienta zapojit se do programu. Koordinuje vstup klienta do programu – ve spolupráci s poskytovatelem programu:*

- *analyzuje (oceňuje) potřeby klienta a možnosti zařízení - zda je vytipovaný program opravdu vhodný, zda je reálné naplnění jeho potřeb;*
- *sjednává se zařízením časové rozmezí, kdy klient může navštívit příslušného pracovníka, aby mohla proběhnout přijímací procedura ;*
- *pracovník PMS dojedná svou další spolupráci v rámci konkrétního případu – zejména intenzitu a hloubku výměny informací o vývoji klienta v rámci programu ;*

4. *Předání informací klientovi o možnosti /nemožnosti/ zapojit se do programu – probační úředník předá klientovi kontaktní údaje a seznámí jej s výsledkem jednání s poskytovatelem. Provede s klientem kontrolní srovnání potřeb klienta a nabídky v rámci programu – jsou-li v souladu z pohledu klienta, vyhovuje-li nabídka. Pokud původně vytipovaný program není vhodný, vrací se pracovník PMS v práci s klientem k bodu 2, má-li klient o to nadále zájem.*

5. *Kontinuita v probačních a mediačních činnostech – pracovník PMS dále pokračuje s klientem v charakteristických činnostech dle metodiky pro mediaci a probaci na základě aktuálního vývoje případu. Průběžně reflektuje účast klienta v programu – s klientem samotným i se supervizním týmem pracovníků zainteresovaných na případu v individuálně sjednaných intervalech.*

6. *Použití informací o výsledcích klienta v rámci specifického programu – za účelem rozšíření či objektivizace probační zprávy před rozhodnutím, či průběžné anebo závěrečné zprávy při výkonu probačního dohledu si pracovník PMS vyžádá hodnotící zprávu od poskytovatele programu. Se smyslem a účelem získání těchto informací seznámí prob. pracovník klienta, případně jej vyzve k vlastnímu zhodnocení svých dosavadních výsledků. Shledá-li pracovník PMS po konzultaci s klientem, poskytovatelem programu, kurátorem atd. jako účelné a žádoucí, aby klient v programu pokračoval, nebo vstoupil do jiného, navazujícího, doporučí*

soudu ke zvážení, aby tuto přiměřenou povinnost uložil ve svém rozhodnutí. Takto získané informace zpracuje do zprávy pro soud, případně v probační zprávě učiní odkaz na informace ve zprávě od poskytovatele a kopii této zprávy přiloží k souhrnnému materiálu určenému soudu (nebo jiným orgánům činným v tr. řízení – nejčastěji státnímu zástupci). Obecně pracovník PMS zhodnotí i jaký přínos měla/má účast klienta v programu vzhledem k řešení příčin tr. činnosti a stabilizaci situace klienta ve vztahu k jeho současnosti a budoucnosti. Při vypracování zprávy se pracovník řídí příslušnými metodickými pokyny.

Uvedený postup není záměrně fázován na jednotlivé schůzky s klientem, poskytovatelem, kurátorem či jinými zainteresovanými subjekty, jelikož především tempo identifikace resp. ocenění potřeb, nalezení vhodného způsobu dosažení cíle je třeba klientovi přizpůsobit – dát mu prostor k přemýšlení a samostatnému rozhodnutí. Celý proces zprostředkování účasti klienta v programu se tedy může odehrát v rádech dnů, ale i týdnů a měsíců, paralelně se stěžejními probačními a mediačními činnostmi konkrétního případu.

Zapojení klienta do PRP za účelem realizace výkonu soudního rozhodnutí obsahujícího povinnost podrobit se specifickému programu.

Obviněnému, či odsouzenému může soud uložit svým rozhodnutím povinnost obsahující podrobení se specifickému programu v rámci:

- nahrazení vazby dohledem (§ 73 odst 3 TrŘ)
- podmíněného upuštění od potrestání s dohledem (§ 26 odst. 4 TrZ)
- podmíněného odsouzení (§ 59 odst.2 TrZ, § 60 odst. 1 písm. c) TrZ)
- podmíněného zastavení trestního stíhání (§ 307 odst. 4 TrŘ.)
- obecně prospěšných prací (§ 45a odst. 1 TrZ)
- podmíněného odsouzení s dohledem (§ 60a odst 3 TrZ)
- podmíněného propuštění s dohledem (§ 63 odst. 1 TrZ)

Po nabytí právní moci rozhodnutí zahájí pracovník PMS činnost s klientem dle metodiky k výkonu dohledu. Práce s klientem v rámci realizace dohledu nad výkonem soudního rozhodnutí obsahujícího povinnost podrobit se konkrétnímu programu – např. rekvalifikačnímu kurzu, je v jádru identická s realizací dohledu nad výkonem rozhodnutí, které tuto povinnost neobsahuje.

Určitá specifika spočívají v těchto aspektech:

- vzniká zde významné téma k rozhovoru mezi pracovníkem a klientem – povinná účast klienta v programu, jehož zaměření je určené v soudním rozhodnutí, a jehož naplnění (tedy podrobení se programu) je nezbytný předpoklad k tomu, aby se klient ve zkušební době osvědčil
- pracovník PMS je v roli koordinátora procesu v součinnosti s organizacemi (poskytovateli) specifických programů z hlediska zajištění výkonu probace vyplývajícího z rozhodnutí
- realizace alternativy se stává záležitostí komunity zastoupené minimálně externím poskytovatelem specifického programu

Od situace, kdy klient vstupuje do programu dobrovolně a nad rámec povinností se liší tato varianta případové práce především otázkou motivace klienta ke vstupu do programu.

Fázování postupu realizace zapojení klienta do externího programu PRP je individuální záležitostí, v zásadě však lze postupovat následovně:

1. Úvodní konzultace s klientem – pracovník PMS provede úvodní konzultaci dle metodiky k výkonu dohledu, pozornost věnuje mimo uvedená témata i povinnosti podrobit se určitému programu. Informuje klienta pouze o základních souvislostech vyplývajících z této povinnosti – zejména o důsledcích nenaplnění této části rozhodnutí a své povinnosti informovat o tom soud.

2. Dojednání priorit plnění soudem stanovených povinností – v dalších konzultacích si pracovník PMS s klientem stanovuje priority plnění stanovených povinností a omezení (je snadné si představit, že nelze začít plnit vše okamžitě a najednou, v kontextu aktuální životní situace klienta. Je vhodné věnovat se motivaci klienta ke vstupu do programu a správně a účelně spolu s ním priority seřadit, aby jeho zapojení nebylo pouze účelovým krokem, ale odpovídalo reálným možnostem klienta a nepůsobilo kontraproduktivně). Časový prostor pro konzultace zaměřené na toto téma je limitován především délkou zkušební doby, případnou povinností vyplývající z rozhodnutí do určité doby zahájit účast v programu, délkou vhodného programu (aby jej klient stihl projít během zkušební doby). Je účelné – z hlediska transparentnosti pro obě strany, aby v plánu probačního dohledu bylo zaneseno, kdy klient vstoupí do programu – kdy nastane vhodná doba a jak to pracovník PMS i klient mohou rozpoznat. Respektující přístup k aktuálním potřebám klienta je tím doplněn o prvek kontroly.

V průběhu dalších konzultací reflektuje pracovník PMS s klientem jeho situaci, a v určený moment jej vyzve k zahájení účasti v programu. Pracovník PMS také seznámí klienta s možnostmi realizace specifického programu v místě jeho pobytu a do probačního programu (který pracovník PMS sepisuje při „třetí“ návštěvě klienta) zanese, jak a kdy klient začne realizovat část rozhodnutí obsahující povinnost podrobit se programu.

3. Zprostředkování zapojení klienta do programu – pracovník PMS kontaktuje poskytovatele programu (jeho určeného kontaktního pracovníka) a informuje o zájmu svého klienta zapojit se do programu. Koordinuje vstup klienta do programu – ve spolupráci s poskytovatelem programu:

- analyzuje (oceňuje) potřeby klienta a možnosti zařízení - zda je vytipovaný program opravdu vhodný, zda je reálné naplnění definovaných potřeb a přání*
- sjedná se zařízením časové rozmezí, kdy klient může navštívit příslušného pracovníka, aby mohla proběhnout přijímací procedura*
- pracovník PMS dojedná svou další spolupráci v rámci konkrétního případu – zejména intenzitu a hloubku výměny informací o vývoji klienta v rámci poskytovaného programu*

4. Předání informací - probační úředník předá klientovi kontaktní údaje a seznámí jej s výsledkem jednání s poskytovatelem. Dojedná s klientem konkrétní termín, nebo časové rozpětí, kdy klient navštíví poskytovatele a zahájí realizaci své povinnosti dle přijímací procedury poskytovatele.

5. Pokračování ve výkonu dohledu – v období, kdy je klient účastníkem externího programu, samozřejmě paralelně pokračuje i výkon probačního dohledu v intencích uvedených v metodickém materiálu k výkonu dohledu. Vhodným tématem jednotlivých konzultací je vývoj klienta v rámci programu, reflektování jeho poznatků, zkušeností – pokud má zájem na toto

téma hovořit. Není-li toto z jakéhokoliv důvodu téma k rozhovoru, pak pracovník potřebné informace získá od poskytovatele v podobě úvodní, průběžné či závěrečné zprávy.

6. Postup střediska PMS po ukončení účasti klienta v externím programu – pracovník PMS si vyžádá od poskytovatele závěrečnou zprávu o tom, zda a jak klient program absolvoval. Informace zpracuje do průběžné či závěrečné zprávy pro soud, případně v probační zprávě učiní odkaz na informace ve zprávě od poskytovatele, a kopii této zprávy přiloží k souhrnnému materiálu určenému soudu (nebo jiným orgánům činným v tr. řízení – nejčastěji státnímu zástupci). Při vypracování zprávy se pracovník řídí příslušnými metodickými pokyny. Shledá-li pracovník PMS po konzultaci s klientem, poskytovatelem, kurátorem atd. jako účelné a žádoucí, aby klient v programu pokračoval, nebo vstoupil do jiného, navazujícího, konzultuje tuto možnost s klientem a v případě jeho zájmu a možností poskytovatele zprostředkuje další program.

8.4. Kontrola průběhu dohledu

Probační úředník má za povinnost podle ustanovení § 26b odst. 3 TrZ. informovat předsedu senátu soudu, který dohled uložil, o průběhu dohledu nad pachatelem, o plnění přiměřených omezení a povinností a o jeho poměrech. Zprávu je povinen probační úředník zpracovat nejméně jednou za šest měsíců, pokud předseda senátu nestanoví jinak. Podle komentáře k trestnímu zákonu by měl celkově obsah zprávy poskytnout soudu spolehlivý podklad k tomu, zda již v průběhu zkušební doby nepřichází v úvahu rozhodnutí o výkonu zbytku trestu odnětí svobody, z něhož byl pachatel podmíněně propuštěn.

Zpráva o průběhu dohledu podle pokynu ředitele PMS č. 1/2002 k pracovním postupům středisek v trestním řízení v oblasti mediace a probace ze dne 3. 6. 2002 má obsahovat informace o dvou základních oblastech, a to o:

1. osobních a sociálních poměrech klienta

- zde by měla být popsána aktuální situace klienta - např. :
 - minulost klienta krátce zmínit pouze v první zprávě,
 - kde a s kým klient žije,
 - jaké jsou rodinné vztahy, jejich vývoj během zkušební doby,
 - důsledky trestné činnosti na osobu klienta, vliv na jeho rodinné okolí a vztahy,
 - jakými aktivitami tráví volný čas, koníčky a zájmy,
 - v jakých soc. skupinách se klient pohybuje,
 - zda je v kontaktu se spolupachateli trestné činnosti,
 - zdroje podpory v klientově okolí, kdo mu pomáhá, je mu oporou.

- dále by zde neměla chybět informace o zaměstnání, příp. o finanční situaci klienta, a to konkrétně :
 - získaná (probíhající) kvalifikace - škola, učiliště, obor, ročník, školní výsledky, popř. hodnocení ze školy,
 - vývoj finanční situace klienta - případně výdělek resp. výše příjmů, možnosti náhrady škody, příp. splátek,
 - názvy a adresy zaměstnavatelů, druh práce – sezónní, pravidelná, brigáda, dlouhodobá, krátkodobá,

- informace týkající se evidence na Úřadu práce, podpora v nezaměstnanosti – úroveň spolupráce s ÚP, jméno příslušné zprostředkovatelky,
- klientovy aktivity při hledání zaměstnání, změny zaměstnání a jejich důvody,
- plány ohledně práce nebo vzdělávání (včetně případných kvalifikací či rekvalifikací Úřadu práce) do budoucna.

2. ve zprávě má být popsán průběh dohledu za určité období

- spolupráce s probačním úředníkem
 - vymezení uplynulého období zkušební doby,
 - termíny uskutečněných konzultací (popř. jiných kontaktů s klientem, tedy písemných, důležitých telefonických, osobních návštěv u klienta), termíny, kdy se klient nedostavil bez omluvy,
 - jakou formou probíhá dohled,
 - obsahové zaměření konzultací, vymezení základních tématických okruhů,
 - s kým dalším v rámci dohledu probační úředník spolupracoval, například osoby z okolí klienta (rodiče, partneři, manželé atd.), a úřady či instituce (úřad práce, sociální odbor, kurátoři, ubytovny, zaměstnavatel, vojenská správa, škola atd.).
- plnění povinností ve zkušební době
 - postoj klienta k vlastní trestné činnosti, k následkům trestné činnosti,
 - náhrada škody, dlužné pohledávky vyplývající z vyživovací povinnosti, ostatní pohledávky, aktivity, které klient vyvinul (kontakt s poškozenými, dopisy, splátky, dohody atd.), popř. jaké aktivity v tomto směru vyvinul probační úředník,
 - placení nákladů trestního řízení, soudních výloh, náklady spojené s výkonem vazby a trestu, obhajoby,
 - plnění uložených povinností a omezení soudem podle ustanovení § 26 TrZ spolupráce klienta při vytváření probačního programu (např. zda klient spolupracoval aktivně, akceptace navrženého, měl výhrady, atd.),
 - plnění povinnosti informovat probačního úředníka o svém pobytu, o změnách místa bydliště, zaměstnání atd.,
 - vyhodnocení plnění probačního programu – průběh, důvody aktualizace, úspěchy, co se nedaří.
- zhodnocení průběhu dohledu a jeho další zaměření
 - obecné zhodnocení (shrnutí) plnění povinností probačního dohledu z hlediska formálního,
 - z hlediska toho, jaký kontakt byl navázán, jaká je vzájemná spolupráce,
 - zhodnocení dosažených dílčích kroků v rámci plnění dohledu, pokud možno konkrétně popsat dosažené úspěchy při výkonu dohledu,
 - shrnutí aktuálních témat, kterým bude především věnována práce s klientem v následujícím období,
 - předpoklad pro další období z hlediska intenzity dohledu, zda bude práce s klientem stejná, méně či více intenzivní, pokud vymezení rozsudku umožňuje určení intenzity probačním úředníkem.

Kromě těchto dvou základních oblastí může zpráva o průběhu výkonu dohledu obsahovat další specifické informace o klientovi. Ten by měl být s obsahem zprávy seznámen a měl by dostat šanci se ke zprávě vyjádřit. Jeho stanovisko je připojeno jako

jedna z příloh. Je dobré doplnit zprávu o průběhu dohledu přílohou, ve které jsou shromážděny kopie dokumentů, kterými klient v průběhu dohledu dokládá důležité okolnosti. Jde např. o :

- pracovní smlouvu,
- doklad o evidenci na úřadu práce,
- potvrzení o sociálních dávkách, invalidním důchodu,
- potvrzení o studiu, hodnocení školy,
- povolávací rozkaz,
- doklady o placení nákladů trestního řízení, obhajoby vazby, náhrady škody,
- splátkový kalendář,
- potvrzení o pobytu v léčebně,
- zprávu o plnění PRP,
- lékařskou zprávu či neschopenku,
- stanovisko klienta ke zprávě pro soud.

U našeho souboru 167 trestních spisů jsme se snažili zachytit, jak Probační a mediační služba plní svou zákonnou povinnost informovat soudy o průběhu výkonu dohledu podmíněně propuštěných odsouzených.

V devíti případech jsme v soudním spise zaznamenali zprávu probačního úředníka pro soud o předání výkonu dohledu na jiné středisko PMS, zpravidla kvůli změně pobytu klienta. Ve čtyřech případech se probační úředník obrátil na soud s žádostí o pomoc při zjišťování místa pobytu klienta, který neplní dohled a pravděpodobně se ani nevyskytuje na uvedené kontaktní adrese. Na nedostatky plnění dohledu bylo upozorňováno ještě před půlroční lhůtou u dvou klientů PMS. V pěti zjištěných případech z našeho vzorku soudních spisů Probační a mediační služba půlroční zprávu o plnění dohledu klienta nedodala a ani v jednom případě soud na toto opomenutí nezareagoval urgencí.

Ve 22 případech probační úředník svou povinnost naplnil a zaslal soudu zprávu o výkonu dohledu. Zpráva o průběhu dohledu má mít podle metodického pokynu č. 1/2002 ředitele PMS jednotnou strukturu. Má obsahovat informace o osobních a sociálních poměrech klienta a o průběhu dohledu za určité období (viz výše). Jedna z námi analyzovaných zpráv neměla všechny formální náležitosti - nebyla na příslušném standardním formuláři a neobsahovala všechny vyžadované informace. Pět zpráv nebylo v rámci soudních spisů k dispozici. Analyzovali jsme tedy celkem 16 plnohodnotných zpráv o výkonu dohledu.

Je žádoucí, aby výkon dohledu započal co nejdříve po propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody. Z analyzovaných zpráv vyplývá, že významná většina klientů se do střediska PMS dostaví relativně rychle. Dohled začal (klient byl vzat do evidence PMS) ve třech čtvrtinách případů do 14 dnů od právní moci rozhodnutí (12 případů z 16). Ve dvou případech to bylo v intervalu od 31 do 40 dnů, v dalších dvou od 41 do 50 dnů. Nutno poznamenat, že u těchto případů pozdní začátek dohledu nebyl zaviněn Probační a mediační službou, ale souvisí s opožděným zasláním pověření k výkonu dohledu soudem.

V polovině případů (8 z 16) konzultace probíhaly po celou dosavadní dobu dohledu zpravidla jednou za měsíc, u jednoho klienta byly častější (jednou za 14 dní), u dalších dvou byl zvolen hned zpočátku dohledu delší interval schůzek (jednou za 2-3 měsíce). U dvou klientů probační úředník flexibilně měnil frekvenci konzultací v závislosti na aktuální situaci.

V jednom z těchto případů se probační úředník s klientem dohodl na prodloužení intervalu a po půl roce dohledu snížili frekvenci z jednoměsíční na dvouměsíční. U dalšího klienta byly kontakty zpočátku stanoveny v častějších intervalech, po dvou měsících upraveny na cca 1x za měsíc, po dalším měsíci sníženy na jednu za dva měsíce, za další tři měsíce znovu pozměněny na 1x za tři měsíce, což se dle příslušného probačního úředníka jeví jako dostačující s ohledem na zodpovědný a samostatný přístup klienta. U třech klientů byla konstatována nízká frekvence konzultací způsobená jejich nekázní a nedostatky v plnění podmínek dohledu.

Velkým problémem pro podmíněně propuštěné je sehnat zaměstnání. Jsou to často lidé bez vzdělání, bez jakékoliv kvalifikace, navíc se záznamem v trestním rejstříku. Mnohdy chybí samotná motivace a vůle pracovat. Vlastní aktivita je přitom pro úspěšné sehnání zaměstnání to nejdůležitější. Z celkového počtu sledovaných šestnácti klientů PMS pod dohledem jich 6 pracuje a 10 nikoli. Z šesti pracujících si čtyři prokazatelně sehnali zaměstnání vlastní iniciativou, u dvou o této skutečnosti ve zprávě není zmínka, ale je vysoká pravděpodobnost, že tomu bylo podobně. Osm z deseti nezaměstnaných bylo v době sepisování zprávy o průběhu dohledu zaevidováno na Úřadu práce. Pouze jeden klient - dle referencí probačního úředníka od počátku dohledu problematický - se na Úřad práce neobrátil, neboť měl v úmyslu si práci sehnat přes své přátele, kteří jej dle jeho slov v současnosti finančně podporují. Další klient se zpočátku sice na ÚP zaevidoval, ovšem za tři měsíce byl sankčně vyřazen a aktuálně o něm probační úředník nemá žádné informace.

Podobnou obtíž jako sehnat zaměstnání může pro podmíněně propuštěného představovat také otázka bydlení. Klienti nejčastěji (8) uváděli, že bydlí u rodičů nebo u jednoho z nich - většinou u matky. Tři klienti žili ve společné domácnosti s manželkou či přítelkyní a dětmi. Ve dvou případech nebyly okolnosti bydlení ve zprávě PMS zmíněny a u jednoho podmíněně propuštěného je současné místo pobytu neznámé. V dalších jednotlivých případech klient bydlel buď na ubytovně kvůli dosažitelnosti zaměstnání nebo u známého.

Většina klientů PMS pod dohledem z našeho vzorku (12) se z výkonu trestu vrátila s pohledávkami, které jsou povinni podle svých finančních možností v průběhu zkušební doby uhradit. Pouze u čtyř nejsou žádné takovéto povinnosti uvedeny. Pohledávky tvoří v první řadě náklady trestního řízení a výkonu trestu odnětí svobody. Sedmi klientům navíc byla uložena náhrada škody způsobené trestnou činností. Ve třech dalších případech není zcela jasné, zda klient nemá povinnost uhradit škodu, protože podle probačních úředníků nebyla PMS soudem poskytnuta příslušná dokumentace. V jednom případě pak byla klientovi soudně uložena povinnost uhradit škodu trestným činem způsobenou, ovšem v usnesení o PP ani v rozsudku KS, které měl probační úředník k dispozici, není specifikována výše škody, kterou má klient uhradit. Střediskem PMS byl učiněn dotaz na OS ke specifikaci výše škody, ten ale ani po třech měsících nebyl zodpovězen. Odpovědný probační úředník zdůrazňuje, že klient projevuje lítost nad spácháním trestného činu, má zájem splácet pohledávky vzniklé v souvislosti s jeho trestnou činností, ovšem bez znalosti výše škody tato jeho soudem uložená povinnost nemůže být fakticky plněna. Podobný nedostatek není až takovou výjimkou - ve čtyřech zprávách z 16, tedy v plné čtvrtině, je probačním úředníkem poukazováno na neúplnou dokumentaci ohledně přiměřených povinností a omezení ze strany soudu. Vedle pohledávek spojených s páčáním trestné činnosti, trestním řízením či výkonem trestu nejsou výjimkou ještě další finanční závazky, kterým musí podmíněně propuštění čelit. Pět klientů z našeho vzorku má vyživovací povinnosti vůči svým dětem, čtyřem z nich se k tomu nakumulovalo ještě dlužné výživné z minulosti, mimo jiné z výkonu trestu odnětí svobody.

Splácení dluhů je pochopitelně obtížné zejména pro nezaměstnané klienty a i ti, kteří pracují, mají vzhledem k výši svých příjmů problémy plnit tento typ závazků a povinností. Využívají proto většinou možnosti hrazení pohledávek formou splátek. Touto formou plní své povinnosti dle svých finančních možností více či méně pravidelně 9 z 12 klientů. Zbývající tři zatím nezaplatili ani jednu splátku dlužné částky.

Vedle uvedených závazků a povinností k peněžitému plnění byla třem klientům uložena i přiměřená omezení. Dva se měli zdržet nadměrného požívání alkoholických nápojů, jeden měl uloženo přiměřené omezení zdržet se požívání návykových látek. V případě, kdy je podmíněně propuštěnému soudem uložena povinnost zdržet se požívání návykových látek nebo nadměrného požívání alkoholických nápojů, je kontrola plnění tohoto druhu omezení obtížná. Pokud nedojde k nějakému mimořádnému excesu ze strany klienta, redukuje se prakticky na konstatování probačního úředníka, že „omezení zdržet se klient dle svých slov dodržuje“. Jeden klient měl za povinnost absolvovat protialkoholní a protitoxikomanickou léčbu. Tento klient měl původně domluvené místo v jednom zařízení s termínem nástupu po ukončení výkonu trestu. Protože byl ale podmíněně propuštěn dříve, nebylo možné tuto léčbu nastoupit ihned po propuštění. S primářem psychiatrického oddělení místní nemocnice tedy bylo domluveno, že u něj klient nastoupí ambulantní léčbu a v jejím průběhu se rozhodne, zda bude nezbytná i ústavní forma léčby. Ambulantní léčba v době odeslání zprávy PMS probíhala bez problémů.

Podle hodnocení probačních úředníků se k vykonávání dohledu staví zodpovědně většina podmíněně propuštěných. Spolupráce s 12 klienty je hodnocena jako dobrá nebo dokonce velmi dobrá, na konzultace se dostavují pravidelně a nemohou-li přijít, telefonicky se omluví. U dvou klientů byl od samého počátku dohledu shledán laxní, nedbalý přístup - na středisko PMS se bez omluvy nedostavují, o jednom z nich nemá probační úředník informace prakticky od započetí dohledu. Také u dvou dalších klientů došlo v průběhu dohledu k nezodpovědnému chování. Jeden bez konzultace s probačním úředníkem opustil republiku a tři měsíce o sobě nedal vědět, poté ovšem kontakt s PMS navázal a pravidelně jej od té doby udržuje. Druhý se více jak čtyři měsíce spolehlivě dostavoval ke konzultacím, v době sepsání zprávy PMS o něm ale probační úředník již dva měsíce neměl žádné zprávy.

Zpráva o průběhu dohledu v 11 případech obsahovala přílohy dokládající klientovu situaci a plnění podmínek dohledu. Nejčastěji byly přikládány kopie dokladů o hrazení pohledávek - výživného, nákladů VTOS a trestního řízení (5x). Dále se zde objevila kopie pracovní smlouvy (3x), doklad o evidenci na Úřadu práce (3x), zápisy z jednotlivých konzultací (3x), plán probačního dohledu (2x). Ojediněle pak probační úředník přiložil ke zprávě např. kopii termínů konzultací; mzdový výměr; rozhodnutí o dávkách sociální péče; uznání dluhu a dohodu o splátkách s Vězeňskou službou a soudem; písemné vyjádření bývalé manželky klienta o neplacení výživného apod.

9. Kazuistiky a rozhovor s podmíněně propuštěnými odsouzenými

9.1. Kazuistiky

(část 9.1. zpracovala na základě praktických zkušeností s výkonem dohledu u podmíněně propuštěných odsouzených probační úřednice PhDr. Zuzana Kynclová)

Kazuistika I

Průběh dohledu v prvním roce

Klient Zdeněk, 39 let, středoškolské vzdělání, ve výkonu trestu byl pro spáchané majetkové trestné činy, za než mu byl uložen souhrnný trest v trvání dvou roků. Před tím, než se dopustil trestné činnosti, žil ve spokojeném manželství se dvěma dětmi. Pracoval jako řidič u záchranné služby. Psychicky nezvládl smrt manželky a začal brát drogy. O děti se začala starat jeho matka, klient přestal zvládat zaměstnání a začal páchat trestnou činnost převážně majetkového charakteru. První tresty byly podmíněné, ale protože se neosvědčoval ve zkušební době, došlo k jejich přeměně a zároveň k uložení nepodmíněných trestů. Již v první polovině roku 2001 byla splněna lhůta k podmíněnému propuštění.

Na základě informace o probačně-resocializačním programu Beta Zdeněk kontaktoval jeho pracovníky. Ti jej navštívili ve věznici. Podařilo se jim i přes velké komplikace obnovit kontakt mezi Zdeňkem a jeho dětmi, o něž se starala matka jeho manželky. Tím Zdeněk získal motivaci pro svůj život na svobodě.

Okresní soud jeho žádost o podmíněné propuštění zamítl, avšak krajský soud toto rozhodnutí zrušil a rozhodl o podmíněném propuštění a uložení dohledu, zkušební doba byla stanovena v trvání 3 let.

Zdeněk po propuštění pokračuje ve spolupráci s programem Beta a začal plnit uložený dohled.

Žije v bytě se svým otcem, zaevidoval se na úřadu práce a zkoušel hledat zaměstnání i vlastními silami. Jeho velkým omezením při získání práce je však záznam v trestním rejstříku. Měl možnost získat práci v oblasti pohostinství, ale byl jak probačním úředníkem, tak pracovníkem programu Beta upozorněn na rizikovost nejen v oblasti pracovněprávních vztahů, ale i možnost ohrožení pro jeho osobu z hlediska recidivy závislosti.

V období záplav Zdeněk nabídl svou bezplatnou pomoc Červenému kříži. Tato organizace jeho nabídku využila zejména v oblasti zatopeného Karlína. Pracovníci resocializačního programu Beta měli možnost Zdeňka sledovat při této práci a oceňovali zejména jeho klid, ochotu a způsob komunikace s lidmi, kteří v tu chvíli potřebovali pomoc. Projevila se a byla zřejmá Zdeňkova praxe z doby, kdy pracoval u záchranné služby. Ačkoli se Zdeněk snažil nabízet své pracovní zkušenosti k získání stálého zaměstnání, žádná organizace jej dosud nezaměstnala.

Prostřednictvím JOB klubu byl zařazen do programu podporovaného zaměstnání. Vzhledem k tomu, že očekával realizaci nabídky práce údržbáře, kterou předjedнала pracovnice resocializačního programu, nedostavil se na úřad práce a byl vyřazen z evidence. Na poslední chvíli však byl odmítnut i budoucím zaměstnavatelem. Z této situace byl klient velmi zklamán. Měl pocit, že se snaží ze všech sil práci získat, ale stále se mu nedaří. Byla to

první vážná krize po jeho propuštění. Snažil se jí řešit částečně i tím, že pracoval doma (úklid, drobné opravy atd).

Jeho oporou a zdrojem pozitivního vývoje je jeho otec a děti. Stále se mu daří abstinovat. Je spokojený, že má kolem sebe okruh lidí, na které se může obrátit se svými problémy, neboť jeho známí z minulosti mají zkušenost s drogami i trestnou činností a proto se cítí jistým způsobem sám.

Vzhledem k tomu, jaký význam klient připisuje tomu, aby získal práci, je možné spatřovat potenciální riziko v tom, že pokud stálé zaměstnání nesežene do určité doby, přijme jakoukoli práci bez ohledu na ohrožení, která mu může přinést.

Pro nejbližší období byla činnost probačního úředníka zaměřena na podporu klienta při hledání zaměstnání, rozkrytí všech možností, které lze pro tento cíl využít.

Průběh dohledu v druhém roce

Klient Zdeněk, 40 let. Skutečnost, že nemohl najít práci, jej přivedla zpět k drogám. Podařilo se mu situaci zachránit tak, že kontaktoval substituční metadonový program a zahájil zde léčbu. O této skutečnosti probační úředníci informoval se zpožděním, neboť na období zhruba jednoho měsíce s ní přerušil kontakt. S průběhem léčby byl spokojený, docházel bez problémů na výdeje, měl v pořádku odběry, zúčastňoval se léčby ve skupině a uvažoval o práci terapeuta.

Začal pracovat v bazaru. Často jej probační úředník upozorňoval na rizika, která plynou z této práce jednak z nedostatečně ochráněných pracovněprávních vztahů, jednak z druhu práce, která může být sekundárně navázána na trestnou činnost a dále i z kontaktu s lidmi, kteří zastavárny a bazary využívají. Zdeněk vždy sdělil, že si je těchto rizik vědom, nebagatelizuje je a snaží se zacházet s nimi tak, aby ho nijak neohrožovala. Plánoval jiné aktivity, kde by na začátku spojil své nápady s financemi svých známých a časem by se mohl osamostatnit a pracovat pro sebe event. mít vlastní zaměstnance v oboru, který by nebyl rizikový.

Pokud jde o jeho rodinné prostředí, byl spokojený z toho, jak se mu daří udržovat vztah s otcem a dětmi. Vzhledem k tomu, že dcera byla přijata ke studiu na VŠ v Praze, těšil se, že se od podzimu budou vídat častěji.

Během konzultace, kdy se Zdeněk seznamoval s roční zprávou o průběhu zkušební doby, mu probační úředník nabídl změnu frekvence konzultací na 1x za 6 týdnů. Zdeněk tuto nabídku odmítl s tím, že by zatím chtěl ponechat měsíční frekvenci. Bylo tedy domluveno, že vše zůstane při starém.

Na další konzultaci se klient nedostavil. Byl tedy předvolán písemně. Ještě před termínem konzultace se dostavil klientův otec a sdělil, že o svém synovi nemá zhruba jeden měsíc žádné zprávy, neví, kde se zdržuje. Jako důvod této situace uvedl Zdeněkův návrat k drogám.

Soud byl informován o tom, že dohled neplní svou funkci. Jestliže je ale pravda, že se klient vrátil ke zneužívání drog (tato informace je ověřena i z neoficiálních zdrojů), existuje velká pravděpodobnost, že bude pokračovat v trestné činnosti.

Vzhledem k tomu, že nebylo možné s klientem hovořit, lze o důvodech jeho návratu k drogám pouze spekulovat. Je pravda, že první problémy se závislostí se u Zdeňka objevily na podzim loňského roku v souvislosti s tím, že se mu nedařilo sehnat práci. Poměrně otevřeně hovořil o tom, že má obavy z toho, aby tento problém zvládl bez drog. Později začal docházet do léčebného substitučního programu. Poté následovalo období, kdy sděloval, že je sám se sebou spokojený, na léčbu si nechává dostatečný časový prostor, nedává si nereálně málo času na doléčování. Poměrně jasný signál o svých pochybách dal klient při poslední konzultaci v souvislosti s nabídkou změny frekvence konzultací. Vzhledem k tomu, že tento svůj problém a obavy mohl konzultovat i s pracovníky léčebného zařízení (docházel tam každý den), měl možnost věc řešit. Rozhodl se ovšem pro jinou cestu.

Kazuistika II

Průběh dohledu v prvním roce

Jan, 35 let, byl ve vězení za trestné činy vydírání a nenastoupení služby v ozbrojených silách, za které byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání jednoho roku. Rozhodnutím okresního soudu byl podmíněně propuštěn na zkušební dobu 4 roky a byl nad ním vysloven dohled. Zároveň bylo odsouzenému uloženo, aby neprodleně nastoupil do zaměstnání nebo se evidoval u úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a pravidelně dle pokynů probačního úředníka se dostavoval k výkonu stanoveného dohledu.

Vzhledem k tomu, že Jan měl trvalé bydliště mimo středisko PMS, kde je v současné době vykonáván dohled, proběhly první dohledové konzultace ve jiném středisku PMS.

Jan je rozvedený, má dvě dcery (11 a 5 let). Soudem mu bylo stanoveno výživné ve výši 1.200,-Kč. Z období výkonu trestu však má určitý dluh, ačkoli v rámci výkonu trestu pracoval. V poslední době se snaží zasílat na výživné i vyšší částku. S bývalou manželkou se občas stýká, na kontaktu s dcerami se domlouvají bez větších komplikací. Jan si našel přítelkyni, žije s ní a čekají dítě. Přítelkyně pracuje jako advokátka.

Oba klientovi rodiče dosud pracují. Jan je ze 3 dětí. Bratr je momentálně ve VTOS, sestra na mateřské dovolené. Vztahy uvnitř rodiny jsou dle klientova mínění bezproblémové.

V době před nastoupením výkonu trestu klient pracoval na živnostenský list. Předmětem jeho podnikání byly výkopové práce. Po návratu z výkonu trestu mu bylo povoleno pokračovat v provozování živnosti a pan Jan začal pracovat v této oblasti. Sděluje, že zakázek má dostatek i na zimní období.

V současné době je spokojený, neboť má dobré rodinné zázemí, zaměstnání jej finančně zajišťuje a dle svých slov nemá jediný důvod k páčání trestné činnosti. Z jeho pohledu se mu dostalo satisfakce v tom, že švagrovou, která se stala obětí jeho vydírání, odmítá nyní celá její rodina a naopak bývalá manželka jej žádá, aby se k ní vrátil.

Klientovi se podařilo vcelku bez větších problémů vrátit do běžného života a v mnoha oblastech svého života začíná znovu (změna prostředí, nová partnerka). I on tuto situaci vnímá jako novou šanci. Zdá se, že má velmi dobrou výchozí pozici proto, aby zvládl zkušební dobu bez problémů. V současné době lze jako jediné možné riziko vidět anonymitu velkého města.

Průběh dohledu v druhém roce

Jan, 35 let. I v dalším roce zkušební doby klient pracuje v oblasti výkopových prací na živnostenský list. Stále žije s jednou přítelkyní. V letošním roce se jim narodilo dítě. Jan upravoval nový byt, aby v něm mohla rodina žít.

Klient se cítí spokojený, opakovaně uvádí, že nemá jakýkoli důvod dopouštět se trestné činnosti.

Je v pravidelném kontaktu se svými dcerami, navštěvuje je doma, nebo ony jezdí za ním. Uvádí, že vztah s jeho bývalou manželkou je dobrý. Výživné hradí dle možností i vyššími částkami než má uloženo.

Splácí dluh odboru sociálních věcí městského úřadu, který po dobu výkonu trestu hradil výživné na jeho dcery.

V průběhu tohoto roku zkušební doby došlo k tomu, že probační úředníci kontaktovala Policie ČR z dřívějšího místa klientova bydliště s tím, že na pražské adrese je neznámý (sdělili pražští policisté) a je potřeba dořešit s ním starší záležitost (nikoli na úrovni trestního stíhání). V krátké době telefonoval ve stejné věci i probační úředník z klientova místa trvalého bydliště. Poté byl telefonicky kontaktován klient a vše bylo v krátké době vysvětleno (policisté se totiž přes zamčené vchodové dveře nedostali do domu a podali zprávu, že je na uvedené adrese neznámý).

Životní situace tohoto podmíněně propuštěného je stabilizovaná. Má kvalitní rodinné zázemí, zaměstnání, které zabezpečuje jeho rodinu a děti, což on sám chápe jako největší a nejdůležitější motivaci k vedení řádného života. V jeho případě má dohled pouze kontrolní funkci. Pokud do doby předložení zprávy o průběhu zkušební doby nedojde k žádným problémům a rizikovým situacím, bude frekvence konzultací snížena (1x za 3 měsíce).

Kazuistika III

Průběh dohledu v prvním roce

Věra, 23 let, má dokončené základní vzdělání, byla podmíněně propuštěna na zkušební dobu 3 let. Klientka je vdaná, manžel je v současné době ve výkonu trestu. Mají spolu 5-ti letou dceru. Ta je nyní v pěstounské péči v rodině manželova bratrance. Dítě bylo již před 2,5 lety soudem rodičům odebráno.

Věra je trvale hlášena u své matky. Zde se však nezdržuje, našla si sama bydlení. Uvádí, že s matkou by nemohla bydlet. Jsou spolu schopné být pouze krátkou dobu, delší soužití by skončilo konfliktem.

Věra by ráda získala zpět svou dceru. Pokoušela se ji navštívit, strávit s ní větší část dne, ale pěstouni jí dávají najevo, že si nepřejí, aby se s dcerou stýkala.

Příčinou klientčiny trestné činnosti bylo braní drog. Byla odsouzena za trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů k trestu odnětí svobody v trvání 3,5 roku. V současné době abstínuje. Přiznala, že po propuštění z výkonu již měla chuť se k drogám vrátit, ale díky příteli se jí podařilo tomuto pokušení odolat.

Konzultace, kdy klientka hovořila o této události, byla věnována možnostem řešení pro případ, kdyby se vše opakovalo. Věřin manžel je rovněž narkoman. Proto jsme spolu hovořily i o tom, jak budou zvládat situaci, až se vrátí z výkonu trestu. Klientka uvedla, že spolu při návštěvách i v korespondenci o tomto problému mluví a jsou přesvědčeni, že se k drogám již nikdo z nich nevrátí. Oba by rádi vychovávali svou dceru a je jim jasné, že bez abstinence je to nereálné.

V krátké době po propuštění z výkonu trestu se klientka zaevidovala na úřadu práce. V průběhu druhé konzultace oznámila, že začala pracovat zatím na zkoušku jako barmanka s tím, že od listopadu by měla mít pracovní smlouvu. Zatím má z hlediska pracovněprávních vztahů velmi nevýhodnou pozici. Věra sdělila, že pokud s ní nepodepíše smlouvu tento zaměstnavatel, dostala během svého krátkého působení několik dalších nabídek a tudíž nemá obavy z toho, že by zůstala bez práce. Nepřipouští si možná rizika.

Klientka odmítá vidět problémy v tom, že by pracovala bez smlouvy, bez toho, aby za ni zaměstnavatel platil zdravotní a sociální pojištění, ale odmítá i rizikovitost prostředí ve vztahu k drogám, trestné činnosti nebo vzniku nové závislosti např. na alkoholu. K tomu sděluje, že jí alkohol nechutná.

Věra má motiv k pozitivním změnám svého života v tom, aby získala zpět do péče svoji dceru. Na druhou stranu je na realizaci změn de facto sama, nemá v nikom ze svých blízkých oporu. Za reálné ohrožení její snahy o změnu života jak v oblasti závislosti tak i v oblasti páchání další trestné činnosti je možné považovat návrat jejího manžela z výkonu trestu. K ověření této úvahy však chybí další konkrétní informace. Návrat Věřina manžela je reálný nejdříve za dva roky.

Tuto klientku lze považovat za velmi problémovou. Nemá pevné zázemí, je zvyklá řešit problémy sama, nemá zkušenost s možností pomoci ze strany institucí. Její řešení jsou taková, aby „vykryla“ největší problém bez ohledu na to, že se jedná pouze o krátkodobé řešení, které se může i obrátit proti ní. Je pro ni obtížné vytvořit si plán, jak postupně dosáhnout cílů, kterých dosáhnout chce. Zřejmě má potíže i ve stanovení priorit. Úspěchem by bylo, kdyby se podařilo maximálně stabilizovat klientčinu životní situaci ještě před návratem jejího manžela. Potom by byla šance na to, že se s novou situací i riziky s ní spojenými úspěšně vyrovná.

Průběh dohledu v druhém roce

Věra, 24 let. Začala pracovat jako barmanka s tím, že jí zaměstnavatel slíbil uzavření pracovní smlouvy. K tomuto nakonec nedošlo, ačkoli zde pracovala několik měsíců. Po určité době její nespokojenost narostla tak, že odešla z tohoto podniku. Zhruba v té době jí byl soudem uvolněn přístup k účtu, který měla před svým zadržením. Krátkou dobu žila z těchto peněz. Potom zjistila, že je se svým přítelem těhotná a začala řešit bytovou situaci. Pronajali si byt, ve kterém žijí s přítelovou matkou. Pro Věru bylo těžké rozhodnutí, jak o těhotenství říci manželovi, který je ve výkonu trestu. I přes značné obavy tuto situaci zvládla.

V těhotenství je nyní šťastná. Na počátku měla obavy, zda její přítel zvládne zodpovědnost, kterou rodinný život předpokládá, ale nyní oceňuje, jak on řeší důležité věci a věří mu.

Těhotenství jí pomohlo dořešit i problém s drogami. Ty jsou teď pro ní minulostí, ke které se nechce vrátit. Sama hovoří o tom, že díky tomu, že čeká dítě, chce, aby všechny věci, které se jí týkají, byly v pořádku. Nečeká na to, až se samy nějak vyřeší.

Věřinou prvotní pozitivní motivací po propuštění z VTOS byla její dcera, resp. zajištění všech podmínek tak, aby u ní dcera mohla žít. Nyní situaci přehodnotila tak, že nechce dítě za každou cenu. Vidí, že dítě k ní nemá takovou důvěru, aby se např. odloučilo být na půl dne od svých pěstounů. Věra chce s dcerou zůstat v kontaktu i nadále a ponechat na ní, zda se někdy rozhodne pro život se svou matkou. Toto rozhodnutí nebylo pro Věru snadné, ale s ohledem na dítě je určitě zralé.

Po ukončení práce barmanky začala klientka pracovat v úklidové firmě. V krátké době půjde na mateřskou dovolenou.

V posledním období je zřejmé, že Věra začala ke všemu přistupovat velmi zodpovědně. Těhotenství ji posunulo k realizaci dalších pozitivních změn v životě bez trestné činnosti. Rozhodně nyní ani neuvažovala o braní drog. Vzhledem k tomu, že Věřin přítel má za sebou rovněž drogovou zkušenost, není zatím možné mít za to, že po této stránce bude už napořád vše v pořádku.

Dalším možným rizikem je propuštění Věřina manžela z výkonu trestu. Ačkoli Věra je odhodlána podat žádost o rozvod, je stále se svým manželem v kontaktu. V současné době se snaží v klidu vyřešit komplikovanější otázku otcovství.

I v dalším období bude potřebné být s klientkou v pravidelném kontaktu, neboť její problémy nejsou dořešeny a za nepříznivých okolností by mohly eskalovat.

Kazuistika IV

Paní Dana, 43 let, podmíněně propuštěná z výkonu trestu v říjnu 2002, zkušební doba byla stanovena na 6 let. Na středisko PMS se dostavila v lednu 2003 poté, co její první návštěvu domluvil sociální kurátor.

Paní Dana sdělila, že se domluvila se svým přítelem na tom, že po propuštění bude moci u něho bydlet. Soud při rozhodování zohlednil i tuto skutečnost. Přítel jí však ani neotevřel. Paní Dana začala mít obavy a obrátila se na kurátora. Podařilo se alespoň na krátkou dobu zajistit bydlení v azylovém domě, ale měla problémy sehnat se záznamem v rejstříku trestů zaměstnání. Zaevidovala se na úřadu práce v místě trvalého bydliště, avšak to bylo vzdálené místo, kde v tu dobu žila. Protože se jí nedařilo zajistit zaměstnání, rozhodla se, že odejde do většího města, neboť se domnívala, že tady se zaměstná snadněji. Po celou dobu nebyla v kontaktu s žádným střediskem PMS ČR. (Soud při tom příslušné středisko PMS vyznamenal do 14 dnů od rozhodnutí).

Teprve potom, když se ve městě obrátila na sociálního kurátora, dostala jasnou instrukci k tomu, aby PMS kontaktovala. V době, kdy se klientka obrátila na naše středisko, neměli jsme k dispozici víc, než rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění, které obdržela klientka. Ačkoli jsme příslušný soud a středisko PMS v jeho okrese vyznamenal i to, že paní Dana s námi spolupracuje, nepodařilo se získat podklady pro výkon dohledu. Teprve po komplikovaném zjištění, kam soud podklady zaslal a následném kontaktování s tamní

probační úředníci se podařilo získat rozhodnutí soudu a pověření k probačním činnostem. Informace o tom, proč paní Dana byla ve výkonu trestu, jsme měli pouze od ní (podnikala a dopustila se podvodů, při kterých vznikla škoda velkého rozsahu). Nedostali jsme ani kopii trestního rejstříku ani opisy rozsudků. Při tom rozsudky jí ukládají náhradu škody (podle jejího sdělení).

Paní Dana ve městě bydlela u své známé a po krátkém čase se jí podařilo najít práci byt' na dobu určitou. Pracovala v restauraci.

Po ukončení pracovního poměru začala pracovat jako uklízečka v ubytovně a zároveň zde bydlela. V tuto dobu se cítila spokojená. Vzhledem k tomu, že pracovala i o víkendech a měla dostatečný příjem, začala řešit otázku náhrady škody a uvažovala o tom, že naspoří na vlastní bydlení. Po několika měsících však musela zaměstnání pro neshody s majitelem firmy opustit. Z našeho pohledu se vyskytly problémy na obou stranách. Ocítla se na ulici, bez práce a dokladů. Měla pocit, že je na tom hůře než po propuštění z VTOS. Vzhledem k tomu, že byla ve špatném psychickém stavu, neřešila problémy adekvátně. V té době obtížněji udržovala kontakt s probačním úředníkem S ohledem na komplikovanou situaci vedla probační úřednice klientku k tomu, aby se obrátila na sociálního kurátora a s jeho pomocí si zajistila nové doklady. Dále byl klientce předán kontakt na probační resocializační program Beta.

Situace paní Dany není stabilní a ještě nějakou dobu potrvá, než se stabilizuje. Rizikovost této klientky je poměrně vysoká, ačkoli ona sama se do výkonu trestu vrátit rozhodně nechce. Hlavním problémem je fakt, že paní Dana nemá podporu v rodině a blízkých. Sama si musí vybudovat svoje zázemí a začíná opravdu od ničeho. Pro mnoho propuštěných je obnova vztahů v rodině velkou motivací k realizaci pozitivních změn v životě. Paní Dana musí motivaci hledat pouze v sobě. Z tohoto pohledu se jedná o velmi silnou osobnost.

Dalším rizikem je to, že po letech, které strávila ve výkonu trestu, má přátele pouze z tohoto prostředí. Jestliže se na někoho obrací se žádostí o pomoc, jsou to kamarádky z věznice. O tomto problému jsme spolu hovořily, ovšem paní Dana sdělila, že skutečně nikoho dalšího, na koho by se mohla a chtěla obrátit, nemá. Rizikovost těchto kontaktů nespočívá pouze v kriminální minulosti, ale i v tom, že se všichni potýkají ze stejnými problémy. To znamená, že na pomoc nemají ani prostředky ani síly. Paní Dana jakoby to necítila, a tak některá přátelství končí konfliktem.

V dalším období bude klientka stále podle potřeby v intenzivním kontaktu s probačním úředníkem. V brzké době se odstěhuje na ubytovnu, zajištění zaměstnání bude v rámci dohledu prioritou.

Vzhledem k tomu, že paní Daně byla uložena šestiletá zkušební doba, budeme řešit otázku náhrady škody, jakmile to její finanční situace dovolí.

Na tomto případě je možné sledovat, jak snadno se podmíněně propuštěný „ztratí“, z kontaktu s institucemi. Při tom právě na začátku zkušební doby jsou nejlepší podmínky k podchycení klienta. Jestliže se probačnímu úředníkovu v tomto období podaří pomoci vyřešit nějaký problém, získá si jeho důvěru, což je nejlepší předpoklad pro kvalitní spolupráci. V tomto konkrétním případě klientka tuto zkušenost neudělala, musela si poradit sama a když

se dostala do komplikované situace znovu, paradoxně k očekávání probačního úředníka kontakt omezovala. Její reakce nasvědčovaly spíše obavám z toho, že neplní věci tak, jak by soud očekával a tudíž je nejlepší poradit si sama a poskytovat co nejméně informací o své situaci. V tu chvíli klientka nemyslela na to, že dohled není pouze kontrola, ale i pomoc. I v této oblasti bude nutné pokusit se klientčinu zkušenost získanou na začátku zkušební doby korigovat.

9.2. Rozhovor s podmíněně propuštěnými odsouzenými

Abychom o výkonu dohledu u podmíněně propuštěných neměli pouze jednostranné informace, rozhodli jsme se kontaktovat samotné klienty PMS. Se třemi ze čtyř podmíněně propuštěných, u nichž byl stanoven dohled a jejichž podrobná kazuistika je uvedena výše, jsme provedli rozhovory. Zaměřili jsme se především na jejich zkušenosti s praxí dohledu a s činností Probační a mediační služby. Celá sonda byla zamýšlena jako orientační doplněk k realizovanému obsáhlému výzkumu podmíněného propuštění s dohledem mezi soudci, probačními úředníky a sociálními pracovníky Vězeňské služby. Její výstupy v žádném případě nelze generalizovat, je třeba je interpretovat jako dokreslení předcházejících kazuistik s vědomím následujících omezení - jde o velmi malý vzorek respondentů, všichni docházejí na jedno středisko PMS ke stejné probační úřednici, je nutno si uvědomit zkreslení, které v odpovědích může být proto, že rozhovor probíhal na středisku PMS, že s námi mluvili pouze ti, kteří s tím předem souhlasili, tj. ti, u nichž lze předpokládat pozitivnější přístup k dohledu než u těch ostatních. Tato problematika navíc v českém prostředí není dosud příliš zpracovaná a proto je sonda míněna i jako testování možností výzkumu v této oblasti.

Rozhovor probíhal na středisku PMS bez přítomnosti probační úřednice, před konzultací nebo po ní a trval 30 až 40 minut. Vedli jej ve dvou případech dva členové, v jednom případě jeden člen výzkumného týmu. Respondenti se k nám v průběhu rozhovoru chovali poměrně vstřícně, nicméně byla zřejmá stylizace nutně daná místem a okolnostmi setkání. Možná dotázaní do určité míry brali rozhovor s námi jako jednu z povinností zodpovědného klienta, který uvědoměle plní soudem uložený dohled. To se samozřejmě mohlo odrazit v odpovědích. Jeden z klientů ale náš zájem o jeho zkušenosti a názory přijal vysloveně pozitivně - ze strany institucí je zvyklý na to, že po něm jsou vyžadovány povinnosti, které musí plnit, ale dle něj se nikdy nikdo nezajímal o jeho zpětnou vazbu. Při rozhovorech jsme měli k dispozici seznam otázek a témat, o kterých jsme s respondenty chtěli mluvit. Jejich pořadí a znění ovšem nebylo závazné, šlo spíše o otevření tématu a to pomocí dalších doplňujících otázek se dozvědět o klientových postojích a názorech na průběh dohledu a spolupráci s probačním úředníkem.

Všichni tři kontaktovaní klienti PMS připustili, že ještě dříve, než byli podmíněně propuštěni, věděli o existenci Probační a mediační služby. Informace o činnosti PMS jim poskytli buď probační úředníci při besedě ve věznici či pracovníci VS, jeden odsouzený si další údaje o činnosti PMS nastudoval sám. Dva z respondentů uvedli, že byli informováni i o možnosti uložení dohledu po podmíněném propuštění, jeden o této možnosti údajně nevěděl.

První kontakt s PMS po propuštění se u všech oslovených odsouzených uskutečnil v řádu několika dní od rozhodnutí soudu. Dva z nich se na první schůzku s probační úřednicí dostavili sami ze své vlastní vůle, jeden respondent přiznal, že byl ke schůzce vyzván. Interval konzultací byl u všech respondentů shodně jednou za měsíc, a to od počátku dohledu. Respondenti se dle svých slov snaží dodržovat domluvené termíny schůzek, pouze v nezbytných případech se omluví a domluví se na jiný termín. Jeden z nich však uvedl, že se

mu již dvakrát stalo, že se zapomněl omluvit a byl kontaktován probační úřednicí, proč na sjednanou konzultaci nedorazil.

Aktuální schůzky všech tří klientů trvají zhruba půl hodiny, zpočátku dohledu prý byly delší - zhruba hodinové. Dominantním tématem je u všech jednoznačně zaměstnání a s tím související problémy. I u dotázaných podmíněně propuštěných se tedy potvrdila známá skutečnost - totiž velká obtíž sehnat po návratu z výkonu trestu pravidelné zaměstnání. Problémem také je, že klienti často přijímají práci v rizikovém prostředí restauračních zařízení, pololegálním prostředí bazarů apod. Dva klienti v rámci probačního programu navštěvovali programy pro získání pracovní kvalifikace - Job klub a program Beta a sami je hodnotili jako užitečné. Realitou ovšem zůstává, že účast na těchto programech jejich situaci příliš nezměnila.

Mimo problémy se zaměstnáním respondenti uváděli, že se svou probační úřednicí probírali také konkrétní rodinné problémy a problémy s penězi, případně dluhy. Dalšími frekventovanými problémy, u kterých probační úřednice pomáhala klientům nalézt řešení, jsou partnerské a osobní problémy, užívání drog a trávení volného času. Respondenti v zásadě ocenili možnost se se svými obtížemi někomu svěřit, s někým je rozebrat a zkonzultovat cesty k řešení. Uvědomují si přitom, že jim probační úředník může pomoci nalézt směr, ale že za ně tyto problémy (např. se zaměstnáním nebo ubytováním) nevyřeší - nemá k tomu možnosti ani prostředky.

Při celkovém hodnocení institutu dohledu respondenti vyjadřovali spokojenost zejména s tím, že si mohou s někým promluvit o svých problémech, někdo se jim věnuje a v obtížném období po propuštění z VTOS jim nabízí pomoc a radu. Oceňují zejména trpělivost a diskretnost probačního úředníka. Dva respondenti ovšem považují za zbytečné provádět dohled po celou dobu zkušební lhůty.

Je nezbytné zdůraznit, že uvedené údaje je nutné interpretovat pouze a jedině se znalostí omezení příliš malého a nereprezentativního vzorku dotázaných. Sonda do názorů podmíněně propuštěných, kteří se podrobují dohledu, má především zmapovat prostor, ve kterém je možné se v budoucích výzkumech mezi klienty Probační a mediační služby pohybovat.

Zkušenost s podmíněně propuštěnými ukazuje, že by bylo vhodné rozšířit nabídku zařízení, na která by se mohli klienti obrátit se svými psychickými problémy. Hovoří o nich zejména ženy. Pokud jsou ve výkonu trestu delší dobu, mají propuštění obavy z větších prostorů, z většího množství lidí, nevědí si rady se změnami, ke kterým za dobu, kdy byli ve vězení, došlo, mají pocit studu, že na nich všichni vidí, odkud přišli. Probační a mediační služba je pro ně kontrolní instituce a mají z ní na počátku obavy. Proto by bylo vhodné, aby existovala možnost obrátit se na odborníky, kteří by těmito lidem pomohli rychleji se vrátit se do běžného života.

Dva z našich klientů mají uloženu povinnost náhrady škody, kterou způsobili a jedná se o škodu velkého rozsahu. Při tom oba mají problémy při hledání zaměstnání. Zaměstnání je pro podmíněně propuštěné důležitou skutečností, od níž se odvíjejí nebo neodvíjejí další problémy. Klient, který má potíže se zaměstnáním a nemá dokonalé rodinné zázemí, má ve vztahu k recidivě rizikovější chování. Proto by bylo dobré, aby Probační a mediační služba ČR ve spolupráci s dalšími institucemi postupně iniciovala vytvoření sítě pracovních míst pro

podmíněně propuštěné, kteří jsou znevýhodněni např. při získání živnostenského listu i před podmíněně odsouzenými.

10. Závěry a náměty na využití výsledků výzkumu

V této závěrečné části studie shrnujeme do stručných závěrů hlavní poznatky a dále se pokoušíme formulovat náměty na využití výsledků výzkumu.

10.1. Závěry

Poznatky ze zahraničí

- Hmotně-právní úprava institutu podmíněného propuštění v zahraničí je podobná naší; po výkonu poloviny uloženého trestu za méně závažné trestné činy může soud odsouzeného propustit na svobodu, za závažnější trestné činy tak soud může učinit po výkonu dvou třetin uloženého trestu. Zajímavým podnětem může být právní úprava v některých státech umožňující během zkušební doby odvolat či naopak dodatečně stanovit dohled či zkrátit nebo prodloužit zkušební lhůtu u podmíněného propuštění.
- Podstatným rozdílem je dlouhodobá tradice spojení podmíněného propuštění s dohledem probačních úředníků. Ti se na výkon dohledu specializují a nejde o probační, ale tzv. parolní dohled. Rozdíl mezi parolním a probačním dohledem spočívá v tom, že parolní program bývá zpravidla realizován s obtížnějším a zatvrzelejším odsouzeným než odsouzeným k probaci. Tento odsouzený reaguje hůře na nápravnou výchovu (má již zkušenost s výkonem trestu). I přesto můžeme říci, že probační činnost nemá zjevně odlišný charakter od parolní činnosti. Požadavky uplatňované na probační i parolní úředníky jsou shodné a platí to i o technikách používaných ke splnění nápravné činnosti. O parole se předpokládá, že zkrátí dobu, po kterou je vězeň vystaven nepříznivým účinkům odnětí svobody a že umožní volit okamžik jeho propuštění v době, kdy příznivé a výchovné účinky odnětí svobody na jeho postoje dosáhly vrcholu. Tím parole pomáhá řešit problémy readaptace propuštěného vězně, neboť poskytuje ochranný dozor nad propuštěným a zároveň mu poskytuje pomoc a vedení.
- Stejně jako u nás mohou být podmíněně propuštění odsouzení v zahraničí podrobeni celé řadě příkazů, povinností a omezení, jejichž dodržování kontroluje probační úředník. Na rozdíl od situace v ČR je v zahraničí daleko pestřejší nabídka doplňkových služeb sociální pomoci, včetně zapojení dobrovolníků do nápravné a výchovné činnosti (probační domovy, organizace poskytující služby v oblasti sociálního výcviku, psychologického poradenství, organizace podporující zaměstnávání propuštěných apod.).

Statistické údaje

- Ze statistických údajů poskytnutých Vězeňskou službou ČR za léta 1998 - 2003 vyplývá, že od roku 1998 do roku 2002 je patrný každoroční nárůst odsouzených podmíněně propuštěných (1998 - 3126, 1999 - 3299, 2000 - 3989, 2001 - 4264, 2002 - 4349). V roce 2003 došlo k výraznému poklesu podmíněně propuštěných odsouzených a to na 3140 odsouzených. Od roku 2002 může soud podmíněně propuštěným odsouzeným stanovit dohled. V roce 2002 byl dohled uložen 668 odsouzeným, což představuje 15,3 % z celkového počtu podmíněně propuštěných v roce 2002. V roce 2003 soud uložil dohled u podmíněného propuštění 531 odsouzeným, což činí 16,9 % z celkového počtu podmíněně propuštěných v roce 2003. I když se v roce 2003 snížil celkový počet podmíněně propuštěných odsouzených, podíl podmíněně propuštěných s dohledem se procentuálně nesnížil, ale nepatrně se zvýšil.

Počet podmíněně propuštěných odsouzených v letech 1998 - 2003

Rok	Dospělí		Mladiství		CELKEM	Z toho dohled
	muži	ženy	muži	ženy		
1998	2955	81	89	1	3126	-----
1999	3095	113	89	2	3299	-----
2000	3793	125	71	0	3989	-----
2001	4007	190	66	1	4264	-----
2002	4110	178	60	1	4349	668
2003	2965	139	36	0	3140	531

zdroj : GR VS

Souhrnný přehled poznatků získaných ze soudních spisů o aplikaci institutu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem

Z analýzy 167 soudních PP spisů a z 26 samostatných usnesení okresních soudů, kde bylo pravomocně rozhodnuto o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, vyplývají následující **hlavní poznatky**:

- Nový institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, který byl do našeho trestního zákonodárství zaveden novelou účinnou od 1. 1. 2002, byl praxí přijat a je od počátku ve vhodných případech aplikován.
- Možnost stanovit dohled rozšířila počet podmíněně propuštěných z výkonu trestu i na odsouzené, u nichž by bylo podmíněné propuštění problematické nebo přicházelo v úvahu po vykonání delší části uloženého trestu.
- Podnětem k zahájení řízení o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody jsou převážně žádosti odsouzených.
- Ředitelé věznic sami podali pouze čtyři návrhy na podmíněné propuštění, přestože i u dalších odsouzených byla jejich hodnocení vysoce příznivá a měli vytvořeny i předpoklady pro řádný život na svobodě.
- Návrhy na podmíněné propuštění od dalších oprávněných subjektů jsme nezaznamenali, žádosti podané neoprávněnými osobami byly vyřizovány jako podněty k zahájení řízení z úřední povinnosti u sedmi odsouzených a další byly dodatečně doplněny žádostmi odsouzených.
- Téměř polovina všech žádostí odsouzených byla soudům doručena před uplynutím zákonné lhůty, delší dobu po uplynutí lhůty čekají s podáním žádosti odsouzení, kterým byly uloženy dlouhodobé tresty odnětí svobody.
- Zjišťování podmínek pro rozhodnutí o podmíněném propuštění většinou začínalo vyžádáním tzv. „rozsudkových dat“ od příslušné Vězeňské služby ČR, na jejichž základě byly vyžadovány trestní spisy o předchozích odsouzeních, opisy rejstříku trestů a někdy i další zprávy.
- Poznatky ze spisů dokazují, že předkládání „rozsudkových dat“ současně se žádostmi odsouzených, příp. uvádění potřebných údajů přímo v žádostech, je základním předpokladem pro rychlý postup soudu a dodržení stanovené 30 denní lhůty.
- U všech odsouzených byla ve spisech založena hodnocení jejich chování ve výkonu trestu odnětí svobody vypracovaná odbornými komisemi Vězeňské služby ČR, která i přes

rozdíly v jejich obsahu i kvalitě obsahovala dostatek informací potřebných pro rozhodnutí soudu.

- Tato hodnocení byla doplňována, někdy písemně, většinou však ústně zástupci věznic u veřejných zasedání.
- Seznámení odsouzených s hodnocením věznic nebylo vždy provedeno v souladu s interními předpisy, u třetiny odsouzených se nepodařilo zjistit, zda byli s hodnocením seznámeni a zda uplatnili své připomínky.
- Soudy se někdy spokojily pouze s opisy rozsudků o trestné činnosti odsouzených, za níž byl vykonáván trest (někdy byly místo spisů přímo vyžadovány), což nelze považovat za postačující k posouzení důvodnosti žádosti (návrhu) na podmíněné propuštění.
- Vždy byl opatřen opis z evidence rejstříku trestů a často i další zprávy o odsouzeném, které poskytly další potřebné informace pro posouzení, zda byly splněny zákonné podmínky pro podmíněné propuštění (informace PMS podány na žádost odsouzeného nebo jeho příbuzných).
- Některé soudy rozhodovaly o podmíněném propuštění v senátu, přestože mohl rozhodnout samosoudce, předseda senátu za podmínek uvedených v ustanovení § 331 odst. 3 TrŘ rozhodl o podmíněném propuštění pouze u 3 odsouzených.
- Veřejných zasedání se vždy zúčastnil odsouzený, ve většině případů i zástupce věznice, účast dalších osob byla spíše výjimečná.
- Státní zástupce se zúčastnil více než poloviny veřejných zasedání a nebylo zjištěno, že by jeho nepřítomnost výrazněji ovlivnila dobu propouštění odsouzených na svobodu.
- Konečné návrhy státních zástupců se shodovaly s rozhodnutím soudů, ne vždy však bylo navrhováno vyslovení dohledu a zcela výjimečně uložení dalších přiměřených omezení, povinností nebo náhrady škody způsobené trestnou činností.
- Veřejná zasedání byla dobře připravena, o podmíněném propuštění soudy rozhodly většinou v jednom veřejném zasedání a pouze u 7 odsouzených soudy rozhodly o odročení z důvodu doplnění dokazování.
- Ve výrocích usnesení o podmíněném propuštění byla zjištěna formální pochybení v nepřesné aplikaci příslušných zákonných ustanovení a v neuvedení všech uložených trestů, které odsouzený postupně vykonával, a které jsou považovány za trest jediný.
- Délka zkušební doby byla stanovena většinou uprostřed zákonného rozmezí, přiměřeně k délce prominutého trestu, při respektování dalších rozhodných hledisek pro stanovení její délky.
- Ve výrocích usnesení o vyslovení dohledu nad pachatelem bylo zjištěno nejvíce rozdílů mezi jednotlivými soudy, jak v jejich formulaci, tak i v konkretizaci povinností vyplývajících z uloženého dohledu (zejména omezení povinností uvedených v ustanovení § 26b odst. 1 písm. a) až d) TrZ).
- Soudy využívaly možnosti ve vhodných případech uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 26 odst. 4 TrZ, méně již možnosti uložit odsouzenému, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem prokazatelně způsobil.
- Ne vždy bylo důsledně rozlišováno mezi povinnostmi ukládanými odsouzeným podle § 63 odst. 3 TrZ a povinnostmi, které je odsouzený povinen plnit na základě vysloveného dohledu.
- Odůvodnění písemného vyhotovení usnesení o stanovení dohledu bylo většinou velmi stručné (někdy zcela chybělo), bez uvedení povinností vyplývajících pro odsouzeného z uloženého dohledu nebo pouze s odkazem na ustanovení § 26a a § 26b TrZ.
- Pouze jedna šestina věcí byla rozhodnuta ve lhůtě do 30 dnů od doručení návrhu nebo žádosti o podmíněné propuštění.

- Ve většině případů tato pořádková lhůta nebyla dodržena z důležitých důvodů; rychlost řízení ovlivňoval postup soudů při vyžadování podkladů pro rozhodnutí a nedůvodné průtahy zjištěné při nařizování veřejných zasedání k projednání návrhu nebo žádosti.
- Informační povinnost vůči soudu, který rozhodl ve věci v prvním stupni i vůči Rejstříku trestů byla ve všech případech řádně splněna.
- Sledováním výkonu dohledu stanoveného při podmíněném propuštění bylo vždy pověřeno příslušné středisko Probační a mediační služby, většinou písemným pokynem předsedy senátu na formuláři K.ř. č. 151; vinou kanceláře však někdy docházelo k opožděnému odeslání pověření, a tím k oddálení vlastního výkonu dohledu.
- S pověřením je středisku Probační a mediační služby zasíláno usnesení o podmíněném propuštění s dohledem a někdy i další informace potřebné pro řádný výkon dohledu, zejména soudní rozhodnutí a opisy rejstříku trestů.
- Pouze u jednoho podmíněně propuštěného došlo v průběhu zkušební doby k nařízení výkonu zbytku trestu, u několika dalších již byly soudům signalizovány nedostatky v chování podmíněně propuštěných.
- Soudy důsledně neplní povinnost soustavně sledovat chování podmíněně propuštěného ve zkušební době a ve třetině případů stanovil předseda senátu lhůtu k předložení PP spisu až na konec zkušební doby.
- Ve sledovaném vzorku šlo většinou o mladší osoby, které před nástupem výkonu trestu pracovaly v dělnicích profesích nebo byly bez pracovního poměru; zaznamenali jsme pouze dvě ženy, jednoho mladistvého a dva cizí státní příslušníky.
- Výrazná byla u těchto osob recidiva, u 107 byla hodnocena jako přitěžující okolnost podle § 34 písm. j) TrZ, 33 osob se trestné činnosti dopustilo ve zkušební době stanovené při podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody a dalších 13 ve zkušební době stanovené při předchozím podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.
- Podmíněně propuštění vykonávali nepodmíněné tresty odnětí svobody, které jim byly uloženy převážně za trestné činy proti majetku a za trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti, ale i za jiné závažné trestné činy, např. vraždy.
- Pro výkon trestu byli odsouzení zařazeni do věznice s dozorem (92) a s ostrahou (73), a v průběhu výkonu trestu byli 34 odsouzení přeřazeni do věznic s mírnějším režimem.
- Ve sledovaném vzorku bylo v průměru na jednoho podmíněně propuštěného prominuto 409 dnů vězení, nejméně 24 a nejvíce 2598 dnů.
- Lze důvodně očekávat, že nový institut dohledu v následujících letech může rozšířit počet i okruh žadatelů a navrhovatelů o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, zejména z řad odsouzených, a také zvýšit úspěšnost podaných návrhů a žádostí.
- U osob mladistvých lze očekávat, že podmíněné propuštění pozitivně ovlivní nová právní úprava v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže (zák. č. 218/2003 Sb.), podle níž se bude rozhodovat od 1. 1. 2004.

Souhrnný přehled poznatků získaných z expertního šetření mezi soudci, probačními úředníky a sociálními pracovníky VS

Našimi respondenty v rámci dotazníkového šetření byli soudci, sociální pracovníci VS a probační úředníci. Sociální pracovníky VS jsme oslovili na školení, kterého se zúčastnilo 51 pracovníků. V 32 českých věznicích působí celkem 116 sociálních pracovníků, znamená to tedy, že bylo dotazováno 44% všech sociálních pracovníků VS. Námi dotazovaní sociální pracovníci VS reprezentovali všechny české věznice.

Šetření mezi soudci bylo realizováno u těch, kteří rozhodují o podmíněném propuštění u 32 okresních soudů v ČR. Podle údajů od Vězeňské služby ČR rozhoduje o podmíněném propuštění u nás celkem 55 soudců. Tito soudci byli osloveni s žádostí o vyplnění dotazníků. Na dotazník odpovědělo celkem 43 soudců tj. 78 % soudců, kteří o podmíněném propuštění rozhodují.

Dotazníkové šetření mezi probačními úředníky jsme realizovali na všech střediscích PMS (celkem na 76 střediscích PMS). Jelikož střediska PMS v Praze, Brně a Plzni vykonávají a plní úkoly pro okresní, resp. obvodní soudy v těchto městech působících (celkem 15 soudů), bylo rozesláno celkem 86 dotazníků pro probační úředníky. Z těchto 86 dotazníků bylo 35 dotazníků v rozšířené podobě pro ta střediska PMS, v jejichž obvodu působnosti se nachází věznice (i když věznic je 32; na středisko PMS Plzeň a Brno byly zaslány 3, resp. 2 dotazníky). Návratnost u dotazníků pro PMS, kde se nenachází věznice byla 88 %, 51 dotazníků rozesláno a 45 vráceno. Návratnost u dotazníků pro PMS, kde se nachází věznice byla 68 %, 35 dotazníků rozesláno a 24 vráceno. Celkem se tedy od PMS z 86 rozeslaných dotazníků vrátilo 69, tj. 80 %.

Z dotazníkového šetření vyplývají následující **poznatky**:

Význam institutu podmíněného propuštění

- Sociální pracovníci Vězeňské služby, soudci i probační úředníci z hlediska potřeb společnosti shodně přisuzovali nejvyšší význam následujícím aspektům podmíněného propuštění: je to prostředek zmírnění negativních následků pro sociální zázemí odsouzeného; představuje výchovu občanů - společnost dává svým občanům šanci a odměňuje jejich pozitivní chování. Zatímco u pracovníků PMS a VS je na prvním místě z hlediska významu PP zmírnění negativních následků pro sociální zázemí odsouzeného, soudci přikládají vyšší význam výchovnému působení podmíněného propuštění.
- Při hodnocení významu podmíněného propuštění z hlediska odsouzeného se skupiny respondentů mírně lišily. Soudci a sociální pracovníci VS považují podmíněné propuštění především za pozitivní motivaci pro dobré chování odsouzeného ve věznici. Soudci dále z perspektivy odsouzeného vyzdvihují šanci znovu se zařadit do společnosti a neztratit tak pozitivní sociální zázemí. Podobně SP VS oceňují zachování pozitivního sociálního zázemí a také zkrácení působení Vězeňské subkultury. Probační úředníci považují právě zkrácení působení Vězeňské subkultury z hlediska odsouzeného za nejvýznamnější, dále následuje již zmíněná motivace pro dobré chování ve věznici a šance neztratit pozitivní sociální zázemí.

Účast nestátních subjektů na naplňování účelu trestu

- Za nejaktivnější nestátní subjekty napomáhající při naplňování účelu trestu označili sociální pracovníci Vězeňské služby církev. Působení církví při práci s bývalými či současnými vězni je z pohledu sociálních pracovníků nejrozsáhlejší i nejprospěšnější. Opačně jsou pak hodnocena zájmová sdružení občanů, jejichž činnost vyvíjenou v rámci

věznic respondenti hodnotí nejnegativněji, což může být způsobeno také tím, že rozsah aktivit zájmových sdružení ve věznicích je zároveň nejmenší.

- U nevládních organizací a zájmových sdružení občanů sociální pracovníci VS nejčastěji zdůrazňovali jako prospěšnou jejich materiální pomoc vězňům či podmíněně propuštěným a jejich aktivní účast na pořádání přednášek a besed (např. pro drogově závislé), na organizování koncertů a dalších kulturních vystoupení. Pozitivně také hodnotili pomoc nevládních organizací po podmíněném propuštění odsouzených, především zajištění ubytování, případně také asistenci při hledání zaměstnání. Sociální pracovníci také oceňují individuální návštěvy odsouzených a specifickou pomoc při řešení jejich aktuálních problémů. Jednoznačně nejaktivnější nevládní organizací je Armáda spásy, která působí v 59% věznic. Do 31% českých věznic docházejí zástupci Naděje a v 28% věznic se na naplňování účelu trestu podílí Český helsinský výbor.

Podmínky pro realizaci programů zacházení

- Z konkrétních aktivit programů zacházení jsou ve věznicích dle mínění sociálních pracovníků VS vytvořeny nejpříznivější podmínky pro sledování rozhlasu a televize, pro využívání možností vězeňské knihovny a pro sociálně právní poradenství. Naopak špatné podmínky má vzdělávání organizované a realizované učilištěm, zaměstnávání v rámci vlastní výroby a realizace nestandardních návštěv.

Problematika žádostí (návrhů) na podmíněné propuštění

- Podle zkušeností sociálních pracovníků VS a soudců v praxi jednoznačně nejčastěji podává žádost o podmíněné propuštění samotný odsouzený. Podle nich zákonného nároku podat žádost o podmíněné propuštění využívá v průměru asi 80% odsouzených. Tři čtvrtiny sociálních pracovníků se zároveň domnívají, že tuto žádost podávají odsouzení bez ohledu na reálnost šance, že jim bude vyhověno. V četnosti návrhů na podmíněné propuštění následuje zákonný zástupce odsouzeného, dále ředitel věznice, zájmové sdružení občanů a státní zástupce. Respondenti označili za nejméně frekventovanou variantu, kdy je řízení o podmíněném propuštění zahájeno bez návrhu - z úřední povinnosti.

Hodnotící zprávy VS a stanoviska PMS

- Sociální pracovníci VS hodnotí jako nejvíce přesné ve zprávách VS informace o pochvalách, kázeňských trestech a charakteru kontaktů odsouzeného. Jako ne zcela přesné hodnotí informace o snaze odsouzeného odčinit následky trestné činnosti, resp. o vztahu odsouzeného k jeho trestné činnosti.
- Podle soudců je kvalita zpráv VS o odsouzeném na dobré úrovni a dokonce třetina respondentů hodnotí jejich úroveň jako výbornou.
- Podle vyjádření probačních úředníků dává PMS stanovisko k možnému stanovení dohledu pouze výjimečně.
- Kvalita stanovisek PMS je soudci hodnocena poměrně příznivě. Za dobře či velmi dobře zpracované je považuje 64% soudců.

Spolupráce subjektů při podmíněném propuštění

- Spolupráce s většinou zainteresovaných subjektů na realizaci institutu podmíněného propuštění byla sociálními pracovníky VS hodnocena pozitivně. Více než polovina sociálních pracovníků hodnotí dobře či dokonce velmi dobře součinnost se soudy (67%), se sociálními kurátory (55%) i s rodinou odsouzeného (53%). Polovina respondentů (49%) stejně kladně vnímá i spolupráci s Probační a mediační službou. Výjimku tvořila zájmová sdružení občanů: 41% sociálních pracovníků uvedlo, že s jejich zástupci žádná spolupráce v průběhu rozhodování o podmíněném propuštění neprobíhá, a třetina (31%) realizovanou

spolupráci se zájmovými sdruženími označila za špatnou nebo dokonce velmi špatnou. Je zajímavé, že ani po společensko politických změnách si občanská sdružení nenašla širší uplatnění pro své působení při výchově osob, u nichž by jejich spolupůsobení přicházelo v úvahu podle § 3 a 6 TrŘ. Z výpovědí sociálních pracovníků je zřejmé, že pomoc zájmových sdružení v této oblasti není u nás natolik zavedená a nabízená, jak je tomu v rozvinutějších občanských společnostech.

- Ke spolupráci s jednotlivými subjekty před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění se vyjadřovali také probační úředníci. U nich jednoznačně nejlépe ze srovnání vychází spolupráce s Vězeňskou službou, (84%) uvádí velmi dobrou nebo dobrou spolupráci s touto institucí. Z hlediska průměru s téměř totožnou hodnotou následuje soud a rodina odsouzeného. Kooperace se sociálními kurátory je zástupci PMS vnímána spíše pozitivně, kladný postoj k ní vyjádřilo 11 respondentů (43%). Poněkud hůře již byly hodnoceny nestátní organizace a zájmová sdružení občanů. Probační úředníci tak potvrdili zkušenost sociálních pracovníků Vězeňské služby. Téměř polovina oslovených probačních úředníků (46%) v době před rozhodnutím soudu nikdy nespolupracovala s žádnou nestátní organizací a u zájmových sdružení občanů je to dokonce 73%.
- Při rozhodování o podmíněném propuštění vychází z hodnocení soudců jako nejlépe spolupracující organizace Vězeňská služba. Dokonce 90% soudců označilo vzájemnou spolupráci za dobrou, žádný z respondentů nevyjádřil negativní postoj. Za Vězeňskou službou následuje Probační a mediační služba, která je rovněž hodnocena převážně pozitivně - spolupráce mezi soudem a PMS je dobrá dle 70% soudců. Hodnocení kooperace se sociálními kurátory a kurátory pro mládež již není tak jednoznačná - 40% soudců se domnívá, že spolupráce s nimi není dobrá, kladně ji hodnotí 31% respondentů. Zájmová sdružení z hodnocení vyšla ještě hůře - dokonce 76% soudců považuje spolupráci s nimi za špatnou.
- Při výkonu dohledu probační úředníci jako bezproblémovou chápou kooperaci s jinými středisky PMS - 96% respondentů ji označilo za dobrou nebo dokonce velmi dobrou. Příznivě je hodnocena také spolupráce se sociálními kurátory a soudy, kde pozitivní zkušenosti potvrzuje 64%, respektive 61% probačních úředníků. Nestátní organizace mají specifickou pozici v tom, že ne všude mají probační úředníci možnost využívat jejich služeb. Zejména v menších městech je pocíťována jejich absence. 31% respondentů uvádí, že s žádnou nestátní organizací jejich středisko nespolupracuje. Ovšem vezmeme-li v úvahu pouze ty probační úředníky, kteří s nimi mají nějakou konkrétní zkušenost, dobrou vzájemnou spolupráci uvádí 53% respondentů. Zájmová sdružení občanů se na výkonu dohledu příliš nepodílejí - to přiznává 68% probačních úředníků. Podle jejich výpovědí je také problematická spolupráce s rodinou odsouzeného.
- Soudci hodnotili pracovní činnost Probační a mediační služby z několika aspektů. Nejpozitivněji bylo hodnoceno jejich zvládnutí úkolů z hlediska kvalifikačních předpokladů, organizace práce a nasazení pracovníků. Hůře je na tom Probační a mediační služba dle soudců z hlediska materiálního vybavení a počtu osob. To odpovídá i zkušenostem probačních úředníků, kteří upozorňují na nedostatečné personální zajištění, kdy se malý počet pracovníků musí vyrovnat s velkým nápadem.

Rozhodování soudu o podmíněném propuštění

- Podle soudců jsou nejdůležitějšími informacemi pro rozhodování o podmíněném propuštění druh trestné činnosti a kriminální kariéra odsouzeného, zpráva VS a informace o sociálním zázemí odsouzeného. Naproti tomu soudci nehodnotili jako podstatné informace získané od sociálního kurátora, překvapivě ani informace o dosaženém stupni

resocializace, informace o postoji odsouzeného k náhradě škody a informace obsažené ve stanovisku PMS k možnosti uložení dohledu.

- Soudci se spíše přiklánějí k názoru, že institut dohledu pomáhá při rozhodování, kdy by dříve, bez možnosti stanovit dohled, podmíněné propuštění zamítli.
- Převážná většina soudců (71% respondentů) nežádá zájmová sdružení o spolupůsobení při výchově podmíněně propuštěných.
- Podle názorů soudců (27%) chybí často v nabídkách zájmových sdružení občanů za dovršení nápravy odsouzeného všechny náležitosti potřebné pro rozhodnutí o jejich přijetí. Soudci jako nedostatky záruk nejčastěji uváděli :
 - nekonkrétnost, formálnost, nereálnost a vysoká obecnost nabízených záruk; záruky neobsahují informace, jak budou působit na odsouzeného a jak jej budou kontrolovat,
 - často chybí projednání v kolektivu, jde o záruku jednotlivců a ne kolektivu,
 - neznalost trestné činnosti odsouzeného, resp. její bagatelizace,
 - nabízené záruky obsahují pouze záruku, neobsahují hodnocení odsouzeného sdružením občanů ani důvody proč je záruka nabízena.

Problematika přiměřených omezení a povinností

- Přiměřené povinnosti a omezení jsou soudci v rámci rozhodnutí o podmíněném propuštění využívány velice málo. Nejvíce jsou soudci aplikovány - povinnost nahradit škodu, kterou odsouzený způsobil trestným činem, povinnost platit výživné, povinnost nastoupit do zaměstnání nebo se zaevidovat na úřadu práce, povinnost dostavit se ve stanoveném termínu na středisko a povinnost podrobit se léčení na návykových látkách, které není ochranným léčením.
- Probační úředníci hodnotili v působišti svého střediska podmínky pro realizaci výkonu přiměřených povinností a omezení. Jako nejlepší hodnotili podmínky pro léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením, i když je nezbytné konstatovat, že tyto podmínky jsou hodnoceny na škále jako průměrné. Jako nejhorší jsou hodnoceny podmínky pro plnění programů sociálního výcviku.
- Soudci a probační úředníci by přivítali, kdyby zařízení, kde je možné vykonat přiměřené povinnosti podle ustanovení § 26 TrZ, měla k výkonu činnosti akreditaci.
- Soudci nemají při rozhodování k dispozici přehled o zařízeních, ve kterých je možné uvedené povinnosti vykonat. Většina soudců (87 %) uvedla, že tento přehled nemá.

Přínos dohledu

- U soudců a sociálních pracovníků VS jednoznačně převažuje pozitivní hodnocení zavedení možnosti uložit dohled u podmíněného propuštění. Také probační úředníci vidí v institutu dohledu jednoznačně účinný nástroj trestní politiky.
- U soudců převažuje názor, že podmíněné propuštění s dohledem je zpřísnující opatření pro odsouzeného, naopak sociální pracovníci VS a především probační úředníci hodnotí podmíněné propuštění s dohledem jako opatření pro odsouzeného výhodnější.
- Sociální pracovníci VS a soudci shodně uváděli jako přínos zavedení dohledu - kontrolu chování odsouzeného - a tím šanci předcházení trestné činnosti; lepší resocializaci odsouzeného a tedy i šanci pro odsouzené opět se zařadit do společnosti; pomoc odsouzeným ze strany PMS.
- Negativa v zavedení dohledu vidí sociální pracovníci VS a soudci v činnosti PMS při jeho faktickém výkonu (formální dohled, málo probačních úředníků).
- Probační úředníci hodnotí přístup pachatelů k povinnostem uvedeným v ustanovení § 26b TrZ jako průměrný.
- Mezi přednostmi podmíněného propuštění s dohledem probační úředníci nejčastěji uvádějí možnost dřívějšího návratu do běžného života. Přínos dohledu u podmíněného propuštění

je v obecné rovině spatřován v dlouhodobém pravidelném kontaktu s klientem, jenž umožňuje jak účinnou pomoc při řešení aktuálních problémů klienta, tak kontrolu jeho chování ve zkušební době a tím i prevenci případného spáchání dalšího trestného činu.

- Nedostatky podmíněného propuštění s dohledem, které probační úředníci uváděli, se dají rozdělit do třech základních oblastí: první oblast se týká systémových obtíží, se kterými se nově zaváděný institut zákonitě potýká, druhá oblast problémů zahrnuje samotný obsah dohledu a oblast třetí souvisí s obtížemi při zapojení klienta do výkonu dohledu.

Realizace dohledu Probační a mediační službou

- Podle vyjádření probačních úředníků jsou nejčastěji na schůzkách s odsouzenými řešeny problémy s náhradou škody, se získáváním zaměstnáním, finanční problémy a důvody, proč spáchal trestný čin. Jako nejméně frekventovaná problematická témata probační úředníci uváděli zdravotní a partnerské problémy.
- Podle probačních úředníků jsou problémem průtahy se započítáním dohledu, podle sdělení probačních úředníků jsou průtahy jednoznačně na straně soudu (uvádí to 69% respondentů) a až poté na straně odsouzených (podle 27% probačních úředníků). Na straně soudu jde o pozdní zaslání rozhodnutí o podmíněném propuštění a pověření k výkonu dohledu. Na straně odsouzených je důvodem průtahů nedostavení se na první schůzku s probačním úředníkem a dále nepravdivé uvedení místa pobytu odsouzeného či neoznámení změny pobytu.
- Podle poznatků od probačních úředníků se ukazuje, že by bylo vhodné, aby kromě rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění a pověření k výkonu dohledu byly střediskům poskytnuty i další podklady, které jsou již shromážděny k odsouzenému v rámci justičního systému. Z podkladů by nejvíce probační úředníci přivítali rozhodnutí soudu, jímž byl odsouzenému uložen nepodmíněný trest odnětí svobody a opis rejstříků trestů.

Překážky v resocializaci podmíněně propuštěných

- Probační úředníci podle svých zkušeností, co je z jejich pohledu největší překážkou resocializace podmíněně propuštěných. Jejich výpovědi lze shrnout do šesti nejčastěji uváděných problémových okruhů :
 - nemožnost nalézt zaměstnání - nezaměstnanost odsouzených,
 - návrat do závadného prostředí, opětovné páchaní trestné činnosti,
 - neochota změnit styl života, nedostatek motivace k resocializaci,
 - ztráta bydliště, rodinného a sociálního zázemí,
 - neexistence sociálních a resocializačních programů, nedostatek spolupracujících institucí,
 - finanční problémy - dluhy za náklady z výkonu trestu, dluhy za náklady trestního řízení, neschopnost platit náhradu škody poškozenému.

Hodnocení právní úpravy podmíněného propuštění. Legislativní náměty

- Soudci hodnotí právní úpravu podmíněného propuštění v trestním zákoně jako zcela či spíše vyhovující (tento názor zastává 82 % soudců). Také probační úředníci považují právní úpravu podmíněného propuštění za zcela či spíše vyhovující (tento názor zastává 96 % probačních úředníků).
- Soudci hodnotí úpravu podmíněného propuštění v trestním řádu také jako zcela či spíše vyhovující, i když oproti hodnocení úpravy v trestním zákoně, se k tomuto názoru přihlásilo o něco méně soudců (75 %). Probační úředníci též nevidí problém v právní úpravě a 93 % probačních úředníků hodnotí úpravu podmíněného propuštění v trestním řádu za zcela či spíše vyhovující.
- Z legislativních podnětů soudců ke stávající právní úpravě lze shrnout dva nejčastěji uváděné :

- námět na zpřísnění podmínek pro možnost podmíněného propuštění,
- soudci poukazovali na nadbytečnost lhůty uvedené v ustanovení § 333 odst.1 TrŘ.
- Z konkrétních zahraničních legislativních námětů jsou u všech skupin respondentů nejpriznivěji hodnoceny možnosti stanovit flexibilní zkušební dobu a dohled.

Činnost probačních úředníků při realizaci institutu podmíněného propuštění na základě analýzy probačních zpráv před rozhodnutím soudu a probačních zpráv o průběhu dohledu

- Z celkového počtu 167 soudních spisů, ve kterých soud v období od 1. 1. 2002 do 30. 6. 2002 rozhodl o podmíněném propuštění s dohledem, jsme zaznamenali činnost Probační a mediační služby ve stadiu před rozhodnutím soudu, ve 13 případech. Ve všech případech probační služba poskytla pro potřeby soudu k rozhodnutí o podmíněném propuštění určitý „podklad“, který měl formu - zprávy (v 8 případech), stanoviska, vyjádření probační služby nebo informace o navázání spolupráce s PMS.
- Do vydání metodického pokynu ředitele PMS č. 1/2002 k pracovním postupům středisek v trestním řízení v oblasti mediace a probace ze dne 3. 6. 2002 nebyl upraven jednotný pracovní postup v případech zpracování zprávy pro potřeby rozhodování soudu v rámci tzv. soudní pomoci. Podle pokynu jsou vedoucí středisek zodpovědní za dodržování metodických postupů popisovaných v jednotlivých metodických komentářích a návodech, a rovněž za používání metodických listů v předložené grafické úpravě. Z 8 zpráv byly tři zprávy zpracované před 3.6. 2002, zbylé zprávy byly zpracovány po tomto datu a tudíž, podle pokynu, měly mít formu probační zprávy před rozhodnutím, a to tak, jak předpokládá metodický pokyn. Z našeho vzorku splňovala formální náležitosti obsažené v metodickém pokynu pouze jedna zpráva.
- Podnět k obstarání podkladů o klientovi může vzejít buď od orgánu činného v trestním řízení nebo od samotného klienta nebo dalších subjektů (např. rodina, zájmové sdružení občanů). V našem vzorku byly zprávy či stanoviska probačních úředníků zpracovány bez pověření státního zástupce či soudce. Ve zprávách je pouze uvedeno na čí podnět byly vypracovány, ale chybí informace o pověření, které předpokládá zákon o Probační a mediační službě. V našich případech byl podnětem k vypracování těchto podkladů pro soud písemný kontakt od odsouzených, event. od jejich rodinných příslušníků, v jednom případě se kontakt uskutečnil prostřednictvím sociální pracovnice VS. Jelikož byla PMS kontaktována v našem vzorku ve 12 případech odsouzenými, lze předpokládat, že PMS shromažďovala informace s jejich souhlasem, i když tato skutečnost nebyla výslovně ve zprávách zmíněna.
- Analyzované zprávy měly velmi podobnou obsahovou strukturu. Každá zpráva obsahovala informace o
 - průběhu spolupráce s klientem,
 - aktuální životní situaci klienta (s důrazem na rodinnou situaci, na možnost zaměstnání),
 - klientově kriminální minulosti.
- Každá zpráva obsahovala shrnující stanovisko PMS k žádosti klienta o podmíněné propuštění, s důrazem na názor Probační a mediační služby k možnému uložení dohledu či stanovení přiměřených omezení a povinností. Některé zprávy obsahovaly příslib klientů, že v případě podmíněného propuštění jsou ochotni dobrovolně se zapojit do konkrétního probačního resocializačního programu v místě bydliště odsouzeného (tento program je nabídnut a projednán s odsouzeným). V našich případech byla stanoviska PMS k žádosti o podmíněné propuštění kladná, s tím, že bylo soudu doporučeno u odsouzeného stanovit dohled či konkrétní přiměřené omezení či povinnost.

- Podle našeho názoru byly analyzované zprávy cennou informací pro rozhodování soudu o podmíněném propuštění, zejména když soud zvažoval uložení dohledu či stanovení přiměřené povinnosti a omezení.

Kontrola průběhu dohledu probačním úředníkem

- U našeho souboru 167 soudních spisů jsme se snažili také zachytit, jak Probační a mediační služba plní svou zákonnou povinnost informovat soudy o průběhu výkonu dohledu podmíněně propuštěných odsouzených.
- V pěti zjištěných případech z našeho vzorku soudních spisů Probační a mediační služba půlroční zprávu o plnění dohledu klienta nedodala a ani v jednom případě soud na toto opomenutí nezareagoval urgencí.
- Ve 22 případech probační úředník svou povinnost naplnil a zaslal soudu zprávu o výkonu dohledu. Jedna z námi analyzovaných zpráv neměla všechny formální náležitosti - nebyla na příslušném standardním formuláři a neobsahovala všechny vyžadované informace. Pět zpráv nebylo v rámci soudních spisů k dispozici. Analyzovali jsme tedy celkem 16 plnohodnotných zpráv o výkonu dohledu.
- Z analyzovaných zpráv vyplývá, že významná většina klientů se do střediska PMS dostaví relativně rychle. Dohled začal (klient byl vzat do evidence PMS) ve třech čtvrtinách případů do 14 dnů od právní moci rozhodnutí (12 případů z 16). Ve dvou případech to bylo v intervalu od 31 do 40 dnů, v dalších dvou od 41 do 50 dnů. Nutno poznamenat, že u těchto případů pozdní začátek dohledu nebyl zaviněn Probační a mediační službou, ale souvisí s opožděným zasláním pověření k výkonu dohledu soudem.
- V polovině případů (8 z 16) konzultace probíhaly po celou dosavadní dobu dohledu zpravidla jednou za měsíc, u jednoho klienta byly častější (jednou za 14 dní), u dalších dvou byl zvolen hned zpočátku dohledu delší interval schůzek (jednou za 2-3 měsíce). U dvou klientů probační úředník flexibilně měnil frekvenci konzultací v závislosti na aktuální situaci. U třech klientů byla konstatována nízká frekvence konzultací způsobená jejich nekázní a nedostatky v plnění podmínek dohledu.
- Velkým problémem pro podmíněně propuštěné je sehnat zaměstnání. Jsou to často lidé bez vzdělání, bez jakékoliv kvalifikace, navíc se záznamem v trestním rejstříku. Mnohdy chybí samotná motivace a vůle pracovat. Z celkového počtu sledovaných šestnácti klientů PMS pod dohledem jich 6 pracuje a 10 nikoli. Osm z deseti nezaměstnaných bylo v době sepisování zprávy o průběhu dohledu zaevidováno na Úřadu práce.
- Podobnou obtíž jako sehnat zaměstnání může pro podmíněně propuštěného představovat také otázka bydlení. Klienti nejčastěji (8) uváděli, že bydlí u rodičů nebo u jednoho z nich - většinou u matky.
- Většina klientů PMS pod dohledem z našeho vzorku (12) se z výkonu trestu vrátila s pohledávkami, které jsou povinni podle svých možností v průběhu zkušební doby uhradit. Splácení dluhů je pochopitelně obtížné zejména pro nezaměstnané klienty a i ti, kteří pracují, mají vzhledem k výši svých příjmů problémy plnit tento typ přiměřených povinností. Využívají proto většinou možnosti hrazení pohledávek formou splátek. Touto formou plní své povinnosti dle svých finančních možností více či méně pravidelně 9 z 12 klientů. Zbývající tři zatím nezaplátili ani jednu splátku dlužné částky.
- Jiné přiměřené povinnosti mimo náhradu škody a hrazení nákladů trestního řízení a výkonu trestu odnětí svobody se v našem vzorku vyskytly u tří klientů. Dva se měli zdržet nadměrného požívání alkoholických nápojů, jeden měl uloženou povinnost zdržet se požívání návykových látek.
- Podle hodnocení probačních úředníků se k vykonávání dohledu staví zodpovědně většina podmíněně propuštěných. Spolupráce s 12 klienty je hodnocena jako dobrá nebo dokonce

velmi dobrá, na konzultace se dostávají pravidelně a nemohou-li přijít, telefonicky se omluví. U zbylých klientů se v průběhu dohledu objevily určité problémy (zejména laxní a nedbalý přístup k dohledu - na středisko PMS se opakovaně bez omluvy nedostávají).

- Zpráva o průběhu dohledu v 11 případech obsahovala přílohy dokládající klientovu situaci a plnění podmínek dohledu. Nejčastěji byly přikládány kopie dokladů o hrazení pohledávek - výživného, nákladů VTOS a trestního řízení, kopie pracovní smlouvy, doklad o evidenci na Úřadu práce, zápisy z jednotlivých konzultací, plán probačního dohledu.

10.2. Náměty na využití výsledků výzkumu

- **V ustanovení § 333 odst. 3 TrŘ doplnit zákonnou úpravu tak, aby u rozhodnutí podle § 331 odst. 3 TrŘ bylo možno podat stížnost i proti výroku o stanovení dohledu.**

Podle uvedených ustanovení mohou oprávněné osoby v případech, kdy o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody bylo rozhodnuto podle § 331 odst. 3 TrŘ, podat stížnost pouze proti výroku o stanovení délky zkušební doby. Podle našeho názoru tato právní úprava pomíjí nově vzniklý institut dohledu. Podmíněné propuštění z výkonu trestu s dohledem je pojmově spjato se stanovením a trváním zkušební doby. Jde však o samostatný institut, jehož podstatu, účel a povinnosti z jeho výkonu vyplývající upravují ustanovení § 26a a § 26b TrZ, a na jejichž užití odkazuje věta třetí § 63 odst. 1 TrZ.

Návrh na podmíněné propuštění podle § 331 odst. 3 TrŘ není podmíněn nebo spojen s návrhem na délku zkušební doby a stejně tak není podmíněn ani návrhem na vyslovení dohledu. Záleží pouze na úvaze soudu, jakou délku zkušební doby stanoví a zda současně vysloví i dohled nad odsouzeným, kterým jej zavazuje k plnění dalších povinností. Nutno připustit, že osoby oprávněné k podání stížnosti, ale zejména odsouzený, nemusí s dohledem souhlasit a mělo by jim být proto umožněno podat samostatnou stížnost i proti tomuto výroku usnesení.

- **Zvážit přiměřenost 30 denní pořádkové lhůty uvedené v ustanovení § 333 odst. 1 TrŘ a případně upravit počátek jejího běhu.**

V rámci dotazníkového šetření legislativní náměty respondentů z řad soudců nejčastěji směřovaly k délce pořádkové lhůty pro rozhodnutí o žádosti na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody uvedené v ustanovení § 333 odst. 1 TrŘ. Její dodržení nepovažovali za reálně splnitelné. Uváděli, že ve lhůtě do 30 dnů se nedají zajistit všechny důkazy potřebné pro rozhodnutí o žádosti a zejména nelze provést objektivní prošetření skutečností důležitých pro zjištění, do jakého prostředí by se měl odsouzený po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody vrátit.

Dodržování této pořádkové lhůty procesními soudy jsme v rámci výzkumu sledovali ve zkoumaných soudních spisech. Bylo zjištěno, že ve lhůtě do 30 dnů byla rozhodnuta pouze jedna šestina z projednávaných případů. Sledováním celého průběhu řízení jsme zjistili, že ve většině případů uvedená lhůta nebyla dodržena z důležitých důvodů (objektivní překážky), spočívajících převážně v tom, že soudům nebyly včas zapůjčeny trestní spisy o odsouzených, z nichž byly vykonávány uložené tresty odnětí svobody.

K posouzení lze doporučit i námět soudců na doplnění právní úpravy u počátku běhu lhůty uvedené v ustanovení § 333 odst. 1 TrŘ. Je doporučováno, aby v případech, kdy je žádost podána před uplynutím zákonných lhůt uvedených v ustanoveních § 61 odst. 1 TrZ (1/2 výkonu trestu) a § 62 odst. 1 a 2 TrZ (2/3 a 20 let výkonu trestu), by pořádková lhůta pro rozhodnutí o žádosti neměla začít běžet. V těchto případech by její počátek měl být stanoven až na uplynutí těchto zákonných lhůt. Jinak by se mohlo stát, že při dodržení pořádkové 30 denní lhůty by měl soudce povinnost rozhodnout ještě před uplynutím zákonné lhůty, tedy žádost o podmíněné propuštění z výkonu trestu zamítnout pro její předčasnost.

Poznatky ze zkoumaných soudních spisů ukazují, že téměř polovina všech žádostí odsouzených byla soudům doručena před uplynutím zákonných lhůt, část z nich i více měsíců. U jednoho odsouzeného soud odročil veřejné zasedání až na dobu, kdy tato zákonná podmínka bude splněna. Pokud by soudy dodržely pořádkovou lhůtu pro rozhodnutí, potvrdila by se vyslovená obava ze zamítání některých žádostí pro jejich předčasné podání.

- **V zákonné úpravě umožnit flexibilní dohled, tj. možnost kdykoliv v průběhu zkušební doby podmíněného propuštění dohled dodatečně stanovit nebo před uplynutím zkušební doby stanovený dohled odvolat.**

V dotazníkovém šetření jsme se respondentů dotazovali na jejich názor na využití zahraničních poznatků z právní úpravy podmíněného propuštění. Respondenti shodně nejpriznivěji hodnotili jako legislativní námět tzv. flexibilní dohled, tj. možnost soudu v průběhu zkušební doby stanovené při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody stanovený dohled kdykoliv odvolat nebo jej stanovit, pokud nebyl uložen.

Probační úředníci, kteří mají s vlastním výkonem dohledu největší zkušenosti, v dotaznících často uváděli, že časové spojení zkušební doby s výkonem dohledu u řady odsouzených není vhodné a ani nutné, zejména v případech, kdy byla stanovena dlouhá zkušební doba. Uváděli, že dlouhodobě prováděný dohled se postupně stává formální a pokud přesahuje dobu potřebnou pro intenzivní terapeutické práce, znemožňuje podmíněně propuštěnému vést normální život. Chybí možnost uzpůsobit trvání výkonu dohledu konkrétní situaci a potřebám klienta, není možnost flexibilně reagovat na jeho stabilizovanou situaci. Možnost dodatečně, v průběhu stanovené zkušební doby, stanovit dohled není ani v našem trestním zákonodárství neznámou variantou. Tak např. podle ustanovení § 60 odst. 1 písm. a) TrZ může soud vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného výjimečně ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu a stanovit nad odsouzeným dohled. Obdobnou právní úpravu obsahuje ustanovení § 33 odst. 2 písm. a) zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže. Pokud jde o možnost dodatečně stanovit nad odsouzeným dohled sleduje návrh především potřebu sjednotit právní úpravu této problematiky v případech, kdy má soud rozhodovat o ukončení stanovené zkušební lhůty (dále např. i u § 308 odst. 1 TrŘ). Návrh na odvolání stanoveného dohledu před uplynutím zkušební doby je zcela logickým vyjádřením požadavků praxe, pokud dohled má plnit svůj účel spočívající v odborném vedení a pomoci odsouzenému (§ 26a odst. 2 písm. b) TrZ). Pokud výkon dohledu z hlediska uvedené potřeby již není nutný, požadavek sledování a kontroly chování pachatele (§ 26a odst. 2 písm. b) TrZ) lze dostatečně zajistit důsledným plněním povinností uložených soudům ve stanovené zkušební době.

- **V interních předpisech Ministerstva spravedlnosti ČR uložit soudům povinnost předkládat střediskům Probační a mediační služby všechny podklady potřebné pro řádný výkon stanoveného dohledu.**

Probační úředníci poukazovali, že usnesení o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, opatřené doložkou právní moci, a pověření k výkonu dohledu, které jim soudy zasílají, je nedostatečné. Je nezbytné, aby probační úředníci již při přípravě a vytváření probačního programu měli co nejvíce informací o odsouzeném. Jde o informace o trestné činnosti odsouzeného, o jeho celé kriminální kariéře, o náhradě škody, vyživovací povinnosti a jiných pohledávkách. Z odůvodnění rozsudku lze zjistit jeho zdravotní způsobilost, výsledky zkoumání duševního stavu, další informace o odsouzeném a jeho osobních poměrech a přístupu ke spáchané trestné činnosti. Probační úředníci si nemohou dovolit neprofesionální přístup a v tomto směru se spoléhat pouze na informace poskytnuté klientem. Probační úředníci za další nedostatek označili průtahy se započítáním dohledu. Podle jejich názoru jsou jednoznačně způsobeny soudy (dvě třetiny respondentů) tím, že jim opožděně zasílají usnesení i pověření k výkonu probační činnosti.

Zkušenosti probačních úředníků potvrdily i naše poznatky získané ze soudních spisů. Potvrdilo se, že není pravidlem vedle usnesení o podmíněném propuštění s dohledem a „Pověření k výkonu probační činnosti“ (formulář K.ř. č. 151) sdělovat probačním úředníkům i další informace získané v průběhu šetření podmínek pro podmíněné propuštění. Např. pouze v 15 případech ze 167 (tj. 9%) byl připojen i rozsudek (trestní příkaz), jímž byl uložen vykonávaný trest odnětí svobody. Ze spisů bylo dále zjištěno, že polovina pověření k výkonu probační činnosti, spolu s dalšími materiály, bylo soudy odesláno do 10 dnů od propuštění odsouzeného z výkonu trestu. Pokud k prodlení došlo, pak především v činnosti kanceláří soudů.

Doporučujeme zohlednit požadavek praxe a v interních předpisech Ministerstva spravedlnosti ČR (Instrukce č.j. 505/2001-Org.) stanovit soudům povinnost zasílat střediskům Probační a mediační služby všechny materiály potřebné pro řádný výkon a zaměření stanoveného dohledu, minimálně fotokopii soudního rozhodnutí, jímž byl uložen vykonávaný trest a opisu rejstříku trestů. Pověření k výkonu dohledu i s přílohami zasílat střediskům Probační a mediační služby okamžitě po propuštění odsouzeného na svobodu.

- **Zvážit možnost vypracování seznamu organizací poskytující doplňkové služby sociální pomoci pro potřeby soudu při rozhodování o přiměřených omezeních a povinnostech podle ustanovení § 26 TrZ.**
Zvážit také akreditace organizací poskytujících tyto služby.

Realizace a rozvíjení probačního dohledu a přiměřených omezení a povinností vyžaduje úzkou součinnost s ostatními institucemi působícími v oblasti sociální prevence a psychosociálních služeb. Systémovou součinnost a společnou realizaci jednotlivých programů by měla zajišťovat Probační a mediační služba. Z dotazníkového šetření vyplývá, že 87 % soudců nemá při rozhodování o uložení přiměřených omezení a povinností k dispozici přehled o zařízeních, ve kterých je možné uvedená omezení a povinnosti vykonat. Domníváme se, že by bylo vhodné zmapovat situaci v České republice a vytvořit pro vnitřní potřebu soudů a Probační a mediační služby seznam organizací a institucí, kde je možné přiměřené povinnosti

vykonat. Tento seznam by měla podle svých zkušeností z praxe vytvořit Probační a mediační služba.

Konkrétní způsob plnění povinností a omezení není blíže upraven. Akreditace zařízení, které poskytují doplňkové sociální služby, by měla umožnit kvalitní výkon uložených povinností. Soud by měl určitou záruku, že výkon povinností nebude formální a bude prováděn na odborné a profesionální úrovni. I z dotazníkového šetření vyplývá, že soudci i probační úředníci by akreditaci zařízení jednoznačně přivítali. Akreditaci by mohlo udělit buď ministerstvo spravedlnosti nebo ministerstvo práce a sociálních věcí.

- **S rozvojem Probační a mediační služby počítat se specializací probačních úředníků na výkon dohledu u podmíněně propuštěných odsouzených a se specializací probačních úředníků na spolupráci s Vězeňskou službou.**

Koncepce parolního dozoru bývají u některých autorů popisovány společně s koncepcemi probačního dozoru, a to pro mnohé shodné rysy parolního i probačního dozoru. Parole se objevila v době, kdy snižování trestu smrti a deportace vyvolávaly nutnost poskytování pospenitenciární péče propuštěným vězňům a kdy se veřejnost dožadovala ochrany proti těm propuštěným, kteří nebyli ještě napraveni. Naproti tomu zdrojem probace byla nespokojenost s rozhodováním soudů a snaha najít na náhradu za trest odnětí svobody. Rozdíl mezi parolním a probačním programem spočívá v tom, že klient pod parole bývá zpravidla obtížnějším klientem než odsouzený k probaci, a proto reaguje hůře na nápravnou výchovu (má již zkušenost s výkonem trestu). Sociální práce s podmíněně propuštěnými odsouzenými by měla být mnohem intenzivnější. Z tohoto pohledu je zjištěný průměrný kontakt podmíněně propuštěného odsouzeného s probačním úředníkem (jedna konzultace za měsíc) nedostatečný.

Sociální práce Probační a mediační služby zahrnuje jednotlivé obory skupinové práce, případovou práci a organizování společenské aktivity. Případová práce hraje důležitou roli v nápravném procesu, skupinové práci a společenské aktivitě přísluší však neméně významné role. Dozorovými funkcemi, které jsou uskutečňované ve zkušební době, jsou ochrana společnosti a individuální pomoc. Postpenitenciární formy nápravné výchovy jsou funkční, pokud je volen správně okruh osob, vůči nimž jsou uplatňovány, a pokud je dozor spojený s péčí o propuštěné. Úspěšnost podmíněného propuštění nemůže být větší než je kvalita osob, které jej uvádějí v život, a než je úroveň podpory společnosti poskytované propuštěným. Moderní zákonodárství jsou si vědoma významu postpenitenciární péče a rozšiřují okruh propuštěných osob podrobených postpenitenciárnímu dozoru a postpenitenciární péči, ale zároveň dbají na odbornou úroveň pracovníků, kteří ji provádějí. Těžiště účinnosti postpenitenciární péče je v činnosti profesionálních pracovníků a užívání profesionálních technik.

Doporučujeme proto, aby se po personální stabilizaci pracovníků Probační a mediační služby probační úředníci na jednotlivých střediscích specializovali na výkon dohledu u podmíněně propuštěných vězňů.

Možnost uložení dohledu (od 1. 1. 2002) u institutu podmíněného propuštění přinesla rozšíření působnosti probačních úředníků, ale i nutnost zintenzivnění spolupráce mezi soudy, Vězeňskou službou ČR a Probační a mediační službou ČR. Vznikl metodický pokyn, jehož cílem je zajistit vzájemnou návaznost práce zaměstnanců Vězeňské služby ČR a zaměstnanců Probační a mediační služby ČR v oblasti přípravy podkladů pro možnost podmíněného

propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody za současného uložení dohledu. V metodickém pokynu je popsán postup součinnosti a spolupráce mezi VS a PMS před podáním žádosti o podmíněné propuštění, od podání žádosti o podmíněné propuštění a po pravomocném rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem.

Pozornost obou spolupracujících subjektů by měla být zaměřena na to, aby byly připraveny kvalitní podklady před rozhodnutím o podmíněném propuštění a zároveň, aby byly pokud možno co nejlépe zajištěny podmínky, do nichž se propuštěný vrací. Jedním z výsledků spolupráce mezi Vězeňskou službou a Probační a mediační službou je v ideálním případě stanovisko k žádosti o podmíněné propuštění. Dá se předpokládat, že ze strany odsouzených bude velký zájem kontaktovat Probační a mediační službu. V praxi to povede k ohromnému zatížení probačních úředníků, působících na střediscích PMS v místě věznice. Zejména u některých středisek (např. Chomutov, Opava, Sokolov, Brno - Venkov) bude vzhledem k počtům žádostí o podmíněné propuštění situace kritická a domníváme se, že by bylo vhodné zvážit ve vybraných okresech možnost personálního posílení a specializace probačních úředníků pouze na zajištění této agendy. Pokud se totiž do uvedené součinnosti nezapojí soud či státní zástupce a budou se, jako v našem analyzovaném vzorku zpráv před rozhodnutím soudu, zpracovávat zprávy pro soudce či státního zástupce bez jejich pokynu a pouze na žádost odsouzených, může dojít na některých střediscích k ohromnému nárůstu agendy (např. v roce 2003 bylo v ČR podáno 5395 žádostí o podmíněné propuštění).

11. Literatura

Novotný, O., Dolanský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M., Trestní právo hmotné I., Obecná část, 3. Přepřacované vydání : Codex, Praha, 1997.

Michl, O., Parole ?, Příloha č. České vězeňství, č. 5 a 6/1996.

Barclay, G., Tavares, C., Prout, A., Informace o systému trestní justice v Anglii a Walesu, překlad Válková, J., IKSP, červen 1996.

Referenční příručka o trestním soudnictví Velké Británie, Home Office, překlad Válková, J., IKSP, srpen, 1996.

Trestní zákon SRN - obecná část, překlad O., Suchý, IKSP, Praha, 1996.

Van Kalmthout, A., Derks, J., Probace v Evropě, Kapitola Německo - Wegner, H., IKSP Praha 2002.

Rakouský trestní zákon díl I. A II., překlad Dr. L., Kabelová, Csc., IKSP, Praha duben 1991.

Van Kalmthout, A., Derks, J., Probace v Evropě, Kapitola Rakousko - Koss, Ch., IKSP, Praha 2002.

Francouzský trestní řád, překlad, IKSP, Praha, říjen 1991.

Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe -, IKSP, Praha 2003.

Van Kalmthout, A., Derks, J., Probace v Evropě, Kapitola - Francie - Gilly, T., IKSP, Praha 2002.

Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Skotsko, IKSP, Praha 2003.

Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe - Chorvatsko, IKSP, Praha 2003.

Válková, H., Ochranný dohled, jeho místo a možnosti v zacházení s recidivními delikventy. VÚK při Generální prokuratuře ČSSR. Praha 1982.

Šámal, P., Púry, F., Rizman, S., Trestní zákon. Komentář - 4. Přepřacované vydání, Praha: C.H.Beck. 2001.

Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F. Trestní řád. Komentář. I. a II. díl, 4. vydání. Praha: C.H. Beck 2002.

Suchý, O., Podmíněné propuštění a postpenitenciární péče - komparativní studie, Praha, VUK, 1970.

Novotný, O., O trestu a vězeňství, Academia, 2. Vydání, Praha, 1969.

12. Přílohy

12.1. Pracovník Vězeňské služby a institut podmíněného propuštění

PhDr. Libuše Haubeltová (zpracováno v listopadu 2002)

1. Činnost zaměstnanců VS ČR při přípravě odsouzených na podmíněné propuštění

- A) Legislativní východiska pro realizaci podmíněného propuštění
- B) Zákonné podmínky nejvýznamnější pro přípravu odsouzených na podmíněné propuštění
- C) Jejich realizace v běžném výkonu trestu a u specifických skupin odsouzených osob
- D) Statistické údaje VS ČR o vývoji žádostí o podmíněné propuštění

2. Činnost zaměstnanců VS ČR při rozhodování o propuštění; (jak je zejména posuzováno polepšení chování odsouzeného a plnění povinností v hodnotící zprávě pro soud, který o podmíněném propuštění rozhoduje.)

1. Činnost zaměstnanců VS ČR při přípravě odsouzených na podmíněné propuštění

A) **Legislativním východiskem pro realizaci podmíněného propuštění** jsou znění ustanovení § 61 – § 65 zákona ¹⁾. „Po výkonu poloviny uloženého nebo podle rozhodnutí prezidenta republiky zmírněného trestu odnětí svobody může soud odsouzeného podmíněně propustit na svobodu, jestliže odsouzený ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a

- a) může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život, nebo
- b) soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného.,,

Osoba odsouzená za trestné činy vyjmenované ve znění ustanovení § 62 odst. 1 uvedeného zákona, jakož i zvláště nebezpečný recidivista nebo osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody (§ 29 odst. 2) mohou být podmíněně propuštěni až po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody.

„Osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí může být podmíněně propuštěna až po nejméně dvaceti letech výkonu tohoto trestu.

Opětovné podmíněné propuštění z výkonu trestu je možné po výkonu poloviny zbytku trestu a v případech uvedených v § 62 odst. 1 po výkonu dvou třetin zbytku trestu.

Při podmíněném propuštění stanoví soud zkušební dobu na jeden rok až sedm let; soud může zároveň vyslovit nad pachatelem dohled.“

Procesní podmínky samotného řízení o podmíněném propuštění vymezují znění ustanovení § 331 - § 333 zákona ²⁾.

Znění ustanovení § 3, § 4 a § 6 téhož zákona hovoří o spolupůsobení při výchově podmíněně propuštěných a o nabídnutí převzetí záruky „zájmovým sdružením občanů, za dovršení nápravy odsouzeného při současném podání návrhu podmíněného propuštění odsouzeného z trestu odnětí svobody.

B) Zákonné podmínky nejvýznamnější pro přípravu odsouzených na podmíněné propuštění lze spatřovat již v samotném naplňování jednoho ze základních účelů trestu odnětí svobody, tj. kromě jiného vychovávat odsouzeného k tomu, aby dokázal vést řádný život. Při snaze Vězeňské služby vytvářet podmínky k tomu, že toho bude schopen již před stanoveným koncem trestu, záleží kromě jiného i na volbě opatření, prostředků, metod a způsobů zacházení, které stanovují zákony ^{1),2),3),4),5)}.

Především v zákoně ³⁾ jde o realizaci :

diferenciace ve výkonu trestu – vnější, § 7 – umístování odsouzených; § 8 - typy věznic; § 9 – zařazování odsouzených do typů věznic,

diferenciace ve výkonu trestu – vnitřní, 1./ dle § 39 odst. 5 vyhlášky ⁴⁾ se jedná zpravidla o vznik tří přístupných skupin, do nichž jsou odsouzení zařazováni dle volby a způsobu naplňování programu zacházení, dle chování, jednání, postojů ke spáchanému trestnému činu a výkonu trestu; (mladiství dle § 83 téhož zákona do 4 základních diferenciačních skupin) 2./ např. dle § 92, § 94 odst. 1, § 95, § 99 odst. 1 vyhlášky ⁴⁾ vznikají specializovaná oddělení výkonu trestu;

základních povinností odsouzeného, zejména § 28 odst. 1,2,3; § 29 – § 38 - zaměstnávání, vzdělávání odsouzených, hrazení nákladů výkonu vazby a trestu; § 40 – podrobit se vnitřnímu řádu věznice a aktivně plnit program zacházení, vycházející i z potřeby vytvořit si reálné předpoklady pro vedení společensky akceptovatelného způsobu života po výkonu trestu; § 61 odst. 2 – zabezpečení plnění povinné školní docházky u mladistvého místo výkonu práce; odst. 5 a 7 – při stanovení obsahu programu zacházení s důrazem na zabezpečení jeho pracovní kvalifikace a samostatný způsob života je účast mladistvého odsouzeného na tomto programu zacházení povinná; § 74 vyhlášky ⁴⁾ – umístění do výstupního oddělení zpravidla těch odsouzených, kteří jsou zařazeni do věznice s ostrahou a se zvýšenou ostrahou a byl jim uložen trest na dobu delší než 3 roky, a dále těch, jimž je třeba pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života, a to zpravidla šest měsíců před očekávaným koncem výkonu trestu;

vybraných právních institutů, zejména § 11 odst. 1,2, - přeřazování odsouzených, a to ve smyslu do mírnějšího typu věznice; § 19 odst. 5,6 – návštěva bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců VS, povolení opustit věznici v souvislosti s návštěvou; § 45, § 63 – odměny; § 53 – prominutí kázeňského trestu a upuštění od výkonu zbytku kázeňského trestu; § 54 – zahlazení kázeňského trestu; § 57 – výkon ochranného léčení již v době výkonu trestu; § 68 – přerušování výkonu trestu u odsouzených žen;

§ 45 vyhlášky ⁴⁾ - zařazování odsouzených do nestřežených pracovních skupin a povolení volného pohybu mimo věznici při plnění pracovních úkolů; § 20 odst. 4 – poskytování sociálních služeb příslušnými orgány sociálního zabezpečení odsouzeným, kterým je potřeba pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro jejich budoucí samostatný život na svobodě; § 71 – 75 vyhlášky ⁴⁾ zájem odsouzeného o spoluúčast nestátních subjektů na naplňování účelu trestu;

C) Jejich realizace v běžném výkonu trestu a u specifických skupin odsouzených osob

Jednou z nejdůležitějších částí obsahové struktury předkládaného hodnocení k žádosti o podmíněné propuštění odsouzeného z výkonu trestu je podání informací z pravidelného vyhodnocování naplnění cíle, úspěšnosti a účinnosti programu zacházení odsouzeného, které probíhá v intencích zákonných ustanovení § 38 vyhlášky⁴⁾.

Program zacházení ve výkonu trestu je zpracováván pro odsouzené s trestem delším než 3 měsíce. V případě, že odsouzený odmítne nabídnutý výběr programu, je zařazen do „minimálního programu zacházení“. Program zacházení vychází z potřeb odsouzeného, je koncipován na základě stanovené Komplexní zprávy o odsouzeném, jejíž součástí je mj. pedagogická, psychologická, sociální a zdravotní charakteristika, vypracovaná jednotlivými odbornými zaměstnanci. Program je schvalován ředitelem věznice nebo jeho zástupcem a odsouzený svým podpisem stvrzuje jeho plnění. Nejpozději 3 měsíce před možným propuštěním je program zacházení aktualizován tak, aby co nejvíce zohledňoval vytváření podmínek pro jeho samostatný způsob života. Tato část programu je samostatně schvalována ředitelem věznice nebo jeho zástupcem.

Celý program zacházení by měl směřovat k získání či rozvoji základních potřebných životních návyků - potřeby pracovat a obstarávat si tak finanční prostředky zákonnými způsoby, potřeby doplnit si či rozvinout vzdělání, potřeby aktivně a adekvátně trávit volný čas, mít potřebu vytvářet a udržovat pozitivní vztahy i za cenu vlastních kompromisů, s uvědoměním si vlastních chyb a nedostatků, mít potřebu je potlačovat, ovládat či alespoň redukovat. A to i přesto, že vězeňský život je svým režimem zajišťování celodenních potřeb nárokový.

Mezi nejdůležitější části programu zacházení patří pracovní aktivity, tj. zaměstnávání, práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice či pracovní terapie, vedená zaměstnanci Vězeňské služby s potřebným odborným vzděláním.

Zaměstnávání odsouzených:

Zpravidla na základě doporučení odborných zaměstnanců je odsouzený zařazen rozhodnutím ředitele věznice do práce. Kromě jiného je přihlíženo k vyživovací povinnosti nezletilých dětí, k výši finančních pohledávek. Tím je podpořeno vytvoření reálných předpokladů pro zahájení občanského života na svobodě.

Jednotlivé formy, v nichž je uskutečňováno zaměstnávání odsouzených:

1. ve vnitřní a ostatní režii věznic a vazebních věznic
2. v provozovnách střediska hospodářské činnosti
3. u podnikatelských subjektů
4. vzdělávání denním studiem

1. ve vnitřní režii – odsouzení do ní zařazení zabezpečují spolu s řídicími občanskými pracovníky chod věznic a vazebních věznic – stravování, údržbu, praní, mandlování a údržbu prádla, zemědělskou činnost v rostlinné i živočišné výrobě ve vedlejších pomocných hospodářstvích. Odsouzení v ostatní režii na základě požadavků jednotlivých věznic a

vazebních věznic realizují vlastní výrobní činnost, která zahrnuje výrobky pro potřeby VS ČR, šití oděvů, osobního a ložního prádla pro vězněné osoby, vybraných výstrojních součástí a ochranných pracovních oděvů pro příslušníky a zaměstnance, výrobu vězeňského, kancelářského a skladového nábytku, apod.)

2. ze současných 12-ti provozoven hospodářské činnosti vystupuje jako aktivní podnikatelský subjekt, uplatňující na trhu své vlastní výrobky či služby, jenom velmi omezená část pracovišť - (výroba knihařská, polygrafická, praní a žehlení prádla). Pokračoval úspěšně rozvoj spolupráce s Ministerstvem spravedlnosti i ostatními organizačními složkami státu v oblasti výroby a dodávek kancelářského nábytku i žaluzií zhotovených odsouzenými v provozně střediska hospodářské činnosti ve věznici Mírov a částečně i v Heřmanicích.

3. tato rozhodující forma zaměstnávání odsouzených posílila svoji váhu na dosažené míře zaměstnanosti odsouzených. Jde o nejdůležitější formu, kterou by měl být realizován rozhodující objem pracovních příležitostí pro odsouzené. Zaměstnávání probíhá uvnitř areálů, v prostorech pronajímaných zaměstnávajícímu subjektu, a mimo areály, tj. na nestřežených pracovištích a na střeženém pracovišti.

4. vzdělávání denním studiem viz dále;

Základní faktory a trendy ovlivňující dosahovanou míru zaměstnávání odsouzených:

- změna v počtu odsouzených zahrnutých v evidenci zaměstnávání vyvolaná poklesem stavu odsouzených, v příštích letech se dá očekávat stejný vývoj,
- skladba dle délky trestu ve vztahu k vykonávaným pracovním činnostem; lze očekávat v důsledku uplatňování změn v trestní politice – vykonávání alternativních trestů – snížení počtu odsouzených s kratšími tresty. Dojde ke zúžení výběru odsouzených vhodných pro zařazení na nestřežené pracoviště či těch, co by splňovali kritéria výběru pro povolení volného pohybu mimo věznici nebo v prostorách věznice při plnění pracovních úkolů,
- fluktuace, kvalifikační předpoklady; podnikatelské subjekty investují raději do technologie než do pracovní síly odsouzeného, vzdělávání odsouzených bude nutno zaměřit na požadavky výroby,
- zdravotní klasifikace, která má zhoršující tendenci,
- kvalita a počet výrobních pracovišť schopných realizovat výrobky pro státní správu, množství, kvalita a vybavenost výrobních ploch, vhodných k okamžitému užití,
- řídicí práce managementu,
- nedostatek zaměstnanců zajišťujících dohled na nestřežených pracovištích, vysoké náklady spojené se zřízením vnějšího střeženého pracoviště,
- objektivní vnější faktory.

Přehled hlavních forem zaměstnanosti a jejich dosažené (dílní) hodnoty:

Měrná jednotka	Počet zaměstnaných odsouzených v roce 1996		Počet zaměstnaných odsouzených v roce 1997		Počet zaměstnaných odsouzených v roce 1998		Počet zaměstnaných odsouzených v roce 1999		Počet zaměstnaných odsouzených v roce 2000		Počet zaměstnaných odsouzených v roce 2001	
	Průměr. počet	Průměr. míra (%)	Průměr. počet	Průměr. míra (%)	Průměr. počet	Průměr. míra (%)	Průměr. počet	Průměr. míra (%)	Průměr. počet	Průměr. míra (%)	Průměr. počet	Průměr. míra (%)
Celkem zaměst. odsouz.	4 793	43,54	5 182	43,01	5 254	41,66	5 090	36,48	5825	40,94	5844	42,75
Vnitřní režie	1 771	16,09	1 838	15,25	1 907	15,12	1 891	13,55	1960	13,78	1947	14,24
Ostatní režie	168	1,53	104	0,86	67	0,53	108	0,77	139	0,98	115	0,84
Hospodářská činnost	1 103	10,02	701	5,82	675	5,35	595	4,26	712	5,00	806	5,90
Cizí podnik. subjekty	1 497	13,60	2 255	18,72	2 257	17,90	2 086	14,95	2563	18,02	2598	19,00
Denní vzdělání	213	1,94	251	2,09	293	2,32	312	2,24	301	2,12	297	2,17
Hospitalizace	41	0,36	33	0,27	55	0,44	98	0,71	150	1,06	82	0,6

Poznámka : hodnoty průměrného počtu zaokrouhleny a vztaheny k celkovým údajům zaměstnanosti v tom kterém roce;

Vzdělávání odsouzených jako druhá součást programu zacházení:

Vzdělání	Stav k 31.12.2001			
	Muži	Ženy	Celkem	%
negramotný	18	5	23	0,16%
zvláštní škola	621	40	661	4,49%
nedokončené základní	747	45	792	5,37%
úplné základní	5 316	216	5 532	37,54%
vyučen bez maturity	5 338	130	5 468	37,10%
učební obor s maturitou	284	8	292	1,98%
střední odb. bez maturity	862	19	881	5,98%
ÚSO s maturitou	666	50	716	4,86%
úplné střední všeobecné	174	26	200	1,36%
bakalařské	5	1	6	0,04%
vysoká škola	159	7	166	1,13%
Celkem	14 190	547	14 737	100,00%

Skladba vzdělání u odsouzených. Zařazená tabulka dokresluje možnosti doplnění vzdělání u odsouzených.

Vzdělávání organizované SOU:

Ve školním roce 2002/2003 uplyne 20 let od prvního zařazení SOU do sítě škol ČR, které má postavení samostatného oddělení v rámci organizačního řádu GŘ VS ČR.

Přestože počet žáků, průměrně zařazených ve studiu (276) oproti loňskému školnímu roku mírně poklesl (298), počet vyučených se zvýšil z 88 na 114. Výkyvy jsou ovlivněny zejména otevíráním paralelních tříd a třetích ročníků. Základní náplní SOU zůstávají učební obory a pozornost byla věnována i přípravě akreditovaných kurzů, což je velmi důležité z hlediska obecné platnosti vydávaných dokladů. Skladba učebních oborů se jeví jako vyhovující.

V oblasti základního vzdělávání probíhaly kurzy na úrovni nižších ročníků základní školy a kurzy k doplnění základního vzdělání (§ 60 zák. č. 29/1984 Sb.). Tyto kurzy jsou stále potřebné, ať již se jedná o vzdělání poskytované nižšími ročníky základní školy pro negramotné a pologramotné, nebo o doplnění základní školy na úrovni 8. - 9. ročníku.

V oblasti odborných kurzů se osvědčuje organizování kurzů stejného zaměření jako učební obory, a to zejména u mladistvých odsouzených, kde se nejvíce projevuje problematika krátkých trestů. Počet odsouzených, zařazených v kurzech, oproti minulému školnímu roku sice poklesl z 594 na 559, počet vydaných osvědčení se však zvýšil z 363 na 391. Rozšiřování počtu školských vzdělávacích středisek (ŠVS) ze stávajících šesti je závislé na finančních možnostech. Probíhá budování školského střediska ve Věznici Světlá nad Sázavou a je připraven projekt na zřízení školského střediska ve Věznici Vinařice. Další možnosti zřízení ŠVS jsou ve věznicích Příbram a Nové Sedlo. ŠVS ve Věznici Světlá nad Sázavou by mělo být oficiálně zřízeno od 1.1.2003.

Vzdělávání mimo ŠVS :

Ve všech věznicích jsou stanoveni konkrétní pracovníci, odpovídající za oblast vzdělávání. Vzhledem k organizačnímu vyčlenění SOU z odboru výkonu vazby a trestu se do budoucna jeví jako užitečné ponechat problematiku vzdělávání odsouzených ve věznicích, kde nejsou zřízena ŠVS, v kompetenci odboru výkonu vazby a trestu – vzdělávání je součástí programů zacházení.

V průběhu školního roku 2001/2002 poklesl průměrný počet vězňů, zařazených v některé ze vzdělávacích aktivit (z 3221 na 2822), stejně tak bylo vydáno i méně osvědčení (293 oproti loňským 363). Zvýšil se však celkový hodinový rozsah kurzů (z 11.669 na 12.625 hodin).

Převážná část vzdělávacích aktivit směřuje zejména do oblasti krátkodobých odborných kurzů; ze všeobecně vzdělávacích kurzů se organizují především kurzy výuky cizích jazyků, základního vzdělání, občanské nauky, právního minima, společenského chování, či jazykové kurzy češtiny pro cizince. Velmi vysokou úroveň mají sanitářské kurzy organizované v samostatném oddělení Vazební věznice Ruzyně v Řepích. Kuchařské kurzy ve Znojmě by měly probíhat od budoucího školního roku jako akreditované.

Jako třetí hlavní součástí programu zacházení jsou speciálně výchovné aktivity, které znamenají individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení vedená kompetentními zaměstnanci. Garantem kontinuální sociální práce, která představuje spojení s vnějším světem právě v oblasti zajištění životních podmínek po propuštění, je sociální pracovník věznice.

Působnost orgánů v oblasti sociálního zabezpečení, jejich oprávnění, konkrétní povinnosti jsou stanoveny zákonem⁷⁾. **Orgány státní správy ČR na úseku sociálního zabezpečení jsou:** Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a okresní úřady. Na úseku sociálního zabezpečení vykonávají působnost též obce a kraje. Sociální zabezpečení podle tohoto zákona zahrnuje sociální péči.

Spolupráce OVVaT GŘ VS ČR s jednotlivými odbory MPSV ČR je stále na potřebné úrovni. Za podpory ředitele odboru poradenství a zprostředkování MPSV ČR a na základě vzájemné Dohody se Správou služeb zaměstnanosti MPaSV ČR z r. 1998 probíhá již od roku 2000 v IV VS ČR kurz z oblasti metodiky tvorby výcvikových programů pro nezaměstnané (JOB-cluby). Dosud se zúčastnilo 1. a 2. části kurzu v rozsahu 64 hodin téměř 50 sociálních pracovníků VS ČR s tím, že bude navazovat nácvik dalších technik a dovedností, jak se úspěšně prezentovat na trhu pracovních sil. Současně budou IV VS ČR vydána pracovní skripta přednášejícího a zároveň sociální pracovníci obdrželi demonstrační videokazetu „Než zaklepete u zaměstnavatele,„ jejíž obsah koresponduje s absolvovaným kurzem a zmiňovanými skripty. (Polovina z celkového počtu videokazet byla bezplatně převedena právě ze jmenovaného odboru MPSV ČR, druhá polovina je hrazena z finančních prostředků Celorepublikového programu prevence kriminality.) Získané znalosti a dovednosti jsou využívány ve skupinovém sociálně právním poradenství, které vedou sociální pracovníci Vězeňské služby především s odsouzenými v před výstupních a výstupních besedách a také s mladistvými obviněnými a odsouzenými v sociálně právním minimu. (U mladistvých dochází k důraznějšímu naplnění § 61 odst. 1 zákona³⁾.) Záměrem je pokračovat v realizaci těchto odborných kurzů, aby je mohli absolvovat všichni sociální pracovníci VS ČR.

Dále probíhá přínosná spolupráce s ředitelkou odboru sociální politiky, jde především o oblast poskytování a výměny dat s orgány sociálně-právní ochrany dětí o vězňených mladistvých, dále byla navázána spolupráce s vedoucí Oddělení péče o dítě příslušného odboru, a to v souvislosti s připomínkováním metodického listu, upravujícím výkon trestu matek nezletilých dětí, kdy bude při samotné realizaci uvedeného druhu výkonu trestu naopak OVVaT GŘ VS ČR poskytnuta metodická pomoc orgánům sociálně-právní ochrany dětí, které mj. dle zákonných podkladů spolurozhodují o umístění dítěte do VTOS spolu s matkou.

Nezastupitelnou úlohu v oblasti kontinuální sociální práce poskytované vězňeným osobám mají sociální kurátoři a kurátoři pro mládež. Jejich osobní návštěvy u vězňených dospělých osob probíhají formou operativních dožádání, dále formou besed se skupinou odsouzených.

Snadnějším kontaktům napomáhá taktéž:

1. nárůst přemístování odsouzených osob poblíž místa trvalého bydliště. Následující tabulka uvádí vzrůstající počty žádostí o rozmístění, přemístění vězňených osob, které jsou vyřizovány prostřednictvím příslušného oddělení OVVaT GŘ VS ČR. U některých žádostí o přemístění může být skrytou motivací právě odlišná úspěšnost ve vyřizování žádostí o podmíněně propuštění jednotlivými okresními soudy. (Nejsou zde tedy zahrnuty ty žádosti, které nevyřizuje přímo oddělení rozmístování a styku s vězňenými osobami OVVaT.)

ROK	Žádosti obv. i ods.	ROK	Žádosti obv. i ods.
1992	151	1998	1 530 ods.
1993	819	1999	1 783 ods.
1994	984	2000	2 400 obv. i ods.
1995	1 682	2001	1 618 obv. i ods.
1996	1 807	K 31. 10. 2002	1 800 ods.
1997	1 257 ods.		

2. plnění příslušných ustanovení vnitřních předpisů o vedení administrativy, evidence a statistiky při výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, a to v intenci zákona⁵⁾ § 23a odst. 3 písm. c)

3. konání tradičních regionálních setkání, za všechny lze jmenovat Fojtov, Mírov, Rýnovice, Brno, Přední Labskou, Prahu, České Budějovice, atd. 4. osobní kontakty sociálních pracovníků v rámci studijních dnů.

V loňském roce kromě běžných problémů řešených prostřednictvím sociálních kurátorů, jako je šetření v rodině vězněné osoby, pomoc při hledání zaměstnání, ubytování, byla velmi účinná pomoc sociálních kurátorů, a to v oblasti vyřizování osobních dokladů tak, jak to ukládá § 13 odst. 1 vyhlášky⁴⁾ v loňském roce sociální pracovníci vyřídili více jak 2 000 platných občanských průkazů. Sociální kurátoři v rámci kontinuity sociální práce přebírali v potřebných případech tuto agendu či obstarávali požadované matriční dokumenty, jindy završovali vynaložené úsilí sociálního pracovníka Vězeňské služby při vyřizování občanství ČR vězněné osobě; počty odsouzených, kteří nemají platné občanství ČR naštěstí klesají. I tak v loňském roce bylo vyřízeno cca na 700 občanství ČR odsouzeným. Nemalé finanční prostředky byly za účelem legalizace pobytu těmto občanům a na vyřizování platných osobních dokladů věnovány z účelově vázaných finančních prostředků Celorepublikového programu prevence kriminality, a to právě nesolventním odsouzeným. Celým zmiňovaným úsilím je sledován snadnější vstup odsouzených do občanského života. Problémy se vstupem sociálních kurátorů a kurátorů pro mládež do vazebních věznic a věznic nejsou. Vždy jsou řešeny se zohledněním režimu dne a na základě předběžné domluvy se sociálním pracovníkem. (V ojedinělých případech, kdy v rámci úsporných opatření okresního úřadu se objevila snaha minimalizovat návštěvy sociálních kurátorů ve věznicích, byla zajištěna okamžitá náprava ve spolupráci OVVaT GŘ VS ČR a odborem sociálních služeb MPSV ČR.)

Možnosti další součinnosti vyplývají z příslušných ustanovení z. č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě ČR, kdy její pracovníci fungují převážně jako koordinátoři, sociální zjišťování o klientovi v místě trvalého bydliště budou zajišťovat sociální kurátoři. V tomto duchu byla také vedena jednání v pracovní skupině „Parole“, na GŘ VS ČR, kdy v těchto dnech dojde k vyhodnocení součinnostního materiálu mezi PMS ČR a VS ČR při realizaci podmíněného propuštění s dohledem. Materiál tak po ověření v praxi nabude definitivní podoby.

Kurátoři pro mládež

Potřeba užší spolupráce mezi sociálními kurátory pro mládež a VS ČR byla konstatována 8. února 1995 na zasedání meziresortní koordinační skupiny pro řešení příčin a důsledků sociálně patologických jevů u mládeže. Bylo dohodnuto poskytování opisu zprávy orgánu péče o mládež sociálnímu pracovníkovi Vězeňské služby za splnění skutečnosti, že k opisu budou mít přístup pouze vybraní pracovníci - sociální pracovník, pedagog, psycholog, vychovatel. V praxi je tato forma spolupráce bezproblémově používána ve všech vazebních věznicích a věznicích, je v maximálně míře využívána a informace uvedené v opisu jsou přínosem pro doplnění a konfrontaci s údaji, poskytnutými mladistvým.

Povinnost zaměstnance okresního úřadu navštívit alespoň za tři měsíce dítě, které je ve výkonu vazby nebo výkonu trestu a projednat s ním zejména možnost zaměstnání nebo přípravy na budoucí povolání nebo zaměstnání, a to podle § 34 odst. 3 písm. a) zákona ¹¹⁾ je splňována.

Další součinnost s orgány sociálního zabezpečení vyplývá v souvislosti s realizací specifík výkonu trestu matek nezletilých dětí.

Nevládní organizace

Významnou úlohu v oblasti sociálních služeb sehraává i sektor nestátních neziskových organizací, které usilují o poskytování moderních sociálních služeb. V oblasti vězeňství působí stále v co největším měřítku tyto nevládní organizace:

Armáda spásy

Naděje

S.A.D. - Sdružení provozovatelů azylových domů ČR

Open Society Fund - Praha

Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva

Objevují se snahy některých dalších občanských sdružení o navázání spolupráce s jednotlivými vazebními věznicemi/věznicemi, a to v souvislosti s využitím ustanovení § 6 zákona²⁾ o převzetí záruky. (OVVaT GR VS ČR již v několika případech nabídl pomoc těmto věznicím při ověřování registrace na příslušném odboru MV ČR, kdy součástí registrace jsou stanovy, z nichž mj. vyplývá předmět činnosti občanského sdružení.) Je plně v kompetenci ředitele vazební věznice/věznice rozhodnout o možném vstupu zájmového sdružení a nevládní organizace do prostor vězeňského zařízení, a to dle znění § 74 vyhlášky⁴⁾.

Armáda spásy

Prezentuje se ve vazebních věznicích a věznicích především v době adventní. Nabízí kromě ubytování taktéž po předběžné domluvě ošacení, základní hygienické potřeby. Ze strany odsouzených je o možnost ubytování malý zájem, neakceptují stanovený režim v ubytovacích zařízeních a hospodaření s jejich finančními prostředky, z nichž jen velmi malou část dostávají jako kapesné.

Naděje

Je misijní a charitativní iniciativa, založená jako občanské sdružení. Od r. 2000 dle vzájemné dohody s oblastní ředitelkou pí. Lakatošovou byla prezentována nabídka ředitelům vazebních věznic a věznic, např. v Jiřicích, Kynšperku, Litoměřicích, Praze-Pankráci, Praze-Ruzyni, Příbrami, Vinařicích, Všehrdech a Světlé nad Sázavou.

Nabídka Naděje zahrnuje komplexní pomoc sociální, právní poradenství, duchovní a pastorační péči, potravinovou pomoc, ošacení, hygienické služby a prostředky, ubytování, pracovní příležitost a lékařskou péči v ordinaci praktického lékaře. Ve svém programu se zaměřují především na pomoc mladým lidem mezi 18. – 24. rokem, osamělým, na okraji společnosti, často s nefunkčním či zcela chybějícím rodinným zázemím.

Nabídka je vězněným osobám pravidelně prezentována, pro stanovená kritéria výběru je obtížné najít ještě větší počet zájemců.

Další nabídka Naděje přichází v souvislosti s přijetím zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě ČR. Jedná se o dlouhodobou sociálně psychologickou pomoc s ubytováním, program pomoci „Domu napůl cesty“, který je složen ze dvou částí. První spočívá v ubytování v důstojném a čistém prostředí, sociálním poradenství a praktické pomoci, např. při vyřizování důležitých dokladů, přiměřeného zaměstnání atd. Druhá část je zaměřena na systematické rozvíjení a posilování sociálních dovedností klienta, aby byl naplněn účel a smysl alternativních trestů a opatření, kterým je podpora k vedení řádného života. Cílovou skupinou jsou mladí dospělí delikventi do 25 let věku s obtížnou adaptací na sociální prostředí, s nedostatečným, příp. chybějícím rodinným zázemím. Podmínkou pomoci je ochota klienta ke spolupráci. Kontraindikace: drogová a jiná závislost a psychotické onemocnění. Lze s největší pravděpodobností očekávat větší ohlas než jaký má základní nabídka Naděje, protože tento uvedený projekt bude spojen s možností plnění uložených alternativních trestů a opatření, logicky zde bude klient více motivován. Zástupci Naděje, kteří se pravidelně zúčastňovali jednání pracovní skupiny „Parole“, přicházejí tedy s konkrétní nabídkou programu pro podmíněně propuštěné, kterým byl soudem uložen dohled nebo jiná přiměřená omezení nebo povinnost.

S. A. D

Sdružení provozovatelů azylových domů. Sociální pracovníci Vězeňské služby jsou v pravidelném kontaktu s pracovníky regionálních azylových domů, znají kritéria výběru žadatelů, kapacitu a provozní řád.

Vězněnými osobami jsou azylové domy vyhledávány jen v nejnútnejších případech; je obtížné pro osoby propuštěné z VTOS se opětovně podřizovat stanovenému režimu. Velkou roli také hraje typ zřizovatele a provozovatele, tzn. jedná-li se o charitní nebo naopak státní organizaci.

Open Society Fund – Praha

Již v roce 1996 se zaměřila tato nadace v jenom ze svých programů na řešení některých problémů vězněných osob. Jednalo se i o finanční jistění poplatků spojených s legalizací pobytu občanů bývalé ČSFR.

Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva

„Poradna,, spolupracovala s vazebními věznicemi a věznicemi již v době, kdy byla součástí ČHV jako Poradna pro otázky občanství. Metodicky pomáhala sociálním pracovníkům Vězeňské služby od r. 1996, vězněným osobám financovala v mnoha případech správní poplatky spojené s legalizací pobytu občanů bývalé ČSFR.

V současné době je od srpna roku 2000 v platnosti součinnostní dohoda obou subjektů.

Výhledy v oblasti sociální politiky ČR

Stanovisko předsedy Legislativní rady vlády k návrhu věcného záměru zákona o standardizaci vybraných veřejných služeb ze dne 4. 2. 2002 doporučuje schválit návrh věcného záměru uvedeného zákona, ale ukládá ministru práce a sociálních věcí, ministru dopravy, ministru kultury a ministru zdravotnictví zpracovat ve spolupráci s ministrem vnitra a vládě předložit do 31. 7. 2002 návrh věcných záměrů zákonů, jichž se navržené standardy vybraných veřejných služeb týkají, a to se zpracovanými věcnými připomínkami předsedy Legislativní rady vlády.

Od 1. ledna 2003 vzniknou v rámci druhé fáze reformy územní veřejné správy obce s rozšířenou působností, které na sebe převezmou část pravomocí zanikajících okresních úřadů. Dojde tedy např. i k delimitaci celých stávajících pracovních týmů středisek státní sociální podpory včetně inforematiků z OkÚ na vyjmenované obce. (Bude ukončena platnost zákona č. 147/2000 Sb., o okresních úřadech.)

V oblasti dávek sociální péče se vláda programovým prohlášením přihlásila k přehodnocení tohoto systému tak, aby více motivoval ke vzdělání, ke zvyšování kvalifikace a k úsilí o získání práce. Stávající systém je roztržštěný, některé dávky často duplicitně řeší jednu sociální situaci zpravidla bez vazby na posouzení snahy a motivace klienta řešit vlastním přičiněním svoji sociální situaci. O to větší je potřeba vést odsouzeného k odpovědnosti za sebe samého.

Zájmové aktivity jako čtvrtá součást programu zacházení představuje nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti, organizované a vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním; jsou rozvíjeny v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených. Vnitřními předpisy jsou stanoveny povinnosti všech odborných zaměstnanců oddělení výkonu trestu či oddělení výkonu vazby a trestu, tzn. pedagoga, psychologa, sociálního pracovníka i nedávno zavedené profese lektora-instruktora, ale i vychovatele. Cílem je rozprostřít rozvrh těchto aktivit do všech dnů v týdnu, tj. i do doby víkendu. Zájmové aktivity jsou důležité, zvláště za účelem snižování agresivity při nižší zaměstnanosti, dále u specifických skupin odsouzených, např. mladistvých, odsouzených s poruchami duševními a s poruchami chování, léčených z drogové závislosti, odsouzených matek nezletilých dětí, apod.

Poslední součástí programu zacházení je oblast vytváření vnější vztahů. Do ní lze zařadit jako přípravu pro občanský život využívání institutu volného pohybu, přerušování výkonu trestu, realizaci „nestandardních návštěv,, již zmiňované kontakty se sociálním kurátorem a nestátními subjekty, udělování volného pohybu v souvislosti s návštěvou, ale i konání běžných, standardních návštěv.

Udělování přerušení výkonu trestu odnětí svobody:
 Udělování institutu dle § 56 odst. 1,2,3 zákona ³⁾:

Druh institutu	Rok 2000	Rok 2001
§ 56/1 (za odměnu)	1642	1867
§ 56/2 (rodinné důvody)	258	287
§ 56/3 (zdravotní důvody)	29	33

Tendence využívat přerušení výkonu trestu jako motivačního faktoru k upevnování rodinných vazeb setrvává. Tím se vytvářejí podmínky pro zachování pozitivních rodinných vztahů i v době výkonu trestu.

Srovnávací vývojová tabulka v letech 1998 – 2001:

Rok	Průměrný počet ods.	Přerušení výkonu tr.	%
1998	14 942	972	6,5
1999	16 126	1 057	6,5
2000	16 292	1 911	11,7
2001	15 514	2 187	14

Za oblast nejrozšířenějšího typu specializovaného oddělení výkonu trestu, které motivuje odsouzeného i k přípravě na podmíněné propuštění lze považovat výstupní oddělení, která jsou zřizována ve věznicích s ostrahou a ve věznicích se zvýšenou ostrahou a ve věznicích a vazebních věznicích, kde jsou oddělení s ostrahou nebo oddělení se zvýšenou ostrahou. Ve věznicích s dozorem a ve věznicích a vazebních věznicích, kde jsou oddělení s dozorem, je možné realizovat výstupní oddělení pro odsouzené, kterým byl uložen trest na dobu 5 roků a delší. Do výstupních oddělení jsou umísťováni odsouzení dle § 74 vyhlášky ⁴⁾, příp. i ti, co jsou zpravidla šest měsíců před eventuálním podmíněným propuštěním.

Účelem výstupního oddělení je zajištění takového zacházení s odsouzenými, které by jim pomohlo předvídat úskalí přechodu do občanského života, poskytlo jim nutnost získat potřebné informace a praktické dovednosti orientovat se v něm zákonným způsobem. S přihlédnutím k jeho účelu, potřební intenzitě zacházení a nutnému zvýšenému individuálnímu přístupu k odsouzeným, je výstupní oddělení chápáno jako oddělení specializované.

Tomuto účelu odpovídá i stanovení obsahu programu zacházení jednotlivých odsouzených, a to na základě vyhodnocení průběhu a účinnosti předchozích programů zacházení a za aktivní spolupráce odsouzeného. Ve výstupním oddělení pracuje zásadně stabilní tým zkušených zaměstnanců: vychovatel, speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník, lektor instruktor.

Součástí programu zacházení je ve výstupním oddělení vždy :

- prohloubení vztahu odsouzeného k rodině, včetně informací a praktického nácviku řešení možných reakcí členů rodiny na setrvalou přítomnost a jednání člověka, kterého dříve znali jen sporadicky;
- příprava na řešení sociálních problémů, včetně informací a praktického nácviku umění žádat o pomoc, jednat s úředníky, čekat, zvládat pocit neúspěchu či zdoluhavých a zdánlivě bezúspěšných postupů, pocit bezmoci, apod.;
- intenzivní kurs základních právních občanských vztahů (nájemní a další smlouvy, pracovní smlouvy, půjčky), odpovědnosti občana a informací o aktuální politické, hospodářské (a kulturní) situaci ČR;
- teorie, praxe a nácvik sebeobslužných činností; teorie a praxe domácího hospodaření, rozpočtů, nákupů, praktické seznámení se současnými cenovými relacemi a hotovými penězi, seznámení s moderními způsoby úhrady (platební a kreditní karty, telefonicky) a problematikou nakupování ve velkých nákupních střediscích ;
- informace o dopravě a nácvik zvládání praktických dopravních situací (kdy, kde a jakým způsobem je možno hradit např. městskou hromadnou dopravu, samoobslužné způsoby otevírání dveří, např. tramvají, aktuální změny týkající se řízení automobilu, (např. povinnost svítit);
- informace a praktický nácvik zvládání úskalí prvních okamžiků a dní po propuštění (reakce na odmítané či příliš vstřícné nežádoucí reakce sousedů a bývalých přátel, umění odmítnout pozvání k nežádoucí aktivitě, instituce, které mohou pomoci a jejich podmínky);
- tělovýchovné a sportovní aktivity dle věku a zdravotního stavu, zaměřené na relaxační a uvolňovací techniky;
- praktický nácvik společenského chování;
- individuální i skupinové sociálně-právní poradenství, které představuje podání ucelené informace o legislativních možnostech v té které sociální oblasti. Zahrnuje také nácvik sociálně-právních dovedností včetně psaní a vyplňování vzorů právních podání a smluv a výcvikový program pro nezaměstnané. Současně s ním dle možností věznic mohou probíhat několikaměsíční kurzy, a to za účelem zvýšení kvalifikace. Nezastupitelná již v době VTOS je součinnost se státními a nestátními institucemi, které poskytují sociální služby, a to jak formou besed, písemného styku, tak formou konkrétní intervence v místě bydliště. Zvláštní pozornost je věnována mladistvým, zvláště příslušným ustanovením zákona¹¹⁾ a dále oblasti drogové problematiky u mladistvých.

Odsouzeným, zařazeným do výstupního oddělení z důvodu vzniku zákonných podmínek pro podání si žádosti o podmíněné propuštění, je třeba dát prostor pro využití legislativních možností realizace podmíněného propuštění s dohledem, tzn. Probační a mediační službě ČR, školám a školským zařízením, zdravotnickým zařízením, registrovaným církvím a náboženským společnostem, zájmovým sdružením občanů, nadacím a dalším institucím, sledujícím humanitární cíle.

V každém výstupním oddělení vede sociální pracovník „Výcvikový program pro nezaměstnané“, jako cyklickou, skupinovou formu sociální práce, a to minimálně v rozsahu 6 setkání po 2 vyučovacích hodinách. Vedle klasických přednášek volí práci s odbornou literaturou a legislativní literaturou, která je součástí příruční knihovny výstupního oddělení, dále využívá ustanovení § 45 odst. 2 písm. g) zákona³⁾, a to za účelem bližšího seznámení s nabídkou zaměstnání na úřadu práce, který je v dislokaci vazební věznic/věznic.

Jako garant kontinuální sociální práce udržuje přímé pracovní kontakty s orgány státní správy, církvemi, charitativními a zájmovými občanskými sdruženími, a to zejména při vyřizování

žádostí o udělení státního občanství ČR, platných osobních dokladů, při zajišťování zaměstnání a ubytování odsouzenému po výkonu trestu, při spolupráci s Probační a mediační službou ČR a institucemi, sledujícími humanitární cíle.

V zájmu udržení a pěstování pozitivních rodinných vazeb se zúčastňuje návštěv odsouzených, jako ostatní členové odborné komise podává návrh pro realizaci „nestandardních„ návštěv.

Podílí se na realizaci výběru vhodných odsouzených do kurzů, do učebních hodin pro negramotné, apod.

Zvláštní pozornost věnuje kategorii mladistvým, a to v intencích zákonů^{3),11)}.

Metodika dalších specializovaných oddělení rozpracovává již dříve schválené koncepce a programy, za všechny uvádím:

program zacházení s mladistvými vězni

koncepce zacházení s mladými vězni

koncepce zacházení s drogově závislými odsouzenými, rozvoj drogových poraden a bezdrogových zón

metodický list, kterým se ujednocuje způsob výkonu trestu u odsouzených k doživotnímu trestu a dalších odsouzených, u nichž je diagnostikována potřeba zvýšené detence

metodický list výkonu trestu matek nezletilých dětí

Jako nový trend se jeví po nabytí účinnosti zákona č. 265/2001 Sb., který přinesl novelu zákona²⁾, využít poklesu počtu vězněných osob a to tak, že dojde k využití ubytovací kapacity ve prospěch minimálních místností pro konání aktivit programu zacházení, případně se bude uvažovat o zřízení dalších specializovaných oddělení výkonu trestu.

D) Statistické údaje VS ČR o vývoji žádostí o podmíněné propuštění:

Podmíněné propuštění odsouzených v letech 1994-2001 dle¹⁷⁾

Rok	Dospělí		Mladiství		Celkem
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	
1994	2 186	73	88		2 347
1995	2 316	39	87		2 442
1996	2 584	56	85		2 725
1997	3 173	55	100		3 328
1998	2 955	81	89	1	3 126
1999	3 095	113	89	2	3 299
2000	3 793	125	71		3 989
2001	4 007	190	66	1	4 264

V období leden – září 2002 bylo podáno 5 450 žádostí o podmíněné propuštění, z toho 3 341 bylo vyřízeno kladně a 2 109 záporně. Následující tabulka uvádí počet kladně (K) a počet záporně (Z) vyřízených žádostí v jednotlivých typech věznic.

Dá se říci, že největší prostor pro více cílené zacházení k přípravě odsouzeného k podmíněnému propuštění je v kategorii záporně vyřízených žádostí o podmíněné propuštění, a to v dozoru a ostraze. Údaje jsou dle ¹⁸⁾.

1-9/02	Dohled		Dozor		Ostraha		Zvýšená ostraha		Mladiství	
	K	Z	K	Z	K	Z	K	Z	K	Z
	318	30	2 238	761	727	1 293	16	20	42	5
Vyjádř. v %	91,4	8,6	74,6	25,4	36,0	64,0	44,4	55,6	89,4	10,6
Σ podnětů	348		2 999		2 020		36		47	

2. Činnost zaměstnanců VS ČR při rozhodování o propuštění; (jak je zejména posuzováno polepšení chování odsouzeného a plnění povinností v hodnotící zprávě pro soud, který o podmíněném propuštění rozhoduje.)

„Chování odsouzeného ve výkonu trestu se musí hodnotit v souvislosti s charakterovými vlastnostmi odsouzeného, s motivy a způsobem provedení činu apod. Zda se zbavil charakterových rysů a špatných návyků, které vedly ke spáchání trestného činu. K ucelenému a správnému obrazu o chování odsouzeného po dobu výkonu trestu je potřebné přesně časově popsat, kdy se odsouzený disciplinárních provinění dopustil a přesněji popsat, o jaká provinění šlo a jaké tresty mu za ně byly uloženy. V řízení o podmíněném propuštění z výkonu trestu je nutno hodnotit především stav převýchovy odsouzeného...., (Cit. Jelínek, Sovák: Trestní zákon a trestní řád s judikaturou, 4. vydání, Praha 1995, str. 76 – 77)

Hodnocení, zpracovávané na odsouzené při podávání žádosti o podmíněné propuštění nemá jednotnou obsahovou strukturu. Ta je více či méně odlišná, vychází z požadavků a představ jednotlivých soudců, kteří ve vazebních věznicích a věznicích rozhodují o podmíněném propuštění. Stejně tak, jako je více či méně odlišná rozhodovací praxe těchto soudců. Požadovaná struktura hodnocení vznikla mnohdy na základě společného jednání participujících stran a z nich v některých vazebních věznicích či věznicích vzešly metodické pokyny vedoucích oddělení výkonu trestu nebo oddělení výkonu vazby a trestu. Obsahy hodnocení však mají mnohé společné.

Kladou si za cíl poskytnout objektivní obraz o odsouzeném, postihnout fakt, zda si odsouzený vytvořil nebo nevytvořil podmínky pro podmíněné propuštění, tj. zda je naplňován účel výkonu trestu. Struktura hodnocení se nesoustřeďuje pouze na výčet udělených kázeňských odměn a trestů. Za přispění všech členů odborné komise, kdy každý z členů se může k hodnocení vyjádřit a vnést do něj své poznatky o projednávaném odsouzeném, usiluje o objektivnost a široký záběr sdělených informací o odsouzeném.

Jako informační zdroj jsou využívány osobní spis, osobní karta odsouzeného a údaje z Komplexní zprávy o odsouzeném, včetně pravidelné aktualizace a vyhodnocování programu zacházení, - které je předmětem i častých kontrol dozorového státního zástupce, - a osobní znalost odsouzeného.

Při psaní hodnocení vychovatelé dodržují tyto zásady:

neuvádějí domněnky, ale ověřená fakta

neuvádějí zbytečnosti
neopisují charakteristiky z Komplexní zprávy o odsouzeném
u dlouhodobých trestů by měl být zjevně patrný postoj ke spáchanému trestnému činu a výkonu trestu jako opravdové si uvědomění viny a snahy o nápravě
v závěru hodnocení lze využívat škálování

Nakonec uvádím model možného hodnocení k podmíněnému propuštění.

Obsahová struktura hodnocení k podmíněnému propuštění:

osobní data
rozsudková data (zákaz pobytu, ochranné opatření, zákaz činnosti, apod.)
data nástupu do VT (příp. VV), způsob nástupu
příp. chování ve VV
přehled zařazení do vazebních věznic a věznic, důvody přemístění (blízko k rodině, přeřazení do jiného typu, útěkář, konflikty ve VT, apod.)
hodnocení průběhu VT, a to v čase
zařazení do zaměstnání, do SOU, dosahované výsledky, hodnocení z pracoviště, příp. důvod pracovního nezařazení, zapojení do úklidové práce, do práce pro věznic, zájmová činnost, aktivně-pasivně
spolupráce s odbornými zaměstnanci oddělení při řešení vlastních problémů
kriminální narušenost, převažující trestná činnost, opakování trestné činnosti
chování, jednání (i na akcích mimo věznic)
adaptabilita, zdravotní stav, plnění povinností, hygienické návyky, schopnost samostatného řešení vlastní situace, „druhý“, život odsouzeného
závažná pochybení, agrese, sebepoškozování, alkohol, drogy, zneužití volného pohybu, přerušování trestu, apod.
udělení vybraných právních institutů a s jakým výsledkem
výčet kázeňských odměn a trestů, důvody udělení
volba a naplňování cíle programu zacházení – opět v čase, v čem nebyl plněn a pro zařazení do skupiny vnitřní diferenciací
formy a četnost kontaktů s rodinou, popis rodinných vazeb, zde je žádoucí návrat do rodiny, „domácí násilí“,
zajištěnost osobních dokladů
finanční pohledávky
zajištění ubytování, zaměstnání – konkrétně, snaha o samostatnost při jejich zajišťování, spolupráce se státními a nestátními institucemi a organizacemi
kontakt s PMS ČR, jsou sbírány informace pro zprávu soudní pomoci

Odsouzený byl seznámen dne.... s hodnocením nemá - má připomínky

Datum a podpisy členů odborné komise, příp. ředitel věznice se připojuje k podání návrhu o PP.

Prameny:

- 1) Zákon č. 412/2002 Sb., kterým předseda vlády vyhlašuje úplné znění zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon
- 2) Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů
- 3) Zákon č. 169/1999 Sb., kterým se vydává zákon o VTOS a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- 4) Vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999 Sb., kterou se vydává ŘVTOS
- 5) Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a službě a justiční strážci České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zejména zákona č. 460/2000 Sb., který nabyl účinnosti 1. 1. 2001)
- 6) Zákon č. 100/1988Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
- 7) Zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
- 8) Vyhláška MPSV č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
- 9) Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
- 10) Zákon č. 94/1963 Sb., kterým se vydává Zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- 11) Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- 12) Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě ČR
- 13) Informace o kontinuální sociální práci s pachateli trestné činnosti – materiál MPSV ČR ze dne 1. 3. 1995 pro informaci členů vlády
- 14) Platné vnitřní předpisy VS ČR
- 15) Vyhodnocení spolupráce se sociálními kurátory a kurátory pro mládež zasilané řediteli vazebních věznic a věznic k 31. 12. každého kalendářního roku
- 16) Vyhodnocení spolupráce Poradny pro občanství/Občanská lidská práva s jednotlivými vazebními věznicemi a věznicemi ČR k 31. 12. každého kalendářního roku
- 17) Ročenka VS ČR 2001
- 18) Průběžné statistické údaje VS ČR

12.2. Postavení sociálního kurátora v systému postpenitenciární práce s podmíněně propuštěnými osobami - část I.

Pavel Pěnkava -sociální kurátor Praha 1 (zpracováno podzim 2003)

Úvod

Postpenitenciární péče byla definována jako systém specifických opatření různého druhu: poradenská činnost, sociální pomoc, individuální krátkodobé nebo dlouhodobé působení, odborná psychosociální činnost, intenzivní usměrňování, příp. terapeutická pomoc.
Vašíček, E. (1982): *Postpenitenciární péče v systému resocializace odsouzených.* Vysoká škola sboru národní bezpečnosti. Str. 190.

Tato definice postpenitenciární péče, kterou jsem použil z archivu odborné literatury Sekce sociálních kurátorů při Společnosti sociálních pracovníků ČR, představuje téma o které bude následující materiál pojednávat. Dovolím si vycházet z praktických zkušeností specializovaného kurátorského pracoviště na Praze 1, Karolíny Světlé 7. Toto pracoviště je zatím v České republice ojedinělé, a tím pádem i specifické, proto některé informace a příklady z praxe nelze pokládat za obecný úzus práce sociálního kurátora pro dospělé (dále jen SKD). Nicméně základy metod a filosofie práce SKD zůstávají podložené historickým vývojem až do současnosti.

Organizační charakteristika pracoviště

Na chodu pracoviště se podílejí dvě organizace. Úřad městské části Praha 1, Odbor sociálních věcí a zdravotnictví - Oddělení sociální prevence a Magistrát hlavního města Prahy, Oddělení sociální práce - Poradna pro osoby bez přístřeší. Složení klientely je rozdělená na občany s adresou trvalého pobytu na Praze 1, cca 30% klientely (ročně evidovaných je okolo 400 klientů) a občany s trvalým pobytem především mimo území hlavního města, kteří z nejrůznějších důvodů setrvávají v Praze. Jedná se o 70% klientely (roční evidencí prochází přibližně 900 klientů).

Význam funkce sociálního kurátora

Stručná charakteristika práce sociálního kurátora pro dospělé

Sociální kurátor je specializovaný sociální pracovník, který na základě diagnostické činnosti a ve spolupráci s dalšími institucemi poskytuje sociální služby a dávky. Zároveň poskytuje, doporučuje, případně zprostředkovává sociální, právní a psychologickou pomoc zletilým osobám, kterým hrozí bez pomoci společnosti sociální vyloučení a propadnutí se do chudoby, z důvodu jejich tíživé životní situace.

Kontakt s klienty je svobodný, dobrovolný a nízkoprahový, realizuje se přímo nebo zprostředkovaně.

K vyhledávání klienta dochází z iniciativy osob v tíživé sociální (životní) situaci, z iniciativy zařízení, ústavu či státního orgánu při práci s klientem nebo při depistážní činnosti sociálního kurátora ve spolupráci s obcí.

Práce s klientem je individuální, kontaktní, tzv. prvo-liniová.

Společenská zakázka formulovaná prostřednictvím okresního úřadu v souladu s platnými právními předpisy je orientována na odvrácení sociálního vyloučení jedince nebo skupiny osob, ale také k prevenci před hrozící kriminalitou v určeném regionu.

V rámci své činnosti sociální kurátor spolupracuje zejména:

- s rodinami, rodinnými příslušníky nebo se známými klientů;
- s obhájci;
- s dalšími pracovníky a institucemi státní správy a samosprávy (kurátor pro mládež, OPD, bytové oddělení apod.);
- se soudy;
- s Probační a mediační službou;
- s Vězeňskou službou;
- s psychiatry, psychology a se zdravotnickými zařízeními;
- s Českou i s regionálními správami sociálního zabezpečení;
- se zdravotními pojišťovnami;
- s úřady práce;
- se zaměstnavateli;
- s územní vojenskou správou;
- se školskými zařízeními pro výkon ochranné nebo ústavní výchovy;
- s ubytovnými a s azylovými domy;
- se všemi nestátními subjekty, které působí v sociální nebo v příbuzných oblastech.

Informace o pracovišti sociálního kurátora jsou zajišťovány v rámci informačních služeb poskytovaných občanům věcně a místně příslušným úřadem, do jehož organizačního systému je sociální kurátor personálně začleněn, místními a regionálními sdělovacími prostředky a dalšími osobami a zařízeními v rámci spolupráce.

Čerpáno z materiálu Českého helsinského výboru(2002): K zachování činnosti sítě sociálních kurátorů v ČR.

Cílová skupina

Okruh osob spadajících do klientely SKD:

- osoby ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody (dále jen VV a VTOS);
- osoby krátkodobě nebo dlouhodobě propuštěné z VV a VTOS;
- osoby proti nimž je vedeno trestní řízení;
- osoby ohrožené ztrátou bydlení a zaměstnání;
- osoby bez přístřeší;
- rodiny obviněných nebo odsouzených klientů;
- rodiny i jednotlivci v obtížně řešitelných situacích (nestandardní situace);
- osoby, které potřebují sociálně právní pomoc;
- osoby se sklonem k závislostem všeho druhu (sociální servis);
- osoby žijící nedůstojným způsobem života ;
- osoby osamělé, u kterých se projevují sklony k sebevražednému chování nebo závislostem na alkoholu;

- osoby propuštěné ze školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti;
- osoby, které nejsou schopny z důvodů svého psychického nebo sociálního znevýhodnění požádat o sociální službu;
- národnostní menšiny.

Okruhy pomoci

Druhy pomoci

Nabízenou pomoc v rámci nabídky služeb poskytovaných nebo zprostředkovaných SKD, je možno rozdělit do třech základních okruhů :

1.Krizová sociální intervence se poskytuje v případech, kdy člověku hrozí nebo se již bezprostředně nachází v rizikové situaci (ztráta materiálních, duševních a vztahových hodnot nebo konflikt se zákonem). Cílem krizové intervence je hledat řešení, které zmírní nebo zamezí riziku eskalace problematické situace. Klienti ji často využívají i taktéž jako pomoc jednorázovou.

Některé z příkladů krizové intervence, kdy hrozí nebo již nastaly tyto situace:

- ohrožení vlastního života (pokus o sebevraždu, umrznutí atd.);
- propuštění ze zaměstnání;
- ztráta bydlení;
- ztráta rodinného zázemí;
- páchaní trestné činnosti;
- zahájení trestního řízení a navrnutí uvalení vazby z důvodu nepřebírání obsílek v souvislosti s uvedením fiktivní adresy trvalého pobytu. V těchto případech, ale nejen v nich, se klientovi nabídne dočasná kontaktní adresa pomáhající organizace, na které si bude korespondenci vyzvedávat.

Krátkodobá pomoc

Tento okruh pomoci patří k nejčastějším. Jeho význam spočívá ve spolupráci klienta a SKD vedoucí k řešení problémů, které lze řešit v horizontu krátkodobé nebo střednědobé časové perspektivy.

Příklady krátkodobé pomoci:

- sociálně právní poradenství;
- zprostředkovávání osobních dokladů;
- pomoc při vyřízení všech záležitostí spojených s nástupem do zaměstnání;
- zprostředkovávání nebo zajištění azylového ubytování ;
- zastupování a účast při soudních líčeních;
- zprostředkování nebo poskytnutí různých druhů administrativních a úředních úkonů;
- pomoc při vyřizování občanství (v příp. bývalých občanů Československa, kteří po rozdělení federace získali slovenské občanství, přestože mají trvalý pobyt na území ČR);
- zprostředkování nebo poskytnutí ošacení;
- zprostředkování nebo poskytnutí stravy atd.

Dlouhodobá pomoc

Jedná se o časově neohrazenou spolupráci s klientem při řešení problémů, které vyžadují komplexní a dlouhodobou pomoc. Záměrem je nabídnout klientovi celou škálu dostupných služeb, které napomáhají k řešení nejenom důsledků, ale i příčin recidivy v páchání trestné činnosti.

Konkrétní příklady dlouhodobé pomoci :

- kontinuální pomoc klientům po celou dobu vedení trestního řízení proti jejich osobě (tzn. od počátku vyšetřování, přes případný výkon vazby nebo výkon trestu odnětí svobody a dále i po jeho ukončení);
- pomoc klientovi při uplatňování jeho práv nebo nároků vůči státním úřadům, nestátním a soukromým organizacím, nebo jednotlivcům (v případech neoprávněného odebrání bytu, svévolných postupů ze strany zaměstnavatelů, policie, soudů, atd.);
- emocionální podpora klientům při znovunalezení jejich vlastní identity, prostor pro seberealizaci tvůrčího ducha, možnost kulturního a společenského vyžití, poskytování přátelského zázemí s prostorem pro opětovné budování důvěry k lidem a společnosti (programy nízkoprahového klubového zařízení, kterému je věnována kapitola 8.2.);
- pomoc při podání žádosti o byt a následné doprovázení klienta při jejím vyřizování .

Vyhledávání – depistáž

Jak bylo již výše zmíněno, těžiště nabídky služeb sociálního kurátora spočívá v dobrovolném přístupu ze strany klienta, který zavazuje SKD ke spolupráci v rámci jeho možností a schopností. Vzhledem k tomu, že zcela nefunguje informační systém, který by klienta upozornil na možnost spolupráce s kurátorem již od zahájení trestního řízení, respektive v celém jeho průběhu, je důležité, aby SKD používal dostupné prezentační způsoby, které srozumitelně vysvětlí možnosti jeho nabídky.

Naše pracoviště používá dva způsoby nabídky, která reflektuje informace poskytované správním odborem VS ČR, nebo podnět sociálních pracovníků VS ČR:

Písemná depistáž

Výhoda tohoto způsobu nabídky služeb klientům je v plošnosti (tzn. kontaktování klientů ve všech českých věznicích) a v bezprostřední možnosti (tzn. prakticky ihned po obdržení informace o pobytu klienta místně příslušného trvalým pobytem k SKD).

Forma písemné nabídky:

Jednotlivým klientům, kteří ještě nebyli nikdy v evidenci kurátora zasíláme oslovující dopis. Nabízíme mu nezávisle nabízíme možnost spolupráce, v případě, že jeho situace nebo zájem ho k tomu přimějí.

Na druhou stranu klientům aktuálně nebo v minulosti vedeným, pouze oznamujeme, že jsme ochotni v případě jejich zájmu pokračovat i v době výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody.

V případě kladné odezvy ze strany klienta pokračujeme v písemné korespondenci. VS ČR informuje SKD ve třech případech změny průběhu trestního řízení člověka proti němuž je vedeno.

1. Vzetí do výkonu vazby (případně propuštění z VV);
2. Nástup do VTOS (nebo přesuny z jedné věznice do druhé);
3. Oznámení o nadcházejícím propuštění z VTOS .

Osobní návštěva klienta v institucionálním zařízení Vězeňské služby

Druhá a účinnější z nabídek spolupráce je formou osobní návštěvy věznice, kde po domluvě se sociální pracovníci věznice provádíme přednášky pro zájemce ze strany odsouzených. Zpravidla je sociální pracovníce při jejích konzultacích s klienty nabídne buď všem, kdo mají trvalé bydliště na území hlavního města, a nebo těm, kteří jsou místně příslušní našemu obvodu. Záleží pak na člověku samotném, zdali se takovéto přednášky zúčastní či nikoliv.

Průběh přednášek

V první části seznámíme přítomné s možnostmi nabídky služeb, kterými obecně sociální kurátor disponuje, a jaké povinnosti nebo situace se mohou vyskytnout při návratu člověka do běžného života. V druhé části je prostor pro diskusi a dotazy. A na závěr se s námi mohou klienti již konkrétně domlouvat na další spolupráci.

Základní principy sociální práce se zletilou osobou, proti níž je nebo bylo vedeno trestní řízení **Penitenciární péče***- primárně VS ČR , dále instituce a organizace docházející do věznic (SKD (od 70.let), Vězeňská duchovenská péče, Naděje, Armáda spásy, Probační a mediační služba atd.)

Postpenitenciární péče povinná – primárně Probační a mediační služba (PMS) dále servisní organizace (SO) určené soudem a nepřímo SKD a ostatní organizace působící v terénu

Postpenitenciární péče dobrovolná - primárně SKD, dále sociální síť občanských, charitativních a církevních organizací

Na tomto rozdělení lze vymezit priority jednotlivých subjektů v sociální práci s klientem v systému trestní legislativy ČR. Avšak v průběhu trestního řízení a povýstupního období lze zkoordinovat působnost všech zainteresovaných subjektů tak, aby se zefektivnila terciální prevence, která je důležitou součástí prevence jako takové. To znamená, že např. působení SKD může výrazně napomáhat i při podmíněném propuštění se soudně uloženými omezeními, protože klienta lze účinně motivovat na základě dobrovolné spolupráce u plnění podmínek zkušební doby.

Praxe ukazuje, že po uvedení v platnost novely trestního řádu od 1.1.2002, která nastolila podmínky pro širší uplatnění podmíněného propuštění se zvýšila potřeba PMS využívat stávající služeb sociální sítě. Již nyní se potvrzuje , že rozvíjející se spolupráce mezi SKD a PMS (tradiční spolupráce mezi VS ČR - SKD - a dalšími organizacemi je toho dokladem) přináší zlepšení povýstupní komplikované situace klienta.

Kontinuální práce s odsouzeným

Práce s klientem v průběhu výkonu trestu odnětí svobody

Spolupráce mezi klientem a SKD v průběhu VTOS je zaměřena především na přípravu klientovy sociální situace po výstupu. Plán činností na období pobytu ve VTOS je rozdělen do těchto oblastí (Vycházíme z předpokladu, že nás klient požádá o spolupráci při řešení situace v dané oblasti):

- vztahové záležitosti
Navázání kontaktu s rodinou nebo nejbližším okolím klienta. Nejčastější potřebou příbuzných je pomoc v řešení klientových záležitostí, které oni sami nejsou schopni zajistit (např. jednání s úřady o nejrůznějších věcech).
- bytové záležitosti
O tuto oblast se zpravidla zajímáme ihned při úvodním rozhovoru, kterým začínáme spolupráci. Zjišťujeme v jaké situaci se klient jako nájemník nachází ve vztahu k majiteli (nájemní vztahy – placení nájemného; sousedské vztahy – zdali jsou nebo nejsou konfliktní). V případech, že klientovi narůstá dluh v důsledku pobytu ve VT OS, kontaktujeme okamžitě majitele s prohlášením o přiznání dluhu a s dohodou o podmínkách jeho splácení. Dále jednáme o prominutí poplatků za služby, které tím pádem nájemník po dobu VTOS nehradil.
Pokud má klient podanou žádost o přidělení bytu, zastupujeme ho v jednáních při urgencích jejího vyřízení.
- úřední záležitosti
Zahrnují celou škálu úředně administrativních úkonů. To znamená pomoc při vyřizování osobních dokladů, zápočtového listu, připravení žádosti pro zažádání o invalidní nebo starobní důchod, dokladů o nejvyšším ukončeném vzdělání atd. (pzn. některé tyto kroky řešíme společně se sociálními pracovníci věznic).
- pracovní záležitosti
Jedná se o případy, kdy byl klient před nástupem do VTOS zaměstnán a zaměstnavatel má klienta zaměstnávat nadále i po výstupu. Naše úloha v těchto případech je zajistit pokud možno bezproblémový a tím okamžitý nástup do zaměstnání po výstupu.
Tuto spolupráci lze započít již ve výkonu vazby.

Spolupráce s klientem v průběhu řízení o podmíněném propuštění

Tato fáze spolupráce začíná po domluvě s klientem, který si podává žádost o podmíněné propuštění po uplynutí poloviny, popřípadě dvou třetinách trestu. Sociální kurátor vypracovává pro soud vyjádření, které má podpůrný charakter pro posuzování klientovy žádosti. Vyjádření obsahuje průběh celé spolupráce v trestním řízení, případně předchozí spolupráce v době, kdy proti němu nebylo vedeno trestní řízení. Mimo to je v něm zahrnut návrh na další možnou spolupráci po případném podmíněném propuštění. (Na obsáhlost vyjádření neklademe takový důraz jako na jeho náplň).

Pro příklad uvádím text vyjádření, ve kterém jsou uvedeny fiktivní údaje:

Okresní soud v

Mgr. X.Y.

předseda senátu

Věc : Doplněk k vyjádření k žádosti o podmíněné propuštění ods.

....., nar....., ze dne k č.j.PP.....-lh.1/10

Naše vyjádření ze dne 6.6.2001 bylo podáno ve smyslu podání zprávy a nabídky spolupráce v rámci resocializačních programů mezi klientem a sociálním kurátorem pro dospělé. Vzhledem k tomu, že jsme městské zařízení a jako takové nemáme možnost ze zákona podávat společenskou záruku, nabízíme proto účinnou spolupráci v případě, že klient bude podmíněčně propuštěn. V praxi to znamená výčet celé řady socioterapeutických programů,

kteřé tlumí „šok ze svobody,, a dále si kladou za cíl ovlivňovat chování lidí u kterých proběhla recidiva.

Naše zařízení má sedmileté zkušenosti s resocializačními programy u osob, kterým hrozí sociální vyloučení. Spolupracujeme s celou řadou servisních organizací, které zajišťují další služby vedoucí k ochraně klienta před nežádoucími vlivy různých patologických jevů. Na základě našich zkušeností a možností si dovoluujeme nabídnout účinnou pomoc, které je ovšem možné využít pouze v případě dobrovolné spolupráce mezi klientem a sociálním kurátorem.

Nástroje pomoci jsou popsány v přípisě ze dne 6.6.2001, a daly by se shrnout do třech základních souborů nabídky :

I. sociálně-právní poradenství,

II. doprovázení klienta v obtížných situacích, které klient nedokáže sám řešit,

III. socioterapeutická pomoc zakomponovaná do kulturně-společenských aktivit, které rozvíjejí osobnost člověka.

S panem B.

jsme v pokračující spolupráci i během pobytu ve VTOS (formou písemné korespondence). Ze zkušeností vyplývajících z této spolupráce můžeme konstatovat, že klient projevuje zájem o naši nabídku služeb, proto se připojujeme k žádosti o podmíněčné propuštění , které bude projednáváno na veřejném zasedání dne 1.10.2001.

S pozdravem

Pavel P ě n k a v a , soc. kurátor pro Prahu

Předvýstupní a povýstupní proces při podmíněném propuštění

Předvýstupní období

Spolupráce v předvýstupním období je zaměřena především na přípravu všech potřebných dokladů, které bude muset klient bezprostředně po propuštění předkládat při kontaktu s úřady. Dále je to seznamování klienta se změnami v různých oblastech společenského a veřejného života, které se udály během jeho pobytu ve VTOS. V neposlední řadě sem patří kontaktování osob nebo úřadů, které klient hodlá po propuštění navštívit.

Povýstupní období

Toto období začíná první návštěvou klienta u kurátora, který ho nejprve informuje o všech krocích, které bude muset absolvovat směrem k úřadům (např. úřad práce, česká správa sociálního zabezpečení, okresní nebo obvodní úřad atd.). Poskytuje klientovi opakovanou sociální dávku (dle vyhlášky 182/1991 Sb.) do výše 1 000,- Kč. Začíná na něj socioterapeuticky působit, a to jak v průběhu jednotlivých sezení, tak i v případě klientova zájmu zařazením do nabízených programů realizovaných v zařízení.

Spolupráce s klientem z dlouhodobého pohledu

Spolupráce mezi SKD a klientem z dlouhodobého pohledu se prolíná ve dvou časových horizontech.

Doba v průběhu podmíněného odsouzení

V této fázi spolupráce je velmi důležité, aby klient pochopil, že mu kurátor do určité míry nabízí zázemí pro řešení jeho problémů. Mimo to mu může pomáhat ve zmírňování osobnostních rysů, které v konečném důsledku způsobují závadné chování v osobním a společenském životě.

Doba po skončení podmíněného odsouzení

Tato doba je neméně důležitá, neboť svým způsobem odráží kvalitu spolupráce mezi SKD a klientem v průběhu trestního řízení a v průběhu trvání podmíněného odsouzení. Ideální stav nastává, využije-li klient služeb SKD v případech, kdy potřebuje řešit méně či více závažných problémů ve svém osobním životě. Případy dobré praxe většinou potvrzují pravidlo, že prevence se z dlouhodobého pohledu vyplatí, neboť často se včasným zásahem podaří klienta odvrátit od ztráty materiálních jistot, případně od dalšího páčání trestné činnosti.

Bohužel nastavený trend nárůstu bezdomovství od druhé půli 90. let 20. století předurčuje naši klientelu k permanentní potřebě využívání služeb SKD a nejenom jich.

Kontinuální práce a její význam

Historický vznik kontinuální práce s pachateli trestné činnosti v tehdejší Československu je spojen s iniciativou sociálních kurátorů v době po takzvané Velké amnestii v roce 1990. I přesto, že do té doby existovala spolupráce SKD a pracovníků tehdejších nápravně výchovných ústavů, neměla systémový charakter.

Kontinuální sociální práce, která vzešla z terénu, byla usnesením vlády č. 341/1994 (Program sociální prevence a prevence kriminality) posvěcena jako základní metoda práce SKD v systému sociální prevence.

Kontinuální sociální práce zahrnuje práci s klientem ve všech fázích trestného řízení (a to i ve vazbě i na svobodě), v průběhu soudního řízení i ve výkonu trestu. Jejím cílem je navázání vzájemného socioterapeutického vztahu v zájmu působení na osobnost klienta tak, aby byly upevněny, eventuelně vytvořeny, jeho pozitivní vazby k okolí, aby nedocházelo k jeho sociální izolaci. Do této oblasti patří především:

- *práce s rodinou klienta, spoluvytváření podmínek pro jeho úspěšnou koexistenci v malé sociální skupině (rodině, pracovním kolektivu);*
- *pomoc klientovi při zabezpečování jeho kontaktu s institucemi při řešení jeho materiálního zabezpečení, při jiných důležitých jednáních, při zabezpečování zdravotní péče.*

Kontinuální sociální práce s klientem umožňuje řešit problémy obviněných a odsouzených v co největším předstihu před jejich propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody, a tím minimalizovat následky jejich nepříznivé situace. Kontinuální působení směřuje také k tomu, aby klient danou situaci akceptoval a vycházel z ní při budování svých životních perspektiv. Tímto způsobem lze efektivně působit zejména proti vzniku tzv. krize prvního dne a tedy minimalizování rizik recidivy těsně po propuštění klienta. Metodický materiál MPSV ČR (1995): Informace o kontinuální sociální práci s pachateli trestné činnosti.

Role SKD při projednávání žádosti o podmíněné propuštění

Účast SKD při projednávání žádosti o PP je vždy záležitostí výslovného přání klienta, který si ji podal. Osobně jsem se několika jednání účastnil jako předvolaný svědek, kterého se soud dotazoval na možnosti spolupráce s klientem po případném podmíněném propuštění. Účast sociálního kurátora má především podpůrný vliv pro psychiku klienta a z tohoto důvodu vidím jako důležité vyhovět přáním klientů, kteří nás o přítomnost při veřejném zasedání žádají.

Pro potřeby soudu přítomnost veřejnosti zastoupená sociálním kurátorem přispívá především případnou nabídkou servisu sociálních služeb po propuštění klienta do běžného způsobu života.

Role SKD při podmíněném propuštění s dohledem

Při podmíněném propuštění s dohledem může SKD kontaktovat, nebo je sám kontaktován Střediskem probační a mediační služby v místě trvalého pobytu klienta., případně PMS v místě výkonu trestu klienta. Tím lze předejít duplicitě v nabídce některých služeb.

SKD a využití jeho služeb v rámci přípravy a výkonu podmíněného propuštění se soudem uloženými omezeními :

Před propuštěním

- Nabídnutí spolupráce klientovi se kterými SKD měl, má nebo bude mít zkušenost. Na základě níž může SKD v předstihu řešit nejrůznější problémy, které mohou po propuštění zlepšit jeho sociální, bytovou i rodinnou situaci.
- Zkoordinování postupu v jednotlivých bodech přípravy klienta na PP se soudem uloženými omezeními mezi PMS, VS ČR a servisními organizacemi. To znamená podílení se na splnění té části podmínek pro úspěšné PP s omezeními, které v rámci svých kompetencí a možností neřeší VS ČR, PMS a týkají se především řešení otázek po propuštění (povýstupní zázemí pro reintegraci klienta do běžného způsobu života).
- Vypracování zprávy hodnotící dosavadní spolupráci mezi klientem a SKD, která může být přiložena do celkové zprávy předkládající PMS v rámci soudního řízení při PP s omezením.

Po propuštění

- Zajištění finanční podpory (dle vyhlášky 182/1991 Sb.) a pomoc při vyřízení evidence na Úřadu práce (dále ÚP), případně dalších sociálních dávek na příslušných úřadech.
- Zajištění nebo zprostředkování celého souboru sociálních a charitativních služeb v daném regionu klientova bydliště.
- Zprostředkování komunikace mezi klientem a okolím v případech, kdy hrozí konflikt a klient požádá o pomoc.
- Koordinace postupů při řešení potřeb klienta mezi ním a různými úřady a institucemi v místě trvalého pobytu, se kterými se klient obrátil na SKD.
- Socioterapeutické působení na klienta v rámci speciálních programů (např. Sociální klub na Praze , viz. příloha)
- Spolupráce s PMS v situacích, které vyžadují koordinaci postupu.
- Vypracování zprávy o průběhu spolupráce mezi SKD a klientem během trvání dohledu.

Možnosti pro využití stávajících služeb SKD v rámci projektu PAROLE

- SKD tradičně spolupracuje se sociálními pracovníky ve věznicích ČR a umožňuje klientovi přeneseně řešit problémy, které vznikají v důsledku nástupu do VTOS nebo pobytem ve VTOS, případně s nadcházejícím propuštěním na svobodu;
- spolupracuje s rodinou klienta v situaci, kdy hrozí nebo již existuje komunikační bariéra ;
- orientuje se v situaci daného regionu, kde působí a koordinuje péči o občany společensky nepřizpůsobivé;

- vypracovává na požádání soudů, úřadu vyšetřování, policie ČR nebo VS ČR zprávy za místně příslušný úřad, v jehož obvodu má klient trvalé bydliště;
- pomáhá klientovi reintegrovat se do společnosti i v dlouhodobém horizontu po propuštění z VTOS.

Spolupráce mezi SKD a VS ČR pro účely projektu PAROLE – v případech, kdy klient má zájem o podmíněčné propuštění s dohledem, SKD může přispět informacemi eventuálně podpořit výběr vhodných žadatelů a vyjádřit svůj názor. Dále může společně se sociálními pracovníky ve věznicí připravovat klienta na bezkonfliktní výstup z VTOS.

Spolupráce mezi SKD a PMS pro účely projektu PAROLE – SKD na žádost klienta vypracovává zprávu o proběhlé či probíhající spolupráci, kterou lze použít pro účely podmíněčného propuštění. SKD může spolupracovat s PMS na zajištění sociálního a hmotného zázemí po výstupu z VTOS a může participovat i na další pomoci vyplývající z momentální situace klienta. V případě, že má klient fiktivní adresu trvalého pobytu, může využívat jako kontaktní adresu pracoviště SKD. V rámci koordinace pomoci občanům společensky nepřizpůsobivým vychází SKD směrem k PMS z pozic partnerské spolupráce.

Spolupráce mezi SKD a servisními organizacemi pro účely projektu PAROLE – SKD může ve spolupráci s SO nabízet klientovi služby, které SO samy z titulu své působnosti nevykonávají ani nemohou vykonávat.

Pozitiva role SKD pro projekt PAROLE:

- dobrovolnost může u klienta podporovat větší samostatnost a snižovat účelové jednání ;
- při dlouhodobé spolupráci (která byla započata ještě před podmíněčným propuštěním) bezprostřední působení na klienta, orientace v situaci klienta a hledání konstruktivního řešení problémů na základě důvěry;
- dobrá znalost podmínek v místě trvalého pobytu, případně bydliště klienta;
- komunikace s místně příslušným okresním úřadem (SKD je jeho součástí) a dalšími; institucemi, které působí v místě pobytu klienta (např. ÚP, ČSSZ, atd.);
- pružnější zprostředkování sociálních služeb a dávek v rámci sociální péče pro danou klientelu;
- fungující celorepubliková síť SKD nabízí a využívá dlouholeté zkušenosti v práci s resocializací osob vracejících se z vězeňských zařízení.

Příklad spolupráce mezi PMS a SKD při řešení komplikovaného případu:

Příklad: Korespondence pro účel soudu (osobní údaje jsou záměrně fiktivní).

Klient se dostal do situace, kdy lhůta pro vykonání uložených obecně prospěšných prací měla vypršet dříve, než je mohl realizovat. Proto se se mnou kontaktoval asistent PMS, kterého požádal náš klient, abychom se pokusili společně řešit vzniklou situaci. Níže uvedený dopis byl přiložen do zprávy PMS pro Obvodní soud pro Prahu 10.

*Středisko PMS pro Prahu 10
Asistent PMS
Rybalkova 57
Praha 10*

Věc: Vyjádření sociálního kurátora k situaci klienta

*Trpák Eduard, nar. 2.3. 1971/ 2222, bytem: Svárov 42, okr. Uherské Hradiště (fiktivně)
kontakt. adresa: Doležalova 1040, Praha 9*

Na žádost našeho klienta Vám zasíláme vyjádření o probíhající spolupráci mezi soc. kurátorem a panem Trpákem.

S panem Trpákem spolupracujeme od roku 1998, kdy byl veden v naší evidenci jako osoba bez přístřeší. Spolupráce byla založena na pomoci při vyřizování osobních dokladů, dokladů potřebných pro nástup do zaměstnání a rovněž měl u nás klient uvedenou kontaktní adresu pro přebírání úřední korespondence. Pan Trpák se účastnil resocializačního programu, pracovně nazvaný „Sociální klub“, který probíhá rovněž na našem pracovišti. Dále jsme byli v písemném a telefonickém kontaktu s matkou klienta.

Na základě návštěvy klienta jsme se dozvěděli, že mu bylo uloženo usnesení OS pro Prahu 5 č.j. INt 1111/2000 vykonat trest obecně prospěšných prací ve výši 300 hodin do jednoho roku od výkonu rozhodnutí (dne 24.10.2000).

Vzhledem k tomu, že klient již od začátku naší spolupráce usiloval o začlenění se do většinové společnosti a tomuto rozhodnutí se snažil v rámci svých možností podřídit veškeré své snahy, podařilo se mu v listopadu 1999 získat zaměstnání na hlavní pracovní poměr a.s.Mitas – Praha. Díky tomuto pracovnímu uplatnění získal ubytování. V lednu 2001 nastoupil k Dopravním podnikům hl. m. Praha, kde je doposud. V roce 2001 se seznámil se svou současnou družkou, se kterou vede společnou domácnost a spolupodílí se na výchově jejího nezletilého syna (20 měsíců). Vzhledem k tomu, že družce pana Trpáka byl přidělen byt, podíleli se společně s naším klientem na jeho vybavení a všech s ním spojených administrativních záležitostech. Tyto uvedené skutečnosti klienta časově omezily natolik, že výkon trestu obecně prospěšných prací se snažil odložit na pozdější termín.

Resocializace pana Trpáka v současné době dosáhla takového stádia, že klient je schopen vykonat trest obecně prospěšných prací, aniž by tento v současné době negativně ovlivnil jeho sociální situaci.

Závěr: Z výše uvedeného vyplývá, že klient se záměrně nevyhýbal vykonání uloženého trestu a byl si vědom důsledků, které mohou nastat z jeho včasného nevykonání. V průběhu minulého období bylo dosaženo takového stupně resocializace, že se klient snažil vést řádný život, čemuž věnoval veškeré své snahy. Dle mého názoru by bylo dobré k tomuto přihlídnout při rozhodnutí jakým způsobem případ našeho klienta dále řešit.

Děkujeme za spolupráci

*Pavel Pěnkava
soc. kurátor pro Prahu*

Socioterapie a její využití v postpenitenciární práci

Definice socioterapie

Pro zajímavost uvádím dvě definice první oficiální slovníkovou, kde je socioterapie definována takto : „1. Léčení nemocných prováděná snahou začlenit je opět do společnosti. 2.

Šířeji sociální pomoc lidem společensky nepřizpůsobivým, propuštěným z výkonu trestu, z azylových domů apod.

HartlP. Hartlová H. (2000), *Psychologický slovník*, Portál .

Druhou, obecnější:

Socioterapie neboli léčba společností. Socioterapie je záměrné strukturování prostředí nebo cíleně sociálně orientovaná intervence vedoucí ke zlepšení (například sociálním či zdravotním handicapem omezeného) života člověka ve společnosti. Pod strukturovaným prostředím si můžeme představit nejen vysoce specializované uspořádání např. terapeutické komunity, ale i uspořádání dané skupiny. Jako charakteristickou intervencí můžeme použít sociálně psychologický výcvik: Ten se na rozdíl od psychoterapeutického výcviku tolik nezabývá intrapsychickými obsahy člověka, ale především rozvojem jeho sociálních dovedností - umět se prosadit, sdělit své pocity, rozlišovat sociální signály apod. Škála věcí, které lze do socioterapie zařadit je velmi široká ale záleží na tom, v čem je deficit daného člověka. Např. udělat se skupinou klientů společný víkend do přírody může mít i řadu neplánovaných socioterapeutických podnětů: cesta je rozbahněná a musíme si pomáhat, ujel vlak a co my s tím, zabloudili jsme apod. Šíře využití je rozličná a záleží na tom, zda bude celá věc dále součástí práce se skupinou nebo jen "dobrou či špatnou vzpomínkou".

(Mírně upraveno na základě odpovědi Dušana Dvořáka na www.internetporadna.cz)

Filosofie socioterapie v přístupech SKD v postpenitenciární práci

Prvotní úvaha

Návrat člověka z vězeňského zařízení do běžného způsobu života přináší řadu problémů a úskalí. V případě, že se nám podaří eliminovat nejvíce ohrožující situace, ve kterých se klient může přechodně či trvale nacházet bezprostředně po propuštění, je důležité hledat další nástroje pomoci, které by řešily komplexně jeho životní situaci. Na základě nich lze předcházet dalším rizikovým faktorům v chování způsobujícím recidivu.

Důvody, které vedou člověka k páchání trestné činnosti, jsou většinou spojeny s celou řadou příčin a důsledků. Proto si položíme zásadní otázku, co vede člověka ke kolizi se zákonem?

Nejčastější důvody páchání trestné činnosti klienty SKD

Druh klientely navštěvující SKD s trestnou minulostí je z převážné části charakteristický svou podstatou. Obecně by se dalo konstatovat, že se jedná o lidi, kteří se ve většině případů dopouštějí lehčích trestných činů bez vazby na organizovaný zločin nebo jiné struktury takzvaného podsvětí.

Příklady nejpočetnějších druhů trestných činů:

- drobná majetková trestná činnost (například krádeže, podvody atd.);
- zanedbání vyživovacích povinností;
- lehké ublížení na zdraví.

Důvody, které vedou člověka k páchání trestné činnosti a posléze v některých případech i k recidivě by se daly rozdělit do tří oblastí:

- sociální
Tato oblast je nejčastější a příčiny, které naše klienty vedou k páchání trestné činnosti, jsou většinou důsledkem institucionální výchovy v průběhu jejich osobnostního vývoje. Tím nechci říci, že například dětský domov prioritně kriminalizuje své absolventy, ale na základě statistik našeho pracoviště můžeme doložit, že více než padesát procent klientů s kriminální zkušeností prošlo v průběhu svého života některým typem výchovného

zařízení. Další obecně známý faktor je vliv výchovy v rodinách, které nevytvářejí potřebný podnětný prostor pro „přirozený“, rozvoj osobnosti.

- vztahová
Jedná se o kriminalitu v důsledku zanedbání vyživovacích povinností, kterému předchází po rozvodu manželství destabilizace sociálního zázemí (ztráta bydlení, zaměstnání, vztahových vazeb na nejbližší okolí atd.).
- individuální
Do této oblasti lze zařadit celou rozmanitou škálu příčin a důsledků, z nichž naši klienti páchají trestnou činnost (např. dokázat si, že jsem alespoň v něčem dobrý a tím posílit své slabé sebevědomí, rezignace na konvenční způsob života a následkem toho pokoušení se o balancování na hraně života, atd.).

Hledání příčiny selhání v sociální přizpůsobivosti

Chceme-li úspěšně aplikovat prvky socioterapie do přístupu v sociální práci, je důležité určit na základě dostupných teoretických poznatků a vlastní dlouholeté praxe pravděpodobnou příčinu selhání jedince „imunitního systému“, ovlivňující sociální přizpůsobivost. Povede-li se nám definovat základní příčiny kriminální problematiky, máme velkou šanci zvolit účinné postupy a přístupy k osobám ohroženým tímto sociálně patologickým jevem. Zde nabízím jednu z možných teorií základních příčin.

Teorie zdůrazňující absenci základních obranných sociálních dovedností při řešení závažných životních situací jedince:

Příčina, v jejímž důsledku se člověk dostává do rozporu se morálními a zároveň zákonnými normami společnosti, spočívá v jeho nezpůsobilosti řešit aktuální problémy (např. pocity vlastní nedostatečnosti a neschopnosti, hrozící rozvod, riziko ztráty zaměstnání, bydlení atd.), obecně přijatelným způsobem. Tento sociální handicap vede často na okraj společnosti a hraničí až se sociální izolací.

Některé faktory způsobující kolizi při řešení problémů :

- chorobně nízké sebevědomí (např. člověk se podceňuje takovým způsobem, že ze strachu před dalším případným neúspěchem u přijímacího pohovoru do zaměstnání raději rezignuje) ;
- problémy v komunikaci (lehká retardace, vznětlivost, těžkopádnost, porucha osobnosti);
- neobratnost při jednání s úřady a jinými institucemi ovlivňujícími život člověka vedoucí k sociální fobii (*trvalý neopodstatněný strach z mluvení, psaní nebo přítomnosti jiných lidí, vyhýbání se situacím, ve kterých může být jedinec pozorován, též obava jednat s autoritami jako je nadřízený, soudce, strážník a jiný*, Hartl, P. 1993 : *Psychologický slovník*);
- neschopnost přijmout osobní zodpovědnost (např. bagatelizování vlastních chyb a hledání viníků, sklon k chronickému lhaní);
- strach podporující únik před řešením problémů;
- podceňování možných důsledků z nevyřešených problémů (např. zvyšující se dluh na nájemném, který za určitou dobu přeroste v soudní výpověď z bytu).

Mimo tyto uvedené příklady některých faktorů lze do příčin zahrnout i vnější vlivy, jako například :

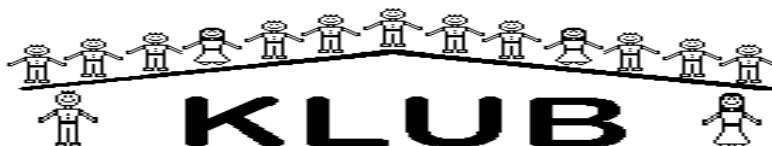
- nedostatečné nebo chybějící rodinné zázemí;
- zkušenosti s ústavními zařízeními (např. dětské domovy, výchovné ústavy, věznice);
- rychle se měnící společenské trendy, které kladou na jedince velké nároky .

Důsledky uvedených příčin se projevují v těchto ukazatelích, které vedou jedince k sociální nestabilitě:

- partnerské problémy - vedoucí k rozchodu, nebo rozvodu manželství ;
- vztahové problémy v rodině - odchod nebo útěk z rodiny;
- neschopnost plnit podmínky spojené s užíváním bytu - dluh na nájemném, vztahové problémy se spolunájemníky, nezákonné nakládání s užívacím právem (výměna nebo prodej bytu);
- ztráta možnosti užívat byt v důsledku jiných okolností - rozchod partnerů, nebo rozvod manželství, pobyt v institucionálních zařízeních, snahy majitelů zbavit nájemníka užívacího práva;
- nezvládnutí návratu z institucionálních zařízeních - výstup z dětských a výchovných ústavů, z výkonu trestu odnětí svobody.

Stručný popis socioterapeutického Klubu na Praze 1

Cílem Klubu je především hledání příčiny klientových problémů pro něj přijatelným a motivujícím způsobem a následná aplikace socioterapeutických „nástrojů“, napomáhajících k řešení jejich situace.

Z pohledu volno-časových aktivit:

V průběhu celého pracovního týdne má klient možnost výběru z nabídky klubových činností. Základní a pevně stanovenou částí programu klubu je úterní podvečer, který je zaměřen na společenské hry, aktuální informace, diskusní fóra na dané témata, kreativní činnosti (výtvarné, modelářské, hudební, literární), filmový klub (promítání přírodopisných, vzdělávacích, dobrodružných filmů a komedií) a jiné.

Další činnosti si mohou klienti podle svého zájmu objednat, a to individuálně nebo skupinově. Jedná se o čtení z bible spojeno s diskusí a volným povídáním o příkladech ze života, zkušenostmi s různými náboženskými a filosofickými směry (pro tento program je vyčleněno čtvrtední odpoledne). Dále nabízíme individuální pohovory o intimních problémech. V rámci mimořádných klubů zveme známé a zajímavé osobnosti jako jsou herci, politici nebo duchovní (např. Radovan Lukavský, ThDr. Svatopluk Karásek, ThDr. PhDr. Tomáš Halík, JUDr. Cyril Svoboda, ThDr. Alfréd Kocáb) na přednášky a diskuse. V neposlední řadě organizujeme kluby k významným událostem v životě klientů (svatební hostina, vánoční a silvestrovské programy, narození dítěte,...)

Z pohledu resocializačních přístupů:

Široká nabídka programů má klientům umožnit svobodný výběr z těch částí, které je zajímají. Snažíme se činnosti koncipovat tak, abychom uspokojili méně i více náročné, stejně jako ty, kteří momentálně nemají žádný zájem ani představu zapojit se do konkrétního dění a chtějí si třeba pouze vypít kávu či si nerušeně vykouřit cigaretu. Ten, kdo si zvolí kolektivní či individuální druh zábavy, je dopředu informován o možnosti libovolného nakládání se svým volným časem, tzn. že pokud daná činnost klienta nezaujme nebo ho již přestane bavit,

může si vybrat jinou nebo odejít. Touto možností se snažíme ovlivňovat členy Klubu, aby se učili svobodně a samostatně nakládat se svým volným časem.

Nosnou částí Klubu, ze které čerpáme vzájemně nejvíce informací a konkrétních výstupů je diskusní fórum na předem dané téma.

Výsledný efekt lze rozdělit do těchto oblastí:

- práce s klientovým názorem, který je v některých případech zkreslený a neodpovídá skutečnosti;
- diskuse, z nichž vyplývají konkrétní výstupy, které následně zavádíme do sociálních služeb;
- společné hledání způsobů, jak řešit obtížné situace;
- vzájemné sblížování se a budování důvěry;
- příležitost pro klienta prezentovat svůj názor.

Mimo to se během klubu mohou jeho návštěvníci dozvědět mnoho aktuálních informací o charitativních a sociálních službách, dále pak o společenském a kulturním dění. Témata k diskusím jsou vybírána tak, aby se buď přímo týkala klientova života nebo problémů a událostí celospolečenského i světového významu. Klienti mají možnost si sami zvolit téma, případně ho i moderovat. Zapojit se do diskuse je „přísně,, dobrovolné.

Jednou z příčin, která klientovi způsobuje řadu problémů je neobratnost v sociálních dovednostech. Pro zmírnění důsledků využíváme metodu sociodramatu (*přehrávání soc. situací ve skupině ve snaze naučit jedince sociálně žádoucím chování; jde o komplexnější situace, než jsou pouhé role, avšak nejde se hluboko do biografie a osobních zážitků jako při psychodramatu*. Hartl, P. 1993 : *Psychologický slovník*).

Člověk žijící v extrémních životních situacích je zatížený značným napětím, které může přecházet až v agresi, a to latentní nebo zjevnou. Pro odbourávání těchto negativních důsledků používáme za pomoci hudby relaxační techniky jako např. autogenní trénink.

Význam biblických hodin:

Nabídky našich služeb, které se vztahují k náboženství, jsou zaměřeny na dialog mezi námi a klientem, který může, ale i nemusí být věřící. Biblické hodiny slouží i jako terapie pro klienty, kteří mají negativní zkušenosti s věřícími lidmi, a to jak s jednotlivcem, tak i s církví nebo organizací, napříč celým náboženským spektrem, nejvíc však s křesťanstvím.

Opodstatnění této činnosti vidíme především v uspokojování a rozvíjení duchovního rozměru části osobnosti v každém člověku. Této oblasti se v praxi věnují převážně církevní a některé charitativní organizace s náboženskou orientací. Přesto je důležité, aby v případě, že je s klientem pracováno kontinuálně, nebyly tyto potřeby opomíjené ani organizacemi, jejichž podstatou není náboženská filosofie. Duchovní pohled člověka na svět totiž nemusí být směřován pouze k víře v nadpřirozenou bytost, ale i k víře v člověka, filosofii nebo institucionální zřízení(demokracie atd.).

Lokální rádio

Jeden ze zdánlivě nepodstatných avšak důležitých prvků v práci s klientem jsou informační prostředky.

Na našem pracovišti se mohou lidé dozvědět různé informace ze čtyř zdrojů. Přirozeně největším je naše ústní podání. Dalším je nástěnka umístěná v čekárně. Pro trvalejší uchování informací si mohou klienti odnášet letáčky, ale abychom docílili plošného efektu informovanosti, realizujeme projekt Klubového rádia „Karolínka,„. Prostřednictvím lokálního rozvedení rádia mají klienti možnost výběru z nabízeného programu (rozhlasové, dokumentární, zábavné, hudební a zpravodajské pořady). Mimo to se mohou průběžně dozvídat celé spektrum aktuálních informací prostřednictvím našich vstupů. V neposlední řadě, díky vysílání se snažíme udržovat bližší kontakt s klienty, kteří čekají v úředních hodinách na pořadí nebo s těmi, kteří se rozhodli trávit volný čas v prostorách našeho pracoviště.

Schránka důvěry

Tento prostředek komunikace jsme zřídili z několika důvodů. Především pro potřeby anonymního hodnocení námi poskytovaných služeb, osobních přání, různých sdělení a podnětů. Rovněž do této schránky mají lidé možnost odkládat nalezené doklady nebo předměty, které by jim v případě objevení policií činili problémy.

Základní pravidla účasti v Klubu:

- každý má právo vyjádřit svůj názor;
- neřeší se úřední záležitosti;
- netoleruje se donášení a konzumování alkoholu;
- kouřit se povoluje pouze ve vyhrazených prostorách zařízení;
- přijít a účastnit se může opravdu každý (včetně odborné a laické veřejnosti).

Obecné cíle Klubu:

- vybudovat prostor, kde se každý sociálně handicapovaný člověk může cítit dobře a aktivně se podílet nejen na náplni svého volného času, ale i na seberealizaci;
- snižovat komunikační bariéru mezi občany dlouhodobě sociálně znevýhodněnými a společností navzájem;
- ukázat na možný směr další cesty z problémů, ale i životní orientace;
- vyplnit časové vakuum mezi zaměstnáním a ubytováním.

Několikaletá zkušenost s působením klubu nás přesvědčuje o potřebnosti vyváženě propojit výkon úředních a sociálních služeb s kulturně-společenskou vsuvkou, díky které lze získat v rámci předem daných pravidel bližší vztah, cenné informace a v neposlední řadě motivaci a zdroj čerpání sil do další práce.

Doplňující klubová aktivita

Umožňujeme těm klientům, kteří mají zájem na oplátku pro nás něco udělat, dobrovolný úklid veřejných prostor před naším pracovištěm. Tato aktivita splňuje i další

důležitý význam, a tím je dobré spolusoužití s nájemníky a ostatními obyvateli lokality, ve které se naše pracoviště vyskytuje. Za úklid má možnost klient si nechat od nás uvařit kávu.

Kritéria hodnocení a zpětná vazba

Kritéria pro hodnocení úspěšnosti poskytované pomoci

Základní odpověď na otázku, co lze považovat za úspěšnou pomoc OBP, je důležité hledat v rámci metod sociální práce s touto klientelou. Stanovíme-li si „ideální stav“, který v našem případě znamená zprostředkovat trvalé bydlení, stálé zaměstnání, eliminaci problémů způsobujících rizika sociálního vyloučení a předcházení recidivě, můžeme klienty diferencovat podle jejich reálných schopností a možností na tři podskupiny:

- I. podskupina – vyznačuje se jedinci, jejichž situaci lze včasnou intervencí řešit tak, že nedojde ke ztrátě dočasného nebo trvalého bydlení, zaměstnání a dalšího hmotného zabezpečení. Tito klienti většinou využívají krátkodobou pomoc nebo krizovou intervenci a jejich schopnosti a sociální dovednosti jsou většinou na dobré úrovni. Pomoc ze strany sociálního pracovníka pouze doplňuje jejich potřeby v řešení problémů. Z pohledu „ideálního stavu“, se dá považovat tato podskupina jako nejperspektivnější. Z celkového procentuálního rozdělení zaujímá cca 15% až 20%.
- II. podskupina – tvoří klienti, kteří de facto setrvávají v dlouhodobějším stavu příležitostného ubytování, zaměstnání. Jsou schopni v určitých periodách mobilizovat své úsilí k pokusům o komplexnější řešení své situace. V případě, že se jejich situace v určitém časovém horizontu výrazně nezlepší, mají sklony řešení odkládat na neurčito. Je to početně nejpočetnější část klientely, cca 55%. Z pohledu úspěšnosti lze říci, že menší část může být zařazena do první podskupiny, avšak za velkého úsilí klienta i přispění pomáhajících organizací.
- III. podskupina – jejím charakteristickým znakem je setrvávání v dlouhodobě neměnicím se stavu. Tato klientela ve většině případů rezignovala na řešení své sociální situace do té míry, že její prioritou se stává především uspokojení základních fyziologických potřeb. Klient této podskupiny většinou přijímá vysvětlení pro svůj stav jako svobodnou volbu. Z hlediska úspěšnosti lze tuto skupinu považovat za nejméně perspektivní z pohledu komplexního řešení jejich problémů (jedná se přibližně o 35%).

Díky tomuto rozdělení můžeme snadněji určit kritéria hodnocení úspěšnosti poskytované pomoci, jejichž kvalita je rozdílná pro kvalifikované skupiny. To znamená, že např. za úspěšnou pomoc můžeme v třetí podskupině pokládat vyřešení dlouhodobé ztráty osobních dokladů, která klientovi bránila vyzvednout si např. starobní důchod. A stejně tak je úspěch najít společně s klientem v druhé podskupině trvalé zaměstnání s přechodným ubytováním. Tento zvolený klíč k hodnocení a určování úspěšnosti napomáhá zmírňovat nebo eliminovat odborníkům-praktikům pocity vlastní bezmocnosti u jednotlivých klientských případů. Dále k obhajobě poskytování pomoci této skupině občanů na okraji společnosti.

Kazuistika

(jméno a osobní údaje jsou fiktivní)

Osobní údaje:

Jméno: **Rudolf**

Narozen : **1947**

Stav: **rozvedený , dvě zletilé děti**

Trvalý pobyt : **Liberec**

Místo narození: **Liberec**

Státní občanství: **Slovenská republika**

Vzdělání: vyučen

Trestní anamnéza: **22x nepodmíněně odsouzen** (většinou se jednalo o drobnou trestní činnost)

2x podmíněně odsouzen

Druh a způsob spolupráce:

S Rudolfem jsme začali spolupracovat od února 1996. Při jeho první návštěvě nás požádal o pomoc při zprostředkování a vyřizování občanství ČR. Slovenským občanem se stal v důsledku rozpadu ČSFR v roce 1993 (t.č. ve věznicích). Rozhodující pro udělení státního občanství byl Zákon o nabývání a pozbytování občanství ČR, který určuje státní příslušnost podle místa narození. Náš klient se sice narodil na území ČR (kde měl po celý život hlášený trvalý pobyt), ale občanství mu bylo určeno podle místa narození jeho rodičů – na Slovensku.

Sociální situace:

Zcela bez finančních prostředků, bez možnosti zaregistrovat se na ÚP z důvodu nesplnění podmínek (cizinec). Dále bez jakékoli možnosti hmotného zabezpečení.

Kvalifikace :

Střední odborné vzdělání technického směru.

Bytová situace:

O možnost užívání bytu, kde byl trvale hlášen, přišel v důsledku rozvodu manželství během jeho pobytu ve VTOS v roce 1987. Po propuštění mu byl bývalou manželkou znemožněn přístup do bytu. Rozhodl se neuplatnit nárok na spoluužívání bytu, a to i přesto, že z něho nedostal soudní výpověď

Další objektivní problém:

Vzhledem k obsáhlému záznamu v rejstříku trestů se jeho uplatnění na trhu práce značně omezilo. Navíc jako cizinec by si podle zákona měl zažádat o povolení k dlouhodobému pobytu do doby než proběhne vyřízení žádosti o udělení občanství v ČR. Z toho vyplývá, že byl zcela bez dokladů totožnosti.

Z těchto výše zmíněných důvodů se rozhodl odejít do Prahy v domnění, že v ní najde větší uplatnění.

Způsob a průběh pomoci z dlouhodobého hlediska:

Klientovi byl z naší strany navrhnut postup při řešení žádosti o získání občanství ČR. Po zprostředkování veškerých matričních a úředních dokladů (s uhrazením správních poplatků) jsme se kontaktovali s Českým helsinským výborem, který s námi dále postupoval až ke konečnému udělení občanství ČR. Během této doby, která trvala 20 měsíců, nás klient pravidelně navštěvoval a žádal o pomoc při řešení svých potřeb (zprostředkování ošacení a dalších charitativních služeb, různé žádosti na úřady, atd.). Rovněž se účastnil resocializačního programu – „sociální Klub„. I přesto že zprvu jeho účast na těchto aktivitách (zaměřených na celkový rozvoj osobnosti klienta) byla spíše formální a pasivní, získal postupem času zájem a zapojoval se do různých programů.

Krizová sociální intervence:

Vzhledem k tomu, že do konečného získání občanství ČR Rudolf neměl možnost se legálně uplatnit na trhu práce, řešil svůj příjem příležitostnými brigádami – tzv. „dlaňovkami,, a rovněž vybíráním popelnic a kontejnerů s tříděným odpadem. Při náhodné policejní kontrole byla u něho nalezena cizí kreditní karta (dle jeho tvrzení ji nezcičil, pouze našel). Byl vzat do cely předběžného zadržení (dále CPZ), a poté mu bylo vyšetřovatelem sděleno obvinění z trestného činu podle § 249b neoprávněné držení platební karty. Státní zástupce s přihlédnutím k bytové situaci klienta navrhl uvalení vazby, protože hrozilo, že si nebude

přebírat předvolání k výslechu. Na popud klienta se s námi kontaktoval soudce a navrhl, že pokud naše pracoviště klientovi umožní přebírat doporučenou korespondenci, ustoupí od vzetí do vazby. Po této domluvě byl klient propuštěn z CPZ. Protože Rudolfovi velice záleželo na ukončení jeho „kriminální kariéry“, zintenzivnil s námi aktivní spolupráci a požádal o pomoc při soudním projednávání v jeho trestní věci. Během vyšetřování se nám společně s klientem a ČHV podařilo získat občanství ČR.

Klient po naší vzájemné domluvě navrhl do svého trestního spisu, že žádá, abychom byli předvoláni jako svědci k hlavnímu líčení. Na základě toho se s námi kontaktovala soudkyně projednávající tento případ a konzultovala naše možnosti jak klientovi v případě podmíněného propuštění pomoci.

Při soudním líčení na dotaz soudu jsme uvedli, že v případě podmíněného propuštění jsme připraveni poskytnout sociálně-právní pomoc a umožnit další resocializační program. Mimo jiné i k naší nabídce soud přihlédl a Rudolf byl odsouzen k trestu odnětí svobody na šest měsíců, který mu byl podmíněně odložen na dva roky.

Díky této skutečnosti jsme mohli dále pokračovat ve vyřizování občanského průkazu a posléze jej získat. Tím bylo klientovi umožněno zaregistrovat se v místě trvalého pobytu na úřadu práce a požádat o sociální výpomoc.

Pracovní zařazení Rudolfa bylo zprvu velice obtížné a to i přesto, že jsme společně postupovali po dvou liniích. Jednak prostřednictvím Libereckého ÚP, kam klient po domluvě dojížděl jednou měsíčně a pak přes ÚP na Praze 1, někdy i přes inzeráty v tisku. Překážek pro úspěšné přijetí do pracovního poměru bylo hned několik :

objektivní – věk, záznam v rejstříku trestů, Róm, silné tetování po celém těle i na viditelných místech, bez možnosti trvalého bydlení

subjektivní- nízké sebevědomí i přes velké odhodlání a na druhou stranu lpění na fiktivních představách o možnostech svého uplatnění

Po šesti a půl měsících se podařilo přes známého Rudolfa najít v Libereckém autobazaru pracovní místo hlídače i s ubytováním, kde se pravděpodobně nachází i v současné době.

Závěr :

V minulosti se u Rudolfa recidiva projevovala v intervalech od dvou až šesti měsíců. Domníváme se, že díky klientovu velkému odhodlání a včasné kontinuální pomoci (ve spolupráci s dalšími úřady a organizacemi) se podařilo snížit riziko dalšího konfliktu se zákonem a případného odnětí svobody. I přesto, že nás klient již třetí rok nekontaktoval (neměl důvod) ví, že se v případě problému může na nás obrátit .

Závěr

Místo pro závěr bych chtěl věnovat krátkému konstatování o významu možností sociálního kurátora v systému postpenitenciární práce s podmíněně odsouzenými osobami. Domnívám se, že využití nabídky služeb sociálního kurátora pro dospělé může několikanásobně převyšovat rámec legislativních a stávajících metodických možností. Tím chci říct, že by samozřejmě vhodná legislativa mohla postavení sociálního kurátora v systému trestního řízení (z preventivního pohledu) posílit po formální stránce. Praxe ale i přesto potvrzuje, že jeho uplatnění je, jak ze strany potřeb klientů, tak ze strany trestní justice a Vězeňské služby, žádoucí.

Seznam použité literatury:

Český helsinský výbor (2002): *K zachování činnosti sítě sociálních kurátorů v ČR.*

Hartl, P. 1993 : *Psychologický slovník*

Hartl, P., Hartlová H. (2000), *Psychologický slovník*, Portál .

Metodický materiál MPSV ČR (1995): *Informace o kontinuální sociální práci s pachateli trestné činnosti.*

Vašíček, E. (1982): *Postpenitenciární péče v systému resocializace odsouzených.* Vysoká škola sboru národní bezpečnosti. Str. 190.

12.3. Postavení sociálního kurátora v systému postpenitenciární práce s podmíněně propuštěnými osobami - část II.

JUDr. Bedřiška Kopoldová (zpracováno podzim 2003)

1. Postavení sociálních kurátorů v péči o podmíněně propuštěné.

Na to, zda se propuštěný z výkonu trestu řádně začlení do společnosti a nebude recidivovat má vliv mnoho faktorů, mj. také to, do jakých podmínek se po propuštění vrací /zda má kde bydlet, zda má práci, jaké má rodinné zázemí apod./Tím spíše to má vliv u podmíněně propuštěných z výkonu trestu, kdy kromě podmínek zkušební doby jim může být uložen ještě dohled a přiměřená omezení a povinnosti. Aby jim klient mohl dostát, musí k tomu mít vytvořeny určité podmínky a k jejich dodržování musí být také motivován. A naopak, určitá omezení a povinnosti mohou napomoci k jejich resocializaci / př. povinnost navštěvovat rekvalifikační kurs apod./

Je známou skutečností, že velká část propuštěných tyto podmínky nemá a neměla je často ani před výkonem trestu. Pobyt ve věznici, zvláště u delších trestů, jejich situaci ještě zhoršily /tak např. v důsledku neplacení nájemného přišli o byt, byl s nimi ukončen pracovní poměr, zhoršily se vztahy v rodině, byl přerušen styk s dětmi apod. /Tyto problémy nejsou už často schopni řešit sami a často o to nemají ani zájem.

Sociální kurátor jako specializovaný sociální pracovník jim pomáhá tyto problémy řešit. Ve spolupráci s dalšími organizacemi a samozřejmě především ve spolupráci s klientem se snaží těmto nepříznivým důsledkům předcházet nebo je aspoň zmírňovat. Tak např. může zajistit placení nájmu za byt, je v kontaktu s rodinou, vyjadřuje se k přerušení trestu apod. Jeho působení je účinnější, naváže-li kontakt s klientem co nejdříve, již během výkonu trestu, společně tyto problémy řeší a připravují postupně i výstup, event. i podmíněně propuštění a pokračují i v podmínkách na svobodě /kontinuální péče /.

Zda se na něho klient obrátí nebo přijme nabídku jeho pomoci, záleží i na osobnosti kurátora a jeho autoritě, zda k němu má klient důvěru, také jaké má zkušenosti z předchozích období a zda má důvěru k pracovníkům v sociální oblasti vůbec. \záleží také na tom, zda svoji situaci vidí reálně, zda je schopen přijmout realitu a změny ke kterým došlo v jeho okolí během jeho pobytu ve výkonu trestu. Většinou je to sociální kurátor, který mu tyto informace zprostředkovává a pomáhá mu tuto realitu, pro něho často i nepříznivou, přijmout a motivovat k řešení.

Kontakt klienta se sociálním kurátorem může být navázán několika způsoby :

a/ sociální kurátor klienta ve výkonu trestu písemně zkontaktuje a nabídne mu pomoc /poté, co se většinou z hlášení věznice o klientovi dozví /

b/ klient se na sociálního kurátora obrátí sám a žádá ho o pomoc při řešení svých problémů

c/ na sociálního kurátora se obrátí sociální pracovník věznice a žádá ho o pomoc při řešení problémů klienta

Poté následuje většinou osobní návštěva kurátora ve věznici a domluva další spolupráce. Sociální kurátor se věnuje všem klientům ve výkonu trestu a vazbě i všem propuštěným, tj. propuštěným po skončení celého trestu i podmíněně propuštěným. Počet podmíněně propuštěných z výkonu trestu tvoří asi 20% všech propuštěných klientů v péči kurátora. /Tento údaj, jakož i údaje dále uváděné jsou ze zjištění u malého vzorku klientů sociálních kurátorů v Praze /. Sociální kurátoři se vedle těchto klientů zabývají i dalšími tzv. „nepřizpůsobenými občany „/

Sociální kurátoři jsou specializovaní sociální pracovníci a jako takoví jsou součástí systému postpenitenciární péče a zároveň i sociální péče a státní správy a samosprávy na úrovni okresů. Příslušnost klientů k sociálnímu kurátorovi je dle místa jejich bydliště , určitá výjimka je sociální kurátor na Praze 1, který se věnuje i mimopražským klientům . / Od 1.1.2003 dochází ke zrušení okresů a okresních úřadů a postavení kurátorů je nejisté. Touto otázkou se zde však nebudu zabývat, pro účely této studie vycházím ze současného stavu a více než 30 letého působení sociálních kurátorů u nás /.

Sociální kurátor poskytuje sociální poradenství, zprostředkovává jednorázovou finanční výpomoc po propuštění , dále zprostředkovává další služby a pomoc- zejména v otázkách bydlení, zaměstnání, zdravotní, terapeutickou ad.

Od ostatních složek systému postpenitenciární péče má jeho péče některé odlišnosti :

- je dobrovolná a je zcela na klientovi, zda nabídku sociálního kurátora přijme či nikoliv a zda s ním bude spolupracovat. Nelze ji vynutit žádnými sankcemi, ale na druhé straně nejde ani o pomoc jen charitativní, ale především vztah spolupráce. Je vypracována metodika této specifické sociální práce, zahrnující obecné poznatky metod sociální práce, dlouholeté zkušenosti z působení kurátorů u nás i ze zahraničí .

I proto se domnívám, že působení sociálních kurátorů lze více využít i při podmíněném propuštění a to i v rámci dohledu a dalších povinností a omezení /viz i dále /.

Při úvaze nad institutem podmíněného propuštění je potřeba se zamyslet i v tomto kontextu nad tím, co je jeho hlavním smyslem a účelem a podle toho volit i další vhodné zacházení s propuštěnými a subjekty, které se na něm budou podílet, a to jak po stránce represivní, tak i v sociální práci .

Vycházíme- li z toho, že podmíněné propuštění není konec trestu odnětí svobody, ale jen jeho určitým pokračováním v podmínkách na svobodě a s možností i určitých omezení na svobodě a s možností přeměny na trest nepodmíněný, tak nelze omezit jeho použití jen na jakoby „ neproblémové klienty „ /zúžený výklad § 61 Tr.Z /. Nemělo by tak obstat časté rozhodování soudu a jeho úvahy v tom smyslu, že podmíněné propuštění je „ odměna „ za dobré chování ve výkonu trestu a nepřihlízejí už k dalšímu možnému působení na klienta na svobodě . Tato praxe je u soudů bohužel poměrně častá, nevyužívají dostatečně těchto dalších prostředků a i proto jsou počty podmíněně propuštěných poměrně nízké . Častá překážka vedle hodnocení věznice je také předchozí selhání ve zkušební době při podmíněném propuštění, ani toto by za využití všech dalších možných nástrojů nemusela být zásadní překážka .

Podmíněné propuštění by, dle mého názoru mělo být umožněno širšímu počtu klientů, kterým dosud soudy jejich žádost většinou zamítají aniž by jim tak dali šanci prokázat, že jsou schopni života na svobodě. Těm klientům, kteří jsou pro to motivováni a jsou ochotni se podrobit i dohledu a dalším omezením a povinnostem, by tato možnost měla být dána. /Pro to mluví i zkušenosti se zaváděním resocializačních programů MCSSP, zatím poměrně krátká zkušenost, není nutné se zde zabývat účelovostí takových jednání / .Samozřejmě, že tito klienti by měli být po propuštění na svobodě sledováni a současně jim i nabídnuta pomoc a v případě, že uložené podmínky nedodrží, přikročit k možnosti přeměny trestu, event. využít dalších postupů .

Zde je potom velká možnost působení sociálních kurátorů, probačních pracovníků, servisních organizací a dalších složek .

Uvedu zde ještě některé další okolnosti, které ztěžují resocializaci klientů a které sociální kurátor ani další pracovník postpenitenciární péče nemůže změnit a bylo by potřeba je řešit systémově .

Patří k nim záznamy v rejstříku trestů a s tím spojené potíže při nástupu do zaměstnání. Zde by bylo zřejmě na místě uvažovat i o daňových zvýhodněních pro ty zaměstnavatele, které tyto klienty přijmou. /V poslední době se totiž ukazuje ze zkušeností kurátorů, že je velký problém najít práci pro klienty se záznamem rejstříku trestů, a to i pro ty motivované /.

Dále je to i placení nákladů výkonu trestu. Po propuštění z výkonu trestu je propuštěný povinen v krátké době uhradit náklady výkonu trestu, což je poměrně vysoká částka, zejm. u delších trestů /i tehdy, když klient ve výkonu trestu aspoň část doby pracoval/ .Tuto částku, často přesahující i 100 000 Kč, není klient schopen uhradit a navíc ho to značně demotivuje při hledání zaměstnání a resocializaci vůbec. Vedle toho musí ještě často hradit náklady trestního řízení, náhradu škody poškozeným ap.

Bylo by dobré zvážit možnost prominutí úhrady nákladů výkonu trestu nebo aspoň jejich části v závislosti na jejich resocializaci, pracovním zapojení, event. u podmíněně propuštěných i v závislosti na plnění dalších povinností .V mnoha státech takové systémy existují a ukazují se jako užitečné v rámci celého systému postpenitenciární péče .

2. Postavení sociálních kurátorů v řízení o podmíněném propuštění po novele trestních předpisů

Novela přinesla do našeho právního řádu institut podmíněného propuštění s dohledem. Jeho výkonem jsou pověřeni probační úředníci. Dále lze uložit při podmíněném propuštění i přiměřené povinnosti a omezení, jejichž výkon by měl být realizován v „ servisních organizacích „ .

Sociální kurátoři nejsou v této novele zmiňováni a jejich postavení jakoby jimi nebylo dotčeno. V novele /§ 27 b TrŘ / jsou však blíže specifikováni probační úředníci, jejich postavení a náplň činnosti a do jejich náplně patří i pomoc těm klientům, kteří byli dosud jen klienty sociálních kurátorů /§27 b písm.e TrŘ/. Jsou to ti propuštění, kteří nemají

uložen dohled ani další povinnosti a omezení a na probační úředníky by se tedy obraceli zcela dobrovolně. Zda se budou tito klienti na probační úředníky obracet a žádat o pomoc a jakou pomoc jim tito budou poskytovat /bez možností použít sankce /se teprve ukáže .

Novela přinesla i větší možnost působení v řízení o podmíněné propuštění i nestátním organizacím /zájmová sdružení občanů ve smyslu § 3 TrŘ /. V praxi je zatím toto málo využíváno, což je zřejmě způsobeno i tím, že v této oblasti nepůsobí velký počet organizací a péče o propuštěné je většinou jen část jejich činnosti /např. Naděje, Charita, Diakonie, Emauzy ČR, Paklíč / i tím, že mají zatím malou podporu ze strany Ministerstva spravedlnosti, dosud např. neexistuje systém grantů v resortu Ministerstva spravedlnosti .

Se všemi těmito organizacemi sociální kurátor rovněž spolupracuje. Jedná se většinou o neformální spolupráci v jednotlivých případech, především při zajišťování ubytování pro klienta apod.

Spolupráce sociálních kurátorů se soudy a věznicemi v řízení o podmíněné propuštění.

Tato spolupráce probíhá v několika rovinách :

1/ Klient se sám obrátí na sociálního kurátora a žádá o jeho pomoc v řízení o podmíněné propuštění. K tomu dochází většinou tehdy, kdy klient je s kurátorem už v delším kontaktu, žádá ho , aby se kurátor vyjádřil k jeho žádosti o podmíněné propuštění, někdy ho žádá i o osobní účast při soudním jednání .Ve zjišťovaném vzorku to bylo přibližně v 15 % případů. Sociální kurátoři těmto žádostem vesměs vyhovují .

2/ Na sociálního kurátora se obrátí soud a žádá ho o vyjádření v řízení o podmíněné propuštění klienta .Ve zjišťovaném vzorku to bylo asi 20% případů. I těmto žádostem sociální kurátoři vesměs vyhovují.

3/ Na sociálního kurátora se klient ani soud v řízení o podmíněné propuštění neobrátl a kurátor se o tom dozví až po jeho propuštění, kdy ho klient sám kontaktuje .V případě, že ho klient nekontaktuje hned po propuštění, kurátor se to dozví až dodatečně během zkušební doby, někdy až ze žádosti soudu .

4/ Na sociálního kurátora se obrátí probační úředník, který vypracovává zprávu o klientovi pro soud v rámci řízení o podmíněné propuštění. K tomu však zatím dochází spíše ojediněle / k tomu dále Spolupráce kurátorů a probačních úředníků /.

Spolupráce se soudy během zkušební doby .

Soudy během zkušební doby v některých případech vyžadují od sociálních kurátorů zprávu o klientovi .Ve zjišťovaném vzorku to bylo asi 15% všech případů podmíněně propuštěných klientů, které měl kurátor v péči .Většinou se soudy dotazují na to, zda je klient v péči kurátora a ověřují si některé skutečnosti, které klient sám uváděl /často je to tehdy, kdy klient nedodržel podmínky ve zkušební době a jedná se o přeměnu trestu / nebo při vydání usnesení o osvědčení ve zkušební době .

Dohled probačního úředníka nebo další povinnosti a omezení ve sledovaném vzorku ukládány nebyly, pouze v 1 případě dohled, proto zatím nejsou zkušenosti ze spolupráce v těchto případech .

Co se týče spolupráce sociálních kurátorů s věznicemi, dá se říci, že je celkově na poměrně dobré úrovni. Vychází už z dlouholetých zkušeností a kontaktů. Návštěvy klientů ve věznicích jsou sociálním kurátorům po domluvě umožňovány a je tak možné realizovat „kontinuální péči“. Podmíněné propuštění může být její součástí, včetně event. dohledu a uložení dalších povinností a omezení.

Sociální kurátoři jsou věznicemi bráni jako rovnocenný partner v procesu resocializace odsouzených, sociální pracovníci věznic se na ně často obracejí i v dalších případech / např. při přerušení trestu, řešení aktuálních problémů klientů a jeho rodiny apod./

3. Spolupráce sociálních kurátorů a probačních úředníků v péči o podmíněně propuštěné .

Tyto dva subjekty se nejvíce podílejí na práci s podmíněně propuštěnými. Spolupráce mezi nimi není zatím upravena právními ani jinými předpisy, je jen obecně proklamováno, že „mají spolupracovat“.

Jejich faktická spolupráce v jednotlivých okresech a v jednotlivých případech vychází většinou z osobních kontaktů a vzájemných vztahů a zkušeností. Sociální kurátoři mají v práci s propuštěnými klienty, včetně podmíněně propuštěných, dlouholeté zkušenosti a mají k tomu i zpracovanou metodiku. Pro probační službu je tato klientela zatím hodně nová, začali se jí zabývat fakticky až po novele trestních předpisů, a to především u dospělých klientů.

Zapojení probačních úředníků do řízení o podmíněné propuštění blíže upravuje instrukce Ředitelství Probační a mediační služby, v současné době se připravuje její změna. Dle ní je příslušný k vypracování zprávy pro soud o odsouzeném, který žádá o podmíněné propuštění probační úředník dle místa věznice. Ten se kontaktuje s klientem ve věznicí, ve většině případů však už nekontaktuje sociálního kurátora podle bydliště klienta a instrukce mu to ani neukládá /i v navrhované změně je pouze uvedeno, že „v případě potřeby“ se spojí i se sociálním kurátorem /. Přitom sociální kurátor je o klientovi a jeho zázemí často informován, je s ním a jeho rodinou v kontaktu i během výkonu trestu a mohl by probačnímu pracovníkovi i soudu poskytnout důležité informace /neobrátí-li se na něho soud přímo, to je ale jen v malém počtu případů /.

Probační úředník tak většinou vychází z informací, které mu předá klient sám. Ty ale nejsou vždy zcela objektivní, navíc je tento způsob pro probačního úředníka náročný a zdlouhavý, nemá-li být zpráva jen formální a povrchní. Po skončení řízení o podmíněném propuštění /v případě vyhovění / tento probační úředník už s klientem nebude dále ve styku a bude se s ním zabývat probační úředník dle bydliště klienta. Bylo by určitě v zájmu věci, aby byla vypracována společná instrukce PMS a MPSV a sociální kurátor už v této fázi přibrán ke spolupráci a mohl se tak více zapojit do řízení o podmíněné propuštění, a následně i do jeho realizace v podmínkách na svobodě, a to i v těch případech, kdy k tomu není vyzván soudem ani klientem /samozřejmě za souhlasu klienta /. Tento ne příliš uspokojivý stav je i důsledkem toho, že metodické vedení ze strany MPSV už delší dobu neexistuje a chybí tak spolupráce na úrovni ministerstev a na nižších člancích se často obtížně hledá. A přitom právě při práci s podmíněně propuštěnými by mohli probační pracovníci využívat dlouholetých zkušeností kurátorů i metodiky práce s nimi a doplnit je o další zkušenosti a poznatky a využít tak více možností, které novela přinesla.

Ukáže se také, jak dalece je možné spojení prvků kontroly a pomoci / v osobě probačního úředníka / při práci s podmíněně propuštěnými.

Práce s touto skupinou klientů je velmi náročná, má-li být vykonávána kvalifikovaně a efektivně, vyžaduje týmovou práci všech složek. K tomu by měla směřovat spolupráce sociálního kurátora, probačního úředníka, nestátních organizací i servisních organizací a dalších složek.

4. Kasuistiky /zaměřené především na příklady spolupráce sociálního kurátora, servisních organizací a probačních úředníků v řízení o podmíněné propuštění

Klient Petr.

30 letý muž, ženatý, 1 dítě. Ve věznici s dozorem se dozvěděl o možnosti zapojit se do resocializačního programu Městského centra sociálních služeb a prevence, který mu může být uložen při podmíněném propuštění v rámci zkušební doby. O podmíněné propuštění měl velký zájem, zejména kvůli rodině a předpokládal, že vzhledem k jeho minulosti (už opakovaně trestán) by jeho žádosti o podmíněné propuštění nebylo vyhověno. Obrátil se dopisem na MCSSP, navázali jsme s ním kontakt a zaslal nám i vyplněný dotazník pro tyto účely. Rovněž jsme se, se souhlasem klienta spojili se sociálním kurátorem dle místa jeho bydliště a získali od něho další informace. Sociální kurátor byl ve spojení i s jeho rodinou a jeho poměry znal. Klient vyrůstal v dětském domově, se svoji původní rodinou žádné vazby neměl, a i proto byl hodně vázaný na manželku a dceru. Tento vztah si ale hodně idealizoval, ve skutečnosti jejich vztah byl už před tímto výkonem trestu neurovnaný až konfliktní a během jeho pobytu ve vězení se ještě zhoršil. Manželka chtěla podat návrh na rozvod, což mu naznačila i v dopise, na návštěvy za ním už nejezdila, klient tuto skutečnost však nechtěl přijmout. Sociální kurátor jí opakovaně navštívil, ona však už svůj postoj nechtěla změnit a ze strany rodiny se nedala čekat velká podpora, situace byla ztížena i tím, že bydleli u jejich rodičů.

Ve věznici jsme domluvili návštěvu klienta. Mluvili jsme s ním o možném resocializačním programu pro něho, v jeho případě se jevilo vhodné individuální psychologické poradenství i o jeho rodinné situaci a možnostech po propuštění (bydlení, práce). Klient se obrátil i na nestátní organizace a hledal další kontakty. I přes tuto novou, pro něho nepříznivou situaci měl o podmíněné propuštění stále velký zájem a byl i motivován pro to, podrobit se na svobodě určitým omezením. V jeho případě, i vzhledem k tomu, že strávil dlouhou dobu v dětském domově, se to jevilo pro jeho resocializaci vhodné.

S klientem jsme byli dále v kontaktu, rovněž tak se sociálním kurátorem. Klient si již podal žádost o podmíněné propuštění, krátce poté však byl přerazen do jiné věznice. I tam si po krátké době podal žádost o podmíněné propuštění a navázal kontakt s probačním úředníkem dle místa věznice (v té době již platila zmíněná instrukce PMS). Probační úředník začal připravovat zprávu soudu k žádosti o podmíněné propuštění, vycházel však pouze z informací klienta, které byla neúplné, na sociálního kurátora dle bydliště klienta se neobrátil. Víceméně náhodou probační úředník zjistil, že klient už dříve spolupracoval s MCSSP a spojil se s námi. Znovu jsme se spojili s kurátorem a informace o klientovi doplnili.

Klient nakonec požádal znovu o přerazení do jiné věznice, kde měl možnost získat kvalifikaci a žádost o podmíněné propuštění vzal zpět.

Chtěla jsem však na tomto případě ukázat potřebu spolupráce probačního úředníka, sociálního kurátora, servisní organizace i dalších složek, a to již od začátku řízení o podmíněné propuštění.

Klient Jaroslav.

Na sociálního kurátora se obrátil až po podmíněném propuštění, měl stanovenou 3 letou zkušební dobu. Muž, 31 let, svobodný, 1 dítě, vlastní byt neměl, bydlel střídavě u rodičů a u známých.

Na sociálního kurátora se obrátil v den propuštění a žádal o pomoc, včetně finanční výpomoci. Byla mu poskytnuta částka 500 Kč a dohodnuta další spolupráce. S pomocí kurátora si začal shánět zaměstnání, před výkonem trestu podnikal, to však vzhledem k záznamu v rejstříku trestů už nebylo možné. Na finančním úřadě a živnostenském si musel nejdříve vyřídit ukončení podnikání a dále se přihlásit na Úřadu práce. Zaměstnání, které měl údajně domluveno přes známého, se ukázalo jako nereálné. Uplynul téměř měsíc, než se klient přihlásil na Úřadu práce a byl vzat jako uchazeč o zaměstnání a mohl aspoň, do doby než bude mít zaměstnání, zažádat o dávky sociální potřebnosti. To vše za pomoci kurátora, s kterým byl v častém kontaktu. Dále si s pomocí kurátora začal vyřizovat bydlení a styk s dítětem.

I zde se ukázalo, že je potřebné, aby se sociální kurátor zapojil do celého procesu o podmíněné propuštění co nejdříve. Tak i v tomto případě si klient mohl část těchto věcí, s pomocí kurátora, začít vyřizovat už dříve a být na propuštění lépe připraven. Rovněž tak soud a probační služba mohli ještě před propuštěním klienta více se všemi dalšími složkami spolupracovat, zjištění poměrů klienta by nemělo být jen formální.

Summary

The study is focussed on the „Research of Conditional Release Institute“ and the investigation of its procedures. A conditional release is regulated in Criminal Law provisions §§ 61 - 64 and a penal action procedure is amended in Criminal Code provisions §§ 331 - 333. The subject of this research has been a factual process of legal professionals in the application of this criminal-law institute. We have focussed specially on conditional release with supervision enforcement, and more precisely on supervision in practice and on the co-operation of individuals regarding their conditional release combined with supervision enforcement.

The research has been focussed specially on :

- analysis of Czech and foreign law regulations,
- statistical data analysis,
- analysis of court decision making on conditional release and especially on the analysis of cases with courts imposing supervision, and also on the evaluation of materials from probation records of those persons conditionally released with supervision,
- the activities of prison service workers in the preparation of the convicted person for his conditional release and on decision making activity regarding the release according to his improved behaviour evaluation, and the fulfillment of his obligations. Also on the decision making policy regarding the release, contained in the evaluation report for the court, which decides on the conditional release,
- the activity of probation workers regarding the selection and preparation of the convicted person given conditional release, and on the control of limitations and obligations on the probation officer whose role is to implement the court supervision order and the probation programme,
- analysis of convicted prisoners given conditional release supervision.

The aim of the conditional release institute research (with emphasis on cases with imposed supervision) should be finding out what contributes to a decrease in prison population and to offender's rehabilitation. We have been dealing with the significance of conditional release for society and for offenders and also with the activity of individuals fulfilling tasks of individual steps of conditional release, especially in probation and mediation service activity. The aim of the research has not only been about contemporary legal and practical conditions, but also the formulation of the view on desirable and optimal conditions. The acquired knowledge that we have described, evaluated and notified includes possible and more convenient procedures of practical enforcement of these institutes. We have also formulated concepts which should contribute to more effective enforcement of procedures regarding conditional release with supervision.

The following methods, techniques and procedures have been applied during the research :

- a) study of foreign materials relating to given problems, especially legal regulations and experiences from conditional release enforcement programmes (called parole abroad) in practice,
- b) analysis of our law regulations (including historical development),
- c) study of other written sources (especially Czech professional sources), the study and analysis of legal records and materials from probation records. Analysis has been focussed

mostly on court decisions on conditional release with supervision, on prison service evaluation analysis of convicted persons, on supervision enforcement, and on analysis of probation reports before court decisions regarding conditional release, and probation reports in the course of supervision. (167 court records on court decisions regarding conditional conviction with supervision have been analysed in the period from January 1st to June 30th, 2002). 13 reports of Probation and Mediation Service had been evaluated before the court decision took place and 16 reports of Probation and Mediation Service were being analysed in the course of supervision,

- d) questionnaire research among experts (judges, who decide on conditional release, social workers in the prison service and probation officials,
- e) interviews with experts and the convicted persons,
- f) analysis of statistical data from 1998 - 2003 from the statistics of the Ministry of Interior and Prison Service,
- g) expert study of prison service workers, probation and mediation service and social curators.

The study consists of a theoretical part containing the following chapters :

The introduction into the conditional release institute problems, legal regulations of conditional release in selected countries and development of legal regulations regarding conditional release from imprisonment.

In the second part of our report there are presented observations from practice, statistical data, and records of court decisions. A significant part of the research are the results of the questionnaire among experts. Attention has also been devoted to the activities of probation officials regarding conditional release institute implementation (we have been analysing their activity before the court decision on conditional release, and also activities regarding supervision enforcement on conditionally released convicted prisoners). In the conclusion the main research results of the study are summarised and suggestions and proposals for their usage are

INSTITUT DOHLEDU U PODMÍNĚNÉHO PROPUŠTĚNÍ

Autoři : Jan Rozum
 Lucie Jarkovská
 Pert Kotulan

Vydavatel : Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Určeno : Pro odbornou veřejnost

Tiskárna : Vydavatelství KUFR
 František Kurzweil
 Naskové 3, Praha 5

Dáno do tisku: březen 2004

Vydání: první

Náklad: 260 výtisků

www.kriminologie.cz

ISBN 80-7338-026-9